2516 MYTOLOGI & RELIGION ◆ KULTUR & SAMFUNN ◆ KRIG & POLITIKK

ROMERRIKET

Hele historien om imperiets vekst og fall

Ikoniske herskere og dramatiske maktskifter

IMPERIETS MEKTIGE KEISERE

ROMAS **MORDERISKE TYRANN**

LIVET SOM **LEGIONÆR**

Blodige gladiatorkamper

Slik levde romerne

Arven i vår moderne verden

bc 2731 014 FAKTA

INVASJONEN AV BRITANNIA · MYTOLOGIENS JOMFRUER · MYSTISKE RITUALER & SKIKKER

Romerriket
Norsk utgave 2025 © Orage AS
ISBN: 978-82-8447-538-7

Norsk redaksjon
Redaktør: Inger Marit Hansen
Grafiker: Oda Sofie Undertun Kvalvik
Omslagsdesign: Lise Aasrum

Salgsansvarlig
Øystein Berg
+47 909 61 959
berg@orage.no

Utgitt av
Orage AS
Jarlsøveien 50
3124 Tønsberg, Norge
+47 47 46 60 00
post@orage.no
www.orage.no

Trykk
Trykket i Latvia, Artko AS

Alle Orages produkter trykkes ved svanemerkede trykkerier.

Utgitt på lisens fra Future Plc.

This publication is published under licence from Future Publishing Limited. All rights in the licensed material belong to Future Publishing Limited and it may not be reproduced, whether in whole or in part, without the prior written consent of Future Publishing Limited.

©2024 Future Publishing Limited.
www.futureplc.com

Originaltittel
AAH: Roman Empire © Future Publishing Limited

Velkommen til

ROMERRIKET

Da Julius Cæsar lå døende på gulvet i Pompeius' teater, var det forandring i luften. Alle visste at *noe* var i ferd med å skje, men ingen kunne ha forutsett hvilke begivenheter som var på trappene.

Nå fulgte 27 år med borgerkrig, før Cæsars adoptivsønn Octavian kunne kalle seg keiser, da med navnet Augustus. Dette var i år 27 f.Kr. – året som i dag regnes som Romerrikets fødsel. Den første keiseren, Augustus, la grunnlaget for et rike som skulle leve videre i mer enn 1000 år.

I denne boken om Romerriket møter du herskere og ikoner, fra den ondskapsfulle Nero til den kristne Konstantin. I tillegg kommer du tett på de hevngjerrige gudene i romernes panteon. Vi drar til frontlinjen med den nådeløse romerske hæren, og finner ut hvordan folk virkelig levde i middelhavsområdet for 2000 år siden.

Når du har oppdaget hvordan dette mektige imperiet fungerte, vil du også forstå hva som fikk antikkens mest kjente stat til å kollapse, og hvordan vi lever med arven etter Romerriket den dag i dag.

INNHOLD

Oppdag den rike historien til et av verdens mest ikoniske og uforglemmelige imperier!

EN NY BEGYNNELSE

6 Legenden om Romerriket

Se hvordan Roma gikk fra å være et kongedømme til en republikk til et imperium, frem til dets tragiske undergang.

16 Romerriket vokser frem

Se hvor langt Roma klarte å utvide sine territorier.

18 Den romerske republikkens fall

Hva var det egentlig som utløste begynnelsen på slutten for Romerriket og med det begynnelsen på en ny gullalder?

ROMERSK LIV OG SAMFUNN

20 Romernes hverdagsliv

Utforsk dagliglivet i romertiden. Vi ser på alt fra klassesystem til boligforhold.

28 De romerske kvinnenes roller

Hvordan var egentlig livet for det annet kjønn?

30 Romerske badeanlegg

Utforsk badehusene i Romerriket.

32 Romas underverden

Roma var en by full av utsvevende uteliv og kriminalitet - vi tar en titt i de mørke krokene.

38 Blodig underholdning

Hvordan ville romerne underholdes? Med mye blod ...

44 Cirkus Maximus

Alt om Romas berømte kappløpsarena.

46 En dag i livet til en veddeløpskusk

Hvordan var livet for disse atletiske våghalsene med dødsforakt?

48 Hva har romerne gjort for oss?

Se hvilke romerske oppfinnelser som har forandret verden.

ROMERSKE IKONER OG KEISERE

54 Dynastiene i Romerriket

Les om maktskiftene i Romerriket gjennom hele imperiets levetid.

58 Augustus

Slik kom Romas første keiser til makten.

60 Caligula

Var den berømte, fordervede keiseren virkelig sinnssyk?

64 Agrippina den yngre

Det er på tide å granske arven etter en av Romas mest innflytelsesrike kvinner.

70 Nero

Vi avslører mannen bak myten - spilte han virkelig fele mens Roma brant?

76 Julia Maesa

En ikonisk kvinne som historien glemte. Vi følger hennes vei til politisk innflytelse.

80 Hadrian

Møt mannen bak muren som gjorde ham berømt.

82 Konstantin den store

Han var grunnen til at kristendommen endelig ble akseptert i Romerriket.

86 Theodosius

Dette var det siste dynastiet som klarte å styre hele imperiet på en gang.

ROMERSKE MYTER OG RELIGION

92 Romertidens religion
Dette er romersk mytologi.

97 Vestalinner
Møt prestinnene som holdt den evige flammen tent.

98 Romas tolv store
Kom tett på de romerske gudene.

100 Husguder og ånder
Slik påvirket religionen dagliglivet i Romerriket.

106 Gudenes tempel
En bragd av menneskelig ingeniørkunst og for alltid et ikon - se de mange funksjonene til vakre Pantheon.

108 Kvinner i mytologien
Selv om deres plass i samfunnet var ubetydelig, hadde kvinner en viktig rolle i mytologien.

114 Romerske mysteriekulter
Oppdag de hemmelige og bisarre ritualene i den romerske åndelige underverdenen.

ROMERSK MILITÆRMAKT

120 Livet i legionen
Bli med til frontlinjen for å finne ut hvordan livet virkelig var i den romerske hæren.

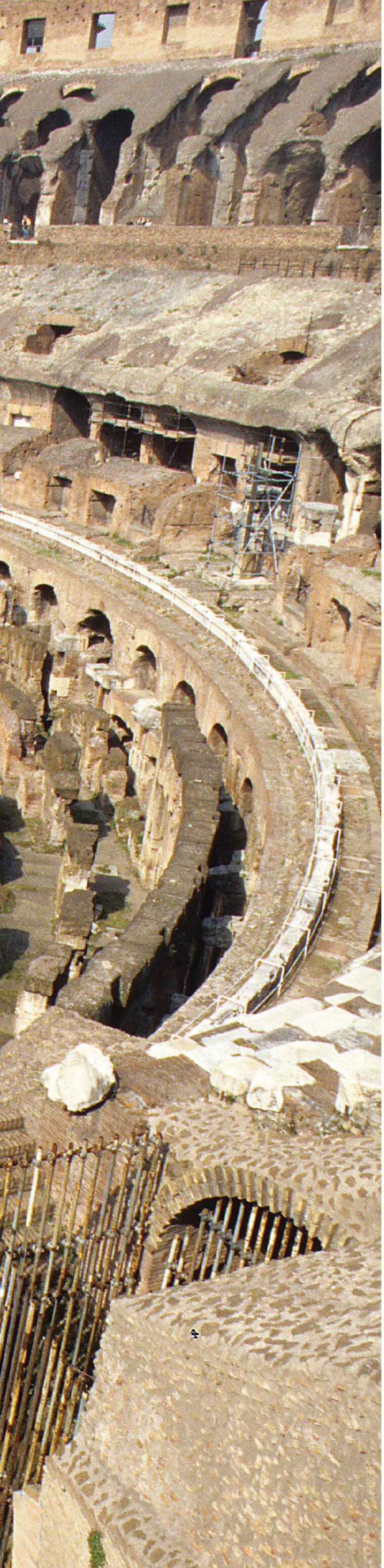
124 Invasjonen av Britannia
Hva skjedde egentlig da romerne endelig kom seg over Den engelske kanal i år 43 e.Kr?

128 Anarki på 200-tallet
Det halve århundret med politisk uro var så alvorlig at det resulterte i borgerkrig.

134 Katalauniske marker
Romerne møtte en sterkere fiende enn noen gang før i dette oppgjøret med hunerkongen Attila.

138 Romerrikets siste kamp
Lenge etter imperiets storhetstid ble tapet av Konstantinopel nådestøtet for Østromerriket.

En ny begynnelse

Legenden om Romerriket

Fra sin spede begynnelse som et lite kongedømme av stridende bystater ble Romerriket til en av historiens mest imponerende supermakter gjennom mer enn 1000 år.

I dag er Roma en vakker turistattraksjon som snarere blir invadert av turister væpnet med kamera enn barbariske horder. Men i antikkens verden var byen et episenter for sivilisasjonen. Roma var kronjuvelen i en nasjon som antok alle former - kongedømme, republikk og imperium - et rike så mektig at det forandret historien for alltid. Romerriket og dets stadig skiftende regjeringer omdefinerte prinsippene og teknologien for krigføring, revolusjonerte moderne infrastruktur og innledet middelalderen.

Og som enhver annen stormakt trakk Romerriket sine grenser stadig lenger ut i den kjente verden. Fra Britannias kalde kyster til den varme sanden i Palestina og Egypt skapte romerne seg et imperium som var et syn for guder, men som også innbød til angrep overalt. Antikken var ikke en hyggelig tid - full av pest, stormer og alle slags folkeslag som kriget mot hverandre - men den var likevel en tid da Romerriket innprentet sitt eget spesielle styresett og sin egen kultur overalt hvor det rådet.

Romerriket oppsto i det små. Det ble dannet av en rekke 'gens', som er en en slekt eller en klan, i Italia. De forente seg under en ny konge med en ambisiøs visjon om en større stat. Det var fra denne opprinnelsen noen av de mest ikoniske romerske konseptene ble formet. Blant dem er selve opprettelsen av senatet, folkets demokratiske stemme. Senatet brukte de neste epokene på å kjempe mot de herskerne som skulle komme og gå som Romas makthavere.

Som kongerike begynte Roma å vise seg som en hovedstad å være stolt av; greske og etruskiske søyler og storslått arkitektur preget en stil som kunne gjenkjennes i alt fra kommunale bygninger til veiene som ble anlagt over hele riket. Kongenes dårskap førte snart til at Roma tok en ny form, smidd for en ny tidsalder: Den romerske republikken. Et lysende fyrtårn av demokrati fundert på et militærvesen verden aldri før hadde sett. Det var velorganisert, disiplinert og herdet etter år med konflikter og invasjoner. Romas legioner marsjerte ut og erobret den kjente verden, men de skulle også bringe nasjonen til randen av undergang i en senere krise.

> Det romerske keiserdømmet viser bare til en relativt kort periode i Romerrikets historie - det eksisterte som kongedømme og republikk før det.

Demokratiet brakte Roma storhet, men gjorde det også sårbart for mektige menns planer. Julius Cæsars bragder forvandlet nasjonen til en ny stat, en stat som fokuserte på erobring på nytt. Et imperium, med en keiser på toppen. Som keiserdømme ble Romerriket sterkere enn noensinne. Men til tross for alle sine innovasjoner og tekniske fremskritt (mange av dem skulle gå tapt i den mørke middelalderen), prøvde Roma iherdig å herske over en verden som var i rask endring. Og slik ble rikets skjebne beseglet - det ble enda et stort imperium som falt til fordel for et annet.

Elementene i Romerriket

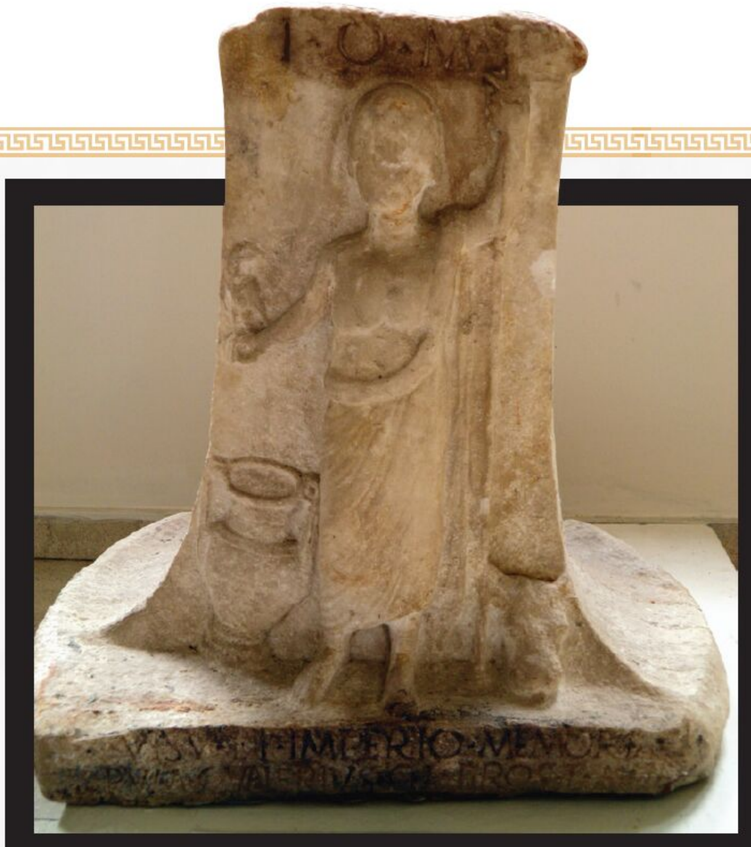
Fra religion og kunst til slavehold og infrastruktur – antikkens Romerrike var et unikt samfunn som fungerte på sine egne premisser.

På mange måter var Romerriket langt forut for sin tid. Tidens store hjerner var alltid opptatt med å se fremover og utover. Å utvide rikets grenser var av ytterste viktighet for senatet og Romerrikets mange skiftende ledere. Soldater var den sanne valuta for fremgang, og erobring av nye landområder og assimilering av deres befolkning var drivstoffet som trengtes for å kjøre maskinen. Denne syklusen fikk Romas legioner til å svulme opp, og staten ekspanderte i et forrykende tempo.

Parallelt med denne ekspansjonen skjedde det en revolusjon innen ingeniørkunsten. Det ble bygd store akvedukter som sørget for rennende vann til folket, og brolagte veier (som buet på midten for å drenere bort regnvann, intet mindre). De knyttet riket sammen som et nervesystem av brostein. Langs disse veiene blomstret Romerrikets handel, og den mest dyrebare varen, slavene, bidro til at den romerske økonomien snudde (mye på samme måte som i andre imperier århundrer senere).

Slavehandelen ble en del av det romerske samfunnets hedonistiske struktur, og ga næring til en nasjonal forkjærlighet for blodig og voldsom sport. Folket forgudet kunsten, og nøt alt fra teater til litteratur. Det var en tid for utfoldelse, der den virkelige verden blandet seg sømløst med en sterk, evig lojal omfavnelse av guder og tilbedelse.

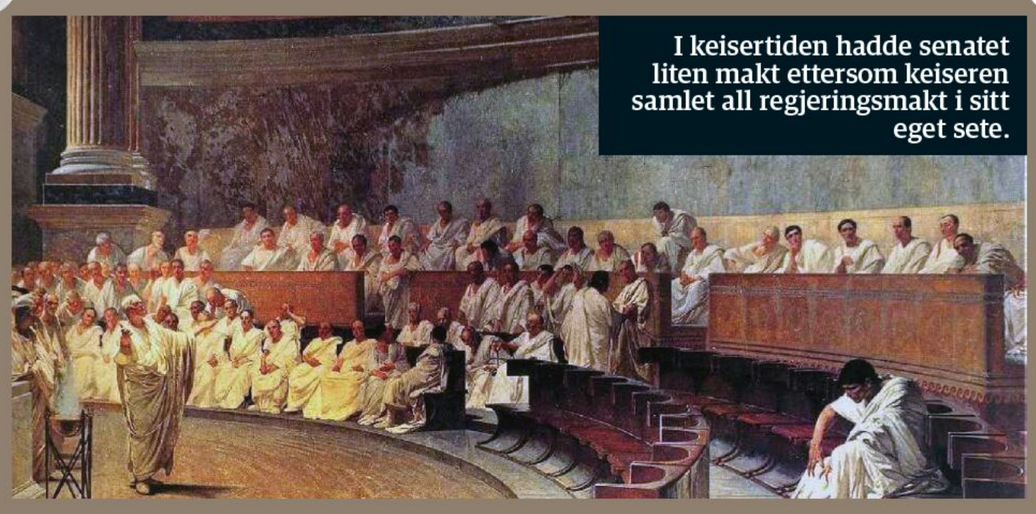
> «Soldater var valutaen for fremgang, og erobring av nye landområder var drivstoffet som trengtes for å kjøre denne maskinen.»

Religion

Romerne hadde et praktisk syn på religion. Den gjennomsyret nesten alle aspekter av livet deres, ikke fordi de var spesielt fromme, men fordi overtro og ritualer var en del av hverdagen. Romerne så gudenes gjerning i alt de gjorde, og den som utøvde disse ritualene gjenspeiler samfunnets patriarkalske struktur. Det var husets overhode, herren, som utførte dagens ritualer og ofret til Jupiter eller Saturn. Det samme gjaldt for militæret, der man ba til Mars like før et slag.

Romersk religion hentet mange av sine elementer fra eksterne kilder. Både gresk religiøs praksis og etruskiske myter ble flettet inn i romerske ritualer, og bønn og ofring var mer en naturlig del av livet enn et religiøst element. Religionen var også representert i statsstyret – det var det pavelige kollegiet som hadde det offisielle tilsynet med ritualer som skulle motvirke dårlige varsler og bringe velstand til en ny keiser.

I keisertiden hadde senatet liten makt ettersom keiseren samlet all regjeringsmakt i sitt eget sete.

Senatet

I Romerriket ser vi for oss menn i hvite kapper som diskuterer dagens spørsmål på Forum Romanum, og keisere som leder hærer med den ene hånden mens de avverger attentatforsøk med den andre. I virkeligheten levde romerne under mange forskjellige styreformer, men senatet holdt ut gjennom dem alle. Senatet ble dannet i 753 f.Kr. i forbindelse med opprettelsen av det romerske kongedømmet, og var et produkt av et dypt patriarkalsk samfunn. De eldste og klokeste mennene fra innflytelsesrike familier førte tilsyn med utformingen av lover, gjennomførte rettssaker og debatterte på vegne av folket.

Under republikkens dekke blomstret den romerske drømmen om et ekte demokratisk styresett. Senatet steg til sitt høyeste maktnivå, og gjennom dets rekker steg plebeierne (vanlige borgere). Etter triumviratets fremvekst (der tre menn kjempet om regjeringsmakten) og det påfølgende keiserriket, var romerne igjen trofaste mot én enkelt mann.

En av de største romerske bragdene var nettverket av veier, og noen av dem brukes fortsatt i dag.

Infrastruktur

For romerne var det like viktig å opprettholde en solid infrastruktur for folket som å gjennomføre militære felttog. Roma – kronjuvelen i kongeriket, republikken og imperiet – ble bygget som et eksempel til etterfølgelse for resten av riket, og den romerske regjeringen begynte å oppføre bygninger av kunstferdig uthugget stein. Den kunstneriske teften levde i beste velgående i den romerske arkitekturen.

Romerne kunne ikke leve et overdådig liv i sin eget skitt, så de gjorde det enhver nasjon med respekt for seg selv ville gjort – de bygde enorme akvedukter som ledet underjordiske ferskvannskilder helt til Roma. Disse underjordiske keramiske rørene og kanalene over bakken (som ofte fungerte som broer) brukte ikke annet enn tyngdekraften for å bringe denne livgivende ressursen inn til hovedstaden.

For ikke å snakke om det fantastiske nettverket av veier som ble bygget for å erstatte grusveiene og de enkle kjørebanene etruskerne hadde anlagt i århundrene før. Med sement og knuste steiner la romerne Roma i hjertet av et enormt nettverk som til og med strakte seg så langt som til Britannia.

Det fantes mange andre amfiteatre og arenaer rundt om i Roma, særlig i områdene rundt byen.

Underholdning

Romerne likte å feire og bygde ofte arenaer og amfiteatre. Colosseum (også kjent som det flaviske amfiteateret) ble bygget mellom år 70 og 80 e.Kr. og viste seg å være Romas mest storslåtte underholdningssenter. Det hadde plass til rundt 50 000 tilskuere og hadde til og med et gigantisk lerretstak som kunne settes opp over det hvis den stekende sola i Roma skulle bli for mye.

Colosseum gir oss et innblikk i gladiatorkamper. Det var en folkefavoritt, der alt fra vanærede soldater til veltrente slaver slaktet hverandre for underholdningens skyld. Store slag ble ofte gjenskapt, og profesjonelle krigere ble hentet inn for å sikre at historiebøkene ble fulgt på arenaen.

Vognkappløp var en annen populær kilde til underholdning, og resultatene kunne ofte bli like blodige hvis en vogn krasjet. Vold var middelet som hadde gjort Roma til en supermakt, så det var kanskje ikke så rart at rikets eget folk hadde en umettelig blodtørst når det gjaldt å underholde seg selv.

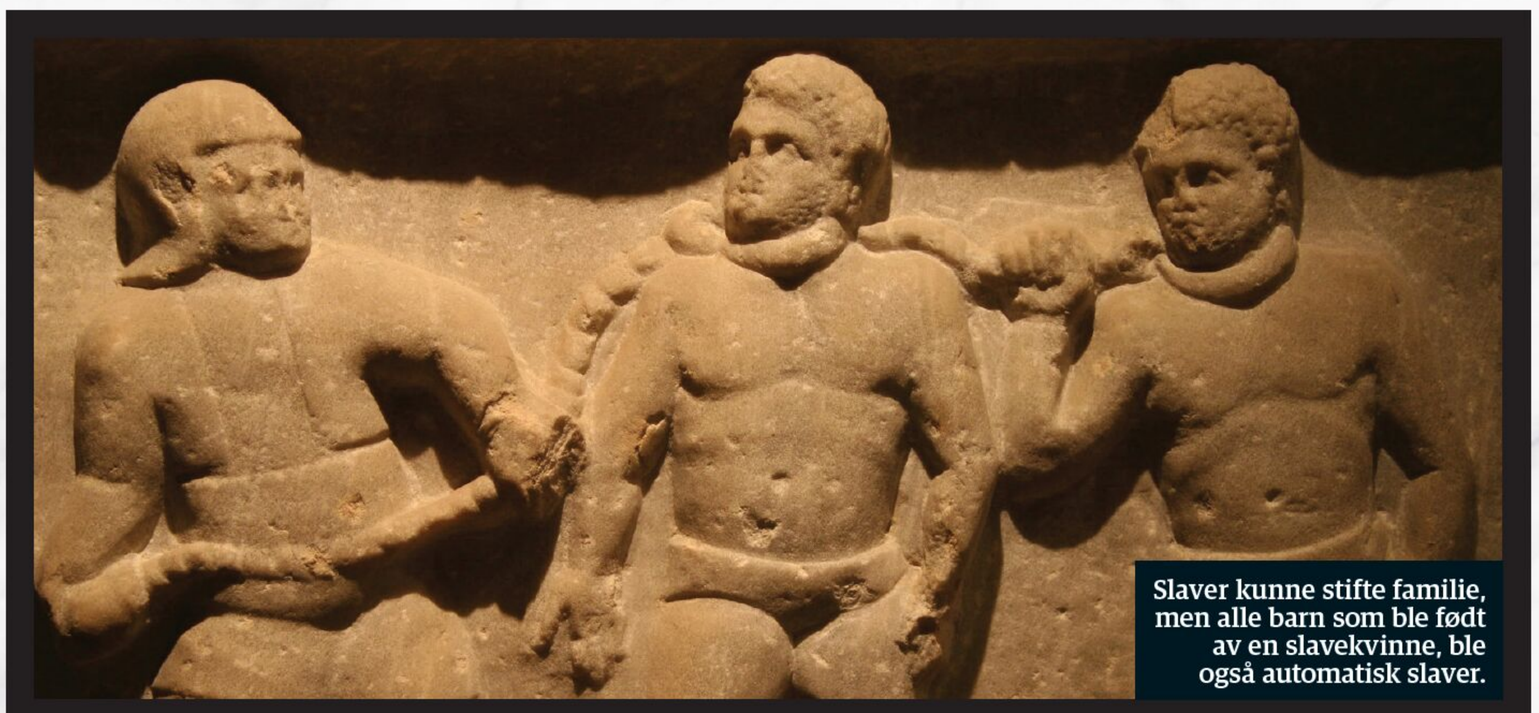
Militæret

For romerne var hæren et viktig element for å ekspandere og opprettholde sikkerheten. Hæren var så mektig at den dominerte den vestlige verden i over 1000 år, og den er et eksempel på organisasjon og disiplin som fortsatt gjør den til en av historiens mest fryktinngytende styrker. De romerske hærene mente at de nedstammet fra krigsguden Mars, og denne følelsen av udødelighet tok de med seg ut i kamp, noe som gjorde dem til et fryktet syn.

Å opprettholde militærvesenet gjennomsyret alle aspekter av det romerske samfunnet. Det oppfordret aktivt den økende andelen kvinner i befolkningen til å få mange barn, slik at sjansen for å produsere flere gutter økte. Unge menn ble forventet å slutte seg til hæren og gjøre tjeneste, mens eldre med erfaring i å lede menn ble forventet å slutte seg til legionene og gjøre sin plikt i Romerrikets navn.

Det som skilte romerne fra de mange barbarene de møtte, var sansen for beinhard disiplin. Soldatene ble drillet kontinuerlig i alt fra marsjformasjoner til skjoldmurer, og romerske generaler inspiserte hvert eneste element i krigføringen – leirer, våpen og taktikk var under konstant inspeksjon, og det gjorde den romerske krigsmaskinen legendarisk.

Slaver kunne stifte familie, men alle barn som ble født av en slavekvinne, ble også automatisk slaver.

Slaveri

Å eie slaver, som kunne kjøpes på markedsplasser over hele Roma og i hele riket, var et tegn på status og makt blant de høytstående familiene. Unge gutter eller menn var ofte de dyreste, siden de kunne settes til så mange forskjellige oppgaver. Slavene kom for det meste fra erobrede landområder, og med et militærvesen i nærmest konstant ekspansjon under republikken ble Roma oversvømt av en jevn strøm av stjålne sjeler.

Hvor mange slaver som til enhver tid befant seg i Romerriket er usikkert, men det antas at slavene utgjorde rundt 25 % av befolkningen på høyden av imperiet. Det er vanskelig å si hvor mange slaver en velstående familie kunne ha, men sannsynligvis var det flere hundre.

Antagelsen om at alle slaver levde et fattig liv, er en av mange grunnløse myter om den romerske slavehandelen. Slaver var en dyr investering, og de fikk både mat, klær og omsorgsfull behandling. De som hadde spesielle ferdigheter, som for eksempel kokker, var også høyt verdsatt og levde ofte et komfortabelt liv i en husholdning.

Kunsten

Romerne var et svært uttrykksfullt folk, og det kan vi se i den store bredden av mosaikker, skulpturer, keramikk og arkitektur de produserte. I bunn og grunn var romersk kunst en smeltedigel av andre kulturer og innflytelser – grekerne, med sin forkjærlighet for søylearkitektur og hvite steinstatuer, ble en viktig inspirasjonskilde. Det samme gjorde etruskerne, folket som gikk forut for romerne, med sin forkjærlighet for veggmalerier og bronsestatuer.

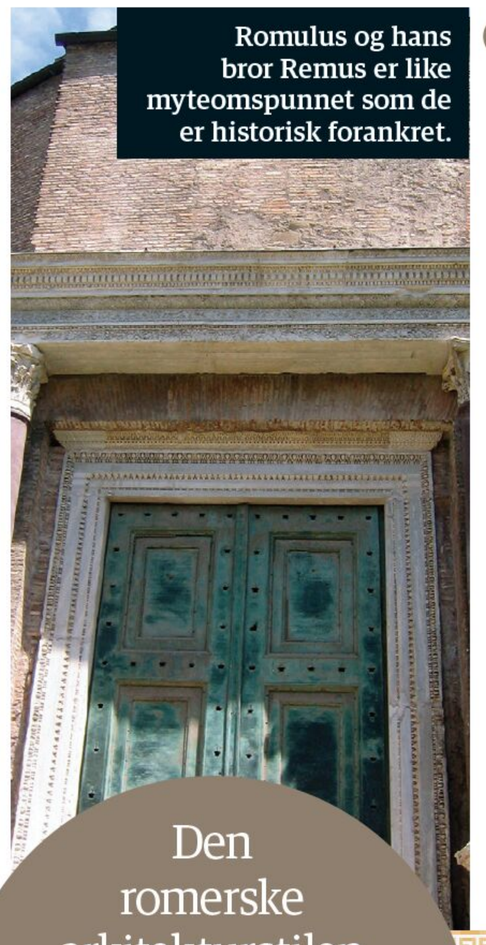
Under republikken ble kunsten en måte å uttrykke sin posisjon på. Malerier og veggskulpturer av militære suksesser ble bestilt av staten og plassert rundt om i byen, mens velstående menn fikk sine portretter foreviget i en byste. De fleste valgte å la ansiktstrekkene eldes – dette for å fremstille en mann som hadde gitt sitt liv for å støtte staten. Romersk kunst var ofte en representasjon av status, særlig i keisertiden, da den «klassiske» (eller greske) stilen ble tatt opp igjen fordi keiserne forsøkte å knytte bånd til Romerrikets fortid.

Det romerske kongedømme 753–509 f.Kr.

Roma grunnlegges / Romulus blir konge

753 F.KR.

Fra å ha vært en rekke stridende stammer og klaner, samles de sterkeste av dem under krigergeneralen Romulus. Han innsetter seg selv som konge og danner det aller første senatet. De eldste medlemmene fra de mektigste og mest innflytelsesrike *gens* (klanene) blir valgt, ettersom Italias dypt patriarkalske oppbygning legger stor vekt på visdommen til de eldre mannlige medlemmene. Rundt 100 medlemmer blir valgt av Romulus, og senatet begynner med å ta seg av den daglige driften av riket. Sammen skriver de de aller første lovene for landet, og de første stående hærene blir dannet.

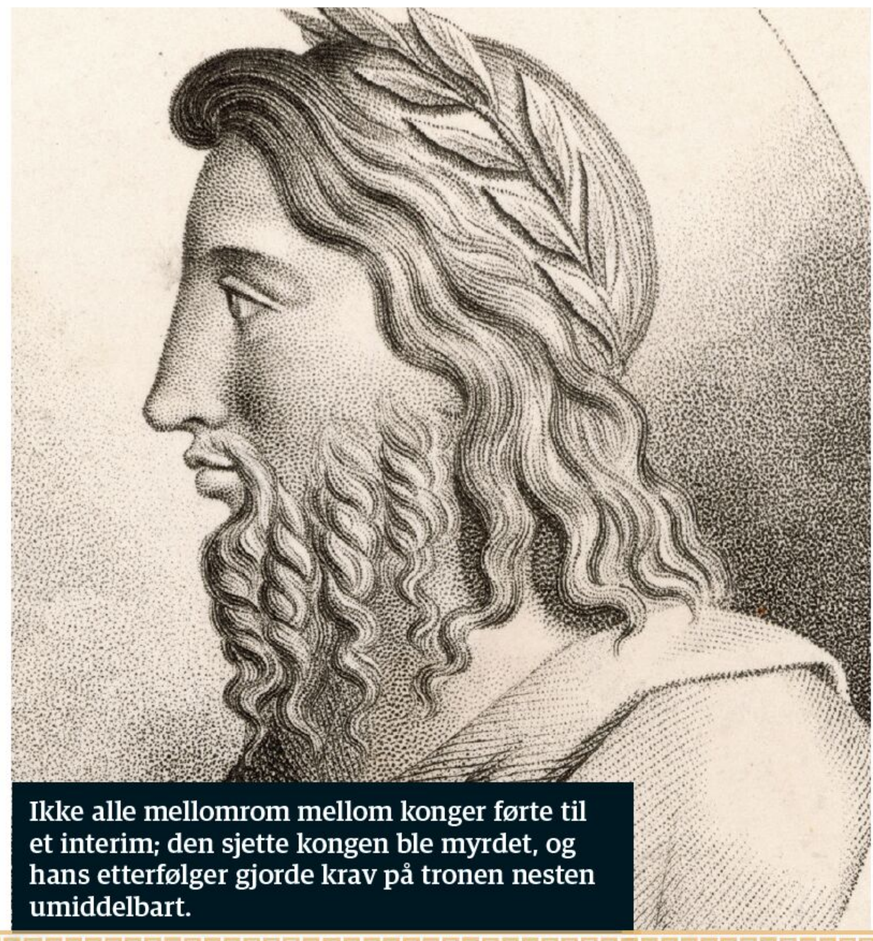
Romulus og hans bror Remus er like myteomspunnet som de er historisk forankret.

Den romerske arkitekturstilen lever videre i 1700-tallets nyklassisistiske stil, som vi kan se den dag i dag.

Interregnum begynner

716 F.KR.

Etter Romulus' tilsynelatende «død» går Roma, etter ordre fra senatet, inn i et interregnum (et mellomrom). Dette er en periode på et år eller mindre der den tradisjonelle styreformen rett og slett ikke eksisterer, der en konge er død, men en ny ennå ikke er utpekt. De demokratiske prinsippene i Romerriket sier at bare senatet eller et lignende organ har makt til å utpeke en konge, så i løpet av et år styrer ti forskjellige menn riket, den ene etter den andre. Dette gir senatet den informasjonen det trenger for å velge en av dem som neste konge.

Ikke alle mellomrom mellom konger førte til et interim; den sjette kongen ble myrdet, og hans etterfølger gjorde krav på tronen nesten umiddelbart.

Romulus går bort
Rundt 716 f.Kr. forsvinner Romulus på mystisk vis under en storm. Noen legender sier at han ble myrdet. Uansett hadde riket ikke lenger noen konge.
716 f.Kr.

Tullus Hostilius blir konge
Etter et kort interregnum blir kandidaten Tullus Hostilius valgt til konge. I motsetning til sin forgjenger er Hostilius en monark som er mer interessert i erobring enn i fred.
673 f.Kr.

Tullus Hostilius går bort
Den krigerske Tullus Hostilius dør etter en regjeringstid som har utvidet Romerrikets grenser som aldri før. Hans regjeringstid sammenlignes med Romulus'.
642 f.Kr.

753 F.KR. — 716 F.KR. — 715 F.KR. — 673 F.KR. — 667 F.KR. — 642 F.KR. — 617 F.KR.

Numa Pompilius blir valgt til konge
Interregnumet er over, og senatet innsetter den sabinske adelsmannen Numa Pompilius som konge. Ifølge den romerske historikeren Plutark ble Pompilius født på dagen for Romas grunnleggelse.
715 f.Kr.

Numa Pompilius går bort
Pompilius dør etter en regjeringstid der mange av Romas religiøse institusjoner ble grunnlagt, deriblant mange av templene.
673 f.Kr.

Ancus Marcius går bort
Romernes fjerde konge ifølge sagnet, dør. Han videreførte Numa Pompilius' arbeid med Romas religiøse struktur.
617 f.Kr.

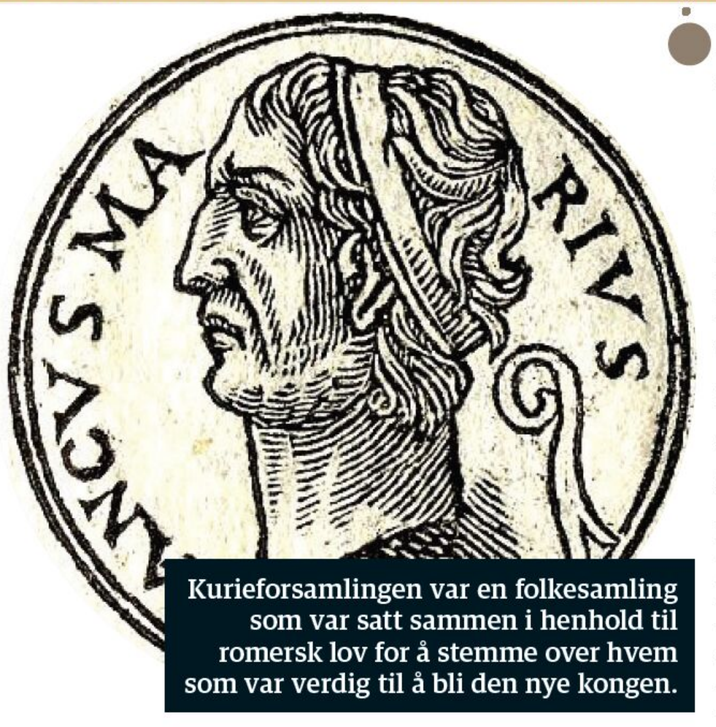

Bysants gikk fra å være av liten betydning for Romerriket til å bli rikets hovedstad.

Bysants grunnlegges

667 F.KR.

Rundt 667 f.Kr. begynner Bysants å ta form, en nasjon som skulle bli Romerrikets fiende og til slutt erobrer. Ifølge legenden ble byen grunnlagt av Bysas, som seilte fra en bystat ved navn Megara i nærheten av Athen. Med sin beliggenhet ved det eneste innløpet til Svartehavet skulle Bysants vokse seg til en mektig nasjon, drevet frem av utstrakt handel.

Kurieforsamlingen var en folkesamling som var satt sammen i henhold til romersk lov for å stemme over hvem som var verdig til å bli den nye kongen.

Kurieforsamlingen velger Ancus Marcius

642 F.KR.

Som med mange andre konger som regjerte i kongetiden, var det en mellomperiode mellom Hostilius og hans etterfølger. I perioden mellom valget av ny konge opprettes det en interrex (det vil si at det utnevnes en slags regent som skal passe på riket). Senatet velger ut egnede kandidater før folket i Roma stemmer over hvem de ønsker skal styre dem. Den lovgivende gruppen som utnevner den nye lederen, Ancus Marcius, er kjent som kurieforsamlingen.

Forums sentrale byggverk tar form

600 F.KR.

Det kanskje viktigste byggverket i Romerrikets historie – Forum – blir hjemsted for senatet og mange av statens viktige lovgivende beslutninger. Det er under Lucius Tarquinius Priscus' regjeringstid at Forum blir ferdig bygget. Alle de tidligere kongene hadde gjort en eller annen pilegrimsreise i dette området, fra å drenere det for vann til å bygge enkle templer. Priscus' bidrag er å få oppført den rektangulære hovedbygningen og få brolagt hele plassen. Forum blir et symbol på Romas demokratiske puls. Flere bidrag vil bli gitt i løpet av historien.

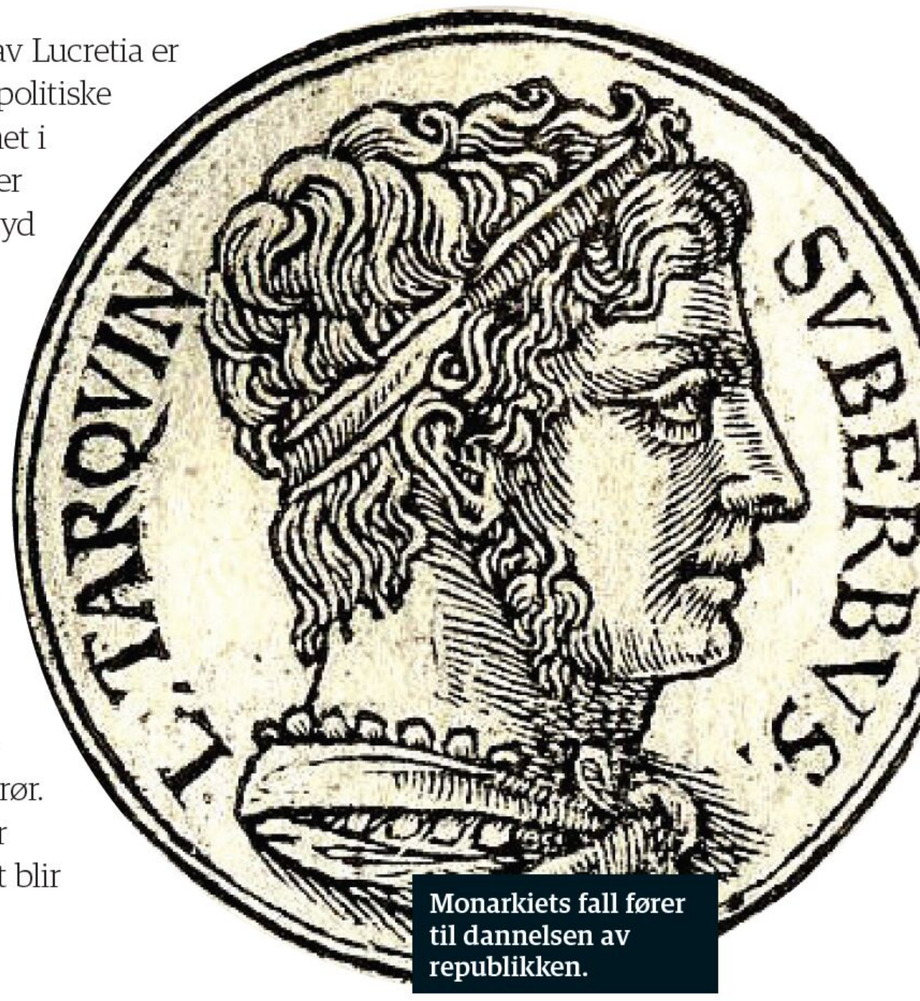

Forum Romanum står fortsatt i dag og er et av byens mest ikoniske byggverk.

Det romerske monarkiet blir styrtet

509 F.KR.

Kongesønnens voldtekt av Lucretia er gnisten som tenner den politiske kruttønnen som har ulmet i årevis. Folket og senatet er blitt stadig mer misfornøyd med kongen, Lucius Tarquinius Superbus, og hans tyranniske styre. Hans besettelse av arkitektur og byggverk har i stor grad tømt den kongelige statskassen. Hans tåpelige valg av militære felttog (som er mer basert på å heve hans status enn å forbedre kongedømmet) fører til at folket gjør opprør. Det resulterer i at han går i eksil og selve monarkiet blir avskaffet.

Monarkiets fall fører til dannelsen av republikken.

De eldste latinske inskripsjonene
De aller tidligste eksemplene på skriftlig latin stammer fra omtrent denne tiden. Det er mulig at det var da romerne aktivt begynte å nedtegne lovene sine.
600 f.Kr.

Cloaca Maxima blir bygget
Under ledelse av Priscus bygges den første ekte romerske kloakken under sentrum av Roma. Flere primitive versjoner hadde blitt forsøkt, men dette er den første fungerende versjonen.
578 f.Kr.

Tullius bygger bymurer
Tullius er det første eksemplet på en romersk leder som ifølge sagnet aktivt arbeider for å beskytte byen mot fiender, og han begynner å bygge forsvarsmurer rundt Roma.
550 f.Kr.

Voldtekten av Lucretia førte til at hun tok sitt eget liv.

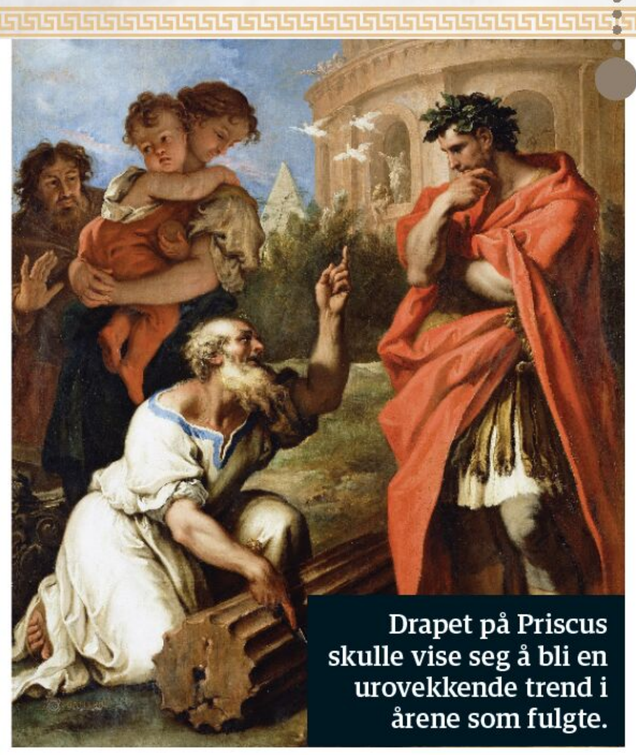
616 F.KR. | 600 F.KR. | 579 F.KR. | 578 F.KR. | 575 F.KR. | 550 F.KR. | 535 F.KR. | 509 F.KR.

Lucius Tarquinius Priscus blir valgt
Den femte kongen i kongetiden ifølge sagnet, som nok en gang er valgt av folket, er den ambisiøse politikeren Lucius Tarquinius Priscus.
616 f.Kr.

Servius Tullius blir konge
Etter en periode som regent anser senatet ham som en verdig kandidat og velger ham til den sjette kongen (og den andre av etruskisk avstamning).
575 f.Kr.

Superbus' sønn voldtar en patrisier
Superbus er allerede en svært upopulær konge, kjent for å være en hensynsløs tyrann. Nyheten om at sønnen Sextus har voldtatt patrisieren Lucretia, er den berømte dråpen som får begeret til å flyte over. Kongedømmet kastes ut i opprør.
509 f.Kr.

Drapet på Priscus skulle vise seg å bli en urovekkende trend i årene som fulgte.

Priscus dør i et opprør

579 F.KR.

Lucius Tarquinius Priscus er det første eksempelet på at en romersk leder blir myrdet. Han dør under et opprør organisert av sønnen til den forrige lederen, Ancus Marcius. Ifølge legenden mente sønnene til Ancus Marcius at tronen burde ha gått til dem, så de organiserte et opprør blant folket og slo Priscus i hodet i kaoset. Det sies at Priscus' kone fant mannen sin såret, men ikke død, og at han brukte sine siste krefter til å utnevne etruskeren Servius Tullius til regent.

Servius Tullius' grunnla nasjonens økonomiske og militære infrastruktur.

Servius Tullius blir myrdet

535 F.KR.

I et annet eksempel på en urovekkende trend i den romerske arveføLgen blir kongen Servius Tullius myrdet etter 44 års regjeringstid av sin egen datter Tullia og hennes ektemann Tarquinius Superbus. Tullius hadde vært en populær konge, og han hadde gjennomført en rekke reformer. Superbus overtaler senatet til å velge ham til konge likevel, og han blir den syvende (og siste) kongen av Roma. Og slik begynner en av de minst populære regjeringene ...

Den romerske republikk 509–27 f.Kr.

Den romerske republikken etableres

509 F.KR.

Etter at monarkiet er styrtet og Lucius Tarquinius Superbus er sendt i eksil, etablerer senatet en ny republikkstat. I denne nye statsformen skal to ledere styre i samarbeid som konsuler, valgt for ett år hver. Med dannelsen av republikken får senatet og det plebeiiske (folkelige) rådet nye fullmakter, noe som gir folket mer makt og innflytelse over lovene som styrer hjemmet deres. Det blir bestemt at Romerriket aldri mer skal utnevne en konge, og deretter velges Lucius Junius Brutus og Lucius Tarquinius Collatinus som de første felles konsulene.

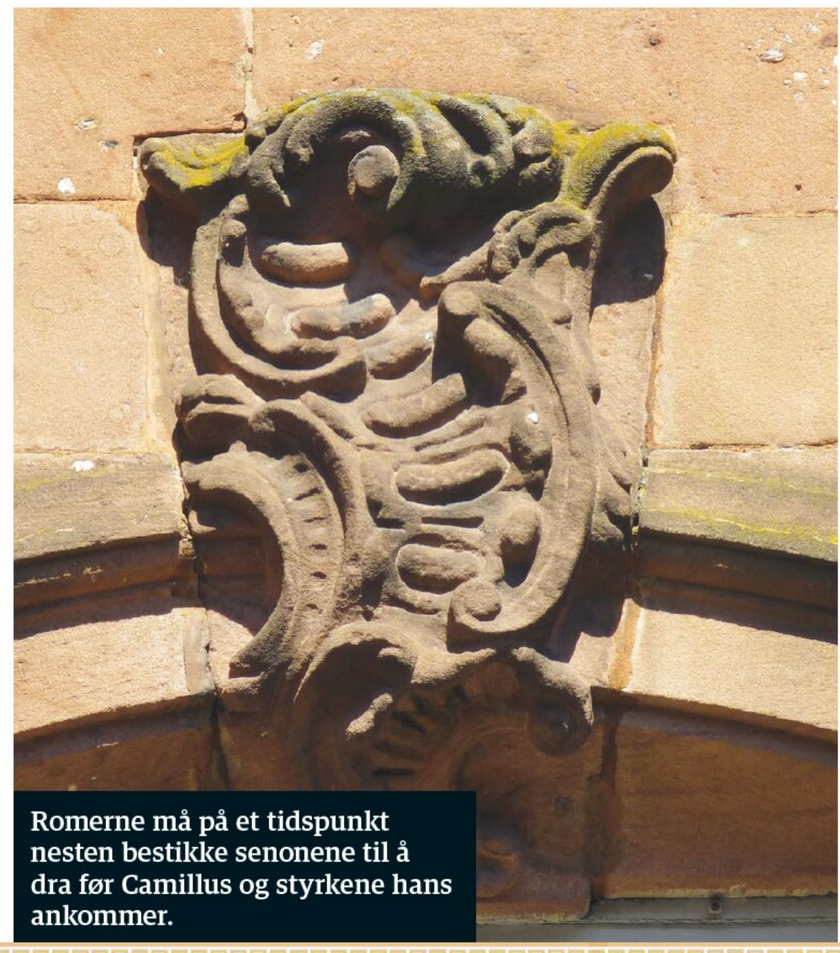

Lucius Junius Brutus står til venstre mellom sine liktorer, en type livvakter for magistratene.

Senoner plyndrer Roma

390 F.KR.

I 390 f.Kr. opplever Roma sin verste interne katastrofe da senonene når frem til byen og plyndrer den. Den 18. juli marsjerer romerne mot senonenes styrker. De er et stort keltisk folk som har invadert Nord-Italia. Romerne har hatt suksess mot barbarene (som romerne kaller enhver som ikke er gresk eller romersk), men blir nesten fullstendig nedkjempet nå, og veien til Roma ligger åpen for senonene. Senonene finner en by som i stor grad er uten forsvar, og derfor myrder de mange av byens eldste, brenner ned bygninger og plyndrer alt de kan. Til slutt ankommer en romersk general ved navn Camillus med en hjelpestyrke og knuser senonene.

Romerne må på et tidspunkt nesten bestikke senonene til å dra før Camillus og styrkene hans ankommer.

Slaget ved Silva Arsia
Republikanske styrker møter den avsatte og landsforviste kongens lojale styrker i slaget ved Silva Arsia. Superbus' styrker blir beseiret, men Lucius Junius Brutus blir drept i slaget.
509 f.Kr.

Ekteskap mellom patrisiere og plebeiere legaliseres
I et annet tiltak for å fremme den voksende følelsen av likeverd mellom de høytstående patrisierne og de vanlige plebeierne ('plebs' er latin for allmue), blir ekteskap mellom de to legalisert.
445 f.Kr.

Romerske soldater får lønn
For første gang i Romerrikets historie får de romerske soldatene endelig en fast lønn. Dette skyldes rikdommen som hæren har fått gjennom stadig flere erobringer og nye landområder.
396 f.Kr.

Den første plebeiske pretoren blir valgt
Til tross for de politiske kampene mellom patrisiere og plebeiere blir den aller første plebeiske pretoren valgt til embetet.
337 f.Kr.

509 F.KR | 501 F.KR. | 449 F.KR | 445 F.KR | 443 F.KR | 396 F.KR | 390 F.KR. | 337 F.KR. | 293 F.KR

Plebeierforsamlingen får nye fullmakter
Som et ytterligere bevis på Romas voksende demokratiske sinnelag får plebeierforsamlingen (tidligere kjent som kurieforsamlingen) makt til å utforme romerske lover.
449 F.Kr.

Tre konsultribuner opprettes
Forsamlingen *tribuni militum consulari potestate* opprettes. De er et sett med tre råd som skal inneha konsulenes makt for å avgjøre en maktkamp mellom plebeiere og patrisiere.
443 f.Kr.

Romersk folketelling blir gjennomført
Rundt år 293 f.Kr. gjennomfører censorene en offisiell folketelling, som viser at befolkningen i Roma har økt til rundt 300 000 innbyggere.
293 f.Kr.

Sabinerne hadde en langvarig rivalisering med byen.

Senatet vedtar diktatorlov

501 F.KR.

Til tross for rikets vanskelige fortid med at én enkelt mann hadde for mye makt, bestemmer senatet at det er nødvendig med unntakslover for midlertidig å kunne gi en enkeltperson den øverste makten i tilfelle en krise. Dette er kjent som *senatus consultum*. Trusselen om en sabinsk invasjon er overhengende, og Titus Lartius og Postumus Cominius Auruncus velger førstnevnte som diktator.

Tapet var betydelig for gallerne, med rundt 40 000 drepte og ytterligere 10 000 som ble tatt til fange og solgt som slaver.

Roma stanser en gallisk invasjon

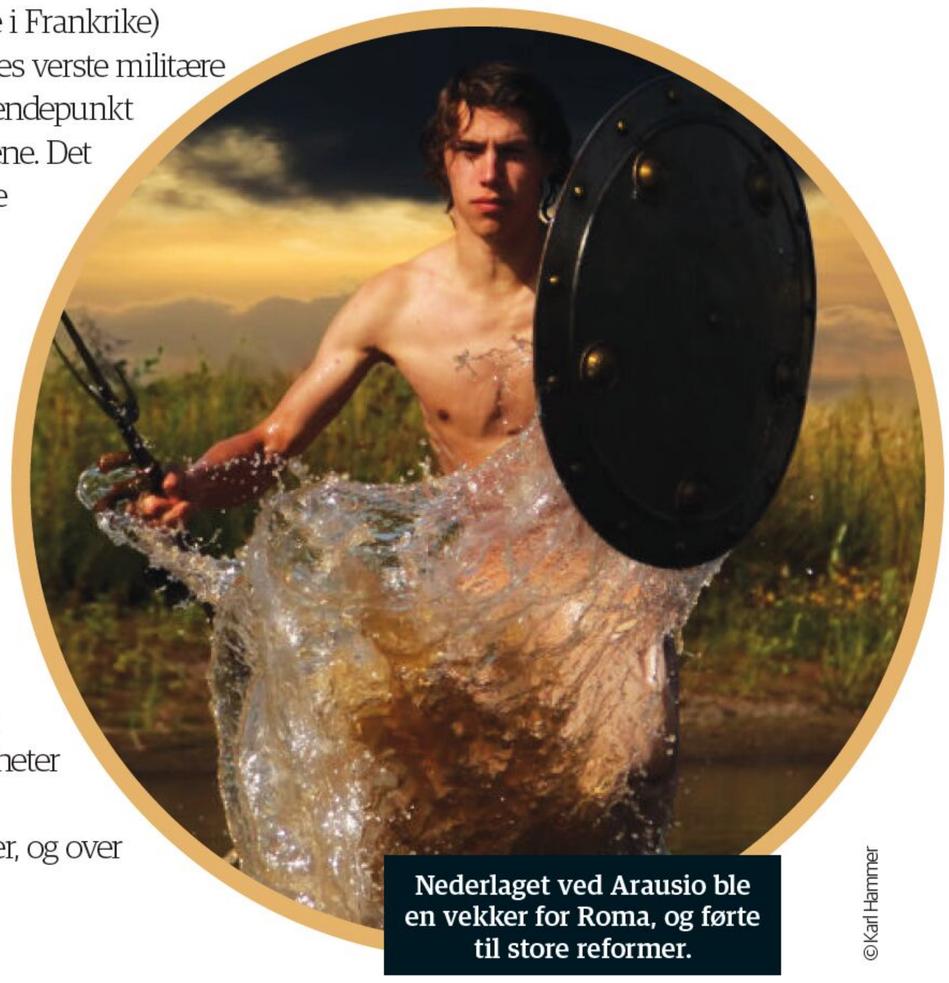
225 F.KR.

I slaget ved Telamon i 225 f.Kr. klarer romerne å stanse en potensielt katastrofal gallisk invasjon. Romerriket hadde sluttet fred med en håndfull galliske stammer nord for nåværende Italias grenser. Men en ny allianse av gallere ser ut til å ignorere fredsavtalen og begynner å bevege seg inn i Nord-Italia med kurs for Roma. Romerske styrker under ledelse av konsulene Gaius Atilius Regulus og Lucius Aemilius Papus marsjerer til Telamon, nedkjemper gallerne og utvider den romerske innflytelsen.

Slaget ved Arausio

105 F.KRE

Slaget ved Arausio (Orange i Frankrike) representerer et av romernes verste militære nederlag, og markerer et vendepunkt i forholdet mellom konsulene. Det fører også til mange viktige reformer. Slaget begynner da en stor gallisk stamme, kimbrerne, begynner å vandre gjennom Gallia, noe som skaper ubalanse i stammenes hierarki. Kimbrerne blir stadig flere, og to hærer under kommando av konsul Quintus Servilius Caepio og konsul Gnaeus Mallius Maximus ankommer for å møte dem. Taktiske uenigheter mellom de to lederne får imidlertid katastrofale følger, og over 100 000 romerske soldater dør.

Nederlaget ved Arausio ble en vekker for Roma, og førte til store reformer.

©Karl Hammer

Cæsars død førte til borgerkrig og dannelsen av keiserriket.

Julius Cæsar blir myrdet

44 F.KR.

I tiden før han blir myrdet tar Julius Cæsar steget fra å være konsul og medlem av det første triumviratet til å innta landets mektigste embete. Han er ikke keiser, slik det av og til feilaktig antas, men en diktator som har blitt valgt av senatet i 49 f.Kr. og deretter igjen i 45 f.Kr. Senatet stemmer for å gjøre ham til *dictator perpetuo* – en rolle som gjør at mange senatorer som ikke hadde stemt på ham, frykter at Cæsar vil innsette seg selv som konge. Den 15. mars settes det i gang en konspirasjon som fører til at Cæsar blir forrådt av sine allierte og knivstukket til døde i Pompeius' teater.

Provinsen Makedonia blir etablert
Etter en rekke lange kriger med stammene i Makedonia blir landet til slutt innlemmet i republikken og gjort til en provins i Romerriket.
146 f.Kr.

Borgerkrigstiden
Den bryter ut krigstilstander da en rekke romerske byer gjør opprør mot ulikhetene i jordeiendom og rikdom mellom Romerriket og dets allierte.
91–88 f.Kr.

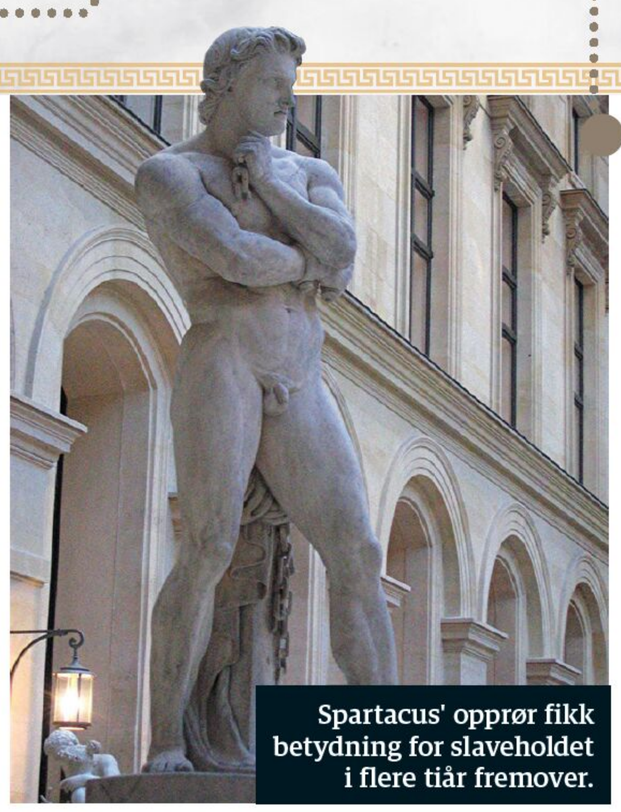

Det første triumviratet dannes
Det første triumviratet er en allianse mellom tre av Romerrikets mektigste politikere: Julius Cæsar, Pompeius og Marcus Licinius Crassus.
59 f.Kr.

225 F.KR. | 146 F.KR. | 121 F.KR. | 105 F.KR. | 91 F.KR. | 73 F.KR. | 59 F.KR. | 44 F.KR. | 30 F.KR. | 27 F.KR.

Første Senatus consultum ultimum
I 121 f.Kr. ble den første fullgyldige senatsbeslutningen vedtatt av senatet. Det gir konsul Lucius Opimius fullmakter til å nedkjempe Gaius Gracchus' styrker.
121 f.Kr.

Provinsen Egypt etableres
Rundt år 30 f.Kr. har Egypts dominans i Nord-Afrika svunnet hen. Landet blir innlemmet i Romerriket og blir dermed en romersk provins.
30 f.Kr.

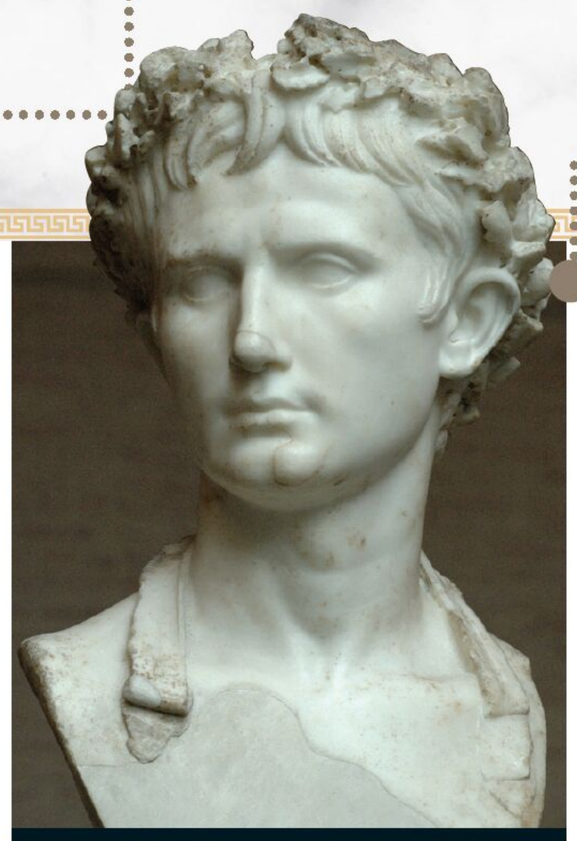

Spartacus' opprør fikk betydning for slaveholdet i flere tiår fremover.

Spartacusopprøret begynner

73–71 F.KR.

Det tredje og siste slaveopprøret, som ledes av Spartacus, er det eneste slaveopprøret som truer stabiliteten i selve Roma. En gruppe rømte gladiatorer begynner å oppvigle til opprør hos slaver som ønsker ekte frihet. Slaven og gladiatoren Spartacus går i spissen for en løst bevæpnet gruppe opprørere. De nedkjemper likevel flere romerske styrker, før den romerske hærføreren Marcus Licinius Crassus knuser opprøret.

Keiserdømmet ga illusjonen av en republikansk æra, men i realiteten hadde Augustus nesten all makt i riket.

Augustus blir utnevnt til keiser

27 F.KR.

Etter grandonkelen Julius Cæsars død danner Gaius Octavius (Augustus) det andre triumviratet sammen med Marcus Antonius og Marcus Lepidus for å finne drapsmennene. Alliansen fører til borgerkrig. Lepidus blir til slutt drevet i eksil, og Marcus Antonius begår selvmord etter nederlaget i slaget ved Actium. Augustus, som fortsatt har senatets øverste myndighet, begynner å skape et rammeverk sammen med senatet – begynnelsen på keiserdømmet og selve imperiet.

Det romerske keiserdømme 27 f.Kr.–476 e.Kr.

Romerne erobrer Britannia

43 E.KR

Før keiser Claudius' erobret Britannia en gang for alle, har romerne hatt et relativt sunt handelsforhold med stammene i Britannia siden Julius Cæsars første bosetninger i 55 f.Kr. Catuvellauni har imidlertid tatt over etter Trinovantes som det mektigste kongedømmet i det sørøstlige Britannia. Catuvellauni begynner å trenge seg inn på de romerlojale atrebatenes landområder, noe som tvinger Roma til å sende tropper for å fortelle Britannia hvor skapet skal stå. Felttoget fører romerne gjennom England og inn i Skottland.

Storbritannia tilførte imperiet betydelige ressurser, men det var en vanskelig provins å kontrollere.

Diokletian innfører tetrarkiet

293 E.KR

Etter nesten 50 år med kaos, borgerkrig og splittede stater blir politikeren Diokletian anerkjent som keiser av senatet, og han innfører en ny styreform – tetrarkiet – firemannsvelde. Sammen med tre andre medkeisere deler han Romerriket inn i fire separate stater som skal styres av hver sin keiser, med gjensidig samarbeid mellom alle fire delene av riket. Konseptet viser seg for en tid å være en suksess, og hver stat har sin egen hovedstad og stående hærer. Men til tross for nasjonens felles natur er Diokletian til syvende og sist den øverste lederen.

Tetrarkiet varte til rundt år 313 e.Kr., da de fleste av lederne enten døde eller ble myrdet.

Senatet gir Augustus ny tittel
Som en del av den nye posisjonen som Romas øverste hersker, gir senatet ham tittelen Augustus «den opphøyde».
27 f.Kr.

Den store brannen i Roma
Ifølge legenden var det keiser Nero selv som startet brannen som fortærte en betydelig del av Romas bygninger. Nero legger skylden på de kristne, noe som fører til en blodig utrenskning.
64 e.Kr.

Colosseum står ferdig
I år 80 f.Kr. står det største amfiteateret som noensinne er bygget, endelig ferdig i hjertet av Roma. Det har plass til 50 000 tilskuere og blir et symbol på Romerrikets umettelige lidenskap for blodig sport.
80 e.Kr.

Anarkiet i det tredje århundret
Anarkiet i det tredje århundret er en 50 år lang periode med borgerkrig og uro, der 26 forskjellige keisere blir kronet og Roma splittes i tre forskjellige stater.
235 e.Kr.

Slaget ved Karthago
Styrker som er lojale mot de felles keiserne Gordian 1. og hans sønn Gordian 2., blir knust av styrker som tilhører keiser Maximinus Thrax. Gordian I blir drept, og Gordian II begår snart selvmord.
238 e.Kr.

27 F.KR. | 43 E.KR. | 60 E.KR. | 64 E.KR. | 80 E.KR. | 122 E.KR. | 165 E.KR. | 235 E.KR. | 238 E.KR. | 260 E.KR.

Boudiccas opprør i Britannia
Et av de største opprørene i det romerske Britannia ledes av ikenernes dronning Boudicca. Hun leder en styrke på 100 000 mann, men blir til slutt beseiret.
60 e.Kr.

Hadrians mur blir påbegynt
For å holde barbarene i Skottland og det nordlige Britannia i sjakk, beordrer keiser Hadrian å bygge en mur. Muren blir kjent som Hadrians mur, og den eksisterer den dag i dag.
122 e.Kr.

Keiser Valerian blir tatt til fange
I en sjokkartet utvikling for Romerriket blir keiser Valerian tatt til fange under et slag mot det sasanidiske perserriket. Han dør i fangenskap.
260 e.Kr.

Da pesten var på sitt verste, døde 2000 romere hver dag.

Den antoninske pesten slår til

165 E.KR

En av de verste pandemiene som noensinne har herjet i Roma, den antoninske pesten (sannsynligvis en form for kopper eller kanskje en tidlig form for meslinger), ender med å ta livet av over 5 millioner romere. Det antas at pesten ble brakt inn med soldater som returnerte fra Midtøsten. Pesten, som herjer i bølger i rundt 15 år, tar til og med livet av keiser Lucius Verus.

Konstantins reformer forandret Roma for alltid - blant annet innførte han nye mynter for å bekjempe inflasjonen og flyttet hovedstaden til Bysants.

Konstantin blir den første kristne keiseren

306 E.KR

De kristne hadde et anstrengt forhold til religionen i Roma. Så sent som under Diokletian hadde det kristne samfunnet blitt demonisert og utrensket. Alt dette endrer seg imidlertid da Konstantin – sønn av et av de første medlemmene av tetrarkiet – blir enekonge. Han setter i gang med å reformere det nasjonale tankesettet og leder til og med det første kirkemøtet i Nikea i 325 e.Kr. Her blir en forsamling av biskoper innkalt for å skape konsensus om moderne kristendom.

Roma deles i to riker

395 E.KR.

Som et direkte resultat av Konstantins ønske om å styre Romerriket fra øst, i Bysants, blir det bestemt at riket skal styres av to keiserlige administrasjoner. På dødsleiet deler Theodosius 1. riket inn i Det vestromerske riket og Det østromerske riket og gir makten til sine to sønner. Som et resultat av dette blir Arcadius *augustus* av det østlige bysantinske riket, og hans bror Honorius blir *augustus* av det vestlige riket. For romerne er landet langt fra delt, i stedet er det vanlig at to separate regjeringer tar seg av ett land.

I en periode ble Det vestromerske rike styrt av regenten Stilicho, før han ble arrestert og henrettet i 408 e.Kr. på grunn av sin udugelighet.

Romas historie hadde sluttet sirkelen, og monarkiet ble gjenetablert etter at det tradisjonelle keiserdømmet falt bort.

Det vestromerske rike faller

476 E.KR.

På midten av 500-tallet er Det vestromerske riket en skygge av seg selv. Keiserembetet gir ikke lenger den samme makten og respekten som det en gang gjorde, og imperiet mangler stabiliteten som Det bysantinske riket i øst. Den nåværende keiseren, Romulus Augustulus, ble innsatt av sin far året før, men han har verken folkets eller senatets støtte. Dette fører til at hærføreren Odovaker leder et opprør som fjerner keiseren og innsetter ham som patrisier. Med senatets støtte blir han Italias første konge.

Hovedstaden flyttes fra Roma til Konstantinopel
Som et ledd i Konstantin den stores systematiske omveltning av romerske verdier forlater han Roma og etablerer sin nye hovedstad, Konstantinopel, i dagens Istanbul.
330 e.Kr.

Vestgoterne plyndrer Roma
For første gang på 800 år lykkes det en fiende å invadere Roma. Byen blir plyndret og nesten brent ned til grunnen av vestgoterne, ledet av deres konge Alarik.
410 e.Kr.

293 E.KR. | 306 E.KR. | 330 E.KR. | 395 E.KR. | 410 E.KR. | 476 E.KR.

«Imperiet var forut for sin tid, og selv den mørke middelalderen klarte ikke å fjerne alle spor.»

Den varige arven etter Romerriket

Det romerske kongedømme, Den romerske republikk og Det romerske keiserriket var svært mektige, så det er ikke overraskende at vi ser avtrykk av denne sivilisasjonen den dag i dag. Fra språk til infrastruktur – imperiet var en stat som var langt forut for sin tid, og selv ikke den mørke middelalderen klarte å fjerne sporene.

Latin, imperiets offisielle språk, døde ikke med riket, men blomstret i stedet opp. Det ble adoptert som den katolske kirkens offisielle språk og ble *i praksis* vitenskapens språk. Det finnes spor av latin i engelsk, tysk, nederlandsk og mange andre moderne språk.

Våre kalendere har sin struktur og stil fra romerne – den julianske kalenderen, som ble innført av Julius Cæsar, gjorde året 365 dager langt og delte det inn i 12 måneder. Det var også romerne som valgte å begynne året i januar og legge til en skuddårsdag hvert fjerde år i februar. Romerne innførte til og med syvdagersuken.

Romernes bruk av demokrati og fora er fortsatt å se i utallige nasjoner, mens deres omfavnelse av kristendommen under Konstantin den store bidro til å sikre Roma som hjemsted for den katolske kirken. Romernes bruk av kloakk, akvedukter og veier viste resten av verden hvordan man bygger varig infrastruktur.

© Alamy; Thinkstock

Utvidelse av imperiet

Romerne kom, så og vant: Her er oversikten over alle territoriene Romerriket erobret.

500-tallet f.Kr.	Den italienske halvøy
400-tallet f.Kr	Sudan
400-tallet f.Kr.	Tunisia
400-tallet f.Kr.	Marokko
400-tallet f.Kr.	Sør-Frankrike
400-tallet f.Kr.	Spania
100-tallet f.Kr.	Nord-Frankrike
100-tallet f.Kr.	Hellas
100-tallet f.Kr.	Tyrkia
100-tallet f.Kr.	Egypt
0-tallet e.Kr	Britannia
100-tallet e.Kr.	Dacia (Romania)
100-tallet e.Kr.	Armenia
100-tallet e.Kr.	Thrakia (Bulgaria)

Romerske territorier frem til Cæsars død (44 f.Kr.)

Ytterligere romerske territorier frem til Augustus' død (14 e.Kr.)

Ytterligere romerske territorier frem til Trajans død (117 e.Kr.)

Gallia
Beleiringen av Alesia, den kanskje største av Cæsars seire, fant sted i år 52 f.Kr. og markerte slutten på gallerkrigene. Cæsar hadde forskanset seg ved festningen Alesia på en bakketopp, men valgte å ikke storme fortet. I stedet bygde han murer og skyttergraver rundt det for å skape en blokade og sulte dem ut.

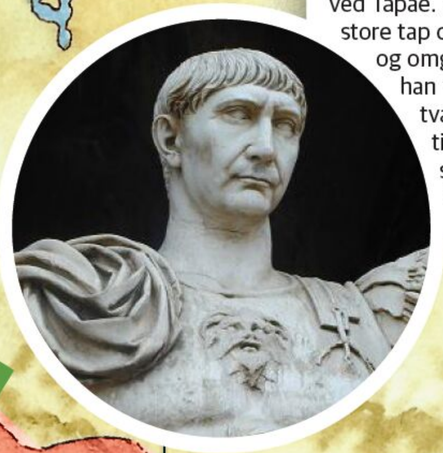
Trebbia
Slaget ved elven Trebbia var det første store slaget i den andre puniske krig. Det ble utkjempet mellom Romerriket og Hannibals karthagiske styrker i desember 218 f.Kr. Hannibal vant slaget etter at han hadde lykkes med å provosere motstanderens general til et frontalangrep, noe som utilsiktet førte hæren hans inn i en felle.

Romerriket vokser frem

Romerriket bygde sitt imperium ved å erobre og forhandle seg frem til å bli det største forbundet av land og folk i Vesten.

Dacia
Trajan startet sitt første felttog mot det dakiske kongedømmet (det området som i dag er kjent som Romania) i år 101 e.Kr. Han krysset Donaus nordlige bredd og beseiret den dakiske hæren ved Tapae. Hæren hans led store tap og måtte reise bort og omgruppere i et år før han vendte tilbake og tvang kong Decebalus til å overgi seg etter slag ved Nicopolis ad Istrum og Adamclisi.

«Imperiet var på sitt største under Trajan, rundt 100 e.Kr., og strakte seg over 5 millioner kvadratkilometer.»

Tunisia
Etter et vellykket felttog i Iberia satte den romerske generalen Scipio seg fore å erobre Nord-Afrika. Det ledet til slaget ved Utica i Tunisia i 203 f.Kr. Etter mislykkede fredsforhandlinger lurte Scipio fienden til å tro at hærene hans beleiret området, før han marsjerte om natten og satte fyr på fiendens leirer.

Makedonia
I slaget ved Pydna i 168 f.Kr. møtte Roma den antigonidiske kongen Persevs av Makedonia (som var etterkommer av Aleksander den store). Med sine overlegne våpen og rustninger vant romerne lett og befestet sin autoritet langs hele Middelhavet – og gjorde med det slutt på Aleksanders ettermæle en gang for alle.

Romerriket var et av historiens største imperier. Det besto av territorier i hele Europa, Nord-Afrika og Midtøsten. Det meste av ekspansjonen ble gjennomført som republikk (mellom 509 og 27 f.Kr.), før keiserdømmet ble etablert. I løpet av denne epoken gikk Romerriket fra å ha kontrollen over byens umiddelbare omgivelser til å kontrollere mesteparten av middelhavsområdet. Det skjedde gjennom allianser eller ved å erobre territorier med rå makt. Det tok ikke lang tid før hele den italienske halvøy var under kontroll av Den romerske republikken. Det følgende århundret utvidet romernes overveldende dominans seg til å omfatte Nord-Afrika, Spania og Sør-Frankrike (Gallia).

Mot slutten av år 100 e.Kr. var republikken ekspandert til å til å omfatte hele Frankrike, Hellas og det meste av det østlige Middelhavet. På dette tidspunktet brøt det imidlertid ut borgerkriger på grunn av interne stridigheter, og republikkens problemer kulminerte med snikmordet på Julius Cæsar – hvorpå republikken ble et keiserdømme.

Den nøyaktige datoen for den politiske overgangen er gjenstand for diskusjon og tolkning. Noen mener at det skjedde da Cæsar ble utnevnt til diktator på livstid i 44 f.Kr. Andre mener at det var da Marcus Antonius og Kleopatra ble beseiret i slaget ved Actium i 31 f.Kr. Den mest utbredte oppfatningen er imidlertid at republikken tok slutt da Octavian fikk en ekstraordinær fullmakt av senatet og tok den Han regnes som Romerrikets første keiser, men under hans tid ekspanderte ikke imperiet særlig mye. Da han døde i 14 e.Kr., var han allerede hyllet som en idealhersker. Under hans tid foregikk det en omfattende registrering av mennesker og steder i imperiet, blant annet et detaljert kart over den kjente verden som ble publisert for offentligheten.

Romerriket var på sitt største under keiser Trajan, rundt 100 e.Kr. Imperiet strakk seg ut over 5 millioner kvadratkilometer og tilsvarer i dag 40 land. Rundt år 476 begynte Romerriket å kollapse. Den østlige delen fortsatte å herske i ytterligere 1000 år, mens det vestlige riket kjempet for å forsvare sine grenser og opprettholde sitt politiske grep om den vestlige verden.

© ThinkStock

EUROPA, 133 - 27 F.Kr.

Den romerske republikkens fall

Tidslinje

133 F.KR.

Mordet på tribun Tiberius Gracchus setter i gang en kjede av hendelser som til slutt fører til den romerske republikkens undergang.
133 F.Kr.

107 F.KR.

General Gaius Marius blir konsul og opphever kravet om at man må eie eiendom for å kunne verve seg til hæren.
107 F.Kr.

82 F.KR.

Etter opprøret hans beseirer Sulla restene av Marius' tilhengere i slaget ved Collineporten og sikrer seg makten.
1. november 82 f.Kr.

45 F.KR.

Cæsars avgjørende seier i Munda i Spania gjør slutt på borgerkrigen og gjør det mulig for ham å innsette seg selv som hersker over Roma.
17. mars 45 f.Kr.

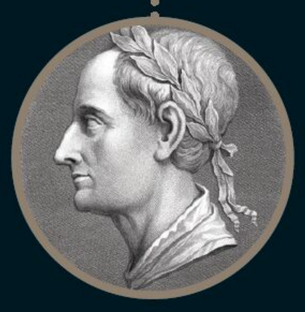

Sjøslaget ved Actium mellom Marcus Antonius og Cæsars arving, Octavian, avgjorde den romerske republikkens skjebne.

44 F.KR.

Julius Cæsar, som nylig har utnevnt seg selv til diktator på livstid, blir knivstukket til døde av en rekke senatorer.
15. mars 44 f.Kr.

27 F.KR.

Cæsars arving blir keiser Augustus, etter å ha sendt Marcus Antonius' styrker på flukt fire år tidligere i den romerske republikkens siste krig.
16. januar 27 f.Kr.

Hva var det som skjedde?

Etter århundrer med fred og velstand, hjulpet av en nesten uhindret ekspansjon over Middelhavet, kom den romerske republikken i krise. Det skjedde i 133 f.Kr., da den populære embetsmannen Tiberius Gracchus ble drept, et drap som angivelig var godkjent av senatet. De påfølgende årene var preget av sosial uro, og politikerne kjempet mot hverandre. General Gaius Marius, en suksessrik militær feltherre, overtok konsulposten i 107 f.Kr.

I 88 f.Kr. ble makten utfordret av Lucius Sulla, Marius' kvestor (statskasserer), som deretter gjorde opprør mot Romerriket. Så fulgte et terrorvelde som utrensket mange av folkets representanter.

Sulla døde i 78 f.Kr. og ble erstattet av Gnaeus Pompeius, bedre kjent som Pompeius den store. Han skulle senere inngå i Romerrikets første triumvirat sammen med Marcus Crassus og Julius Cæsar.

Pompeius og Cæsar delte seg raskt i hver sine leire, noe som førte til en rekke borgerkriger. Dette kulminerte med at Octavian (Cæsars adopterte arving) ble Romerrikets første keiser i år 27 f.Kr. og innledet slutten på republikken.

Hva var konsekvensene?

Den romerske republikkens fall innebar at et demokratisk system som hadde styrt staten siden den ble grunnlagt i 509 f.Kr., gikk i oppløsning, etter at det forhatte romerske monarkiet ble styrtet.

Etter at kongene ble fjernet, ble tittelen konsul innført og delt mellom to menn. Senatet fikk også mer makt, og det ble valgt tribuner (embetsmenn) som skulle representere folket. Denne styreformen ble imidlertid endret ved republikkens undergang.

Den sosiale uroen og den militære opportunismen som herjet i Roma i det første århundret f.Kr. og som førte til at Julius Cæsar til slutt tok makten, satte en effektiv stopper for et styresett som hadde tatt hensyn til folkets ønsker. Og selv om Cæsars grådige ambisjoner skulle føre til hans undergang, tok hans arving, Octavian, raskt over og etablerte total makt som keiser i år 27 f.Kr. Keiserne skulle regjere Romerriket frem til 476 e.Kr.

Hvem var involvert?

Lucius Sulla
139–78 f.Kr.
Etter å ha konsolidert makten i 82 f.Kr. regjerte Sulla som diktator, og han utrensket mange folkevalgte og fratok andre makten.

Julius Cæsar
100–44 f.Kr.
Etter å ha knust restene av Pompeius' menn i slaget ved Munda, tar Cæsar kontroll over Roma og blir til slutt diktator.

Keiser Augustus
63 f.Kr.–14 e.Kr.
Seieren over Marcus Antonius ved Actium gjorde det mulig for Octavian å befeste sitt grep om makten og senere bli Romas første keiser.

© Images; Alamy (hoved, Lucius Sulla, 1. november 82 f.Kr., 17. mars 45 f.Kr.), Getty Images (16. januar 27 f.Kr.)

Romernes hverdag

Folk fra alle samfunnslag fylte gatene i antikkens Roma, og for de fattigste i samfunnet var imperiet svært annerledes enn for dem på toppen.

Ved første øyekast inn i historien kan det virke som at de fleste romerne var velstående og veltalende, med praktfulle villaer og klær. Men det er bare halve sannheten. Som i alle samfunn var det også i Romerriket slik at vanlige menn og kvinner – plebeierne – jobbet og levde et helt annet liv enn de som sto høyest på rangstigen. Patrisierne, adelen og eliten bodde i hjem som var en helt annen verden enn den plebeierne levde i. De to gruppene hadde ulik tilgang til både utdanning og helsevesen.

I dag har de fleste fysiske bevisene på underklassens eksistens smuldret bort. De dårlig bygde husene og de uskrevne historiene har gått tapt for ettertiden. Men historikerne har likevel klart å sette sammen strukturen i det romerske hverdagslivet – hva de spiste, hvordan de gikk kledd, hvor de badet og hva slags utdanning de fikk.

Vi vet også at rikdom var nøkkelen til et godt liv. Selv slaver kunne spare opp penger og noen ganger kjøpe sin frihet.

> «Vanlige menn og kvinner i Romerriket jobbet og levde et helt annet liv enn de som sto høyest på rangstigen.»

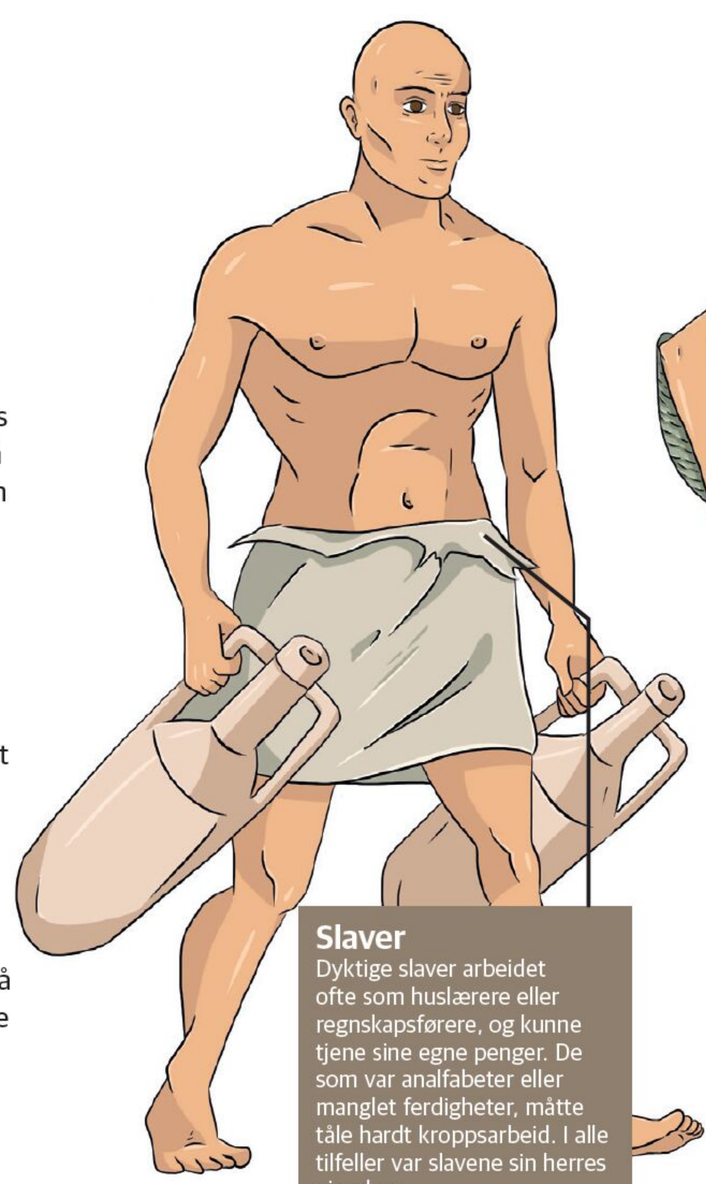
Skarpt klasseskille mellom romerne

Det romerske samfunnet var et komplekst system bestående av en sterk sosial hakkeorden som gikk langt utover det å enten tilhøre den veldig fattige eller veldig rike gruppen. Vi kjenner til de privilegerte livene til keiserne, senatorene og ridderne under dem, men den kanskje mest spennende klassen av alle var plebeierne.

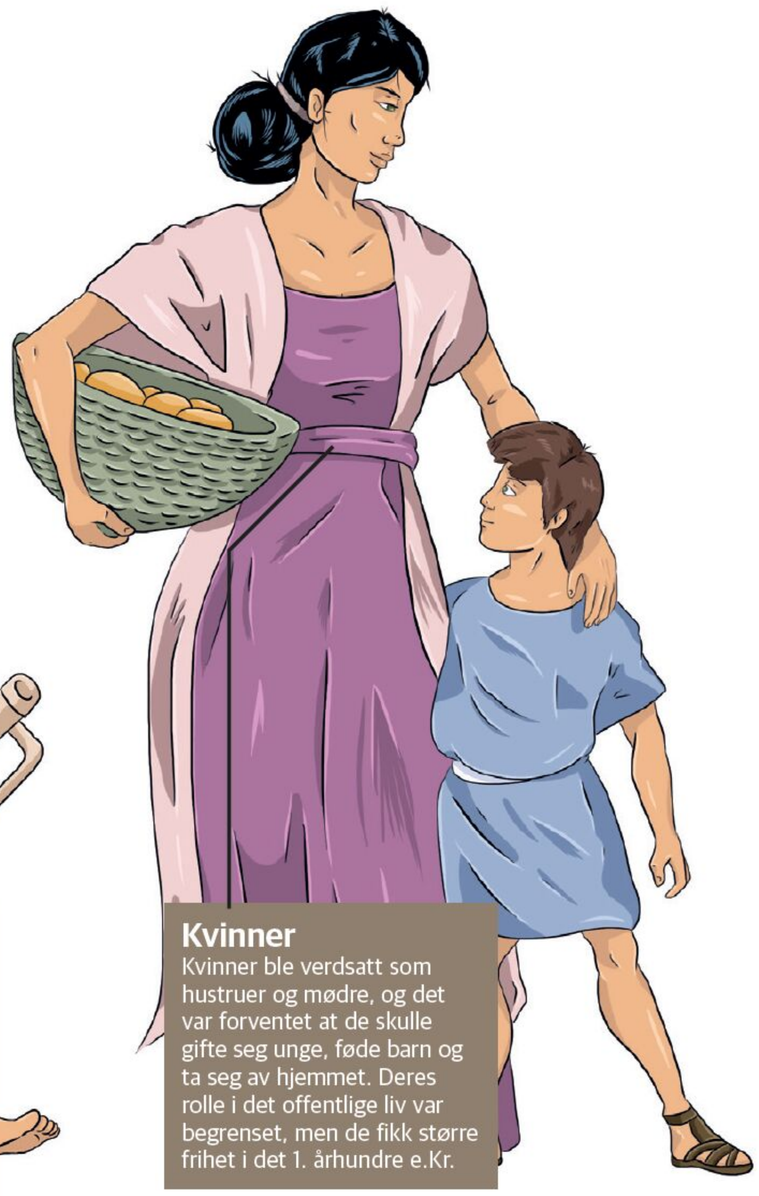
Mennene og kvinnene i de lavere klassene var imperiets bankende hjerte, men arbeidet deres ga dem få bekvemmeligheter, og det gikk ikke upåaktet hen. I 494 f.Kr. oppsto det en stor strid mellom patrisierne og plebeierne, og den raste med ujevne mellomrom i 200 år. Samme år truet plebeierne med å forlate Roma – en tilbaketrekning av arbeidskraft som ville ha vært ødeleggende – og det ble innført innrømmelser. Men i romernes bevissthet var det fortsatt forskjell på sosial status, og jo lenger ned i kjeden man befant seg, desto dårligere ble livet.

Under plebeierne i det romerske klassehierarkiet befant de frigitte mennene og slavene seg. De sistnevnte hadde ikke borgerskap, mens de førstnevnte enten hadde fått sin frihet eller kjøpt seg fri.

Å være borger ga romerne et relativt komfortabelt liv og visse rettigheter: De kunne stemme, eie land, gifte seg, inngå kontrakter, saksøke og få en advokat i retten for å unngå tortur eller dødsstraff for andre forbrytelser enn forræderi. Kvinner hadde imidlertid et mer begrenset statsborgerskap.

Slaver
Dyktige slaver arbeidet ofte som huslærere eller regnskapsførere, og kunne tjene sine egne penger. De som var analfabeter eller manglet ferdigheter, måtte tåle hardt kroppsarbeid. I alle tilfeller var slavene sin herres eiendom.

Kvinner
Kvinner ble verdsatt som hustruer og mødre, og det var forventet at de skulle gifte seg unge, føde barn og ta seg av hjemmet. Deres rolle i det offentlige liv var begrenset, men de fikk større frihet i det 1. århundre e.Kr.

Livet i klassene

Hvordan navigerte patrisiere, riddere og plebeiere gjennom det romerske livet i en by med tøffe forhold?

Hvis det var ett sted i Roma innbyggerne var likestilte, så var det på de offentlige toalettene. Her satt 95 % av den millionstore befolkningen og pratet mens de utførte sitt fornødne. Innenfor latrinenes vegger var romerne på sitt mest sårbare, med tunikaen trukket opp og sittende på huk over de store hullene som var skåret i tre eller stein. Her var det ikke noe privatliv. De tørket seg i baken med våte svamper festet til pinner, som de deretter kastet i det romerske kloakksystemet.

Tilbake ute på gatene var imidlertid livet veldig annerledes. Der var klassesystemet i høyeste grad på plass. Øverst på rangstigen sto keiseren, senatorene – som bar tunikaer med brede striper kalt laticlavi – og en økonomisk klasse av riddere, som bar en tunika med smale striper kalt angusti clavi. Men lenger ned var det vanlige folk i Roma, pakket inn i en lang halvsirkel av ulltøy kalt toga, samt de frigitte og slavene. De frigitte hadde imidlertid ofte roller i keiserpalasset, og kunne dermed forbedre sin sosiale status og skaffe seg kvalitetsklær.

Plebeierne så Roma slik den virkelig var, langt fra de utsmykkede, marmorerte villaene og de storslåtte bygningene som de privilegerte nøt godt av. De så de trange leilighetene de bodde i, med flere personer i hvert rom, i overfylte områder som år etter år ville utvides og huse stadig flere mennesker. De levde på de trange gatene mellom de usle boligene, gikk på de overfylte tavernaene og besøkte butikkene (tabernae) for å kjøpe mat og nødvendigheter.

Disse områdene kan ha vært fylt av duften av ferskt brød og eksotiske matvarer, men det var sannsynligvis også en umiskjennelig stank av svette, blod og menneskelig avfall. Roma var vanligvis en bråkete by, med slagsmål i det offentlige rom, krangling blant innbyggerne, åpenbar vold i hjemmet og en alltid tilstedeværende brannfare. Ethvert øyeblikk av lykksalighet kunne bli avbrutt av at en nattpotte ble tømt ut av et vindu og ned på gaten, særlig i de røffeste bydelene (Subura).

Roma var absolutt var ikke en by for de fintfølende, og guvernørene og senatorene hadde en konstant kamp for å slå ned plebeiernes opprør. En ukentlig rasjon med korn og underholdning så ut til å roe gemyttene blant de lavere klassene, og veldedige arrangementer eller offentlige feiringer ble alltid godt tatt imot.

Roma ble ansett som et opplagt arbeidsmarked for den fattige mannen, og gatene ble oppfattet som like mye brolagt med gull som med skitt og sykdom. De mange byggeprosjektene gjorde at det alltid var et skrikende behov for arbeidskraft, så mange mennesker emigrerte dit for å finne arbeid. Etter grunnleggelsen ble byen Roma raskt en livlig multikulturell metropol, men det var umulig å bygge nok kvalitetsboliger til alle.

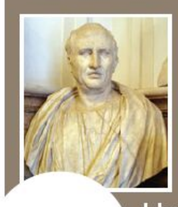
De røffe boligområdene var generelt så bra som overhodet mulig for hundretusener av mennesker, derfor levde de mesteparten av livet utenfor boligene sine. Hele Roma ble deres hjem.

Med så mye tid tilbrakt i selskap med andre, ble plebeierne kjent for å være både pratsomme og bråkete. De var også for det meste tolerante overfor ulike folkeslag og religioner. Innflyttere ble integrert i byen akkurat som de hadde vært fra det øyeblikket Romulus og Remus grunnla Roma som en by for samfunnets utskudd, og inviterte kriminelle og rømlinger til å søke asyl. Folk tok raskt til seg den travle romerske livsstilen.

Arbeiderne sto tidlig opp, slet seg gjennom dagen for en liten sum penger og søkte etter måter å supplere inntekten på andre steder. Også barna arbeidet, guttene gikk i lære, og jentene utførte huslige sysler

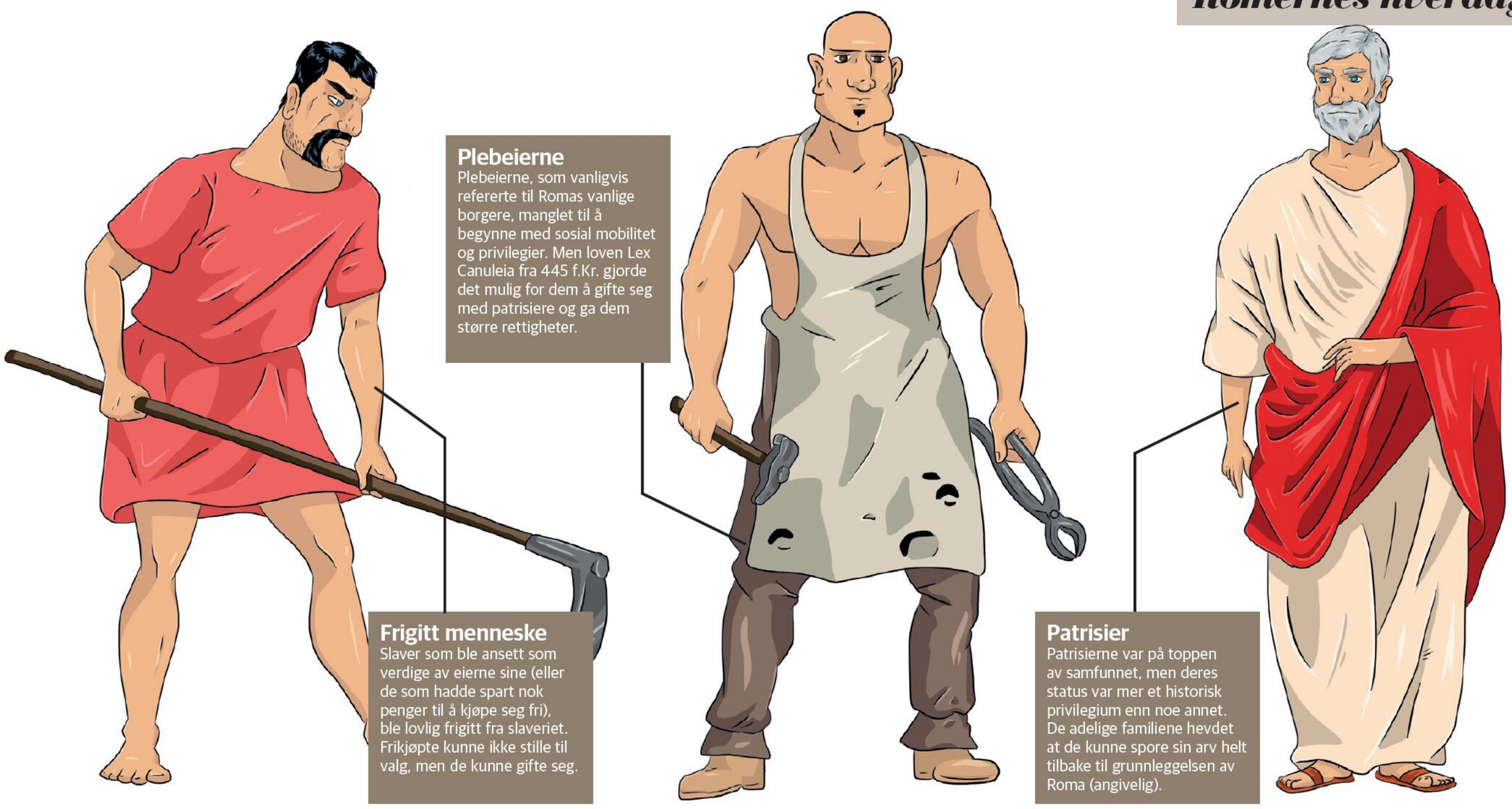
MARCUS TULLIUS CICERO

3. januar 106–7. desember 43 f.Kr.

Kort biografi

En viktig faktor for en romers «adelighet» var deres forfedre, og derfor ble plebeiere som klarte å samle rikdom, likevel ikke regnet som patrisiere. Romas manglende evne til å riste av seg de tradisjonelle skillelinjene resulterte i at det ble skapt en ridderklasse, som fungerte som vår tids middelklasse. Cicero var ridder av fødsel, men han klarte å bli senator gjennom politiske forbindelser og anerkjennelse som en stor advokat og taler. Selv om talene og skriftene hans hadde stor innflytelse på romersk politikk, kunne han også bli snobbete, og en gang snakket han om *sordida plebs* – de store uvaskede – en vending som fortsatt er vanlig i dag. Han var også en uttalt kritiker av Cæsar.

Plebeierne
Plebeierne, som vanligvis refererte til Romas vanlige borgere, manglet til å begynne med sosial mobilitet og privilegier. Men loven Lex Canuleia fra 445 f.Kr. gjorde det mulig for dem å gifte seg med patrisiere og ga dem større rettigheter.

Frigitt menneske
Slaver som ble ansett som verdige av eierne sine (eller de som hadde spart nok penger til å kjøpe seg fri), ble lovlig frigitt fra slaveriet. Frikjøpte kunne ikke stille til valg, men de kunne gifte seg.

Patrisier
Patrisierne var på toppen av samfunnet, men deres status var mer et historisk privilegium enn noe annet. De adelige familiene hevdet at de kunne spore sin arv helt tilbake til grunnleggelsen av Roma (angivelig).

under oppsyn av mødrene sine eller en *domina* (kvinnelig mester). De var som regel praktfullt kledd i stolaene sine, holdt sammen med et belte kalt zona. Skolene var i hovedsak avgiftsbelagte og forbeholdt de rike og privilegerte. Men de fattigere familiene sørget for å utdanne sønnene sine selv, fedre underviste sønnene sine i håndverket sitt.

Generasjoner av fattige vokste derfor i stor grad opp som analfabeter, men likevel dyktige i et håndverk. I en alder av 14 år (12 år for jenter) ble guttene gift, og myndighetsalderen ble markert med en stor feiring. Gutter kunne bli innrullert i militæret for å for å hjelpe romerne med å erobre og kontrollere fjerne landområder, og jentene ble brukt som valuta for å bevege seg oppover i de sosiale sirklene og bli en del av mektige familier.

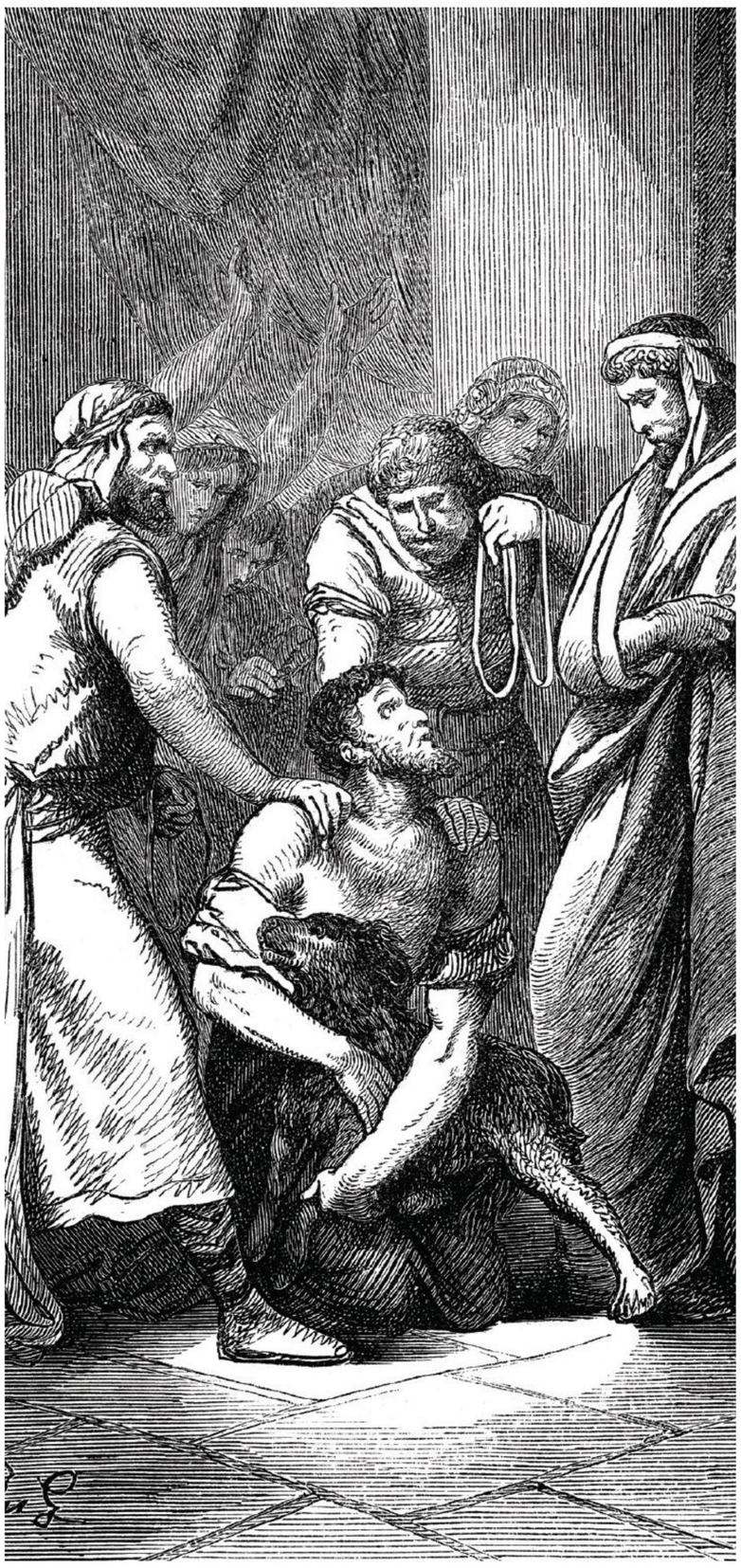
Soldatene tjente også et annet formål. De kunne fange slaver og bringe dem tilbake til Roma. Slavene ble ikke valgt ut på grunn av rase, men ble som regel tatt på grunn av sin styrke, intelligens, praktiske ferdigheter eller utseende. Noen ble brukt som arbeidskraft eller forvandlet til gladiatorer eller annen underholdning, men de kunne også inneha respektable stillinger i velstående husholdninger. Romas besettelse av helse og velvære førte for eksempel til at en strøm av greske leger kom inn som slaver etter år 47 f.Kr. I tillegg til at romerne fikk nyte godt av bedre sykehusbehandling og dyktige kirurger, bidro grekerne også til medisinske fremskritt. På noen måter var de greske slavelegene kanskje litt for entusiastiske – deres eksperimenter med pasienter for å teste teoriene sine vekket en dyp mistenksomhet. De var likevel som regel å foretrekke fremfor de dyre kvakksalverne, hvis metoder egentlig var ganske uortodokse.

Helsetilbudet på tvers av klassene var slik sett en fordel ved det romerske livet: Selv slavene langt nede på den sosiale rangstigen hadde en viss tilgang til det. Det viste også at det faktisk kunne være et godt karrieremessig trekk for de dyktige å bli tatt inn i Roma som slave. Særlig mange fra Østen var intelligente og kultiverte, og kunne også lett gli inn i samfunnet og bidra med mye.

Noen romerske borgere med overveldende gjeld solgte seg faktisk som slaver. Noen slaver hadde også lov til å tjene og beholde sine egne penger, og spare til å kjøpe seg fri eller til dyre klær. I det første århundret e.Kr. besto mer enn halvparten av Romas befolkning av slaver og frigitte. På denne tiden foreslo senatet at slavene skulle gå i egne, identifiserende tunikaer, men dette ble avvist på grunn av det kunne bli pinlig å se halvparten av Romas befolkning merket som slaver og av lavere byrd.

Roma hadde en så sterk tiltrekningskraft at når en slave fikk status som en frigitt mann, ville han ofte bli værende, bli en romersk borger og utnytte sine forbindelser til sin fordel. Noen av de frigitte fikk faktisk viktige posisjoner, som Tiberius Claudius Narcissus, en av keiser Claudius' nære fortrolige, som nesten lyktes i å stoppe Neros arverekkefølge som hersker.

Ifølge den romerske legenden var Romulus og hans tvillingbror Remus avkom av Rhea Silvia og guden Mars.

Romernes boforhold

Arkitekturen som vi finner rester etter i det tidligere Romerriket viser at romerne tok bygging svært alvorlig og så på det som en måte å vise styrke, raffinement og rikdom på. Ridderne, eller de relativt velstående, bodde i store, overdådige hjem som ble kalt *domus*. De ble bygd i én etasje rundt et atrium og hadde flere rom, inkludert ett eller to for slavene.

Hjemmene var ofte utsmykket med marmorstatuer og søyler både innvendig og utvendig, og det kunne være vakre malerier eller mosaikker. Domusene hadde også ofte et stort badebasseng og en hage i midten av bygningen for å skape en følelse av rom og natur.

De fattige bodde derimot i trange bolighus som kunne være opp til ni etasjer høye. De ble kalt insulae, bygget av leirstein eller tømmer og med et flatt tak der man kunne nyte utsikten eller sove i varmt vær. Familiene hadde på det meste bare et par rom å sove i.

Opptil 40 personer kunne bo i én blokk, og fasilitetene var svært dårlige. Plebeierne måtte bruke de offentlige fasilitetene, og de måtte gå ut på gårdsplassen for å komme til toaletter, badehus og til og med kokemuligheter. Gårdsplassen var derfor ofte et praktisk område for sosialt samvær, og med tanke på størrelsen på rommene var det få romere som ønsket å oppholde seg innendørs.

I første etasje av disse bygningene lå det gjerne en butikk – eller *taberna* – som hadde egne innganger ut mot gaten og dermed var adskilt fra boligblokken. De velstående eller ridderne eide ofte disse husene for å tjene ekstra penger på husleien.

Dette er restene av de øverste etasjene i en insula i Roma; mange titalls mennesker må ha bodd i disse trange leilighetene.

Utelivet i Roma

Hva gjorde Romerrikets romere i Roma? Vi vet at de likte vin, teater og mat, men hva mer?

En god hyllest en kvinne kunne få fra sin ektemann var vanligvis: *Donum servait; lanam fecit* ('hun drev huset og laget ull'). Noe slikt ville imidlertid aldri ha blitt sagt til en gruppe kvinner i det romerske samfunnet som var svært uglesett: prostituerte. Prostitusjon var lovlig, lisensiert og beskattet, men var likevel ansett som som et skammelig yrke, samtidig som det var stor etterspørsel.

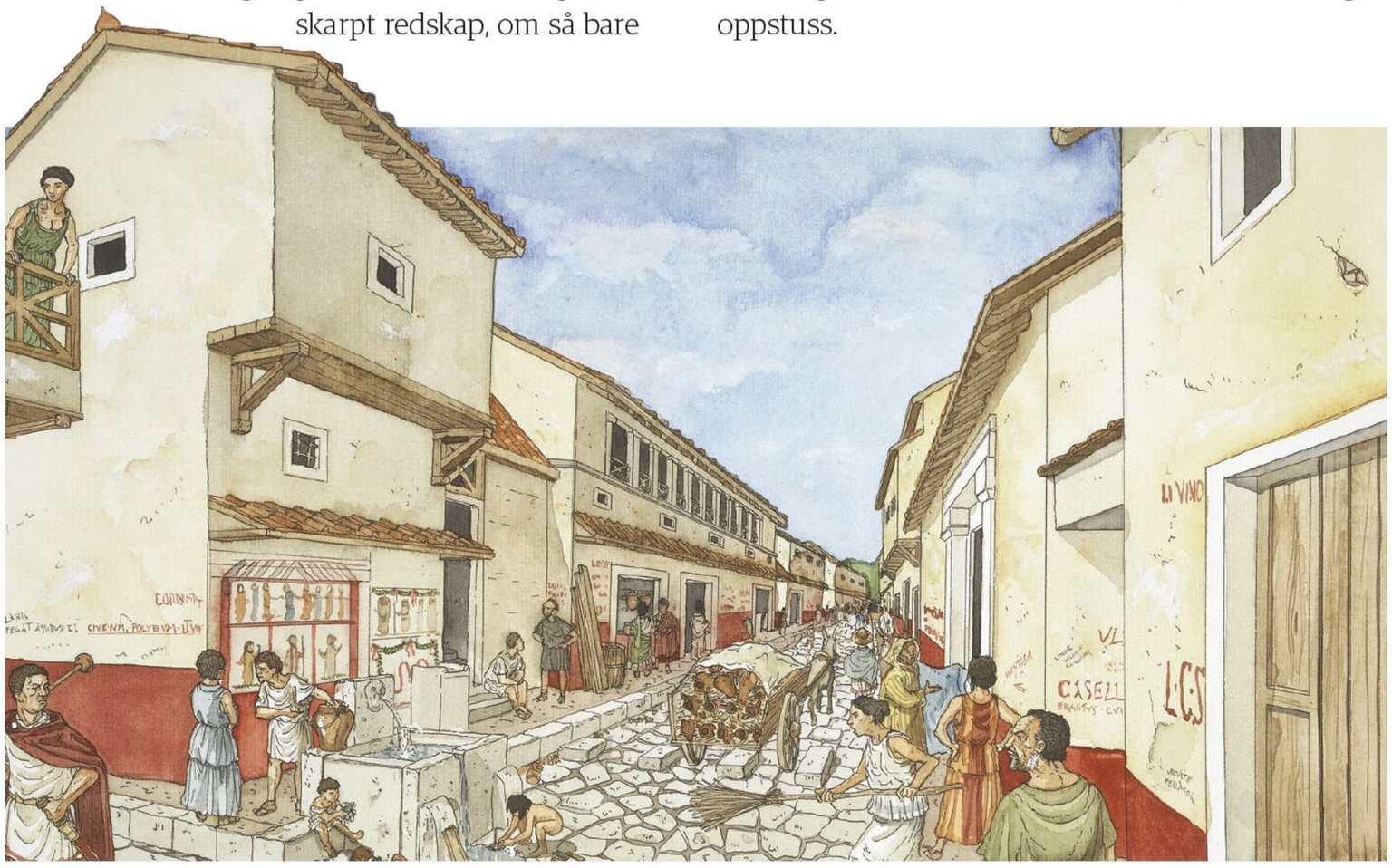
De prostituerte kvinnene kom fra slaveklassen og opererte fra bordeller rundt om i Roma, der de tilfredsstilte romernes voldsomme appetitt på sex. De ble kalt *meretrix*, eller «hun som driver handel med sin egen kropp», og fikk forbud mot å gå med stola. I stedet måtte de bære en gul toga som et tegn på yrket deres. De ble også nektet de få rettighetene som andre kvinner hadde, som for eksempel å kunne motta arv.

Fargestoffer var høyt verdsatt – særlig purpur som ble fremstilt av purpursneglen fra Fønikia.

Etter mørkets frembrudd ble Roma mye mer snuskete, gatene var fulle av farer, og kriminelle gjorde byen til sin egen og kastet seg over dem de mente kunne være et godt bytte. Kriminelle var nærmest en egen underklasse, og overfalt og ranet folk i de mørke, ubevoktede, trange gatene. Innbrudd, brannstiftelse, drap og bedrageri var typiske forbrytelser, og straffen var alt fra pisking til korsfestelse – men det avskrekket ikke de desperate. Kriminelle kunne til tider være svært voldelige og hadde ofte med seg et skarpt redskap, om så bare for å skjære opp forsiden av en tunika eller vesken for å frata ofrene deres eiendeler. Noen ofre tok loven i egne hender for å redde liv og eiendom, og det var en sterk gatejustis som rådet blant folk. Domstolene og advokatene var ikke alltid særlig effektive, og det ble ikke bedre av at mange drakk for mye i slike perioder.

Tavernaene – som også fungerte som kjøkken for fattige romere, siden det var for farlig å lage middag i eget hjem – våknet til liv om natten. Om dagen var de et sted å spise og hvile, og de ga folk en mulighet til å flykte fra hjem og arbeid. Her ble det arrangert underholdning for slavene og plebeierne, som gjerne kom inn og satt på barkrakker og drakk. Utover kvelden og natten ble ble livet på tavernaen mer ustyrlig. I en stille sidegate bak låste dører spilte mennene hasardspill, skravlet og kjeftet. De hadde også – hvis man skal tro diverse kunstverk og den rikholdige veggkunsten i det gamle Romas slumområder – et tett forhold, så å si, til sine tjenere.

På den annen side var tavernaer ikke noe sted for de velstående, de holdt seg for det meste langt unna. De uttalte også at slike steder var umoralske og upassende for en romersk borger. Det hindret riktig nok ikke at noen medlemmer av de høyere samfunnslagene også gikk dit. Keiser Nero var en hyppig gjest på tavernaene og bordellene, som han syntes var både spennende og pirrende steder. Men han sørget alltid for å være forkledd, for ikke å lage oppstuss.

Mat til folket

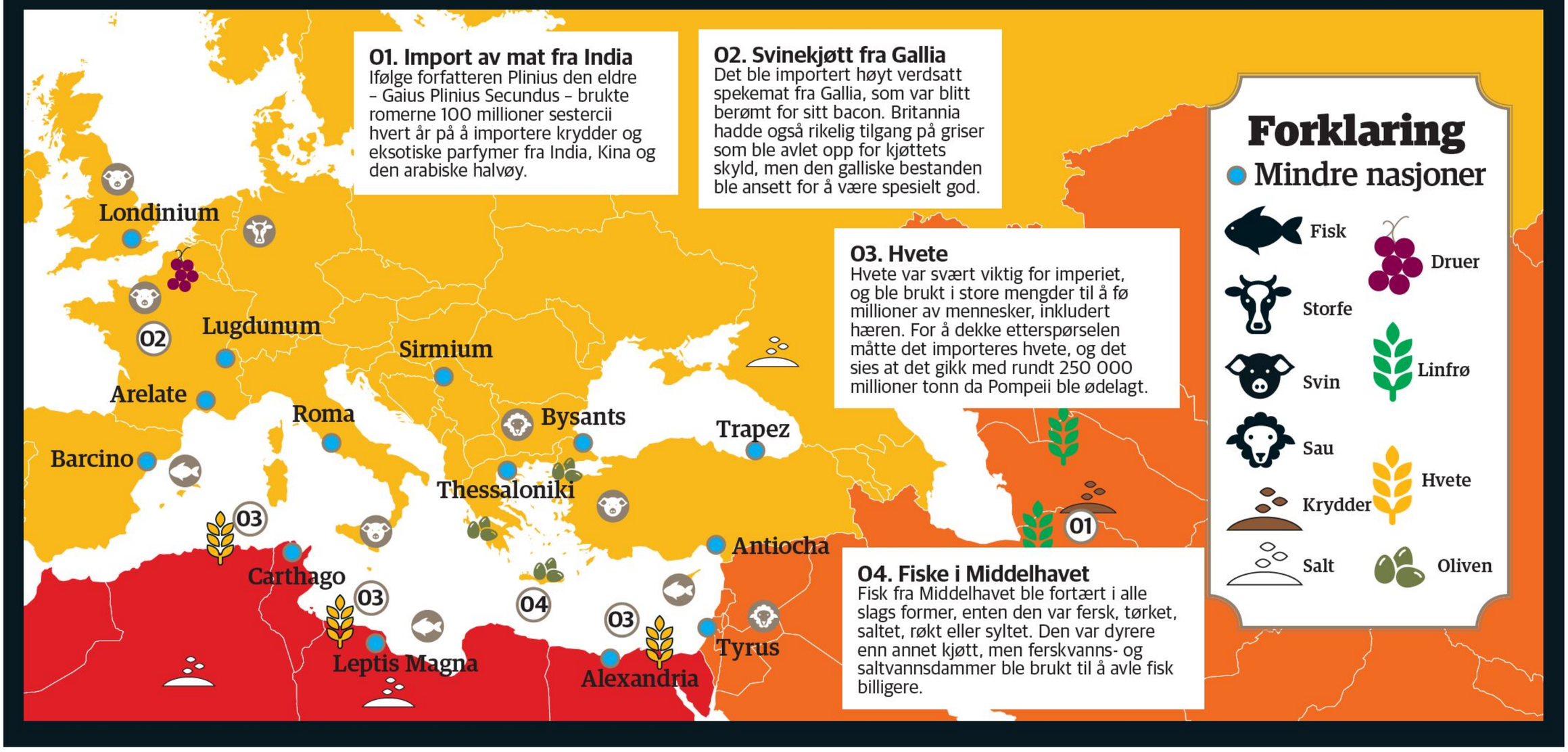
Mens de rike skjemte bort smaksløkene sine med en rekke appetittvekkende matvarer som slavene brakte til dem, var kostholdet til de fattige ganske tamt. De fleste kunne ikke nyte sausene, det dyre kjøttet og de importerte krydderne som adelen mesket seg med, så de måtte ta til takke med billigere alternativer.

De fattige nøyde seg med korn, olivenolje og vin, og supplerte med brød, linser, grønnsaker og grøt. Flate, runde brød laget av kornsorten emmer var vanlig, men senere ble hvetebrød introdusert. Kvinner malte også korn til mel på hånddrevne møller, selv om det finnes eksempler på møller drevet av dyr i tilknytning til bakerier, som i Pompeii og Ostia.

Bønder, jegere og fiskere fikk bedre kosthold, og takket være at det ikke fantes religiøse restriksjoner, kunne man spise hva som helst. Spekemat av svin var populært, mens storfekjøtt var langt mindre vanlig.

De romerske borgerne spiste tre måltider om dagen. De spiste frokost (*jentaculum*) om morgenen, lunsj (*prandium*) omtrent midt på dagen og middag (*cena*) om kvelden. Dette var hovedmåltidet og høydepunktet på mange dager. Det ble lagt ned mye arbeid i å lage en så god middag som mulig med de ressursene som var tilgjengelige.

Middagsselskaper var en populær affære for patrisierne, og ryktene sa at de la seg på sofaer for å slappe av mens de spiste og nøt hver munnfull. Fylt hasselmus var en spesiell delikatesse for de rike, drysset med honning og valmuefrø. Bestikk var ikke så viktig, så romerne spiste med hendene, og maten måtte derfor presenteres på en praktisk måte. Ved middagsselskaper ble det ansett som uhøflig å spise med venstre hånd.

Kundene samles i et *thermopolium*, et sted som lignet på en gatekjøkkenrestaurant, og som serverte varme måltider til de fattige i Roma.

Getty Images; Alamy; Thinkstock

Romerske hus

Husene til de romerske borgerne varierte etter hvor velstående de var. De mer beskjedne husene ble kalt *insula*. Disse leiegårdene oppsto – som dagens leiligheter – på grunn av overbefolkning. Patrisierne bodde i sine overdådige villaer på landet, mens de rikere kjøpmennene bodde i urbane *domus*.

Soverom

Møblene i romerske hus var rent funksjonelle og ganske spartanske. Sengene ble brukt til flere ting, som en sofa, til å sove på, spise på (liggende på siden) og til å ha sex på. De rikere romerne dekket gulvene sine med mosaikkfliser med ulike motiver.

Familiealter

Hvert hus var under en utvalgt guds beskyttelse, og de ble tilbedt ved alteret (*lararium*), med gjenstander som var knyttet til familien.

Atrium

I midten av huset var det en åpen gårdsplass som knyttet de fleste rommene sammen. Her var det et lite basseng, som av og til ble brukt til å kjøle seg ned på varme sommerdager.

Planløsning

Det tradisjonelle romerske huset var bygget rundt en sentral plass, *atrium,* med en liten gårdsplass eller bakgård. Noen hadde rom på hver side av hovedinngangen, som ikke var forbundet med resten av huset, og som vanligvis ble leid ut til kjøpmenn. Arkeologer har funnet ut at etter hvert som eierne ble rikere, kunne de bygge huset større.

Soverom

Gutter og jenter hadde forskjellige rom. Gutterommene var som regel større og mindre pyntet, mens jenterommene hadde flere møbler og pyntegjenstander.

Arbeidsrom

Hvert hus hadde et *tablinum*, et arbeidsrom for familiens barn og deres privatlærere, med bare et bord og noen sitteplasser.

Hagen

På baksiden av huset var det vanligvis åpent landskap. Her kunne man få råd av en kyndig gartner om hvordan man best kunne utforme vannspeil og blomsterbed, og hvilke planter og blomster som var best å dyrke.

Taket

Taket var tekket med teglstein, med tilstrekkelig helning og praktisk takrennesystem for å samle opp regnvann.

Spisesalen

Dette var et stort rom kalt *triclinium*, som hadde en lukket del og en åpen del som vendte ut mot gårdsplassen. Slik kunne familien velge hvilken del de foretrakk, avhengig av værforholdene og hva slags mat som ble servert den dagen.

Kjøkkenet

Dette var et fullstendig ventilert rom, utformet for oppbevaring av mat. Her var det ett eller to bord, krukker til å oppbevare olje og korn, og skap til å oppbevare servise og andre redskaper som ble brukt til å tilberede maten.

Spisesteder

Vanligvis var romerske butikker (*tabernae*) et enkelt rom med en disk. *Stabula* var staller som vendte ut mot en åpen gårdsplass omgitt av spiserom. H*ospitia* var gjestehus med spisesaler (*triclinia*) og soverom. P*opinae* var steder for salg av mat og drikke. Verkstedene ble kalt *officinae* og kafeene *taberna*.

Et brød fra ca. 76-79 e.Kr., fossilisert ettter vulkanutbruddet i byen Pompeii.

© Sol90 Images

De romerske kvinnenes roller

Romerriket var ikke et likestilt samfunn, og det var forventet at kvinner skulle oppføre seg og leve annerledes enn menn.

Romerriket var et mannsdominert samfunn. Kvinnene sto i skyggen av mennene, og det var ikke engang slik at et stort antall kvinner forgjeves forgjeves forsøkte å bryte gjennom et glasstak eller kjempet for å komme seg inn i en mannsverden. De aller fleste fikk rett og slett ikke lov til å komme så langt fordi de ikke hadde samme juridiske status som menn.

En ting er i hvert fall sikkert: Herren i huset hadde ikke rett til å drepe sin kone selv om hun satte spørsmålstegn ved hans autoritet. Det trodde man riktignok lenge, men «patria potestas» – den romerske fars uinnskrenkede makt over familien – så heldigvis ikke ut til å strekke seg så langt.

Likevel forble romerske kvinner alltid «in manu», noe som betydde at de juridisk sett ble kontrollert av en mann. En far hadde kontrollen over sin datter, og som hustru kunne situasjonen enten forbli slik («sine manu») eller at makten ble overført til ektemannen («cum manu»).

Det skapte et kvinnefiendtlig samfunn der kvinner levde innenfor strenge grenser. De kunne ikke spille en rolle i det offentlige liv, så i motsetning til i Det gamle Egypt fantes det ingen direkte kvinnelige herskere, ingen som tilsvarte Kleopatra. Kvinner kunne ikke bli senatorer, dommere, konsuler eller generaler. De kunne ikke ta ordet i politiske forsamlinger, de kunne ikke stemme ved valg, og de kunne ikke påta seg noen rolle i militæret. I stedet var det først og fremst forventet at kvinnen skulle ta seg av husholdningen, inkludert eventuelle barn, og føre tilsyn med familiens slavearbeidskraft. Kvinnene måtte også lage klær ved å spinne, veve og sy tøy. Og samtidig som de var opptatt med å slite, var det også et press på dem om å bevare et godt utseende.

For å oppnå dette valgte de fleste billig hjemmesminke, men de rikeste kvinnene hadde råd til importert kosmetikk fra Gallia, Kina og Tyskland. Parfymer var populære og ble assosiert med en sunn kropp, men det var en nagende følelse av at kvinner ikke kunne vinne, selv i dette spillet om forventninger: Poeten Juvenal skrev at «en kvinne kjøper dufter og kremer med utroskap i tankene»!

Helt ille var det likevel ikke. Kvinner i middel- og overklassen fikk opplæring i grunnleggende lese- og skriveferdigheter, til tross for at noen menn mente at lese- og skriveferdigheter ville føre konene deres på avveier. Kvinner kunne også eie og arve eiendom, og de kunne drive forretninger, noe som i noen tilfeller gjorde det mulig for dem å samle seg store formuer på egen hånd. De kunne jobbe som kjøpmenn og jordmødre, eller ta jobber som dansere og til og med leger. Det fantes kvinnelige lærere, frisører og skriftlærde. Noen ble ammer, selv om romerske leger mente at mødrene skulle amme sine egne barn.

Likevel var ekteskapet viktig. Kvinner kunne gifte seg fra de var tolv år gamle, noe som, i tillegg til å være svært ulovlig i dag, dessverre betydde at barndommen deres stort sett var over på et blunk. I det øyeblikket de giftet seg kunne en kvinnes navn endres fra den feminine formen av farens navn til mannens. Dette ble vanligvis indikert ved å legge til bokstaven «a» på slutten.

Hvis eksteskapet ikke fungerte, kunne kvinnen be om skilsmisse. Skilsmisse var faktisk vanlig, og ikke minst raskt og enkelt. Det var nok at enten kona eller mannen sa at ekteskapet var over, og det var det. Noen ganger var det kvinnens far som fikk ekteskapet oppløst, så stor makt hadde han over datterens liv. Kvinnene gikk heller ikke tomhendte ut av ekteskapet. Kona skrev ofte under på en ekteskapskontrakt der det sto hvor mye medgift hun skulle få hvis ekteskapet ble oppløst.

Ekteskapet kunne ha klare fordeler, særlig hvis en kvinne giftet seg med en mektig mann. Fulvia, Marcus Antonius' kone, skal ha hatt stor innflytelse på politikken han førte. Da Antonius og hans medregenter forlot Roma i 42 f.Kr. for å jakte på morderne av Julius Cæsar, ble Fulvia i praksis etterlatt som Romas medregent. Da Antonius var på besøk i Egypt i 41 f.Kr. og Fulvia følte at hans maktposisjon var truet, samlet hun til og med legioner for å kjempe til støtte for sin mann.

Religionen så også ut til å være en vei til stor respekt. Vestalinnene var en liten gruppe prestinner, spesielt utvalgt i alderen seks til ti år. De hadde ansvaret for å holde i live den hellige evige ilden som hadde brent i Vestas tempel gjennom 30 år. De var svært dedikerte. Disse kvinnene var høyt æret, beskyttet og hadde stemmerett, eiendomsrett og testamentarisk råderett. Men denne rollen var ikke uten fallgruver, og mennene fant på straffer for vestalinnene hvis de ble beskyldt for å ha sviktet sine plikter. For eksempel bestemte Romas femte konge, Tarquin den eldre, at en vestalinne som mistet jomfrudommen, skulle begraves levende. Andre overtredelser, som å la den hellige ilden slukke, ble møtt med juling. Dessverre ble kvinners privilegier bare innvilget på menns ordre, selv om flere friheter ble innvilget etter hvert.

«En romersk kvinne var først og fremst forventet å ta seg av husholdningen.»

Konene til adelsmenn hadde slaver som hjalp dem med å drive huset

© Getty Images.

Romerriket 200 f.Kr. til i dag

Romerske badeanlegg

I i antikkens Roma var personlig hygiene en offentlig affære. Alle, fra de styrtrike til de lutfattige, hadde behov for å bade, og keiserne gjorde det til sin oppgave å bygge offentlige termer, eller bad, for sine borgere. De poppet opp over hele Romerriket, og selv om vi aldri vil få vite nøyaktig hvor mange det var, vet vi at det var 170 av dem i år 33 f.Kr.

I de første årene av imperiet var samfunnet noe konservativt, og menn og kvinner badet derfor i separate termer, noen ganger i samme bygning, men i ulike deler. Det finnes imidlertid bevis for at dette endret seg over tid. Under keiser Domitian var det for eksempel ingenting som forbød kjønnene å bade side om side.

Dette endret seg imidlertid under Hadrianus, som fikk skrevet inn i loven at menn og kvinner skulle være adskilt i termene. I badene som var bygget med bare ett bad i hvert rom, betydde dette at menn og kvinner i praksis hadde faste tider eller faste dager de kunne delta.

Dette reiser spørsmålet om åpningstidene. Vi vet at bygningene stengte ved solnedgang – alle antikkens forfattere synes å være enige om dette – men åpningstidene er litt mer uklare.

Juvenal sier at de åpnet ved den femte timen, mens andre antyder den åttende eller niende. Uansett tidspunkt ble det signalisert ved at det ble ringt med en liten klokke, eller tintinnabulum.

Alle gikk på samme måte gjennom termen. Etter palaestra, eller treningsplassen, skiftet de, og deretter gikk de gjennom rommene i badehuset fra kaldt til varmt. Uansett hvor man befant seg i Romerriket, fulgte man det samme ritualet – keiserne kunne komme og gå, men termerne forble de samme gjennom århundrene.

Gjennom dørene

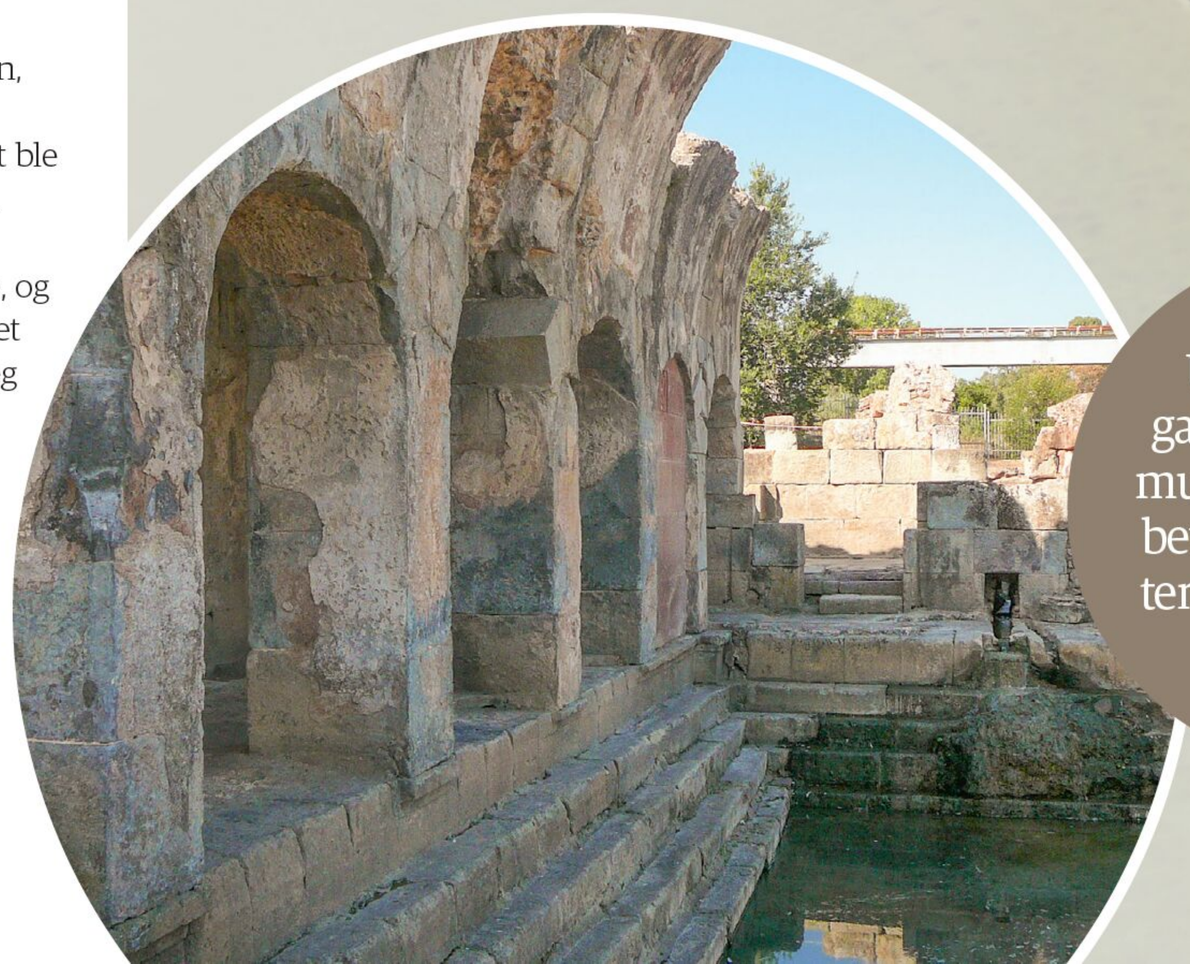
Selv om det ikke var gratis å komme inn i termerne, kostet det nesten ingenting - bare en quadrans, noe som tilsvarer bare noen øre i dag. Avhengig av badehuset og keiseren var det enten separate innganger for menn og kvinner eller én inngang for alle.

På tide med en treningsøkt

Før de gikk inn for å bade, oppsøkte de fleste palaestra, eller gymsalen, der de fikk svettet seg skikkelig ut. Men dette var ikke et konkurransemiljø – faktisk foreskrev romerske leger det som en måte å opprettholde god helse på, sammen med et godt kosthold og en rolig vandring rundt i badehuset. Bryting, boksing og ballspill var ofte blant idrettsgrenene.

Å bli kald

Det siste av de tre hovedrommene, frigidarium, var det kaldeste. I dette rommet kunne romerne dyppe seg i et lite basseng med kaldt vann for å friske seg opp og lukke porene etter varmen i caldarium. Etter dette kledde de badende på seg og gikk ut igjen.

Underjordiske ganger gjorde det mulig for slavene å bevege seg rundt i termene uten å bli sett.

Vi beveger oss innendørs

Det første rommet i selve thermae var tepidariumet, der de badende ble smurt inn med olje og fikk nyte den varme temperaturen. Deretter ble oljen, sammen med smuss, skrapt av huden ved hjelp av en buet strigil. Det var også her man kunne få massasje av en leieslave eller til og med bli plukket i håret, ettersom hårløse kropper var på moten i store deler av Romerriket.

Kjenn varmen

Det andre rommet man badet i, var caldarium, som var det varmeste rommet i bygningen. Her svettet man, som i en badstue, før man senket seg ned i et varmt vannbasseng som var omtrent to meter bredt, tre meter langt og én meter dypt - stort nok til at man kunne være flere og prate sammen, men ikke stort nok til å svømme i.

Holder på varmen

For å skape den varme luften som skulle varme opp bygningen, ble det installert fyrkjeler. Men elektrisitet lå et stykke inn i fremtiden, så disse ble fyrt opp av slaver, som spadde trekull, kvist og kull for å holde ovnene i gang.

Antikkens sentralvarme

For å holde rommene varme, fant romerne på en genial metode: hypocaustum. Under gulvet lå det små søyler av fliser, slik at varme gasser kunne bevege seg mellom dem og varme opp gulvene i hele rom. Den varme luften steg deretter opp gjennom rør i veggene, slik at varmen kom rundt i hele rommet i stedet for bare opp gjennom gulvet.

Klær for anledningen

Apodyteriet, eller omkledningsrommet, var stedet der de badende kledde av seg mens de badet nakne. Rundt veggene var det hyller hvor de kunne legge klærne sine og eventuelle personlige eiendeler de hadde tatt med seg, men dette innebar også en risiko for tyveri. Derfor tok noen av de rikere borgerne med seg slaver som fulgte dem rundt i termerne og bar tingene deres.

Gjør jobben din

Når du må gå, så må du gå. Latriner ble også bygget i et romersk badehus - grunnen til det er egentlig bare sunn fornuft, spesielt med tanke på den konstante lyden av skvulpende vann. Romerske toaletter var imidlertid ikke luksuriøse. En benk av marmor med hull i dekket en grop der romerne gjorde sitt fornødne, før de tørket seg med en natursvamp på en pinne. Denne ble deretter lagt i en bøtte med vann eller eddik, klar til bruk for neste person.

Utroskap

Overklassepar som hadde utenomekteskapelige forhold, svekket den arvelige maktstrukturen i den romerske eliten. Dette var en forbrytelse som kunne straffes med dødsstraff.

Forrædere

En av de verste forbrytelsene i antikkens Romas overklasse var forræderi eller politisk undergraving. Forbrytere kunne bli forvist eller til og med drept.

Undergravende virksomhet

Romere fra overklassen, særlig de som hadde politisk innflytelsesrike yrker, hadde forbud mot å ha nærkontakt med hæren uten behørig tillatelse, i tilfelle de skulle styrte regjeringen.

Tyver og ranere

Hvis en raner ble tatt på fersk gjerning om natten, kunne han bli drept på stedet. Ellers ble tyver stilt for retten. Straffen var avhengig av om de var borgere av Roma eller ikke.

Forfalskere og svindlere

Kriminelle fra borgerskapet solgte stjålne eller forfalskede varer, eller forfalsket mål og vekt. De kunne bli bøtelagt eller landsforvist hvis de ble tatt.

Medlemmer av kulter

Tilhengere av ikke-romerske eller ulovlige religioner ble ansett som svært farlige. De gjemte seg ofte for det romerske politiet i katakombene under byen.

Romas underverden

I senatet og på gatene i romertidens Roma var kriminaliteten utbredt. Fra rømte slaver til lumsk adel – dette var omfanget av Romas lyssky sider.

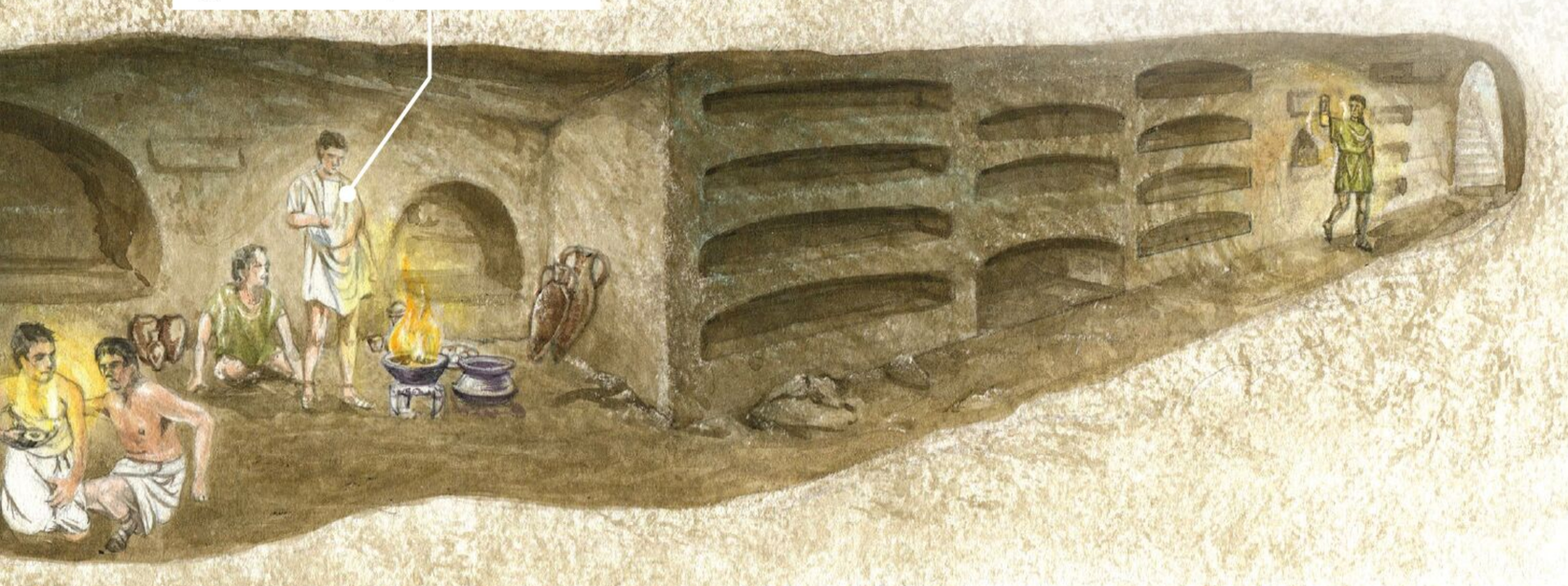
Det romerske lov- og straffesystemet ligger til grunn for mange av dagens lover.

Mange av statuene som symboliserer rettferdighet i dag stammer fra den romerske gudinnen Justitia.

Rømte slaver og gladiatorer

Rømlinger fra Romas slavesystem kunne bli henrettet på stedet, eller senere, på mer smertefulle og kreative måter, hvis de ble tatt.

Oldtidens Roma hadde et problem med kriminalitet. Ran var vanlig, og det samme var vold og opptøyer. Kjøpmenn svindlet kundene sine, og desperate slaver rømte regelmessig og sluttet seg til andre lovløse på skjulesteder under byen. På toppen av samfunnet var de velstående og aristokratiske ofte involvert i hemmelige eller undergravende komplotter. Byen var gjennomsyret av kriminell aktivitet.

Under gatene i antikkens Roma lurte noen av byens farligste forbrytere. Katakombene, som utgjør et virvar av tunneler og huler under byen, var tilholdssted for rømte slaver og forbudte religioner som brukte den underjordiske labyrinten som skjulested.

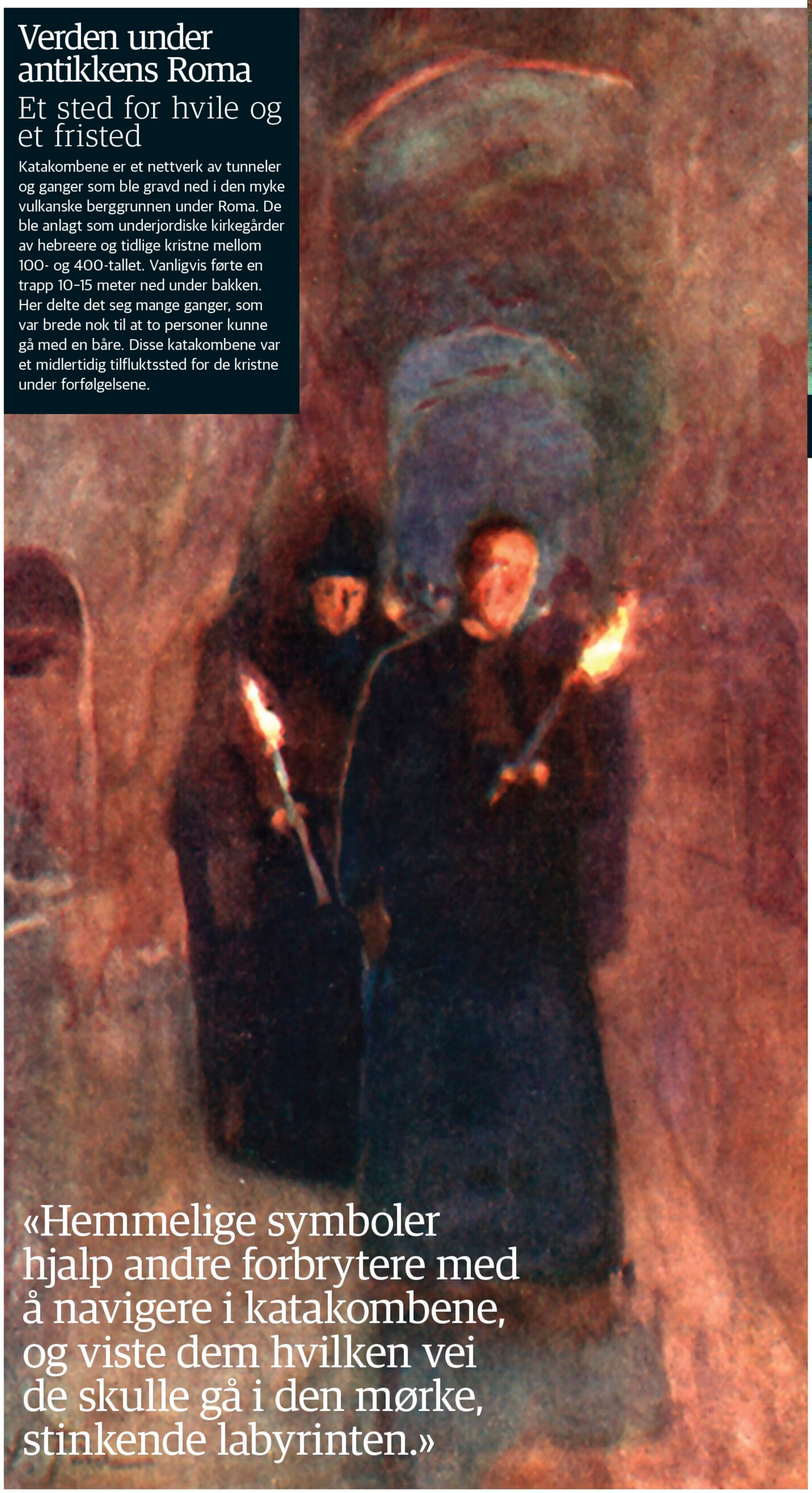
Katakombene var mørke, ofte fuktige, fulle av skadedyr, klaustrofobisk små og fulle av lik etter tidligere beboere – det var ikke et sted folk ville oppholde seg. Slaver som rømte ville videre derfra så snart de kunne, og ikke bare på grunn av de dystre forholdene. I 71 f.Kr. korsfestet Roma en rømt gladiator ved navn Spartacus, som mange mente var lederen for en gruppe rømlinger. Han og gruppen hans hadde forårsaket det som ble hetende Spartacus-opprøret, som raste i to år og førte til at Roma vedtok enda strengere straffer mot rømte slaver. For ikke å bli tatt brukte slavene katakombene kun som et midlertidig gjemmested på vei ut av byen.

Det var de religiøse kultene som holdt seg i katakombenes underverden. Romerne var vanligvis ganske åpne overfor guder som ikke var deres egne, men noen religioner – jødedommen, kristendommen og bacchanalia – fulgte farlige ideologier som ikke stemte overens med romerske verdier. Bacchanalia var en gresk religion som romerne hadde adoptert. Tilhengerne feiret guden Bacchus med ville fylleorgier, og det gikk rykter om at de ville myrde dem som nektet å delta. I 186 f.Kr. ble det vedtatt en lov mot bacchanalia.

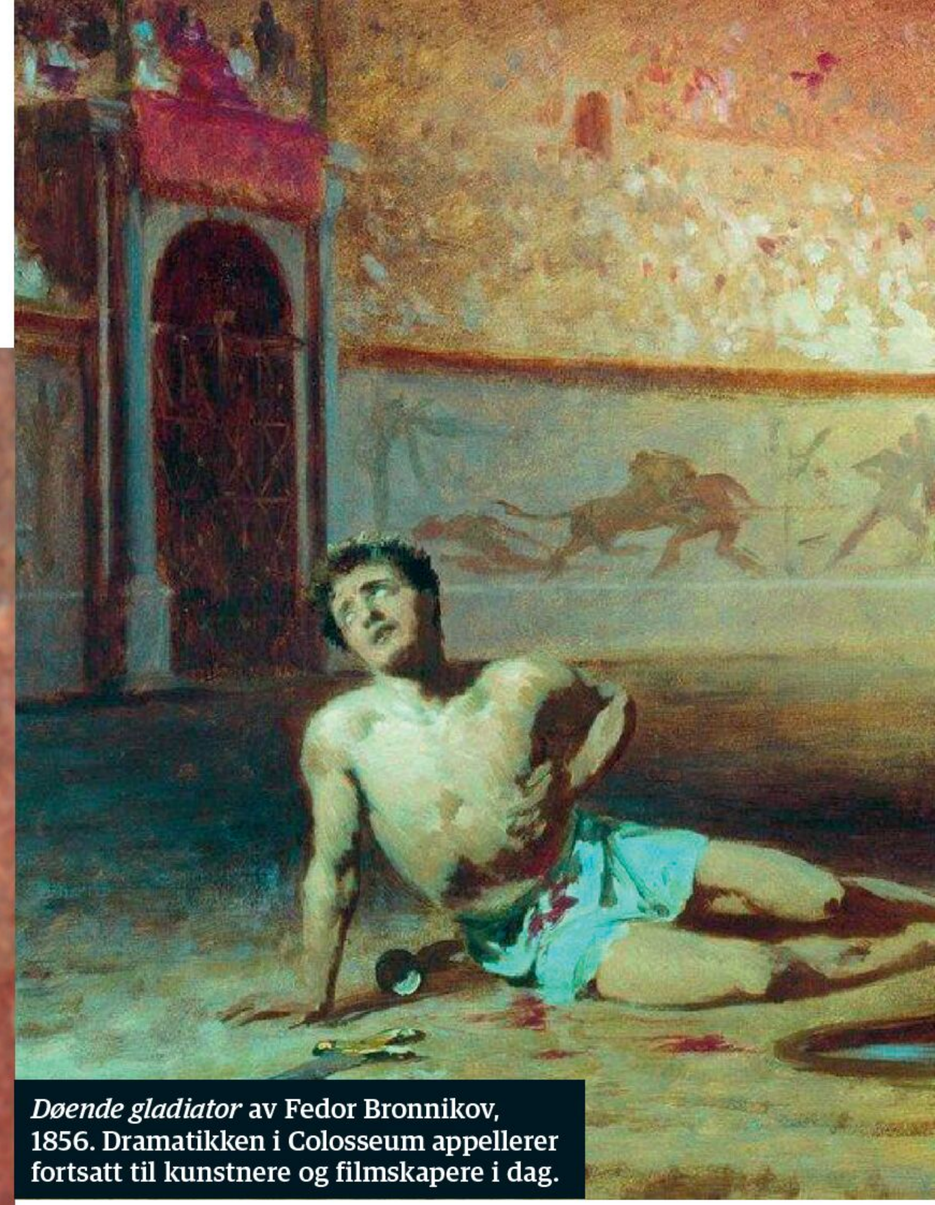
Verden under antikkens Roma

Et sted for hvile og et fristed

Katakombene er et nettverk av tunneler og ganger som ble gravd ned i den myke vulkanske berggrunnen under Roma. De ble anlagt som underjordiske kirkegårder av hebreere og tidlige kristne mellom 100- og 400-tallet. Vanligvis førte en trapp 10–15 meter ned under bakken. Her delte det seg mange ganger, som var brede nok til at to personer kunne gå med en båre. Disse katakombene var et midlertidig tilfluktssted for de kristne under forfølgelsene.

«Hemmelige symboler hjalp andre forbrytere med å navigere i katakombene, og viste dem hvilken vei de skulle gå i den mørke, stinkende labyrinten.»

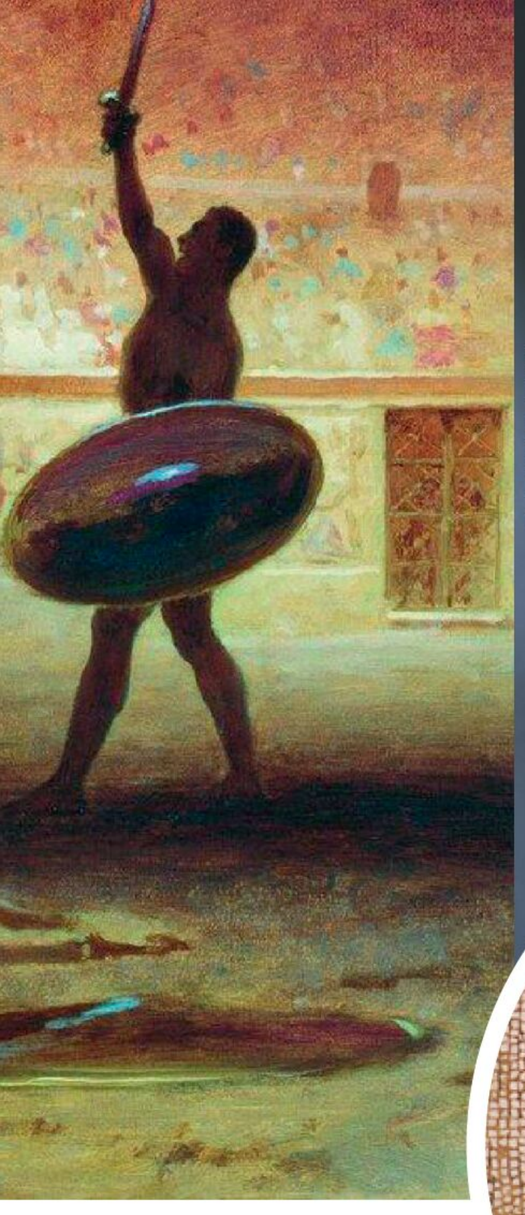
Døende gladiator av Fedor Bronnikov, 1856. Dramatikken i Colosseum appellerer fortsatt til kunstnere og filmskapere i dag.

Jøder og kristne ble kriminalisert i Romerriket fordi disse religionene sverget til bare én gud. Under den romerske republikken, med sitt panteon av guder, ble dette sett ned på, men da Roma ble et imperium, ble det en regelrett trussel mot rikets sikkerhet. Romas siste diktator, Julius Cæsar, ble guddommeliggjort da han døde, og hans arving, Augustus, arvet tittelen *Divi Filius* eller «sønn av en gud». Jødedommen og kristendommen truet ideen om en guddommelig keiser, og tilhengerne deres flyktet under jorden.

I katakombene finnes det fortsatt spor av det livet disse menneskene levde. Ofte risset eller malte de sine religiøse symboler på veggene. Jødene malte ofte bilder av seg selv mens de utførte ritualene sine, eller av menoraen – den syvarmede lysestaken som ofte brukes til å representere troen. De kristne var imidlertid annerledes. De visste at de var den mest forhatte religiøse gruppen, og at Romas opprørspoliti noen ganger forfulgte dem helt ned i katakombene. Derfor brukte de en rekke kryptiske tegn som stiliserte fisker, kristusmonogrammer og sator-arepo-formelen, et angivelig magisk bokstavkvadrat som stavet en bønn – i stedet for det åpenbare korset eller krusifikset. Disse hemmelige symbolene hjalp andre forbrytere med å navigere i katakombene, og viste dem hvilken vei de skulle følge i den mørke, skitne labyrinten. Den eneste grunnen til at de holdt seg i nærheten av byen, var at de mente de burde spre sin tro for å bli belønnet for sine lidelser i livet etter døden.

Kriminaliteten var imidlertid ikke begrenset til den konkrete underverdenen. Alle som fulgte litt med, kjente til gatekriminaliteten. Allmenne nyheter om graffiti, tyveri, uorden og voldskriminalitet var like vanlig i antikkens Roma som nyhetsreportasjer om antisosial atferd i belastede sentrumsområder i dag. Romerske kilder, som poeten Juvenal, beskriver alt fra plagsom støy, bråk og forsøpling til ran og innbrudd.

Å gå nedover en vanlig gate i Roma betydde å gå blant et spekter av overfallsmenn og tyver. De offentlige veiene var støyende og overfylte,

Romas første keiser, Augustus, innførte mange lover mot den kriminelle underverdenen.

En romersk forbryter blir straffet ved å bli kastet til løvene på gladiatorarenaen. Denne mosaikken er fra det romerske Tunisia og stammer fra 200-tallet.

Én lov for én ...

Forbrytelse og straff i Romas klassesystem

Den frie romerske borger

En fri borger i Roma som ble tatt i å stjele eller jukse, ble stilt for retten og måtte betale en bot på det dobbelte til fire ganger verdien av det han hadde tatt. Hvis han hadde begått en særlig alvorlig forbrytelse, som utroskap, bestikkelser eller forfalskning av penger eller dokumenter, kunne han bli forvist fra samfunnet for resten av livet. Han ble bare dømt til døden for svært alvorlige former for drap eller forræderi, og kunne få tilbud om en privat henrettelse i stedet for en offentlig. Hans juridiske beskytter i retten måtte være en annen av samme rang.

En statue som forestiller en fri romersk borger i toga.

Den ikke-borgerlige underklassen

Et medlem av den romerske underklassen – en fattig, ikke-borgerlig plebeier – kunne forvente strengere straffer enn en fri borger. Hvis han ble tatt på fersken i å rane noen om natten, kunne han risikere å bli henrettet, noen ganger på stedet. Men hvis han ble arrestert etter forbrytelsen, eller for noe annet enn nattlige ran eller drap, kunne han argumentere for sin sak i retten. Hans juridiske beskytter i retten kunne være «hvem som helst som brydde seg».

Ikke-borgere fikk strengere straff når de ble funnet skyldige.

noe som gjorde lommetyveri enkelt – en tyv kunne nappe eller klippe en veske fra offerets belte og være på vei ut i folkemengden før han eller hun ble lagt merke til. I håp om å avskrekke potensielle ranere fulgte ofte flere tjenere eller vakter med romere fra de høyere klassene inn i de lavere klassene. Dette skapte problemer for vanlige byboere, som ofte klaget over at de ble dyttet ut av veien og slått ned. Gatene var fulle av råtten mat og menneskelig avføring, som vanlige huseiere kastet ut fra vinduene i overetasjen. Å bli slått over ende var også en åpen invitasjon til tyverier, under dekke av å skulle hjelpe offeret på beina.

Det var byens fattige innbyggere – medlemmer av den plebeiske underklassen – som utgjorde de kriminelle i underklassens gater. De var typisk fattige og underernærte – de spiste eddik og bønner til middag – så motivasjonen for å begå kriminalitet var ikke grådighet, men nød. Helt fra keiserrikets begynnelse hadde vanlige, arbeidende romere klaget over fattigdom og undertrykkelse. Det ble store kontraster til de høyere klassenes bedre liv. Med så mye fattigdom og sosial misnøye er det ikke rart at mange av dem tydde til kriminalitet bare for å overleve. Selv noen få mynter stjålet fra en som var like fattig, kunne kjøpe litt bedre mat, eller litt billig vin som hjalp dem til å glemme fattigdommen for et øyeblikk.

Drikkingen førte imidlertid til et annet problem: ruspåvirket vold. Juvenal forteller om da han selv ble ranet i sin tredje satire. Han virker like fornærmet over å bli overfalt av en beruset fyllik som over å bli ranet. Offentlig fyll var ofte årsaken til de opptøyene som med jevne mellomrom herjet i antikkens Roma – med branner, plyndring av varer og skadeverk. Derfor opprettet Augustus to politistyrker i de siste årene av sin regjeringstid. *Vigiles urbani* var byvakten – en sikkerhetstjeneste som også fungerte som byens brannvesen – mens *cohortes urbanae* fungerte som opprørspoliti.

Med jevne mellomrom ble de beordret til å rydde et bestemt område i byen eller landsbygda og landsbyene i dens umiddelbare omegn for kriminelle fra de lavere klassene. Lavkriminaliteten var så rotfestet i det plebeiske romerske samfunnet at den eneste effekten dette hadde, ofte var å flytte problemet fra område til område, stort sett i de fattige distriktene. Men middelklassen hadde sitt eget kriminelle element – de begikk mer veloverveide og mer lukrative forbrytelser.

En av de verste forbrytelsene man kunne begå i antikkens Roma var fadermord, å drepe sin egen far.

Bedrageri, svindel og forfalskninger foregikk daglig i Romas gater og på markedene. Antikkens Roma hadde sine egne versjoner av vår tids billige designerforfalskninger, svindel med høyrentelån og hamstring av visse matvarer. Forfalskede mynter og smykker var et problem i byen. Noen kjøpmenn fylte opp melposen med grus eller tynnet ut vin med sjøvann. Andre lånte ut penger til ulovlig høye renter og tok skyldnerne for alt de eide. Avhengig av sosial status kunne disse kjøpmennene og pengeutlånerne bli idømt en rekke ulike straffer, fra offentlig pisking til betaling av erstatning.

Kjøpmennene var bedre utdannet og mer organiserte enn de kriminelle fra underklassen. I stedet for å handle på impuls planla de nøye både forbrytelsene sine og hvordan de skulle håndtere det å bli tatt. Det var vanlig at romerske middelklassehandlere organiserte seg i fagforeningslignende laug, kjent som *collegia*. Selv om mange av disse besto av lovlydige borgere, fantes det også enkelte kriminelle laug. Laugenes kollektive midler og organiserte juridiske status betydde at de hadde makt og ressurser som kunne brukes til å få medlemmene sine ut av trøbbel om nødvendig. Forbryterlaugene var det nærmeste antikkens Roma kom mafiaen, og de opererte etter omtrent samme prinsipp – hold sammen, hold tett og tjen penger. Takket være organiseringen av disse laugene kunne et medlem av et kriminelt laug, selv om han ble tatt, regne med å kunne engasjere en god advokat og slippe unna med en bot, eller eventuelt landsforvisning. Men hvis det verste skulle skje, og boten han måtte betale slo ham fullstendig konkurs, kunne han bli tvunget til slaveri for å betale gjelden sin.

«Antikkens Roma hadde sine egne versjoner av billige designerforfalskninger, lånesvindel og matvarehamstring.»

Kriminaliteten stoppet heller ikke når den nådde byens øvre sjikt – faktisk var det slik at overklassen

Advokatvirksomhet i Romerriket

Forsvaret i de romerske domstolene

Romerske lovbrytere tok sin juridiske representasjon på alvor. Det sies noen ganger at Roma hadde de første advokatene noensinne, og de var tilgjengelige for frie borgere og for alle ikke-borgere fra underklassen som ikke hadde begått en alvorlig forbrytelse.

Under en rettssak, foran den lokale pretoren (dommeren), kunne en advokat representere klienten sin og argumentere på vegne av ham. Advokatens hovedoppgave var enten å bevise at klienten var uskyldig eller å redusere straffen for klientens forbrytelse. Alle romerske advokater var imidlertid ikke like. Noen tjente de velstående patrisierfamiliene og var selv rike og adelige – «Det er de stilige klærne som selger advokaten», skrev Juvenal.

Vanlige borgere og ikke-borgere hadde ikke tilgang til elitens dyktige advokater, selv om medlemmene av et laug kunne gå sammen om å ansette en dyrere advokat for et av sine medlemmer. Advokater for fattigere klienter endte imidlertid noen ganger opp med å bli betalt med jordbruksvarer eller mat. Underklassen kunne stille med et trenet juridisk forsvar i retten – men advokatene deres var som regel nesten like fattige som dem de forsvarte.

«Utroskap ble også en forbrytelse blant den herskende eliten, fordi det truet arvesystemet i familien.»

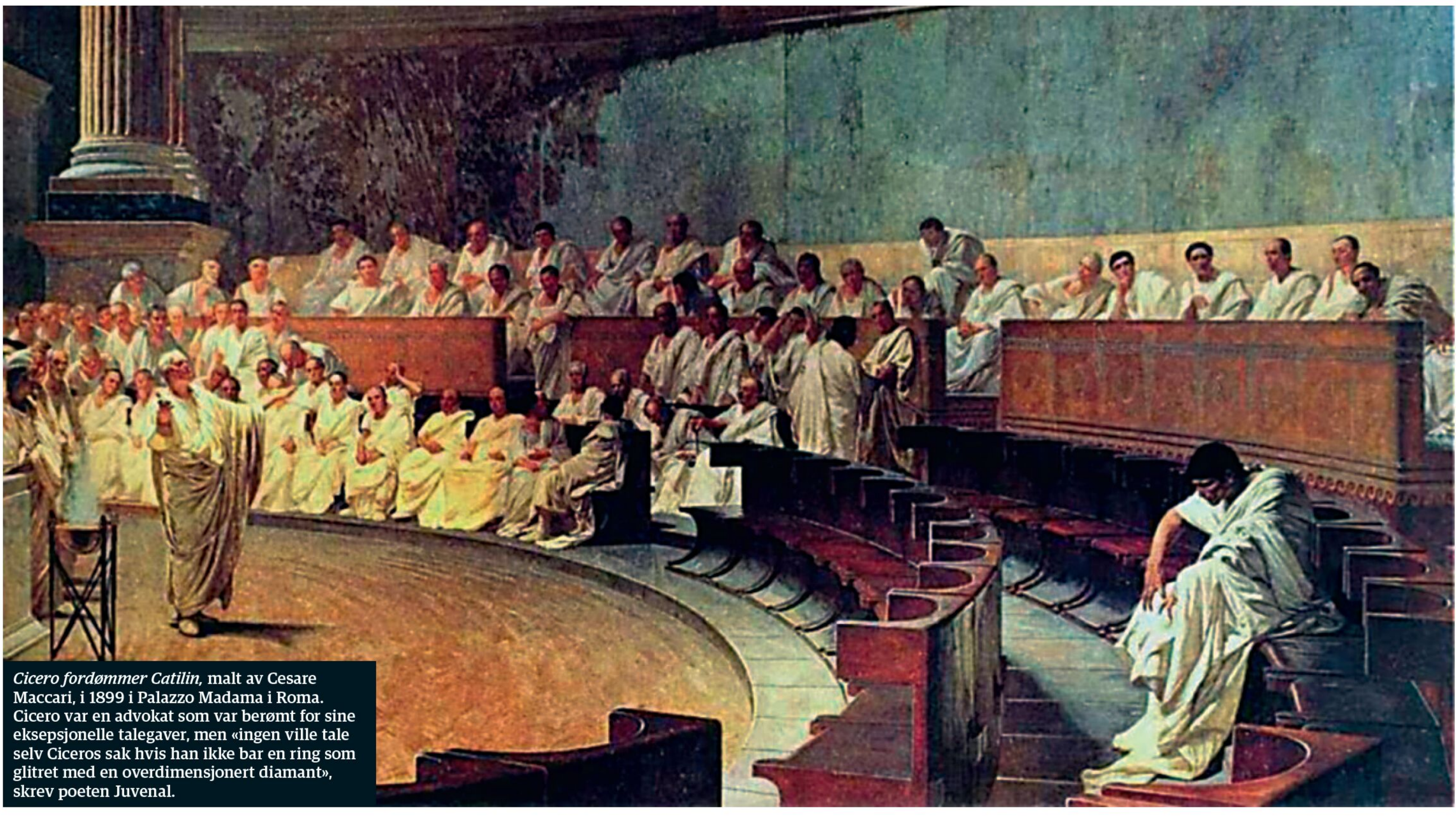
i sine påkostede villaer var et arnested for en annen type kriminell aktivitet. Romere av patrisierklassen hadde ikke behov for å stjele eller svindle. De var født inn i en verden av arvet rikdom som underklassen lengtet etter og middelklassen strebet etter. Deres liv var svært forskjellig fra den generelle befolkningens, og det samme var forbrytelsene deres. Dette gjaldt særlig i overgangen fra republikk til keiserdømme, da forræderi ble en av de verste forbrytelsene en romer kunne begå. De forbrytelsene vi i dag kjenner best fra den romerske overklassen, er selvsagt de sammensvergelsene og attentatene som preget store deler av det senere keiserriket.

Vi tenker ofte på den romerske overklassen som et arnested for oppvigleri og sammensvergelser, og mange begikk da også forræderi på en eller annen måte. Men forræderi var ikke bare begrenset til konspirasjoner og attentater, det var alt som truet Roma som helhet – ideen om «den evige by» var kanskje viktigere enn menneskene som bodde i den. Romere fra overklassen var like utsatt for å bli forført av den forræderske nye religionen kristendommen som plebeierne.

Blant den mannlige eliten var det alltid en fare for at en smart, ung general eller politiker kunne tro at han kunne gjøre en bedre jobb med å styre byen og det tilhørende imperiet enn det sittende etablissementet. Noen av de verste forbrytelsene i den romerske overklassen var å betale bestikkelser til hæren og fadermord.

Fadermord innebar å drepe faren sin eller *familiens overhode*. Selv om dette var en sjokkerende forbrytelse i alle lag av det romerske samfunnet, var det verst i patrisierklassen. Husets overhode symboliserte en slags mini-keiser, et symbol på herredømme, arv og den etablerte orden. Å bryte med dette var å bryte med Romerrikets prinsipper. Utroskap ble også en forbrytelse blant den herskende eliten, ettersom det truet familiens arvesystem.

Kriminalitet var et betydelig problem for befolkningen i antikkens Roma, og det gjaldt alle samfunnslag. Og selv om forbrytelsene – og straffene for dem – varierte i alvorlighetsgrad, utførelse og motivasjon, dreide de seg til syvende og sist om de samme behovene og ønskene: mer penger, mer kontroll, mer makt.

Cicero fordømmer Catilin, malt av Cesare Maccari, i 1899 i Palazzo Madama i Roma. Cicero var en advokat som var berømt for sine eksepsjonelle talegaver, men «ingen ville tale selv Ciceros sak hvis han ikke bar en ring som glitret med en overdimensjonert diamant», skrev poeten Juvenal.

Romersk straff

Fra det grusomme til det uvanlige

KORSFESTELSE

HENGT PÅ ET KORS OG ETTERLATT FOR Å DØ

Forbryteren ble bundet eller spikret fast til et kors og etterlatt for å dø av kvelning fordi lungene kollapset. Straff for slaver, sjørøvere, kristne og andre ikke-borgere.

CULEUS

SYDD INN I EN SEKK OG DRUKNET

Denne oppfinnsomme straffen for fadermord gikk ut på at forbryteren ble sydd inn i en sekk og kastet i elven eller havet. I senere varianter ble en levende hund og høne inkludert, og i noen fortellinger nevnes til og med en ape og en slange.

FORVISNING

FÅ ÅR TIL RESTEN AV LIVET

Forbrytere fra den romerske overklassen ble som regel landsforvist, bortsett fra i de aller verste tilfellene. Forvisningen kunne vare fra noen få år til livstid og fratok forbryteren både formue og makt.

EN BOT

OPP TIL FIRE GANGER VERDIEN

For mindre alvorlige og ikke-voldelige forbrytelser var den vanligste straffen for en romersk borger en bot.

KORPORLIG AVSTRAFFELSE

OFFENTLIG PRYL

Ikke-borgere kunne forvente strengere straffer for mindre alvorlige forbrytelser, som for eksempel offentlig pryl, vanligvis med pisk.

ARENAEN

GLADIATORER FOR UNDERHOLDNING

Slaver kunne dømmes til å tjenestegjøre på arenaen som gladiatorer – krigere som kjempet til døden utelukkende for å underholde det romerske publikummet.

SLAVERI

FOR MANGLENDE BETALINGSEVNE

Svindlere eller tyver som ikke kunne betale hele eller deler av erstatningen til offeret, kunne bli gjort til slaver av offeret.

DAMNATIO AD BESTIAS

KASTES TIL LØVENE

Noen av de verste forbryterne ble satt ut på den offentlige arenaen sammen med en flokk løver, for å bli drept og spist av dem.

sandra Doyle/The Art Agency; Look and Learn; The Ashmolean Museum

Blodig underholdning

Romerne visste hvordan de skulle kose seg på fritiden – fra å lytte til vakker poesi til å heie på en blodtørstig gladiator som gikk inn for å drepe.

Underholdning og sport var sentralt i romersk livsstil, med mange ulike aktiviteter. Det var både litterære og spektakulære tilbud som holdt Romas borgere underholdt på fritiden. Keiseren brukte atspredelse til å kontrollere og sysselsette de fattige, uvirksomme massene i et forsøk på å avverge et eventuelt opprør. Men den store befolkningen skulle komme til å nyte og elske stor prosa, elegant latinsk poesi og kunst inspirert av deres naboer, etruskerne.

Den jevne romeren var lesekyndig, eller i det minste delvis, og besøkte biblioteker og leste satirikere som Juvenal. Han var så innflytelsesrik at dikteren Samuel Johnson i 1738 skrev et verk etter hans modell, *London,* etter Juvenals *Satire III*. Men kunst og kultur er bare én side av romernes kulturelle appetitt. De elsket også store visuelle, gjerne brutale begivenheter. Det visste herskerne, og de brukte de store festspillene og lekene til å dekke over imperiets kamper.

Deres største nyvinning var at de virkelig forvandlet sport fra noe som det ble konkurrert i til noe man så på for fornøyelsens skyld, som feiret menneskets atletiske evner og i større grad enn grekerne høstet stor ære fra de sterke konkurrentenes prestasjoner. Enorme amfiteatre og stadioner dominerte de romerske byene, og de ble store og mektige samlingspunkter. Tilskueridretten ble også enormt organisert med store lag som ønsket å få det beste ut av de som konkurrerte.

Enkeltpersoner og vennegjenger kunne imidlertid finne sine egne aktiviteter utenfor de store arenaene. De ville ha mat og underholdning, og derfor ble dette kjent som panem et circenses – brød og sirkus. Brettspill var svært populært blant borgerne, og det strategiske brettspillet for to spillere, *ludus latrunculorum,* som tok utgangspunkt i militær taktikk og ble spilt over hele imperiet. Bondesjakk var et annet spill som holdt hjernen i gang i Romerriket, og det spilles fortsatt i dag, også kjent under navnet tre på rad.

På landsbygda drev man jakt og fritidsfiske. Det var også boksing, bryting, svømming, kasting og ridning, i tillegg til en slags fotball, kjent som harpastum, spilt på en bane. Kilder viser tegninger der man har to sider, og målet var å holde ballen på egen banehalvdel. Spillet var en god måte å holde soldatene i form og friske på.

Kvinnelige gladiatorer var slaver, og de var vanlige på Romerrikets arenaer i det 1. århundre e.Kr.

En mosaikk fra 400-tallet e.Kr. fra Terranova i Italia, som forestiller romerske gladiatorer i kamp.

Et land av blod og ære

Romerne elsket blodig underholdning, og innbyggerne strømmet i hopetall til arenaene.

Romerne elsket blodig sport, og i mer enn 650 år møtte de opp i titusentall for å se de grusomme gladiatorkampene og vognløpene. De beundret deltakernes mot samtidig som de gledet seg over den overhengende faren. Slike former for underholdning ble slett ikke sett på som barbarisk eller grusomt, enten det gjaldt mennesker eller dyr. Det ble derimot omfavnet og hyllet, og var et selvsagt element i den romerske sivilisasjonen. Siden imperiets borgere verdsatte det å være i god fysisk form, ble de som deltok ofte ansett som symboler på styrke. Dette ble særlig fremmet av de velstående sponsorene av oppvisningene.

Idretten var gjerne en ren mannsforestilling, både når det gjaldt utøverne og tilskuerne. I Roma ble det bygget enorme stadioner og arenaer, fra Colosseum, som sto ferdig i år 80 f.Kr. for opptil 80 000 tilskuere, til det enorme, lange og smale Circus Maximus på Palatinerhøyden, som kunne romme så mange som 250 000 mennesker under de mest populære begivenhetene. Siden idretten ble dyrket i hele imperiet, er det funnet flere enn 230 amfiteatre fra romertiden i alle tidligere romerske områder. De bratte amfiene med seter hadde av og til marmorstatuer, de var et sted innbyggerne var stolte av. Storbritannias største amfi lå i Chester.

Arrangementene var gratis for publikum, og det var en måte for keiserne å gjøre seg populære på. Romerne benyttet anledningen til å se på sport, og tilbrakte gjerne hele dagen der. Den enorme popularitet til slike begivenheter gjorde at selv de største arenaene hadde en tendens til å bli overfylte, noe som førte til slagsmål mellom dem som prøvde å komme inn. Men i motsetning til i dag ble utøverne og de som var tilknyttet showbusines, også innen idretten, sett ned på. De hadde lav sosial status. Publikum hadde riktignok sine favoritter, og noen av utøverne ble svært berømte, men idrettsutøverne var typisk slaver, kriminelle eller krigsfanger.

I lys av dette er det veldig lett å si at romerne så på dem som uviktige, og at publikum dyrket en ekte sadistisk skadefryd. Men selv om det sikkert kan stemme for noen av tilskuerne, var romersk idrett i virkeligheten symbolsk. Gladiatorkampene hadde sin opprinnelse i begravelsesseremoniene til velstående adelsmenn (den første var en kamp som ble arrangert til ære for Junius Brutus Pera i 264 f.Kr., hvor tre slaver ble valgt ut til å kjempe på kvegmarkedet Forum Boarium). Den gang handlet det mindre om spenningen ved å drepe og mer om troen på at spilt blod ville bidra til å rense den avdødes sjel.

Kampene ga politisk prestisje til en familie, derfor ble begravelsesforestillingene mer forseggjorte og involverte et større antall gladiatorer. Etter hvert som det ble flere gladiatorer, begynte lederne å iscenesette dem som underholdning i seg selv, igjen på grunn av popularitet det ga dem. Det var ikke bare blodsutgytelsen folkemengden likte, det var kompliserte regler, og gladiatorene hadde hver sine kampstiler. Kampene kunne være svært taktiske.

Romerne elsket å se visse ferdigheter settes opp mot hverandre. Mange romere elsket oppvisningene mellom murmillo-gladiatorene med sverd og skjold og thraex-gladiatorene, for eksempel. Skjoldene av ulik størrelse tvang dem til å bruke forskjellige måter å skade motstanderen på, og det ga oppgjøret et spennende taktisk preg. Denne forkjærligheten for å blande ulike stilarter gjaldt også andre antikke idretter: å få ulike dyr til å møtes mot hverandre – elefanter mot løver, kanskje – fikk publikum til å gå helt i spinn.

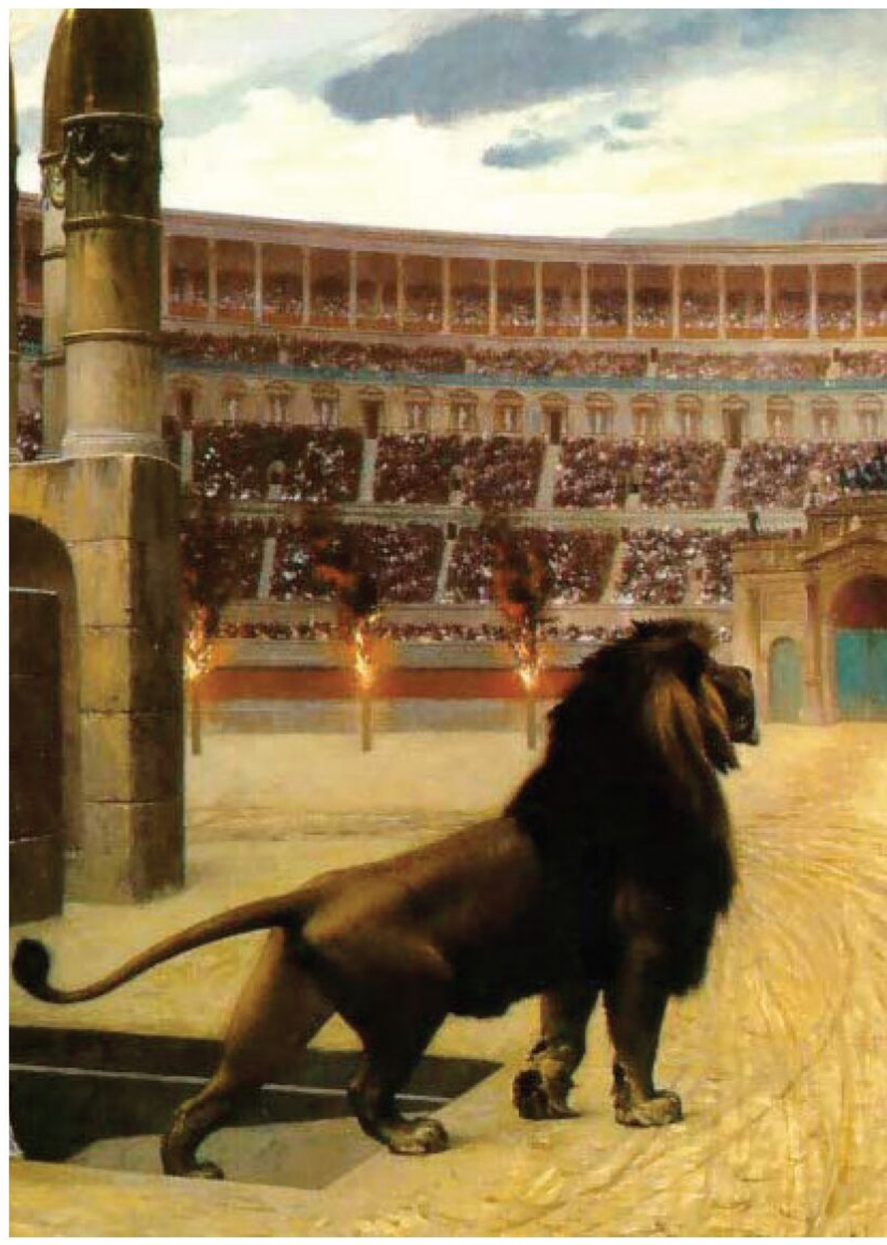
Men det var også andre grunner til å drive med sport, og vognløpene, for eksempel, var en drøm for veddeløpsfantastene. Vognkjørerne var slaver eller tidligere slaver, og de ble støttet av store ekspertteam med trenere, veterinærer og smeder. De kunne kjøre over 12 daglige løp (eller 24 under vognløpsfanatikeren Caligula). Her ble det vunnet og tapt mye penger. Det skulle være fire lag – de hvite, røde, blå og grønne – og det at det også var penger med i spillet, gjorde bare spenningen større. Ikke at det var en mindre farlig sport, og mange ryttere ble skadet eller døde. Mer skånsomt var oppvisning med dressurridning, som gjerne ble arrangert parallelt med løpene.

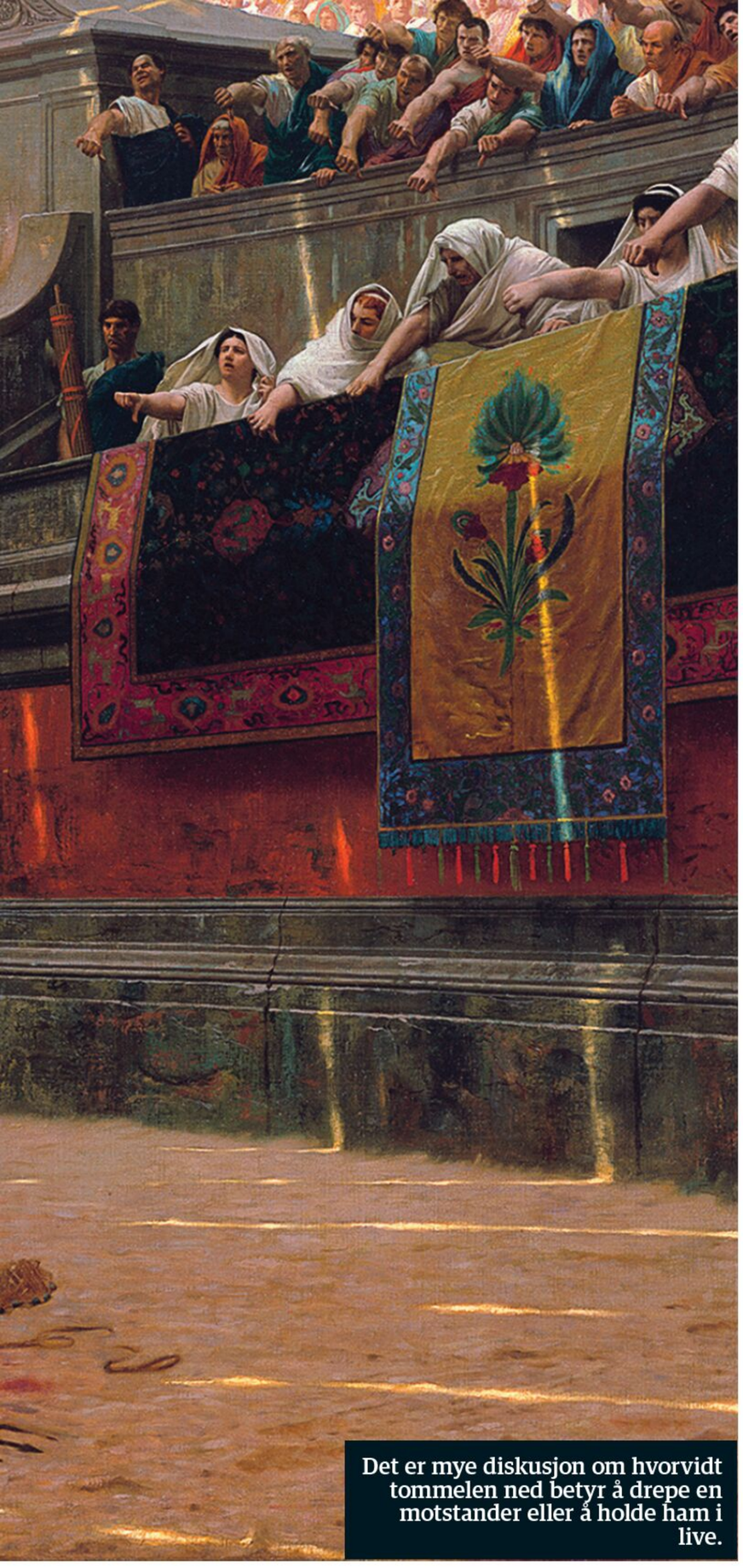
Miliarius var navnet på en vognkjører eller hest som vant mer enn 1000 løp.

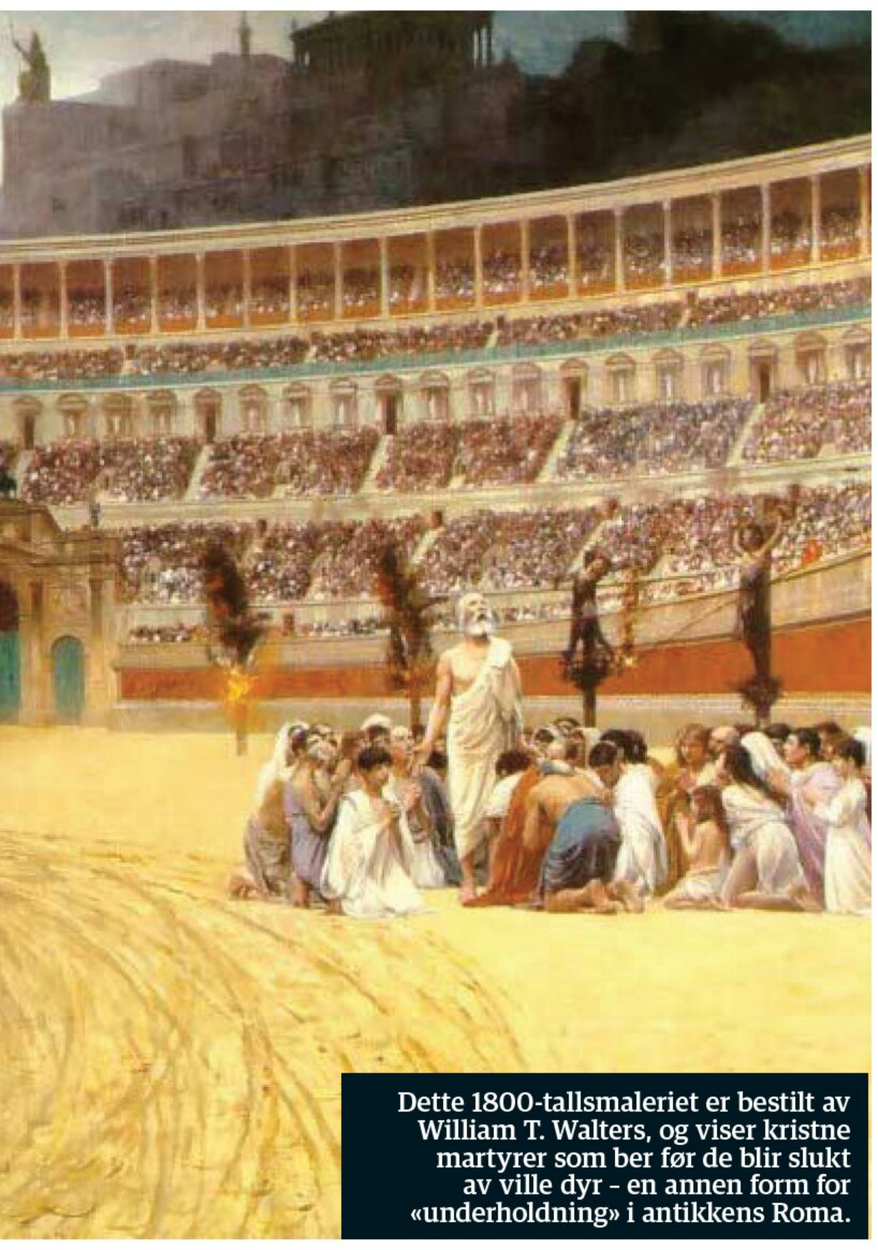
Denne mosaikken i Jamahiriya-museet i Tripoli i Libya er fra før år 80 e.Kr. og viser romersk underholdning fra denne tiden.

Det er mye diskusjon om hvorvidt tommelen ned betyr å drepe en motstander eller å holde ham i live.

Dette 1800-tallsmaleriet er bestilt av William T. Walters, og viser kristne martyrer som ber før de blir slukt av ville dyr – en annen form for «underholdning» i antikkens Roma.

Romas mest populære sportsgrener

Sport og underholdning gikk ut på ett i Romerriket, der idrettsutøvere ble berømte ikoner som trakk store folkemengder.

Gladiatorene

I stedet for å involvere flere gladiatorer i en uregjerlig kamp på liv og død, var gladiatorkampene strukturerte kamper mellom to veltrente menn med dommere. Det tok mange år og kostet mange penger å lære seg kampkunsten. Keiseren og det opphissede publikummet i Colosseum og andre arenaer bestemte om en gladiator skulle skånes eller ikke. Det var faktisk en motvilje mot å gjøre slutt på gladiatoren, med tanke på honorarene som trenerne kunne kreve for dødsfall.

Bevæpnede menn i voldelige kamper fikk romerne til å strømme til arenaene.

Vognkappløp

Vognkappløp var en av de få idrettene kvinner kunne se på, men det var likevel farefulle ferder. Opptil 300 000 mennesker fylte det lange, smale Circus Maximus på Palatinerhøyden mens vognkjørerne svidde jorden i syv runder mot klokken. Vognene ble vanligvis trukket av fire hester, men noen ganger flere. Det var mange øyeblikk med hjertet i halsen når hjulene smalt inn i stein og ryttere kjempet om å komme i posisjon.

Det sies at Romas grunnlegger Romulus brukte kappkjøring med stridsvogn for å distrahere sabinerne.

Ville dyr

De romerske tilskuerne begynte dagen med å se jegerne vise sine ferdigheter på arenaene. Ville dyr, fra elefanter til løver, ble også kastet sammen i kamp. Arenaene ble dekorert med trær og busker for å gjøre showet enda mer spektakulært, og publikum lot seg begeistre av menneskets dominans over naturen. Publikum likte også å se menn gå inn på arenaen for å kjempe mot dyr: Store publikumsmasser strømmet til for å se kristne og dømte forbrytere bli maltraktert.

Ville dyr ble kommandert til å gjøre triks og ble satt til å kjempe mot hverandre.

Vannsport

Amfiteatrenes enorme plass ble av og til fylt med vann, slik at utøverne kunne dramatisere gigantiske sjøslag. Dette skjedde både ved Colosseum og Circus Maximus, der små, antikke fartøyer kjempet mot hverandre. Romerne hadde en forkjærlighet for store skuespill, samtidig som keiseren gjerne ville vise seg frem. Etter hvert ble innsjøer brukt til dette formålet, og fangene som konkurrerte i dem, ble kalt naiunachiarii.

En dramatisering av et sjøslag som masse-underholdning må ha vært et fantastisk skue.

«Publikum likte også å se menn gå inn på arenaen ... et stort publikum strømmet til for å se kristne og dømte forbrytere bli maltraktert.»

Komedier og seriøse skuespill

Romerne lot seg underholde av dans, poesi og teater, samtidig som de fant tid både til å både trene og slappe av.

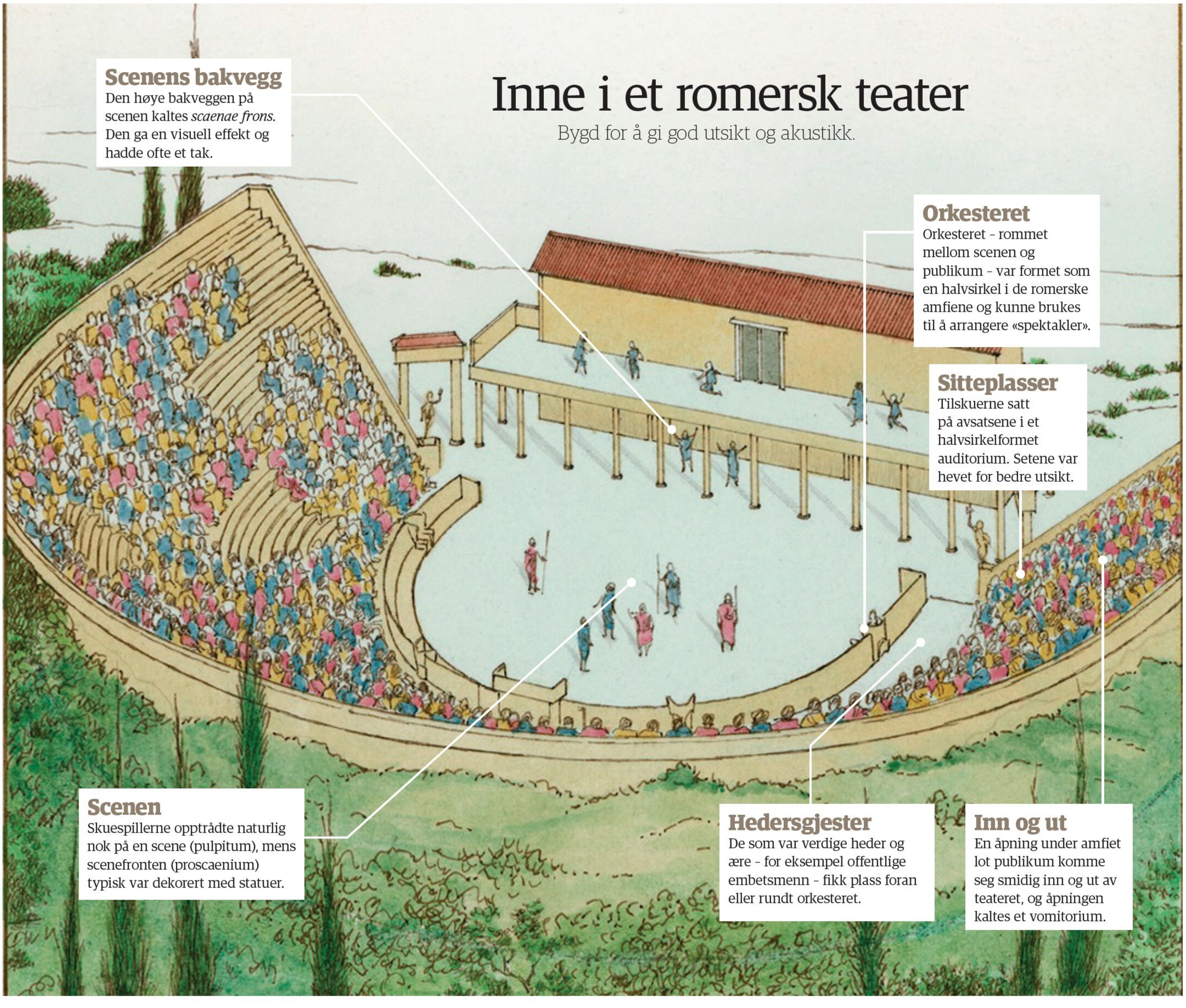
Romerne foretrakk de store forestillingene med gladiatorkamper og vognkappløp, men det var fortsatt plass til mer intellektuell underholdning. Imperiets teatre var basert på de greske teatrene, og det ble spilt både musikaler, tradisjonelle skuespill og situasjonskomedier. Det var poesi basert på moral og patriotisme, i tillegg til farser og satire. Og selv om romerne ikke syntes at kunsten deres kunne måle seg med den greske, ble det produsert mye scenekunst av høy kvalitet.

Den romerske historikeren Livius hevder at den første teaterforestillingen ble holdt i 364 f.Kr. med dansere og musikere som ble hentet fra Etruria i den tro at de kunne stoppe en pest. Parodi ble svært populært, og man kombinerte sang og muntlig dialog med farseaktige scener som ble levendegjort på en overdrevet måte. Men det var pantomimen – en romersk oppfinnelse – som virkelig traff en nerve. Publikum elsket hvordan de maskerte danserne, som ikke snakket, brukte kroppen og rytmiske bevegelser til å portrettere ulike karakterer.

Den gresk-romerske dramatikeren og legendariske dikteren Livius Andronicus, født ca. 284 f.Kr., oversatte greske verker til latin. Han innvarslet begynnelsen på populære, seriøse dramaer. Senere innførte Titus Maccius Plautus den litterære komedien og produserte mer enn 130 skuespill, hvorav bare 20 er bevart intakt. Publius Terentius Afer – eller Terence – skrev *Andria* (*Jenta fra Andros*), en komedie som var høyt elsket av datidens mest populære dramatiker, Caecilius Statius. Tragedier var imidlertid mindre populære. Det skyldtes angivelig at de store teatrene var

Inne i et romersk teater

Bygd for å gi god utsikt og akustikk.

Scenens bakvegg
Den høye bakveggen på scenen kaltes *scaenae frons*. Den ga en visuell effekt og hadde ofte et tak.

Orkesteret
Orkesteret – rommet mellom scenen og publikum – var formet som en halvsirkel i de romerske amfiene og kunne brukes til å arrangere «spektakler».

Sitteplasser
Tilskuerne satt på avsatsene i et halvsirkelformet auditorium. Setene var hevet for bedre utsikt.

Scenen
Skuespillerne opptrådte naturlig nok på en scene (pulpitum), mens scenefronten (proscaenium) typisk var dekorert med statuer.

Hedersgjester
De som var verdige heder og ære – for eksempel offentlige embetsmenn – fikk plass foran eller rundt orkesteret.

Inn og ut
En åpning under amfiet lot publikum komme seg smidig inn og ut av teateret, og åpningen kaltes et vomitorium.

akustisk uegnet for muntlig dialog. Teatrene kunne romme opptil 15 000 mennesker og var ofte stappfulle. For at publikum på de dårligste plassene lettere skulle kunne forstå hva som foregikk, ble karakterenes klær brukt for å indikere status og rolle: rike menn gikk i purpur, fattige i rødt, soldater i korte kapper og slaver i korte tunikaer. Særlig i komediene var det vanlig å ha faste rollefigurer, og etter hvert dukket det også opp kvinner i stykkene, noen ganger nakne, men som regel iført tunge masker.

I 350 e.Kr. fantes det 29 biblioteker i Roma, og innbyggerne likte å lese lange papyrusremser.

Menn og kvinner var generelt adskilt i sosiale sammenhenger, blant annet i de populære badene, der romerne gikk for å vaske seg og slappe av i timevis mens de sosialiserte med venner og bekjente. Det var separate badetider, der menn badet om ettermiddagen, og det var også muligheter for å trene. Badehusene fungerte også som oppvisningssteder (i likhet med gatene utenfor), med akrobater og sjonglører som sørget for rask og morsom underholdning. For de mer lærde var det biblioteker i badehusene, som stilte bøker til disposisjon.

Det fantes også treningsfasiliteter. Romerne var ikke like fanatiske som grekerne, men det fantes treningssentre og idrettsplasser. Noen romere likte å spille ballspill, særlig trigon. Det gikk ut på at tre personer sto i en trekant, kastet ballen med venstre hånd og fanget den med høyre. Idrettsutøvere konkurrerte også i offentlige leker og festivaler – i praksis hviledager for resten av befolkningen, siden de ikke hadde helger. «Jobb hardt, lek mye», syntes å være mottoet.

«Mennene badet om ettermiddagen, og det var lagt til rette for trening.»

Rester av teatere og stadioner

Den mest berømte av alle Romas stadioner er Colosseum, som sto ferdig i år 80 e.Kr. Det tok nesten ti år å bygge det, og selv om det ble påbegynt under Vespasianus' regjeringstid, ble det til slutt åpnet av hans sønn, keiser Titus. Men det var bare ett av de mange romerske stadioner, amfiteatre og teatre, som det fantes hundrevis av rundt om i provinsene.

Romerne brukte sine egne ingeniørferdigheter. I motsetning til i Hellas trengte ikke friluftsteatrene å bli bygd nedsenket i jorda, fordi de kunne bygges i hvelvinger. Det finnes bevis på disse konstruksjonene over hele det tidligere romerske området, og de står fortsatt i dag.

I Storbritannia er det største romerske amfiteateret i Chester. Det er fra år 1 e.Kr. Men det er også funnet rester etter amfier i blant annet Silchester, Colchester, Cirencester, Dorchester, London og St Albans. Arkeologer i Córdoba i Spania fant Europas nest største amfiteater (etter Colosseum) i 2003. Andre gode eksempler er amfiteatrene Uthina og El Djem i Tunisia, Verona Arena i Italia og den praktfulle Pula Arena i Kroatia.

© Alamy, WIKI, ThinkStock

Cirkus Maximus

Bli kjent med det største stadion i Romerrikets historie, og lær om de dramatiske begivenhetene som skjedde der.

Som navnet forteller var Circus Maximus Romas største kappkjøringsbane – en hippodrom. Den ble opprettet av Tarquinius Priscus, Romas femte konge, i begynnelsen av 500-tallet før Kristus. Dette var den første hippodromen som ble bygd i byen, og den var bygd i tre. Julius Cæsar utvidet den, og en tredelt steinbue ble senere tilføyd til keiser Titus' ære. Hele byggverket ble fornyet i stein og sement av keiser Trajan i år 103, etter at en brann hadde ødelagt den tidligere trekonstruksjonen.

En del større tilbygg kom til i løpet av de neste hundreårene, men Circus Maximus forble stort sett det samme i de neste 400 årene. Å bygge baner for kappkjøring var svært kostnadskrevende. Sporten tiltrakk store tilskuermengder – likevel var det gratis for publikum – hvem som helst kunne se på kappkjøringene, til og med de fattigste borgerne.

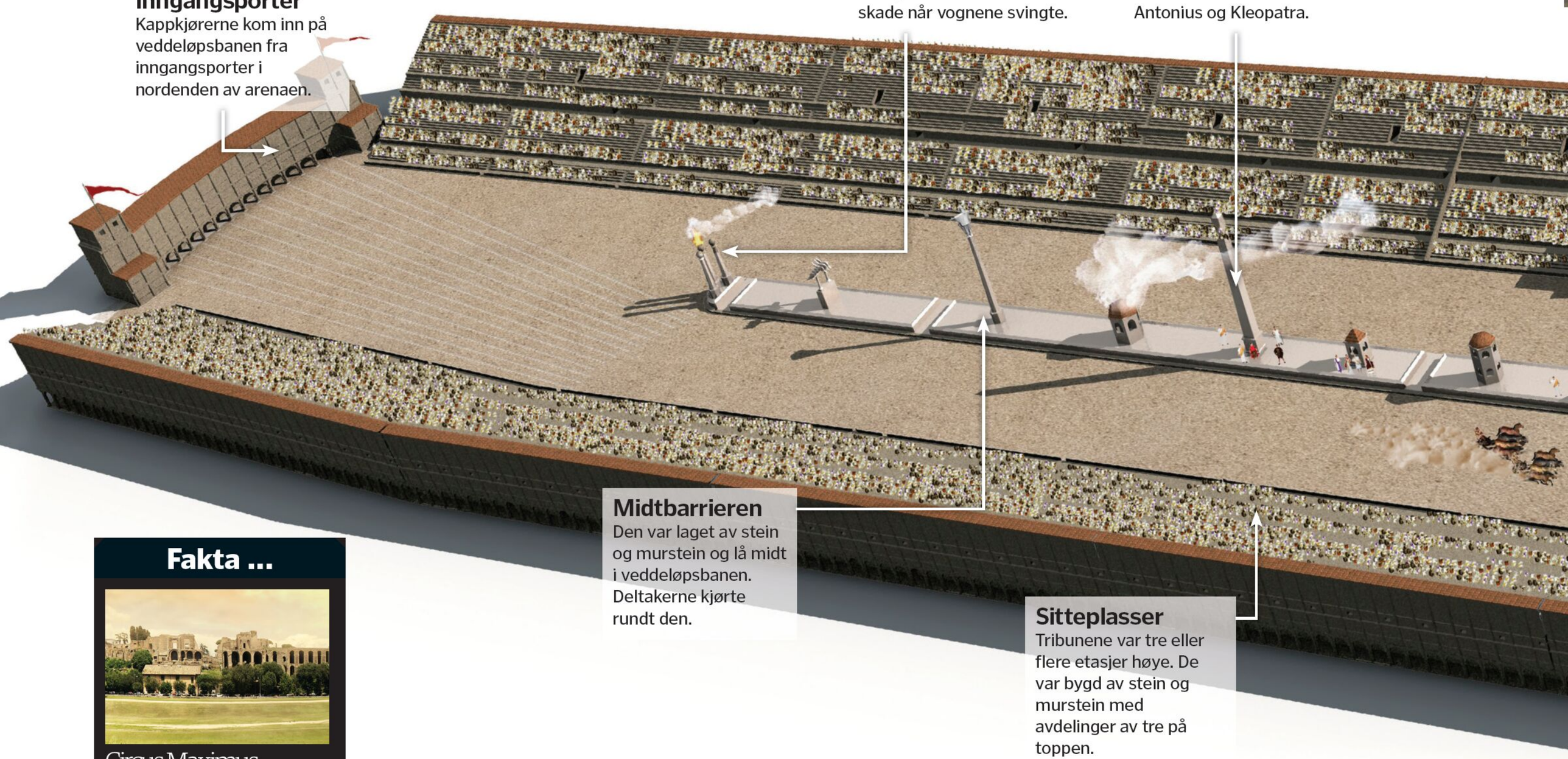
Veddemål var populært i alle lag av samfunnet, og akkurat som i Colosseum var det matbuer, staller og butikker for både deltakere og tilskuere, under tribunene. Det forekom også forskjellige små templer og altere på området, og hvert år ble det holdt religiøse festivaler innenfor hippodromens murer. Andre former for underholdning fantes også i årskalenderen til Circus Maximus.

Etter at kristendommen ble innført og Romerriket falt i grus, gikk det fort nedover med Circus Maximus. Det siste veddeløpet som er omtalt, var i år 549. Etter dette ble Romas største underholdningsarena forlatt og åpen for plyndring.

I 1587 tok for eksempel pave Sixtus V de to egyptiske obeliskene, som sto i sentrum av kjørebanen, for å bruke dem som dekorasjon i en annen del av byen. Resten av byggverket forsvant kort etter. I dag er det en offentlig park der veddeløpsbanen lå, og det er lite som minner om fordums storhet.

En kikk på det romerske sirkus

Hvordan var Circus Maximus oppbygd for å gi «brød og sirkus» til store folkemasser?

Inngangsporter
Kappkjørerne kom inn på veddeløpsbanen fra inngangsporter i nordenden av arenaen.

Vendepillarer
Disse sto ved endene av barrieren i midten. De besto av tre steinpillarer hver og skulle beskytte midtbarrieren mot skade når vognene svingte.

Egyptisk obelisk
Keiser Augustus fjernet denne fra Heliopolis i Egypt. Den var reist til minne om den romerske seieren over Antonius og Kleopatra.

Midtbarrieren
Den var laget av stein og murstein og lå midt i veddeløpsbanen. Deltakerne kjørte rundt den.

Sitteplasser
Tribunene var tre eller flere etasjer høye. De var bygd av stein og murstein med avdelinger av tre på toppen.

Fakta ...

Circus Maximus

Lengde: 621 m
Bredde: 118 m
Høyde: Inntil 30 m
Areal: 84 000 m²
Antall sitteplasser: 250 000

Forum Romanum

Dette var sentrum for Romas offentlige liv. Plassen var rektangelformet og omgitt av statuer, templer og regjeringsbygninger.

Colosseum

Dette var det største amfiteatret i Romerriket. Her foregikk offentlige fornøyelser som dyrejakt og gladiatorkamper. Byggverket er også kjent som Det flaviske amfiteater.

Aqua Claudia

Denne akvedukten førte vann til de romerske bydelene fra kilder 72 km unna.

Palatinerpalasset

Dette var hovedsetet for de romerske keiserne; det er også kalt Det flaviske palasset.

I nabolaget ...

Circus Maximus lå sør for sentrum av Roma. Det var en bygning som tjente nytteformål, men også et monument til Romerrikets ære. I nord tronet det storslåtte Palatinerpalasset, bygd av keiserne Vespasian, Titus og Domitian. Inntil palasset og Circus' sørende lå Septizonium, en kjempemessig fasade som også var en fontene. Over sirkuset, på dets sørside, var Aventinerhøyden, full av templer og private villaer. Mot vest lå mindre bygninger og elva Tiber. På dette bildet ser du beliggenheten til Circus Maximus og andre landemerker i nærheten.

Circus Maximus

På samme måte som i Colosseum foregikk det her publikumsforestillinger kalt «ludi». Det kunne være hesteveddeløp, skuespill og idrettsframsyninger. Kapasiteten her var mye større enn i Colosseum.

Keiserlosjen

Denne lå på den siden av banen som vendte mot palasset. I keiserlosjen kunne den keiserlige familie betrakte veddeløpene i trygge og behagelige omgivelser.

Avløpsgrøft

Det var graft ei grøft mellom nederste tribune og kjørebanen. Grøfta sørget for avrenning fra banen og beskyttet også tilskuerne mot skader fra hester og vogner.

Prosesjonsport

Religiøse og andre prosesjoner kom inn på banen fra sør under en tredelt bue som ble opprettet til ære for keiser Titus.

Kappkjøring i romertiden

Kappkjøring var sannsynligvis Romerrikets parallell til våre dagers fotball. Romerne hadde lært kappkjøring av grekerne og etruskerne, men de raffinerte den, og den ble utøvd over hele riket. Kappkjøringen var farlig både for hester og kusker, det hendte ofte uhell og endog dødsfall under kappløpene i Circus.

Det kunne være så mange som 24 kappløp i Circus hver dag, og selv om de hadde regler for oppførsel under løpet, så kunne kjørerne ofte med vilje støte borti motstandere eller tvinge dem inn mot midtbarrieren.

Et vanlig løp i Circus Maximus kunne ha 12 lag oppstilt ved siden av hverandre. Hver vogn ble trukket av fire hester som kappløp over en distanse på 6,4 kilometer. Det var fire hovedteam – de røde, de hvite, de grønne og de blå. De to siste ble veldig berømte.

Supportere fulgte godt med sine lag, nesten som fotballfans gjør i dag. Sterk rivalisering mellom lagene førte ofte til voldsomheter og endatil opprør.

Å være kappkjører ble godt betalt. Den mest kjente romerske hestekjøreren, Gaius Appuleius Diocles, vant 1 462 av de 4 257 løp han deltok i. Da han trakk seg tilbake som 42-åring, hadde han til sammen vunnet 35 863 sesterser, omtrent 8 milliarder kroner i dagens penger. Dette gjør ham til den best betalte sportsutøveren i historien.

© SPL; Alamy

En dag i livet til en veddeløpskusk

Med dødsforakt kappet kuskene om æren i Circus Maximus i Roma

Selv om det kan dateres tilbake til antikkens Hellas, ble kappkjøring med stridsvogner svært populært i det romerske samfunnet. Circus Maximus, eller «det største sirkuset», var det største offentlige byggverket i antikkens Roma, bygget før det mektige Colosseum. Det kunne romme over 200 000 tilskuere og var vertskap for tusenvis av publikumsarrangementer, der kuskene (kjent som *auriga*) kjørte om kapp rundt den 620 meter lange banen. I motsetning til sine militære motstykker var disse vognene (*quadriga*) lette, så kuskene måtte balansere med stålkontroll. Disse begynte karrieren sin som slaver, og ble headhuntet til Roma fra hele det romerske riket. Det var fire konkurrende veddeløpsfraksjoner som opererte i Roma. Forventet levealder for en *aurigae* var lav, men de som lyktes, kunne oppnå stor berømmelse og rikdom.

En hest med en rytter som bærer fargene til Romas røde løpsfraksjon.

FORBEREDELSER I STALLEN

Hvert vognlag betalte godt for de fineste hestene, og dyrene var ofte mer verdifulle enn de fleste aurigaer. Før et kappløp var stallen full av slaver som forberedte quadrigaen med fraksjonens farger. Stallens oppsynsmann sørget for at alle hestene og aurigaene var klare til løpet.

TRENING TIL HOVEDØVELSEN

Hesten lengst til venstre i firspannet trakk vognen, og var den best trente, for den måtte være uredd når den sprang ved siden av spinaen, øya som lå i midten av banen. Hver auriga var dyktig til å kontrollere alle hestene sine. Noen ganger brukte de åtte hester – de dirigerte med venstre hånd og pisket med høyre.

SABOTASJE, VEDDEMÅL OG FORBANNELSER

Den bitre rivaliseringen mellom veddeløpssfraksjonene følte like sterkt blant deres tilhengere. Det finnes beretninger om forbannelser skrevet på tavler, der man ba gudene om å bringe ulykke over motstanderens kusker. Det hendte også at hester ble forgiftet av rivaliserende tilhengere, eller til og med av stallpersonalet i en annen fraksjon, så selv før løpet måtte kuskene være på vakt.

ÅPNINGSPARADE

En stor prosesjon, anført av hovedsponsoren for dagens løp – ja, det fantes sponsorer også på den tiden – innledet dagens begivenheter. Det var vanlig at enkelte guder ble utvalgt til å bli hedret på løpsdagen, så prester med statuer av for eksempel Mars og Jupiter var også med i prosesjonen. Musikere og lagene gikk også i paraden, og de flagget med sine respektive fraksjoners farger til de fremmøtte.

Hvordan vet vi dette?

Kappkjøring med stridsvogn nevnes første gang i Homers *Iliaden*. Akilles arrangerer kappløp og leker. Den romerske poeten Juvenal skrev også om kappkjøringens popularitet, og refererte til «brød og sirkus» som underholdning for vanlige folk. Gaius Appuleius Diocles var en berømt veddeløpskusk med en karriere som varte i hele 24 år. Hans vei opp gjennom de ulike kappkjøringsfraksjonene i Roma fra han var 18 år gammel er godt dokumentert, og han vant til og med 1462 løp.

Vognkappløp fikk ofte en dødelig utgang, med kusker som krasjet i utrolig høy hastighet.

Det var vanlig med krasj, og det oppsto ofte køer i nærheten av innersporet.

«Hvis en vedeløpskusk krasjet, måtte han skjære seg løs fra tøylene, ellers ville han sannsynligvis bli trampet i hjel.»

STARTPOSISJONER

Opptil 12 vognlag, tre fra hver fraksjon, samlet seg ved startlinjen i carceres, eller startportene, som var bygget på tvers av banens bredde. Hver vognfører bandt de fire tømmene til hestene rundt livet, slik at han bedre kunne kontrollere dyrene med sin egen vekt alene. Alle ventet på mittere signum, eller startsignalet, som ble gitt av en embetsmann, for eksempel en magistrat eller byens pretor.

KAPPLØP

Ved starten av kappløpet ble det en umiddelbar kamp om å få en god posisjon på banen, som lå så nær spina som mulig. Ved å kollidere med vognene og anspore hestene sine med pisk, fikk kappkjørerne overtaket på sine motstandere. Hvis en vognfører krasjet, måtte han raskt skjære seg løs fra tøylene med kniven sin, ellers ville han sannsynligvis bli trampet ihjel av konkurrentene.

SEIERSRUNDE

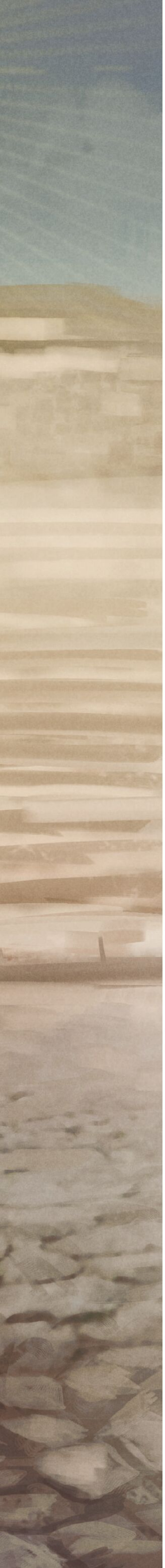
Den seirende vognføreren fikk overrakt en palmegren og en laurbærkrans av løpsledelsen. Hele laget fikk premiepenger og paraderte rundt på arenaen til tilhengernes jubel. Spesielt vellykkede veddeløpskusker ble fremstilt som helter – særlig av «pøbelen» – og kunne ofte spare nok til å kjøpe seg fri. Det finnes eksempler på kappkjørere som ble søkkike.

FEST I KLUBBHUSET

Hver av veddeløpssfraksjonene i Roma – den røde, den grønne, den hvite og den blå – hadde klubbhus rundt om i byen. Her kunne fans og stallpersonale samles for å feire seiere og hylle vognkuskene sine, selv om de så vidt hadde overlevd de livsfarlige løpene. Den forventede levealderen til vognkuskene var så kort at det var grunn til å feire så lenge de var i live når dagen var omme.

© Alamy; Corbis

Hva har romerne gjort for oss?

De kom, de så og de vant – og de formet samtidig det moderne Europa.

På det meste strakte Romerriket seg over mer enn fem millioner kvadratkilometer. Det var den viktigste staten ved Middelhavet, og nådde så langt nord som Skottland. Det strakte seg ned til Nord-Afrika og dominerte Midtøsten og videre utover. En så stor nasjon kan aldri helt forsvinne – kulturen og tradisjonene siver inn i folket og landskapet og etterlater seg en kulturarv som aldri helt kan viskes ut.

Mange av de romerske skikkene forsvant med tiden: hedenskapet døde ut, templer ble omgjort til kirker eller de forfalt, gladiatorene sluttet å kjempe på arenaene, og fallosene ble ikke lenger brukt som lykkeamuletter. Men romertiden hadde vart lenge, og nesten alle aspekter ved livet over hele imperiet var "romifisert", så skikkene deres hadde svært godt fotfeste.

Det er nesten umulig å liste opp alle måtene romerne har formet det moderne Europa på. Vi finner det igjen både fysisk og kulturelt, fra språk og shopping til underholdning og transport. Her kan du lese om ti av de utallige tingene de etterlot seg i Europa etter Vestromerrikets fall.

«Romerne hadde eksistert så lenge, og nesten alle deler av livet i hele imperiet var blitt romanisert.»

Veier

Hvordan komme seg rundt i Europa

Ikke alle veier fører til Rom, men noen av dem som ble anlagt av romerne, er fortsatt i bruk i dag. Selv om byggematerialene var forskjellige gjennom imperiet, var formelen alltid den samme: Selve veien var hevet, bygget opp i lag av stein, grus og sand, med grøfter på hver side for drenering. Veiene var utrolig viktige i et så stort område – de gjorde det mulig å forflytte seg raskere, og de styrket handel og kommunikasjon.

Det kanskje mest kjente eksempelet på dette i Storbritannia er Watling Street, et navn som sakserne ga den. Den strekker seg fra dagens Dover, gjennom London og opp til Wroxeter i Shropshire. Veien forbandt havna som ligger nærmest det europeiske fastlandet med resten av Britannia. Veien er også en del av historien – det var her den keltiske dronningen Boudicca led sitt endelige nederlag mot romerne, og det antas at pilegrimene i Chaucers Canterbury Tales også brukte den.

Det romerske veinettet strakte seg ut over Europa, Nord-Afrika og Midtøsten.

© GettyImages

Overalt i Vatikanstaten er skiltene skrevet på latin i stedet for italiensk.

© Alamy

Språk

Du snakker sikkert allerede som en romer.

Latin, som de fleste romere snakket, var imperiets fremste språk og omtales ofte som dødt. Men det er det slett ikke. Europas romanske språk – fransk, italiensk, portugisisk, rumensk og spansk, blant andre – har alle sitt utspring i latin, som et direkte resultat av den utbredte romerske ekspansjonen. Takket være det felles opphavet er det mange likheter mellom språkene, noe som betyr at hvis du kan ett språk, er det lettere å lære og forstå et annet. Selvfølgelig har germanske språk som tysk, nederlandsk og engelsk også blitt påvirket av latin.

Men latin i seg selv ble mye brukt i Europa frem til middelalderen, som administrasjonsspråk for stater som Det tysk-romerske riket og Frankrike. Det var også, og er fortsatt, den romersk-katolske kirkens språk, med gudstjenester på middelalderlatin, som er litt annerledes enn det klassiske språket. Renessansen stoppet heller ikke dette, og teologiske og vitenskapelige bøker ble skrevet på latin.

Latin brukes fortsatt i dag, innen vitenskapen – dyr har latinske navn, og knoklene i kroppen har latinske navn, som scapula (skulderblad) og coccyx (halebein). Men ett land bruker fortsatt latin som offisielt språk: Vatikanstaten, der kan du bruke en minibank på latin.

Bøker

Romerne skapte sannsynligvis de første spenningsromanene

Vi ville ikke nødvendigvis ha gjenkjent romerske bøker som bøker. Frem til rundt det første århundret f.Kr. var det papyrusruller som målte alt fra 4,5 til 16 meter i lengde, men de var vanskelige å lese ordentlig, og i kaldere klima hadde de en tendens til å forvitre. Derfor ble det skapt et nytt format: codex. En codex hadde sider med tekst fra forside til bakside, og sidene var laget av pergament. Pergament var oppfunnet av grekerne noen århundrer tidligere og var ideelt å skrive på. Disse sidene ble så bundet inn mellom treomslag, og de kunne romme mer informasjon enn skriftrullene. Nå var det lettere å formidle store mengder informasjon på én gang, og de nye bøkene hadde mye lengre levetid enn sine forgjengere.

Dette var imidlertid ikke den eneste romerske innovasjonen som hadde med skriving å gjøre – de har også fått æren for å ha skapt den første avisen. Acta Diurna eller Dagens hendelser ble også laget av papyrus og distribuert rundt i Roma, slik at innbyggerne kunne holde seg oppdatert om bryllup, fødsler, dødsfall, forbrytelser, rettssaker og til og med eventyrene til de rike og berømte. Dagens aviser har egentlig ikke forandret seg så mye.

Hurtigmat

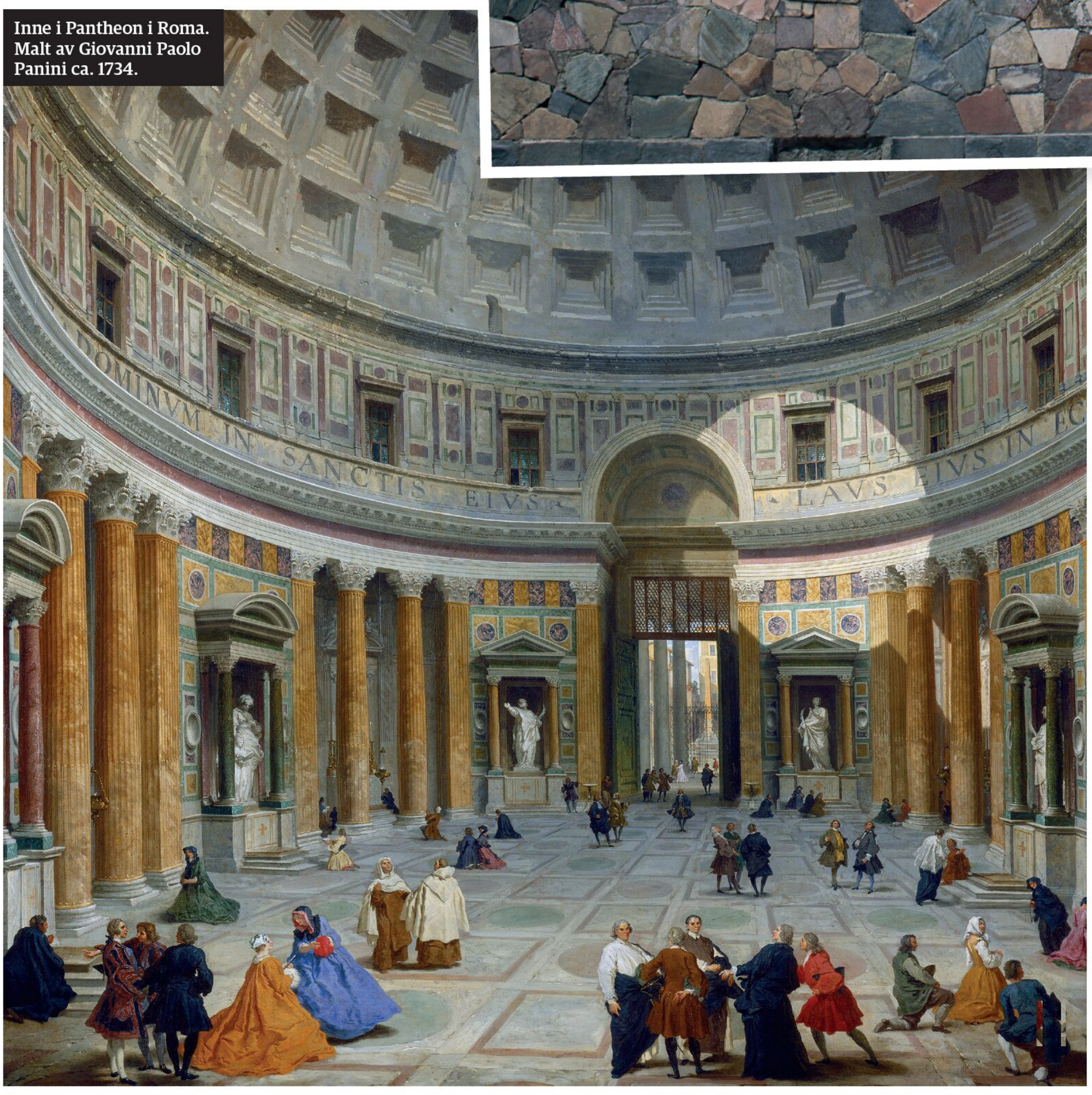
Det gamle Romas svar på Burger King

Hvis du liker mat, og liker at den kommer raskt, bør du takke romerne. Bare i Pompeii ble det funnet mer enn 80 thermopolia (bokstavelig talt «stekebutikker»). De besto av en disk i stein med innfelte leirkar, eller dolia, som holdt mat og drikke varmt. De lå ofte på markedsplasser og var et sted der man kunne få seg en rask matbit på farten, omtrent som McDonald's eller Burger King i dag.

Et romersk thermopolium solgte ofte krydret vin, kjøtt, ost, fisk, linser og nøtter. Klassisisten og antikkhistorikeren Mary Beard har kommentert at disse gatekjøkkenene lå langs gatene i Pompeii – de var alternativet til et magert kosthold bestående av brød, ost og frukt for de fattige, som ikke hadde mulighet til å tilberede noe annet. Mens noen thermopolia bare tilbød mat, hadde andre uteserveringer for dem som ønsket å sette seg ned og ta seg god tid.

Et termopolium i ruinene av Herculaneum i Italia.

Inne i Pantheon i Roma. Malt av Giovanni Paolo Panini ca. 1734.

Store byggverk

Romerne var mer innovative enn folk er klar over.

Hvis det er én ting romerne huskes for i dag, så er det byggverkene. Palasser og teatere fantes allerede før dem, men det romerne tilførte arkitekturen, var forbløffende. Amfiteatrene ble konstruert for de beryktede gladiatorkampene. Triumfbuer og søyler ble reist over hele imperiet til minne om seirene til keisere som Trajanus og Titus. Akvedukter fraktet vann til byer og tettsteder som ikke hadde egne rene vannkilder. Hadrian bygde en mur tvers gjennom Nord-England som en barriere mot de barbariske pikterne i dagens Skottland.

En undervurdert bragd var imidlertid Pantheon, som kan besøkes i Roma den dag i dag. Det sto ferdig i 125 e.Kr. og er muligens den første bygningen noensinne der innsiden bevisst er designet for å overgå utsiden. Rotunden er 43,2 meter i diameter, og er en perfekt halvkule. Øverst oppe er det en 8,8 meter bred oculus, eller åpning, og hele kuppelen er laget av pimpstein og betong. Den står som et solid vitnesbyrd på romersk arkitektur og byggeskikk.

Lovene

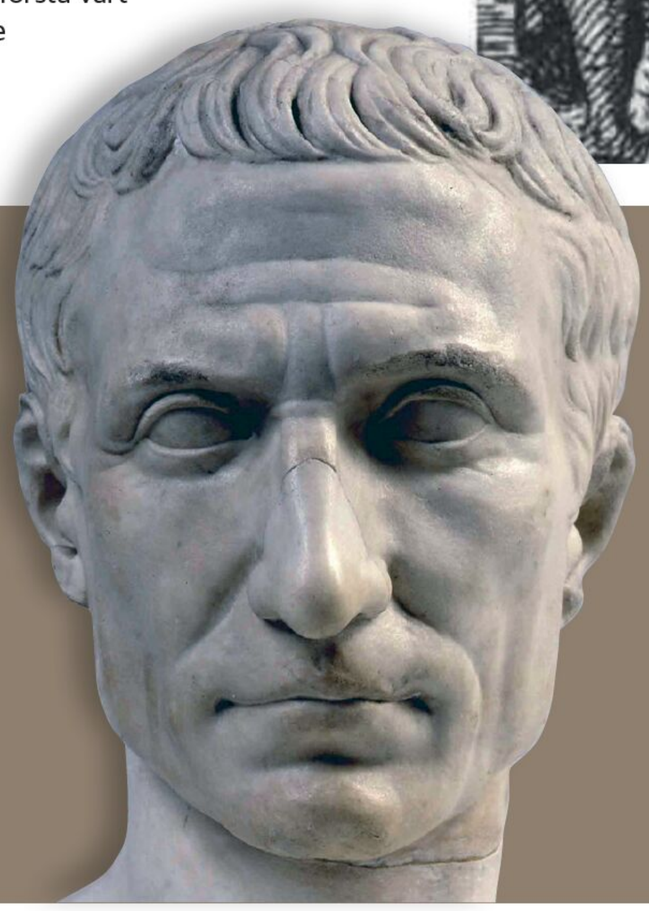
På tide å oppdatere rettssystemet?

Romerske borgere undersøker tolvtavleloven etter at de ble innført.

Det virker sprøtt at vi fortsatt bruker lover som ble skapt for over 2000 år siden, men det er sannheten. Det som vanligvis omtales som grunnlaget for romerretten i antikkens Roma, er tolvtavleloven. Den hadde stor innflytelse på de ti lovtilleggene i Bill of Rights ved grunnleggelsen av USA, og både Sør-Afrika og San Marino baserer fortsatt rettssystemene sine på ideen om Jus Commune, eller sivilrett. Fragmenter av tolvtavleloven har overlevd til i dag, og vi kan se at de omfattet familierett og erstatningsrett, som begge fortsatt eksisterer.

Roma hadde verdens første avanserte rettssystem, og dagens jusstudenter kan fortsatt studere det – og det hjelper dem ofte til å forstå vårt eget moderne, komplekse rettssystem.

Julius Cæsar, mannen bak den julianske kalenderen.

Den julianske kalenderen

Vi kan takke én mann for skuddår

Da Julius Cæsar kom til makten, fantes det allerede kalendere – grekerne hadde laget sin versjon, mens andre sivilisasjoner hadde sine. Roma hadde sin egen borgerkalender, men den var i utakt med naturen, så Cæsar bestemte seg for å endre den. Han la til en ekstra dag hvert fjerde år på grunn av en beregning som viste at det tok 365 og en kvart dag for jorden å gå rundt solen, ikke 365. Så slik var det at den såkalte julianske kalenderen innførte skuddår.

Beregningene var imidlertid litt feil – det tar oss faktisk ytterligere 11,5 minutter å gå rundt solen hvert år, så Cæsars kalender overkorrigerte med åtte dager hvert årtusen. Dette ble endelig rettet opp på 1500-tallet med innføringen av den gregorianske kalenderen, oppkalt etter pave Gregor 13., men ideen om skuddår ble værende. Dessverre for historikerne tok ulike land i bruk skuddår til ulike tider, noe som gjør det svært forvirrende å datere enkelte hendelser.

Sanitære forhold og folkehelse

Å holde det rent var en viktig oppgave.

Romerne var ikke de første til å bygge avløpsrør i Roma – den æren tilfaller etruskerne – men romerne overtok dem mer enn gjerne og tok dem i bruk. De bygget også sine egne rør i og utenfor byen. Men i motsetning til hva mange tror, hadde ikke de romerske avløpsanleggene noe med sanitære forhold å gjøre; de fjernet vann fra gatene for å forhindre oversvømmelser.

Romerne hadde også offentlige toaletter. De var fuktige og skitne, og de var ikke behagelige å bruke – men de fungerte i nødstilfeller. I motsetning til toalettene hjemme var disse koblet til avløpsanlegget.

Det mest imponerende eksempelet på folkehelse kommer imidlertid fra de romerske badene. De fantes i de fleste byer, og det var de ukentlige, eller noen ganger daglige, turene til termene som holdt de romerske borgerne rene. Et bad innebar å gå rundt i rom med ulike temperaturer og å få en god skrubbing. Det fantes også treningsfasiliteter. Dette kan kanskje være forløperen til det moderne treningssenteret, med treningsrom, svømmebasseng og noen ganger dampbad og badstuer.

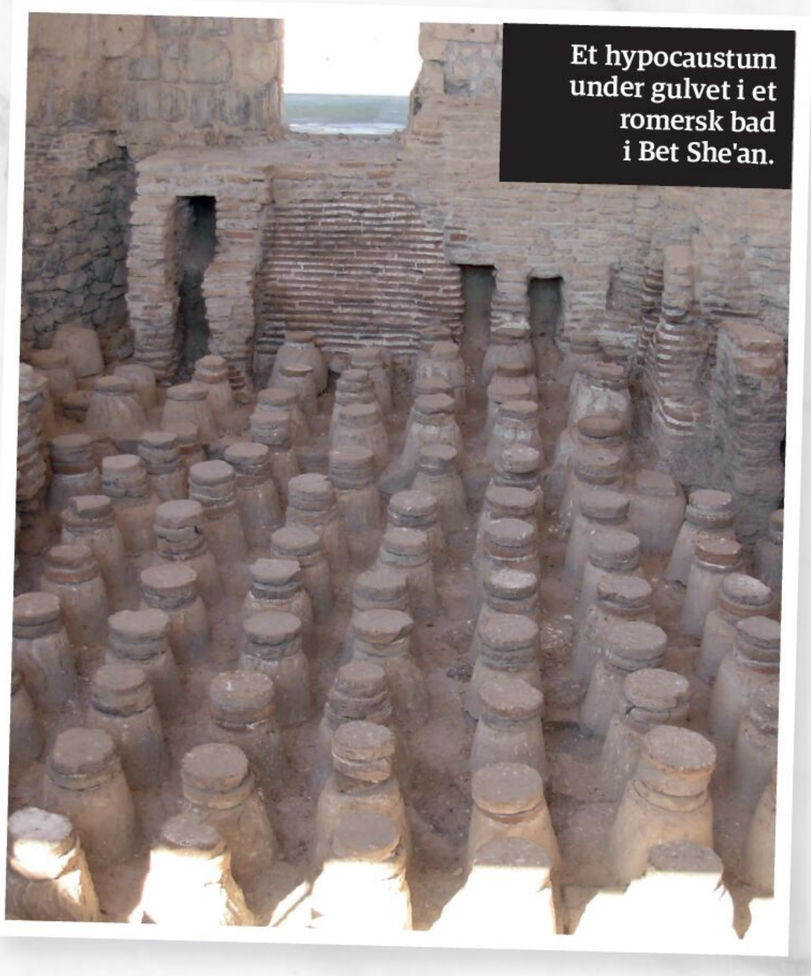
© Getty Images

Sentralvarme

Å holde varmen i huset er ikke en ny idé.

Hvordan holdt de huset sitt varmt i Romerriket? Med sentralvarme, selvfølgelig. Romerne var pionerer, og de fant opp en genial måte å holde bygningene varme på ved hjelp av gulvvarme. En ild eller ovn varmet opp luften under gulvet i et rom, og luften slapp deretter opp langs veggene. Under første etasje var det et kammer kalt hypocaustum, som var løftet opp på små teglstøtter.

Denne metoden ble brukt i bad over hele Romerriket for å varme opp de varme rommene, eller caldaria, og i hus i de nordlige provinsene ble den brukt for å holde varmen i de kalde vintermånedene. De rommene som trengte mest varme, ble plassert nærmest ovnen, men det var på ingen måte noe billig alternativ. Det var bare de velstående som hadde råd til denne formen for oppvarming, for det krevde dyktige ingeniører til å bygge dem, og det krevde slavearbeid og store mengder brensel for å holde ovnene i gang. Da det vestromerske riket gikk under, gikk sentralfyring i de vestlige provinsene ut av bruk – det er først i løpet av de siste 100 årene at det har kommet tilbake.

Et hypocaustum under gulvet i et romersk bad i Bet She'an.

Betong

Grunnen til at 2000 år gamle bygninger fortsatt står

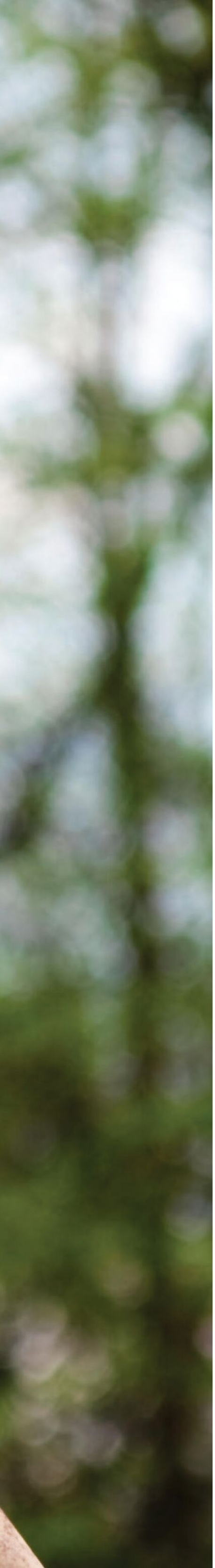
Det er kanskje ikke det mest interessante punktet på denne listen, men betydningen kan ikke overvurderes: Romersk betong var intet mindre enn fantastisk. Mens vår betong har en levetid på rundt 50 år før den begynner å smuldre opp, har den romerske versjonen holdt i over 1000 år og står fortsatt fjellstøtt. Betongen ble laget etter en oppskrift utarbeidet av arkitekten og ingeniøren Marcus Vitruvius rundt år 30 f.Kr. og består av vulkansk aske, kalk og sjøvann, som ble blandet med vulkanske steiner og spredd ut i treformer, før det ble senket ned i mer sjøvann.

Betong ble brukt til bygninger, men også til å lage moloer og havnemurer, og det var én viktig grunn til at betongen ble sterkere med tiden. Etter hvert som sjøvannet reagerte med den vulkanske asken, ble det dannet nye mineraler som forsterket betongen. Det er derfor noen nylig har begynt å foreslå at vi bør gå tilbake til denne eldgamle betongen – for hvorfor endre noe som har holdt et helt årtusen?

Disse ruinene ved Caesarea er det tidligste kjente eksempelet på romersk betong – og de står fortsatt.

© Getty Images

Julius Cæsar, avbildet her, ble arketypen for den kommende romerske keiseren (både når det gjaldt makt og skjebne).

Romerrikets dynastier

Dynastiene i Roma formet både riket og dets skjebne – fra republikkens spede start til keiserdømmets siste teppefall.

Gjennom fire århundrer av sin eksistens ble Roma styrt av ni utrolig mektige dynastier, og det var under disses styre at imperiet nådde toppen av makt og til slutt falt i hendene på østlige herskere. Den første epoken i keisertiden ble kalt prinsipatet (den første (blant likemenn). Den oppsto etter at av republikktiden var over, der Roma ekspanderte med militærmakt til å bli en av verdens mektigste nasjoner. Prinsipatet begynte med dannelsen av stillingen som keiser. Republikkens demokratiske struktur ble satt til side, og hele rikets makt ble lagt i hendene på én enkelt mann.

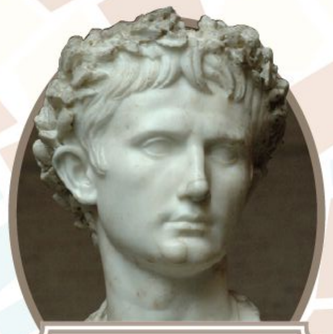
Den første av disse mennene, Augustus, var klar over farene ved å kaste Roma inn i en politisk verden som folket ikke kjente igjen, så senatet ble bevart. Men senatet var til syvende og sist underlagt keiserens sete. Det hele var en illusjon, men systemet ble likevel rullet ut og varte i 300 år under prinsipatet.

> Selv om Romerriket var kjent for sin politiske effektivitet, var det ofte plaget av politisk og sosial uro.

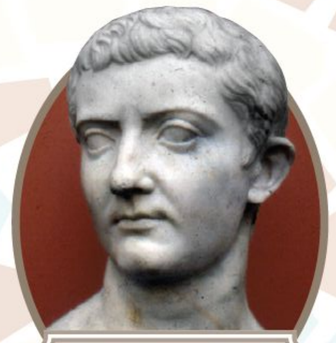
Så fulgte en kaosperiode på 200-tallet, som historikerne har kalt anarkiet. Deretter endret de politiske lagene i Roma seg, og mer makt ble konsolidert hos keiseren. Dette var begynnelsen på dominatets epoke, der keiserne utøvde sin personlige kontroll over riket som vi forbinder med keisertronen. Det var også en tid preget av politisk usikkerhet og omveltninger, med korte eksperimenter med fellesstyre (et mislykket forsøk på å etterligne republikkens dager). Det hele endte med at Romerriket delte seg i en østlig og vestlig del. Spliden beseglet Romas skjebne og med det hele Romerriket.

Det julisk-claudiske dynastiet
27 F.KR.–68 E.KR.

De fem første keiserne i Romerriket begynner med Augustus, og det er gjennom ham at prinsipatets styringsmodell (der både senatet og keiseren eksisterer, men senatet til syvende og sist er underlagt den mektigste mannen i riket) blir født. Mange av keiserne har ingen naturlige arvinger, så de fleste bruker adopsjon for å velge sin eventuelle etterfølger og videreføre dynastiet. Fra Augustus til Nero er det en splittende tid for romerne. Politisk maktkamp og favorisering fører til forfølgelse av enkelte familier som anses som rivaler til julio-claudierne, og til og med senatet selv forsøker på et tidspunkt å gjenvinne makten. Roma brenner til og med i år 64 e.Kr.

Augustus
27 F.KR.–14 E.KR.

Tiberius
14–37 E.KR.

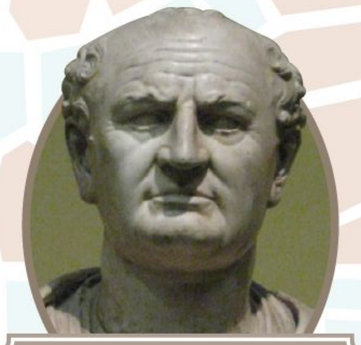

Galba
68–69 E.KR.

De fire keisernes år
68–69 E.KR.

Etter Neros selvmord blir Roma kastet ut i borgerkrig, der rivaliserende familier forsøker å innsette sine egne kandidater som keisere. Før flaviernes fremvekst regjerer tre menn etter hverandre: Galba, Otho og Vitellius.

Roma får nå et år med borgerkrig, der fire menn er keisere etter tur – Galba, Otho, Vitellius og Vespasian.

Vespasian
69–79 E.KR.

Da Vespasian til slutt blir keiser, bidrar han til å avslutte urolighetene.

Det flaviske dynastiet
69–96 E.KR.

Det flaviske dynastiet griper makten under borgerkrigen, og selv om dynastiets regjeringstid blir relativt kort, gjennomfører familien noen store endringer. Den første flaviske keiseren Vespasians nye skatter bidrar til å forbedre finansene, samtidig som sølv i de romerske myntene bedrer økonomien.

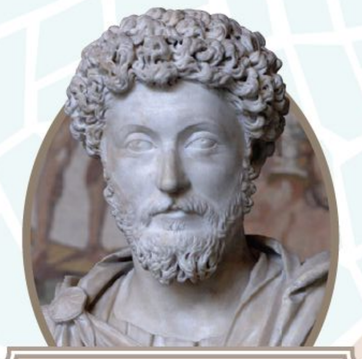

Titus
79–81 E.KR.

Commodus
177–192 E.KR.

Vespasians andre sønn (og den tredje flaviske keiseren) Domitian blir myrdet i år 96, og hans mangeårige støttespiller Nerva tar hans plass.

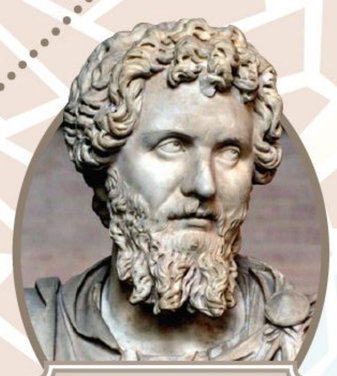

Marcus Aurelius
161–180 E.KR.

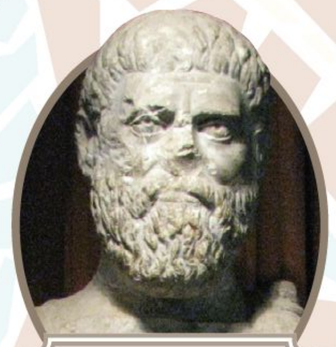
Nerva-Antonin-dynastiet
96–192 E.KR.

De syv keiserne i Nerva-Antonin-dynastiet skaper en fredeligere og mer vellykket epoke for Roma. Det er en tid preget av forsoning mellom keiser, militæret og folket, og det er noen av de mest populære keiserne som inntar posisjonen i løpet av nesten et århundre. De tre første – Nerva, Trajan og Hadrian – fornyer adopsjonspolitikken for å sikre seg den rette arvingen. Selv om de fleste av de etterfølgende keiserne ikke er far og sønn, er mange av dem i slekt med hverandre, slik at familiebåndene er sikret. Dette fortsetter med Antoninerne – Antoninus Pius, Marcus Aurelius, Lucius Verus og Commodus. Aurelius og Verus regjerer til og med sammen i en periode.

Roma befinner seg nok en gang i en maktkamp mellom en rekke innflytelsesrike skikkelser, og et år med drap og bedrag følger.

Septimius Severus
193–211 E.KR.

Pertinax
193 E.KR.

Elagabalus
218–222 E.KR.

De fem keiseres år
193 E.KR.

Commodus blir drept, og Pertinax tar over, men han varer bare i tre måneder før han også blir drept av sin egen garde. Didius Julianus etterfølger ham, men blir henrettet av Septimius Severus. Severus er medregent mens han utkjemper en borgerkrig mot en annen tronpretendent.

Severus regjerer sammen med Clodius Albinus, som til slutt vender seg mot ham og beseirer ham for å ta full kontroll over imperiet.

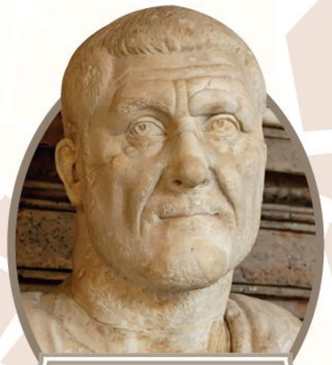

Severus Alexander
222–235 E.KR.

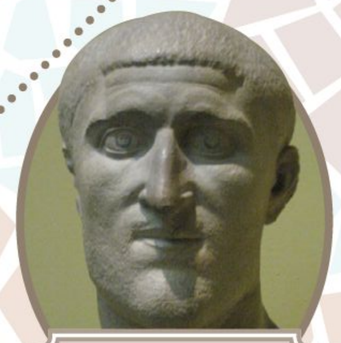
Severus-dynastiet
193–235 E.KR.

Det siste dynastiet i prinsipatet ser slutten på borgerkrigen, men det er også vitne til at rikets maktsete rystes av politisk maktkamp og uro som varsler om den kommende krisen.

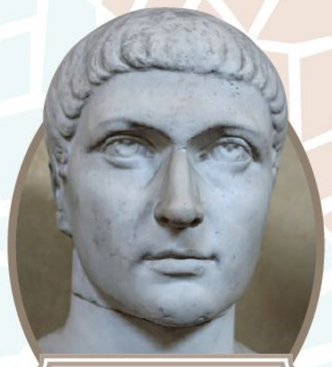
Alexander Severus er den siste i rekken, og selv om han starter med å være populær, blir han snart gjort til latter da en rekke militære feiltrinn etterlater ham med sine egne menns sverd i ryggen.

Maximinus Thrax
235–238 E.KR.

Constantius 1. Chlorus
293–306 E.KR.

Konstantin den store
306–337 E.KR.

Anarkiet
235–284 E.KR.

Alexander Severus, den siste keiseren i fyrstedømmet, er død, og i tillegg myrdet av generalene sine. Imperiet kastes nå ut i sin hittil mest blodige interne konflikt. Anarkiet, også kalt «soldatkeisertiden», raser i nesten 50 år og fører til at 26 etterfølgende menn anerkjennes som keisere av senatet (og dermed blir de offisielle keisere). Konflikten er så alvorlig at den fører til at imperiet splittes i tre stridende stater: det palmyrenske imperiet (som omfatter det romerske Egypt og det romerske Syria), det galliske imperiet (som består av Gallia og Britannia), og det gjenværende Romerriket i mellom.

Ingen keiser har virkelig kontroll i denne perioden før Aurelian, som forener alle de tre rikene og effektivt avslutter keisertiden kalt anarkiet.

Aurelian
270–275 E.KR.

Tetrarkiet
284–313 E.KR.

På slutten av krisen innføres en ny styreform der makten deles likt mellom fire menn – Diokletian, Galerius, Maximian og Constantius 1. Chlorus. Hver av dem styrer hver sin del av imperiet.

Diokletian
284–305 E.KR.

Licinius 1.
308–324 E.KR.

Etter 20 års styre abdiserer Diokletian og Maximian, og ytterligere to menn blir gjort til medkeisere. Dette bryter til slutt sammen, det blir borgerkrig, og Chlorus' sønn, Konstantin, går seirende ut av krigen.

Det konstantinske dynastiet
306–363 E.KR.

Det konstantinske dynastiet er den første virkelige begynnelsen på epoken som kalles dominatet, der konseptet med et enkeltstående, mektig styre droppes og mye mer makt konsolideres i keiserens posisjon, og en rekke militære og religiøse omveltninger skal forandre riket for alltid.
Den konstantinske linjen (noen ganger kjent som den nyflaviske linjen, fordi hvert medlem også bærer det navnet) begynner faktisk med Constantius Chlorus under tetrarkiet, men det er ikke før sønnen Konstantin den stores tronbestigelse at Romerriket (som fremdeles er delt i et østlig og et vestlig rike) forenes.

Den konstantinske linjen varer frem til 364 e.Kr. da Jovian, den siste av keiserne i denne linjen, dør av naturlige årsaker. Hæren utnevner hans etterfølger.

Valentinian 1.
364–375 E.KR.

Det valentinianske dynastiet
364–392 E.KR.

Det valentinianske dynastiet opplever et tetrarkisk styre da Roma med vilje deles inn i en østlig og en vestlig del som skal styres av et par medregenter. Beslutningen splitter riket for alltid.

Valentinian 2.
375–392 E.KR.

Detaljene rundt dødsfallet til den siste av de fire valentinianske herskerne, Valentinian 2., er fortsatt et mysterium, men mange har hatt teorier om at han ble myrdet eller begikk selvmord.

Det teodosianske dynastiet
379–457 E.KR.

En av de siste familiene som hersker over imperiet i dets siste år. De hersker først i Det østromerske riket, men gjenforener kortvarig de to delene under én familie i 394 e.Kr.

Honorius
395–423 E.KR.

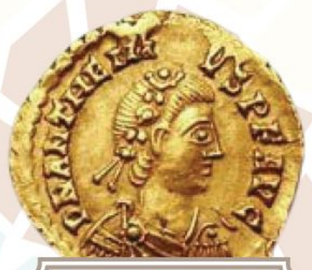
Det teodosianske dynastiet er den siste vestlige familien som hersker over Østromerriket. Fra da av blir riket styrt av bysantinerne.

De siste keiserne i Det vestromerske riket
457–518 E.KR.

Det østromerske riket (en enhet som består frem til 1400-tallet i en eller annen form under østlige herskere) faller etter hvert i bysantinske hender. Samtidig blir Det vestromerske riket et sammensurium av selvutnevnte keisere og attentater. Den store drømmen om Romerriket blir et mareritt. Selve grunnvollen i det romerske samfunnet går i oppløsning når rike og mektige, men udugelige menn søker makten, eller det som er igjen av den. Det vestromerske riket går ikke under med flagget til topps, men svinner hen i intet etter hvert som de siste tronpretendentene dør eller blir myrdet.

Julius Nepos
474–475 E.KR.

Anthemius
467–472 E.KR.

Vi kan se dette som den faktiske slutten på Det vestromerske riket.

© Thinkstock

Augustus

Mens republikken brant rundt ham, skulle han endre Romerrikets skjebne for alltid.

Slaget var vunnet. Octavians beseirede fiender, Marcus Antonius og Kleopatra, trakk seg tilbake til Egypt, der de begikk selvmord. Lepidus (en general som hadde stått på Antonius' side) var for lengst borte. Men Romerriket trengte fortsatt en leder, og det fantes bare én kandidat. Octavian var den ubestridte herskeren – det hadde han sørget for.

Men hva gjør man når landet smuldrer opp? Det første man gjør, er å eliminere all konkurranse. Cæsars eneste biologiske sønn, Cæsarion, var fortsatt i live og hersket over Egypt som Ptolemaios 15. Cæsar. Men ikke lenge, for i år 30 f.Kr. ble han henrettet. Nå hadde Octavian en republikk å bygge opp igjen.

Octavian visste nøyaktig hva han gjorde. Romersk politikk var farlig, selv på en god dag – Julius Cæsar hadde ikke vært den første til å bli drept – så det gjaldt å være forsiktig. Han måtte gjenopprette den romerske republikken ... eller i det minste få det til å se ut som om det var det han gjorde. Det ville aldri falle i god jord at én person hadde all makt; det stinket av de gamle romerske kongene som bare ble husket for sin korrupsjon.

Planen fungerte. Octavian ble utnevnt til konsul da han kom tilbake til Roma etter slaget ved Actium. Litt etter litt vant han senatet og begynte å stabilisere republikken. Konsulperioden hans tok ikke slutt da han vedtok lover som så ut til å gjenspeile de gamle tradisjonene. Han satte i gang byggeprosjekter for å gjenreise Romas fordums prakt. Han utnevnte til og med seg selv som imperator (øverstkommanderende). Ordet kjenner vi igjen i engelsk, «emperor». På den tiden var han kanskje bedre kjent som princeps, eller den første borger.

I år 27 f.Kr. ble Octavian tildelt et nytt navn av senatet: Augustus. Han ble belønnet for å ha gjenopprettet republikken – noe han definitivt ikke gjorde – og han skulle bli sittende som konsul i fire år til. Han takket først nei til den nye tittelen, vel vitende om at senatet kom til å insistere på å gi ham æren. Samme år fikk han også ti års besittelsesrett over Spania, Gallia og Syria. Med disse regionene fulgte størstedelen av hæren, og hans makt gjorde at han kunne påvirke utnevnelsen av prokonsuler i de andre provinsene.

Augustus var elsket av alle, og han fortsatte å late som om han fremholdt republikanske verdier. Etter hvert som fasaden gled bort, la borgere og patrisiere enten ikke merke til det eller de brydde seg ikke om det. I år 19 f.Kr. fikk Augustus overherredømmet over alle romerske provinser; keiserriket var født.

Den første keiseren fikk makten som tribun på livstid, noe som betydde at han nå kunne innkalle senatet når han ville. Men rollen brakte med seg mer makt enn som så; denne posisjonen ble vanligvis valgt hvert år, og innehaveren ble ansett som plebeiernes forsvarer. Augustus hadde nå de lavere klassene på sin side.

Det var ikke enkelt å holde styr på et imperium etter en så turbulent tid, men Augustus fikk det til å virke enkelt. Freden ble gjenopprettet og, uvanlig nok for Romerriket, opprettholdt. Det betyr imidlertid ikke at det ikke var krig (dette var tross alt romertiden), men de indre stridighetene ble stanset. Hedenske stammer i Alpene ble angrepet, og Galatia i Lilleasia ble annektert. Romas grenser ekspanderte, og begynte ikke å bremse før keiser Trajan døde i 117 e.Kr.

Kunsten blomstret. Keiseren var beskytter for Vergil, Horats, Ovidius, Livius og flere andre, og han brukte litteraturen til å vise sin patriotiske side. Vergils *Æneiden* fremstiller Augustus som en direkte etterkommer av Æneas, en legendarisk grunnlegger av Roma, hvis mor var gudinnen Afrodite. Hans forbindelser til gudene var allerede enormt styrket etter at Julius Cæsar ble guddommeliggjort. Nå var han også sønn av en gud.

Hvis republikken virkelig skulle være over, trengte imidlertid Augustus en arving. Han kunne ikke leve evig, selv om han klarte å regjere i hele 40 år. Men arvefølgen kom alltid til å bli et problem – han hadde bare en datter, Julia. Han så til nevøen Marcellus, men han døde i år 23 f.Kr. Da vurderte han barnebarna Gaius og Lucius Caesar. Han adopterte dem som sine egne barn og startet deres politiske oppdragelse. De døde imidlertid begge på begynnelsen av det første århundret e.Kr. Nå var det bare to alternativer igjen: stesønnene Drusus og Tiberius. Da Drusus døde i år 9 e.Kr. var det bare én mann igjen.

Da Augustus døde i år 14 e.Kr., sørget Roma. Tiberius ble keiser, og keiserlinjen var sikret. Det var offisielt: Roma var ikke lenger en republikk. Den første keiseren skal på sitt dødsleie ha hevdet at han hadde funnet Roma som en by av leire og etterlatt seg en by av marmor, men han etterlot seg mer enn det. Han etterlot seg et marmorimperium og starten på et nytt kapittel i historien.

«Over tid, mens fasaden gled bort, la borgere og patrisiere enten ikke merke til det, eller de brydde seg ikke om det.»

© Alamy (main), Rabax63/CC BY-SA 4.0 (Alteret for augustinsk fred)

Caligula

Den fordervede romerske keiseren var kjent for å være en bølle, men fortjente han å bli sparket?

Det var mange stormannsgale herskere i oldtiden, men det var bare én som angivelig forsøkte å gi hesten sin et politisk embete. Den æren tilfaller Gaius Julius Caesar Germanicus, i dag bedre kjent som Caligula. Han var Romas tredje keiser fra år 37 til 41 e.Kr.

Han satt bare på tronen i fire år, og det er et under at han i det hele tatt gjorde seg bemerket – men ryktet om ham nåde langt og vidt. Det sies at Caligula var sinnssyk og førte et terrorvelde før han ble myrdet, men er det en rimelig vurdering?

Det var ikke forutbestemt at Caligula skulle regjere. Selv om han nedstammet fra den store Augustus gjennom sin mor, falt familien hans i unåde under Tiberius' regjeringstid. Moren og brødrene hans ble alle anklaget for forræderi og døde i fengsel eller landflyktighet. Caligula ble beskyttet av bestemoren frem til Sejanus, Tiberius' livsfarlige høyre hånd, døde i år 31 e.Kr. Et år senere var Caligula tilbake i Romas gode selskap og flyttet inn hos den aldrende keiseren. Han var til og med blitt utnevnt til arving sammen med sin fetter, Tiberius Gemellus, som var keiserens biologiske barnebarn.

Det var her Caligula ble skjemt bort i stor stil.

Lille soldatstøvel

Som barn fulgte Caligula sin far, krigshelten Germanicus, rundt i imperiet. Han var ofte med faren når han inspiserte troppene, og han bar til og med en miniatyruniform av en centurion, komplett med små spissneglstøvler, eller caliga. Det var derfra det beryktede kallenavnet hans kom. Farens soldater begynte å kalle ham det, og det betydde noe sånt som «lille soldatstøvel». **14–16 e.Kr.**

Han bodde på solskinnsøya Capri like utenfor Napolibukten, og fikk smaken på de utskeielsene som vergen hans drev med. Den romerske historikeren Sveton skrev om deres sadistiske moro, og gikk så langt som å si at «selv på den tiden kunne ikke Caligula kontrollere sin naturlige hang til brutalitet. Han elsket å se på tortur og henrettelser». Men det er et reelt problem med å bruke Sveton som en nøyaktig kilde til Caligula. Han er kjent for sitt verk *De vita Caesarum,* en serie i åtte bøker om Romas herskere fra Julius Cæsar til Domitian, men disse beretningene var fylt med sladder og rykter. Det hjelper heller ikke at Sveton skrev nesten 100 år etter Caligulas styre, under Hadrianus' regjeringstid.

Caligulas karakterstyrke ble satt på prøve da Tiberius døde i år 37 e.Kr. Caligula var nå 25 år gammel, og ble kastet inn i rampelyset som medkeiser sammen med sin fetter Gemellus– helt til fetterens mistenkelige død. Mens noen hevder at Caligula ikke hadde noe med det å gjøre, er motforestillingene mye sterkere. Hvordan kunne han motstå å kvitte seg med mannen som sto mellom ham og den totale makten over et av de største imperiene middelhavsområdet noensinne hadde sett? Uansett hva som skjedde, var Caligula nå alene på toppen.

Til å begynne med elsket folket ham. Den morderiske Tiberius hadde ikke akkurat vært populær, og en ny, ungdommelig keiser var en velkommen forandring. Han avskaffet de forhatte forræderiprosessene, hjemkalte landflyktige og ga pretorianergarden – i praksis keiserens livvakter – en fin bonus. Han underholdt massene med gladiatorkamper og vognkappløp, gjenoppbygde templer og brukte enorme summer på nye bygninger. Men så gikk han litt for langt da han rekvirerte hundrevis av handelsskip. Hvorfor det?

«Hvordan kunne han motstå å kvitte seg med mannen som sto mellom ham og makten?»

Et nytt hjem

Etter å ha blitt beskyttet av bestemoren i årevis mens familien falt i unåde, bosatte Caligula seg på øya Capri sammen med keiser Tiberius. Den aldrende tyrannen styrte Roma på avstand fra lystslottet Villa Jovi («Jupiters villa») i sine siste år, der han også skal ha hengitt seg til sine nedrigste laster, fra utsvevende seksuelle handlinger til tortur av sine fiender. **31 e.Kr.**

For å bygge en tre kilometer lang flytebro over Napolibukta og galoppere frem og tilbake på den på hesten sin, selvfølgelig. Resultatet var at det ikke fantes noen båter igjen til å frakte korn inn til Roma, og hovedstaden skal ha lidd av matmangel. Selv om noen historikere mener at dette ikke kan være sant, finnes det arkeologiske bevis for at det ble bygget lystbåter for Caligula. Båtene var utsmykket med marmor, statuer og mosaikker, men restene av dem ble dessverre ødelagt av brann under andre verdenskrig.

Det ble bare verre. Det var lett for alle å se at Caligula var litt ustabil. Bare et halvt år etter at han var blitt keiser, ble han rammet av en sykdom som nesten tok livet av ham. Historikerne er i dag uenige om hvilken sykdom – kanskje var det epilepsi eller kanskje et sammenbrudd – men de fleste er enige om utfallet. Uansett hva som skjedde med ham under sykdomsperioden, var det handlingene hans fra denne tiden som skulle gi ham rykte som intet mindre enn en blodtørstig galning.

Som alle andre romerske ledere i det tidlige keiserriket ledet han troppene sine i kamp, denne gangen med kurs mot Rhinen og så langt nord som Den engelske kanal. Men Caligula fikk dem ikke nødvendigvis til å slåss på ordentlig – ifølge Dio Cassius lot han krigstrompeten lyde og tvang deretter soldatene til å samle granater i hjelmene sine. Ikke engang romerne kunne forklare en så bisarr oppførsel.

Kamp var en bærebjelke i det romerske livet, og hver keiser kjempet for å oppnå heder og ære, men det har blitt hevdet at Caligula førte meningsløse felttog i Tyskland bare for å kunne si at han hadde vunnet konflikter. Han fortsatte også den romerske politikken med fiendtlighet og intoleranse mot den jødiske befolkningen i Judea, og det ble verre for dem da de nektet å tilbe ham som en levende guddom. Caligula skal ha beordret at en kolossal statue av ham selv skulle settes opp i tempelet i Jerusalem, men han ble heldigvis overtalt til å avstå fra ideen.

> «Uansett hva som skjedde i denne sykdomsperioden, var det handlingene fra denne tiden som ga ham rykte som en blodtørstig galning.»

Akkurat når man tror at galskapen endelig vil ta slutt, når man er sikker på at det mektige romerske senatet nå har fått nok av sin problematiske keiser, fortsetter problemene å komme. Den kanskje mest kjente historien knyttet til keiseren handler om hesten hans, Incitatus. Hesten fikk ting som mange romerske borgere bare kunne drømme om – en krybbe av elfenben, et juvelbesatt halsbånd og visstnok til og med et hus. Caligula var utvilsomt en mann av overskudd, og det sies at Incitatus ble fôret med en blanding av havregryn og gullflak (noe som sannsynligvis ikke er sant).

Legenden forteller at Caligula elsket Incitatus så høyt at han bestemte seg for å gjøre sin kjære hest til konsul, en valgt embetsmann rett under keiseren. Det var selve innbegrepet av galskap, og kanskje det fremste man tenker på i dag når man nevner Caligulas navn – men det var sannsynligvis løgn. Denne historien ble fremsatt av den romerske forfatteren Dio Cassius, som i likhet med Sveton, flere år etter, skrev at det skjedde. Historikeren Aloys Winterling hevdet imidlertid at hvis det faktisk skjedde, var det fordi Caligula gjorde narr av senatet sitt. I *Caligula: A Biography* legger han frem ideen om at keiseren understreket at konsuljobben var så meningsløs at selv en hest kunne gjøre den.

Her ligger problemet med å studere Caligula og mange andre romerske keisere: Vi kan ikke underbygge noen av kildene vi har, særlig ikke de som kommer med overdrivelser og besynderlige

En god start

De første seks månedene av Caligulas styre var en velkommen avveksling fra Tiberius' jernhånd. I tillegg til å sette i gang byggeprosjekter og arrangere store leker for å underholde folket, tilbød den unge keiseren også amnesti for landflyktige og avskaffet de forhatte forræderiprosessene. Det så lovende ut for et blomstrende Roma, men den nesten uinnskrenkede makten gikk snart 24-åringen til hodet. **37 E.KR.**

Keiseren skal ha hatt et forhold til sin søster Drusilla.

Caligula legger asken etter sin mor og bror i familiegraven.

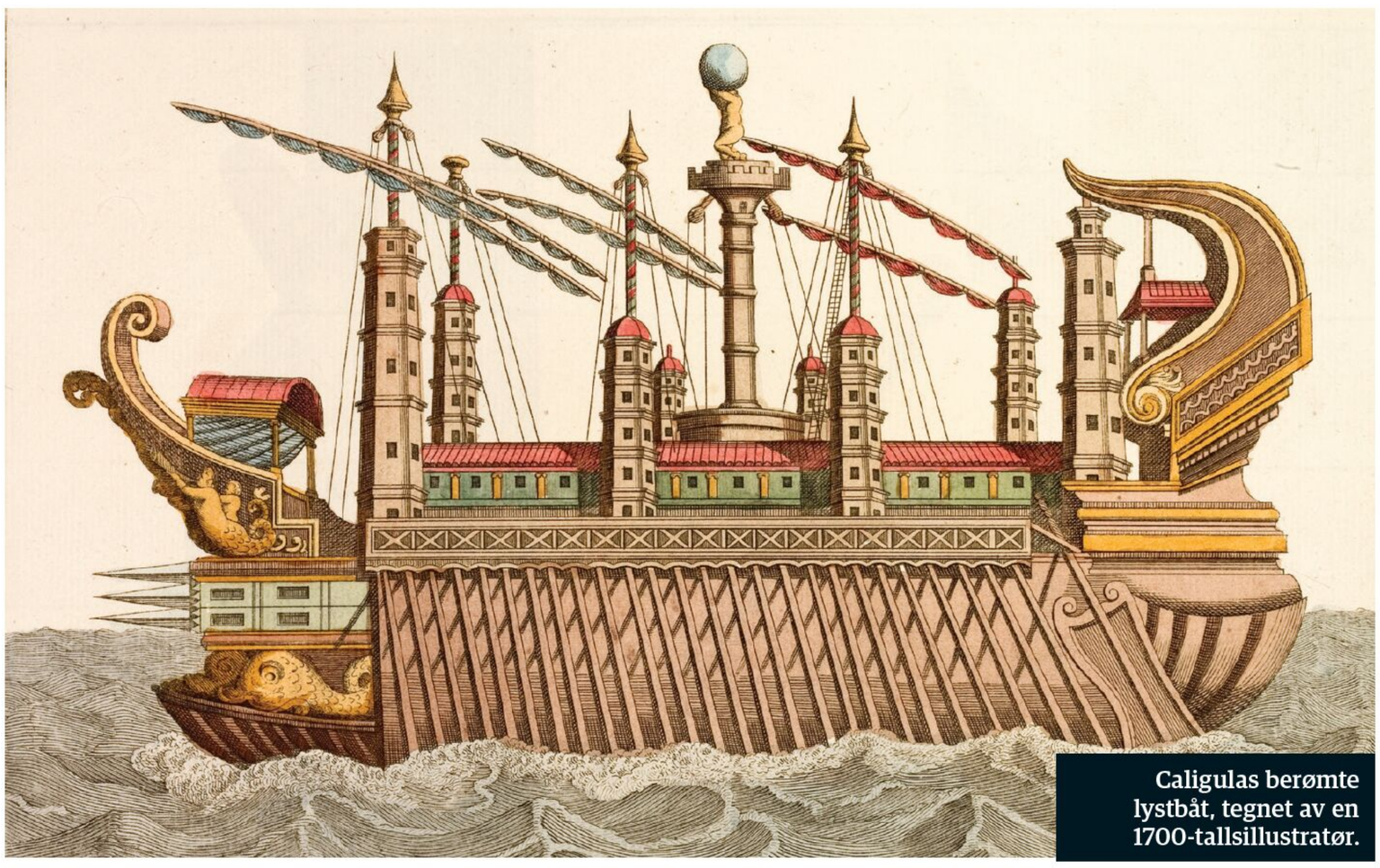
Den mest kjente historien om Caligula er kanskje den om hesten hans.

påstander. Det hjelper heller ikke at ting som psykiske lidelser ikke nødvendigvis var anerkjent i antikken, i hvert fall ikke på samme måte som i dag. Det er på grunn av dette at argumentet om at Caligula var psykisk syk er relativt nytt, og med dagens tankesett er det vanskelig å motbevise. Vi kan tross alt ikke unngå å se historien gjennom linsen til den tiden vi lever i.

Men noe vi vet med sikkerhet, er at Caligula var i ferd med å gå tom for penger. Til tross for at han igjen økte skattene (denne gangen på ting som bryllup og prostituerte), ble statskassen tappet for penger på grunn av ekstravagansen og byggeprosjektene hans, og mange begynte å miste tålmodigheten med keiseren. Komplotter og sammensvergelser dukket opp over hele Roma, og til slutt var det hans egne livvakter i pretorianergarden som lyktes i å bli kvitt ham.

Den 24. januar år 41 e.Kr. var Caligula på vei for å ta et raskt bad for å komme seg over en bakrus. I en bakgate i keiserboligen i Roma ble han overfalt av en gruppe soldater under ledelse av Cassius Chaerea, en soldat som hadde fått høre en del av Caligulas fornærmelser, og som rett og slett hadde fått nok. Caligula var den første romerske keiseren som ble myrdet, og bare det måtte være et bevis på at han var ute av stand til å regjere, eller i det minste at folket hans ikke lenger orket å finne seg i de maniske tendensene hans. Et familiemedlem som overlevde en rask utrenskning av Caligulas slektninger, ble invitert til å bli keiser – i skjul bak et forheng var det Claudius som skulle bli den neste keiseren.

Det er ikke til å komme forbi at vårt syn på Caligula i dag er formet av historikere som ikke var hans samtidige. Disse historiene har blitt udødeliggjort i bøker, filmer og teaterstykker. Hvis du nevner keiserens navn i dag, får du assosiasjoner til en gal mann, manisk besatt av sin egen hest.

Caligulas berømte lystbåt, tegnet av en 1700-tallsillustratør.

Selv om deler av disse historiene må være sanne (hvorfor skulle han ellers bli myrdet av dem som var betalt for å beskytte ham?), vil vi aldri få vite hvor langt Caligula faktisk gikk, og hvor mye han var styrt av psykisk ustabilitet. Men ondsinnede rykter har en tendens til å feste seg mye bedre enn den lille sannheten vi kjenner til, så han vil utvilsomt bli omtalt – med historiker Mary Beards ord, som en «mal for tyranni», i lang tid fremover.

Et møte med døden

Alt hadde gått så bra for den unge keiseren – og så ble han alvorlig syk. Det er vanskelig å si hva som plaget ham, men det er vanlig å tro at han enten fikk et epileptisk anfall eller et sammenbrudd. Ikke desto mindre endret Caligula holdning, og det ble starten på en nedadgående spiral som skulle føre til et terrorvelde og til slutt hans egen brutale død.
ca. 38 e.Kr

© Alamy, Getty Images

© Bob Venables

Agrippina

Romertidens herskerinne var i en klasse for seg. Agrippina den yngre huskes som Neros tyranniske mor. Det er på tide å revurdere ettermælet hennes.

Skrevet av Emma Southon

I 51 e.Kr. var Roma vitne til noe innbyggerne aldri hadde sett før. En parade var satt i stand gjennom Romas gater, for å ydmyke en fanget fiende av imperiet. Den britiske opprøreren Caratacus var endelig blitt tatt til fange og vist frem med pomp og prakt for det romerske folket, og til slutt skulle han presenteres for keiserens føtter. Dette var ingenting nytt, men denne gangen, for første gang i Romas 800 år lange historie som kongedømme, republikk og keisersenter, satt en kvinne ved keiserens side. Agrippina Augusta satt på podiet ved siden av ektemannen Claudius, med den romerske hærens faner vaiende i vinden bak seg. Hun var den første og eneste kvinnen som satt som keiserinne i Roma, som sin manns likeverdige.

Julia Agrippina Augusta, mer kjent som Agrippina den yngre, var 36 år gammel den dagen. Hun var to ganger enke. Hun ble foreldreløs før hun fylte 16 år, og alle de fem søsknene hennes var blitt drept. Hennes tredje og siste ektemann var keiser Claudius, og han var hennes fars eldre bror. Bare ti år tidligere hadde Agrippina levd i eksil. Livet hennes var en berg- og dalbane av oppturer og nedturer, men i år 51 var det på sitt høyeste. Agrippina styrte imperiet, slik hun visste at hun fortjente.

Agrippina var datter av Vipsania Agrippina og Germanicus, og hadde både keiser Augustus som oldeforelder gjennom moren og den gamle aristokratiske slekten Claudius gjennom faren. Foreldrene var Romas kjæledegger, elsket av

> «De første årene av Agrippinas liv var preget av vold, smerte og frykt, men de formet henne til en kvinne med en utrolig styrke og ambisjon.»

alle, og de oppfylte løftet sitt ved å få seks barn. Agrippina lot til å bli født inn i et behagelig liv, men barndommen skulle vise seg å bli vanskelig. Germanicus døde under mystiske omstendigheter da Agrippina var et lite barn. Ti år senere, etter en langvarig feide med keiser Tiberius, ble moren og de to eldste brødrene forvist og deretter henrettet. Som 13-åring ble Agrippina giftet bort til sin 20 år eldre fetter, den notorisk voldelige Gnaeus Domitius Ahenobarbus. De første årene av Agrippinas liv var preget av vold, smerte og frykt, men de formet henne til en kvinne med utrolig styrke og ambisjoner.

I år 37, da Agrippina var 22 år gammel, endret skjebnen hennes seg. Grandonkel Tiberius døde, og hennes gjenlevende bror Gaius – bedre kjent som Caligula – ble keiser. Agrippina følte seg trygg for første gang i livet, og det feiret hun med å bli gravid umiddelbart. Hun fødte sitt eneste barn, Lucius Domitius Ahenobarbus, ti måneder etter at Gaius besteg tronen. I løpet av disse ti månedene nøt hun og de to søstrene hennes enestående privilegier og luksus. De ble innlemmet i lojalitetserklæringer sammen med broren, og de var de første navngitte kvinnene noensinne på en romersk mynt. Igjen så det ut til at Agrippina var i ferd med å innstille seg på et privilegert og luksuriøst liv som keiserinne. Men heller ikke denne gangen skulle det bli slik. Først døde deres mellomste søster Drusilla,

Agrippina fostret en av romertidens ondeste keisere.

4x © Alamy

noe som sendte Gaius ut i dyp sorg. Og så ble Agrippina og hennes yngste søster Livilla tatt i å konspirere mot ham.

Detaljene i dette komplottet er svært uklare. Agrippina, Livilla og Drusillas enkemann Lepidus (som også var Gaius' beste venn) ble stilt for retten, og ydmykende kjærlighetsbrev mellom Agrippina og Lepidus ble lest opp i retten. Uansett hva detaljene var, er det tydelig at et liv i passiv luksus ikke var nok for Agrippina. Hun ville ha mer, og det kunne ha tatt livet av henne. Gaius var imidlertid sjenerøs, og i stedet for å henrette dem sendte han søstrene i eksil på hver sin øy. Agrippinas straff var å bli dømt til et liv i ensom kjedsomhet. Da hun ankom øya Ponza, kunne Agrippina se frem til flere tiår i eksil med broren som keiser.

Men skjebnen ville det annerledes. Bare et år senere ble Gaius myrdet og erstattet av sin sløve, akademiske onkel Claudius. Som alle nye keisere gjorde, reverserte Claudius umiddelbart alle sine forgjengeres politikk, og benådet også politiske fanger. Agrippina fikk lov til å vende tilbake til Roma, men hun kom tilbake til en merkelig situasjon. Claudius var i 50-årene og hadde bevisst blitt holdt utenfor politikken av Augustus og Tiberius. Gaius hadde ført ham inn i det politiske liv, men han hadde liten erfaring, og senatet hadde ingen respekt for ham.

Enda mindre respekt hadde de for kona hans, Messalina, som var i begynnelsen av 20-årene. Roma var i konstant uro, med regelmessige forræderirettssaker og sporadiske opprør.

> «Agrippina hadde gått fra å være prinsesse, til eksilant, til ung kongelig, til keiserens incestuøse kone, alt i en alder av 30 år.»

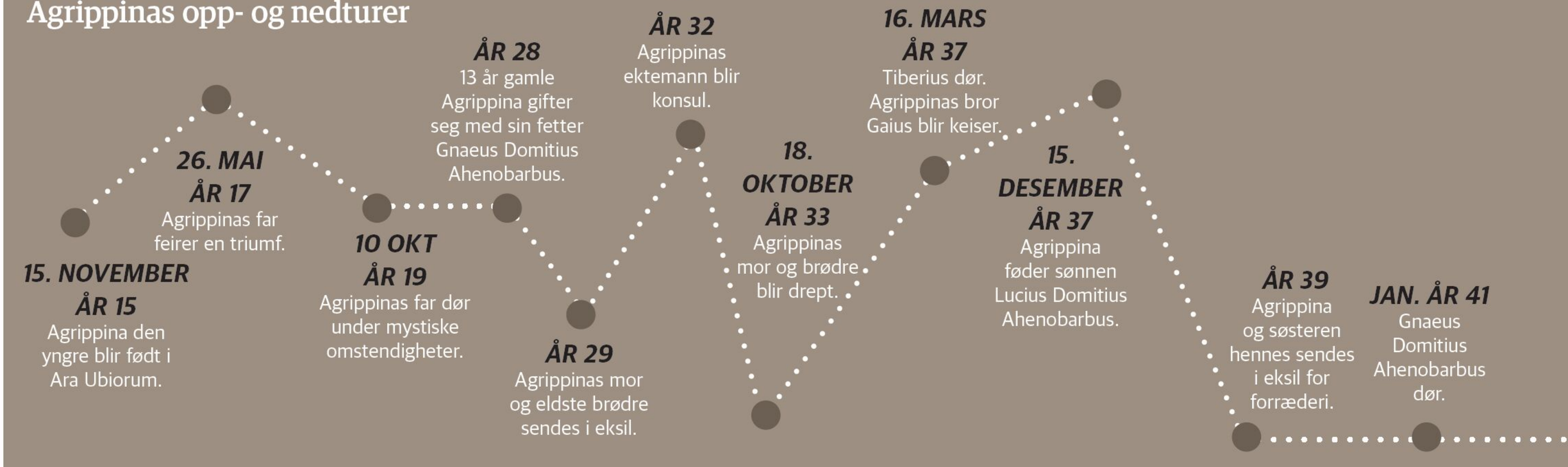
Claudius svarte med hyppige henrettelser. Agrippinas svar var å beskytte seg selv. Sønnen hennes var den eneste gjenlevende mannlige etterkommeren av den guddommelige Augustus, og hun var det eneste gjenværende barnet til den beundrede Germanicus. De var en mektig trussel mot keiseren og hans egen sønn, som var fra den mindreverdige julisk-claudiske keiserdynastiet. Derfor holdt Agrippina seg borte fra Roma i fem år. Hun dukket først opp igjen da Messalina signerte sin egen dødsdom ved å gifte seg med en annen mens Claudius var på dagstur. Messalina ble henrettet i løpet av få timer.

Uker etter Messalinas henrettelse kom Agrippina tilbake i rampelyset da det ble kunngjort at incestlovene skulle endres slik at onkel og keiser Claudius kunne gifte seg med henne. Han skulle også adoptere sønnen hennes og gi ham navnet Nero, og trolovet den nye sønnen med datteren Octavia. I en alder av 30 år hadde Agrippina gått fra prinsesse, til eksilant, til ung kongelig, til keiserens incestuøse kone.

For de fleste kvinner i den romerske verden, en verden der kvinner ble betraktet som evig mindreårige og ikke engang hadde lov til å inngå kontrakter, ville dette være toppen av deres ambisjoner. Å være gift med en mektig og aristokratisk mann og ha en klar vei til makten for

En keiserinnes vekst og fall

Agrippinas opp- og nedturer

barna deres var det beste en kvinne kunne håpe på. Agrippina var annerledes enn andre romerske kvinner – hun nøyde seg ikke med den tamme innflytelsen som fulgte rollen som keiserens hustru. Hun ville ha ekte makt. Hun ville regjere.

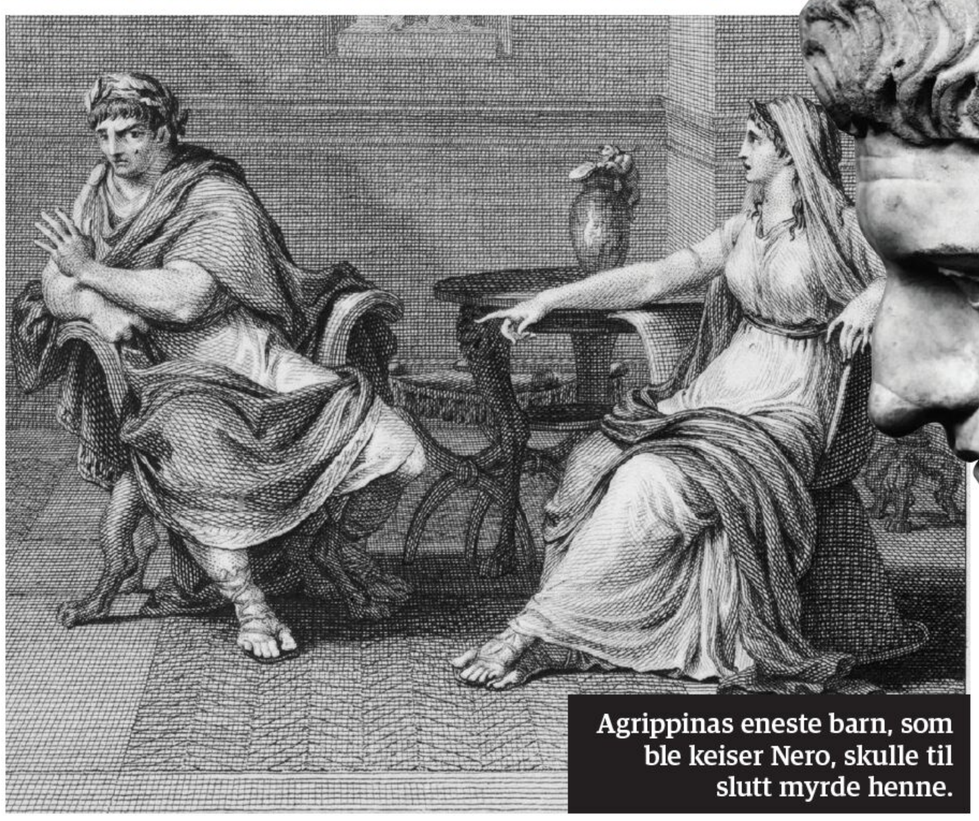
Agrippina hadde flaks med mannen sin. Claudius var dårlig på politikk og dårlig til å styre, og han tok gjerne imot hjelp, også fra sin kone. Agrippina stabiliserte styret hans, og henrettelsene og opprørene opphørte nesten umiddelbart. I løpet av et år hadde hun tatt tittelen Augusta, noe som gjorde henne til Claudius' jevnbyrdige i navnet. Det feiret hun med å grunnlegge en by på stedet der hun ble født. I dag kjenner vi den som Köln.

Agrippina ble tett involvert i styringen og forvaltningen av riket. Hun var ektemannens medregent på alle måter. Hun brøt alle regler for passende kvinnelig oppførsel ved å nekte å være en stille, passiv hustru. I år 52 vakte hun stor oppsikt da hun dukket opp ved en spektakulær begivenhet: tørrleggingen av innsjøen Fucino. Hun stilte i en mannlig militærkappe laget av gulltråd. Hun glitret og blendet tilskuermassene, samtidig som hun virket fryktinngytende. Samme år tok hun imot den tilfangetatte britiske opprøreren Caractacus sammen med Claudius. Hun var tydelig til stede i offentligheten og en del av den romerske staten. Hun dukket til og med opp på ektemannens mynter, med ansiktet sitt over hans. Hun var alt det en romersk kvinne ikke skulle være.

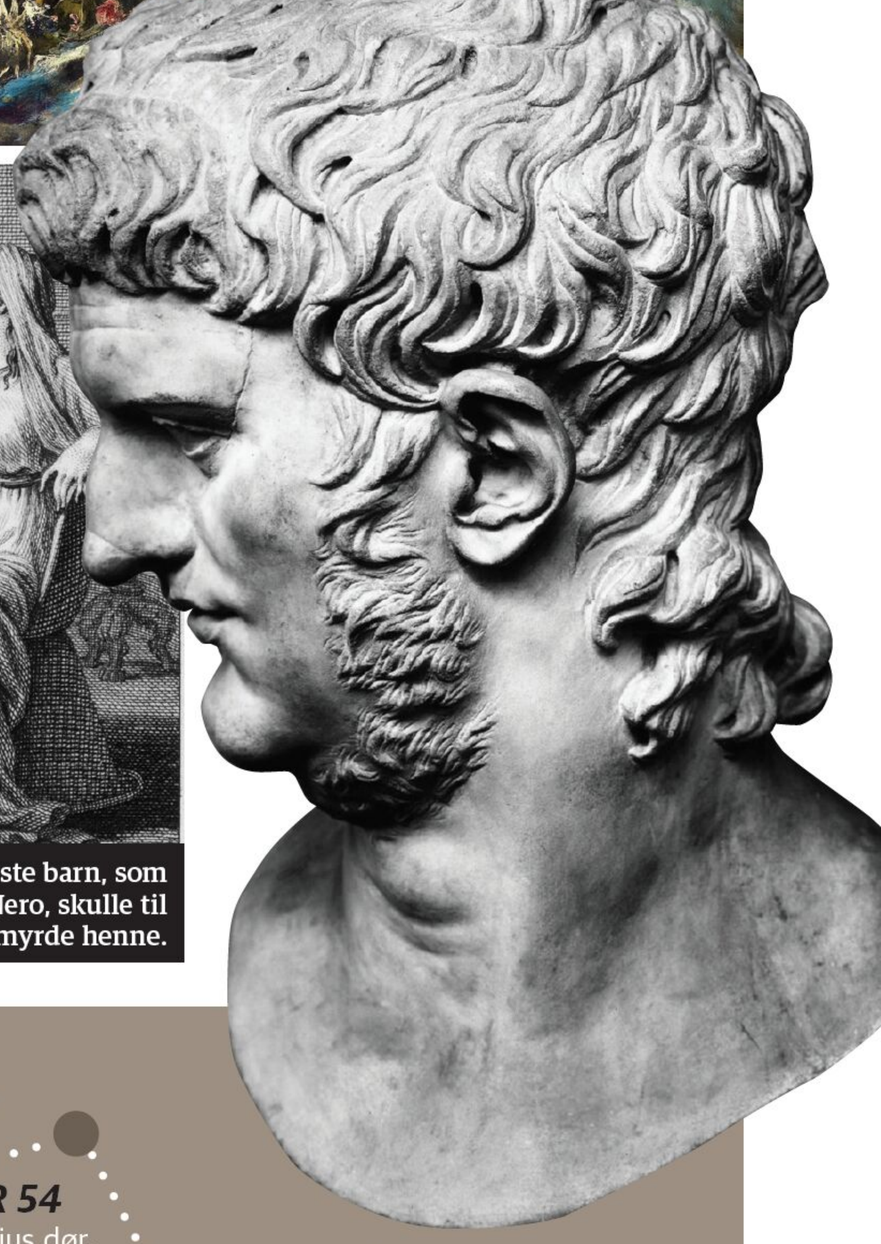
Dette er en av grunnene til at hun fremstår som et monster i de romerske kildene. Hun var en kvinne som våget å snakke og opptre offentlig, og hun gjorde det godt. En god romersk kvinne var stille, beskjeden, fruktbar og huslig. Agrippina var ingen av disse tingene. Hun oppførte seg ikke slik en god kvinne skulle oppføre seg, og derfor gjorde historieskriverne henne til en skurk.

Forliset av Agrippina av Gustav Wertheimer viser henne som et offer som blir myrdet av skumle menn.

Agrippinas eneste barn, som ble keiser Nero, skulle til slutt myrde henne.

24. JANUAR ÅR 41
Gaius blir myrdet. To dager senere overtar Claudius tronen.

SOMMER ÅR 41
Agrippina vender tilbake til Roma og gifter seg med Passienus Crispus.

ÅR 42
Agrippina følger sin mann på hans guvernør-oppdrag i Asia.

ÅR 44
Passienus er konsul, men dør tidlig på året. Agrippina blir enke igjen.

ÅR 48
Claudius' kone Messalina blir henrettet for forræderi.

1. JANUAR ÅR 49
Agrippina gifter seg med Claudius.

ÅR 50
Agrippina tar tittelen Augusta. Claudius adopterer sønnen hennes, som får navnet Nero Claudius Cæsar Drusus Germanicus. Colonia Claudia Ara Agrippinensium grunnlegges.

ÅR 51
Nero trer inn i offentligheten. Caractacus blir tatt til fange

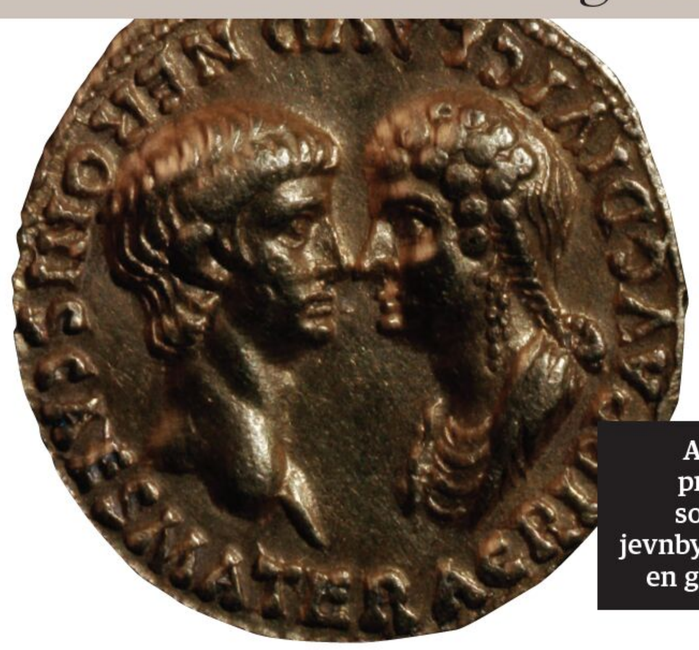
ÅR 52
Innsjøen Fucino blir tørrlagt.

ÅR 53
Nero og Octavia gifter seg.

ÅR 54
Claudius dør, og Nero blir keiser. Claudius blir guddommeliggjort, noe som gjør Agrippina til enke etter en gud.

ÅR 55
Nero dreper sin stebror Britannicus. Agrippina fjernes fra keiserpalasset.

19. MARS ÅR 59
Nero dreper Agrippina.

Agrippina presentert som Neros jevnbyrdige på en gullmynt.

Det er imidlertid flere grunner til at Agrippina huskes som et monster. Hennes største ambisjon var å få sønnen, som nå het Nero, til å etterfølge ektemannen som keiser. Etter å ha regjert i fem år sammen med Claudius var hans biologiske sønn Britannicus i ferd med å bli myndig og tre inn i det offentlige liv, noe som truet Neros arverekkefølge. Selv om Nero bare var 19 år gammel, tok Agrippina en sjanse. Hun myrdet mannen sin. Selv om det finnes flere versjoner av hvordan Claudius døde, og kona som bruker gift, er et klassisk språkbilde i romersk litteratur, er kildene samstemte om at Agrippina faktisk drepte ektemannen for å redde sønnens fremtis på tronen.

Drapet på Claudius var uhyrlig nok i seg selv, og det innledet en skrekkens tidsalder. Neros regjeringstid varte i nesten 14 år, og de som overlevde den, og de som hørte om den fra sine foreldre, husket den som en tid med grusomheter uten sidestykke. Nero var lunefull, grusom og tyrannisk. Han styrte Romerriket som sin personlige teatertrupp og myrdet alle som gjorde ham opprørt, til og med sin egen familie. Nero ble keiser fordi Agrippina ordnet det slik. I manges øyne hadde hun like mye skyld i forbrytelsene under hans regjeringstid som keiseren selv.

Agrippina kunne imidlertid ikke ha forutsett hvordan sønnens regjeringstid ville bli. Det ble i hvert fall ikke slik hun hadde planlagt. Da tenåringskeiseren overtok tronen, antok Agrippina at hun skulle være regent, og de første månedene så det også ut til å gå slik. I Afrodisias i Tyrkia er det bevart en enestående skulptur som forestiller Agrippina, utkledd som gudinnen Roma, som setter en krone på Neros hode. Hun har makten i imperiet, og hun gir den til sønnen sin. Dette var en milepel i Agrippinas jakt på status; det virket som om hun hadde overskredet grensene som var satt for henne på grunn av hennes kjønn, og at hun hadde oppnådd sann makt. Men det var en illusjon, og den varte ikke lenge.

Det tok bare noen måneder før Nero innså at keisermakten hans var grenseløs og at han ikke trengte å stå i gjeld til moren. Hun hadde gitt ham imperiet, men nå var imperiet hans. Hun trodde hun hadde gitt ham en gave som han frivillig skulle dele med henne. I virkeligheten hadde hun gitt ham et våpen han kunne bruke mot alle, inkludert henne. Han ble støttet i denne konklusjonen av sin læremester, den stoiske filosofen og dramatikeren Seneca, som aktivt motsatte seg kvinners deltakelse i politikken. Til tross for at han skyldte Agrippina sitt liv og sin karriere, samarbeidet Seneca med Nero om å fjerne henne fra alle offentlige og politiske rom, og på den måten avslørte han hvor ubeskyttet hun var som kvinne.

Den første krisen for Agrippina inntraff da en delegasjon fra den urolige provinsen Armenia kom til Roma. Nero tok formelt imot dem, og Agrippina ankom mottakelsen med forventningen om å få samme behandling som ektemannen hadde gitt henne. Hun gikk opp på det keiserlige podiet for å ta plass som keiserens likeverdige. Seneca og Nero handlet raskt. Nero kysset moren sin og førte henne deretter bestemt ned fra podiet og ut av rommet. Han ydmyket henne og ødela hennes skjøre skinn av makt på bare noen få sekunder.

De følgende fem årene fortsatte forholdet deres å forverres. Krangler og trusler haglet, og Agrippinas rolle ble stadig mindre offentlig. Selv om hun fortsatt var til stede i Neros regjeringstid, forsvinner hun fra kildene. Men imperiet ruller videre som smurt, til tross for Neros manglende interesse eller evner. Disse årene er de vanskeligste for Agrippinas biografer, men det ser ut til at hun i løpet av denne tiden skrev sin selvbiografi, som den eneste kvinnen i romersk historie. Det viktigste beviset på at hun fortsatt deltok aktivt i styringen av imperiet, er at Nero i år 59 bestemte seg for å drepe moren. Det var ikke lett. Forsøk på å forgifte henne ble avverget av hennes vane med å ta motgift og av lojaliteten til husstanden. Forsøkene på å knivstikke henne ble motarbeidet takket være sitt gode forhold til hæren og folket i Roma, og frykten for at et åpenlyst drap ville føre til et opprør.

Til slutt prøvde Nero luretrikset med å få Agrippina til å drukne i et planlagt båtforlis, for å skjule drapet. Han var tydeligvis ikke klar over at hun var en god svømmer, så hun overlevde også dette. I redsel og fortvilelse, og i frykt for at Agrippina skulle vende hæren mot ham, overtalte Nero en lojal alliert til å ta livet av henne i hennes eget hus. I en alder av bare 43 år døde Agrippina på soverommet sitt, opprørsk og rasende til det siste. Hun instruerte morderne om hvor de skulle stikke henne, og krevde å bli stukket i livmoren. Hun ble begravet i en umerket grav utenfor Roma, og i årevis nektet Nero å nevne henne. Hun ble nektet den offentlige begravelsen og æresbevisningen hun fortjente. Mordet på moren ble sett på som en av de største forbrytelsene i Neros regjeringstid.

Agrippinas liv var innholdsrikt på godt og vondt. Mer enn noen annen kvinne i romersk historie forsøkte hun å krysse de juridiske og sosiale grensene som ble satt for henne i Roma på grunn av hennes kjønn. Hun nektet å settes i bås kun som hustru og mor, og skapte i stedet rollen som Augusta, en partner i imperiet. Hun skapte sin egen vei, som førte henne til å styre Roma fredelig i nesten et tiår, og som plasserte Nero, det julisk-claudiske dynastiets undergang, på tronen. Hun var diplomat og morder. Hun var søster, niese, hustru og mor til keisere. Hun var eksilant og keiserinne. Hun var rett og slett en makeløs herskerinne i Romerriket.

> «Hun forsøkte å krysse de juridiske og sosiale grensene som ble satt for henne i Roma på grunn av hennes kjønn.»

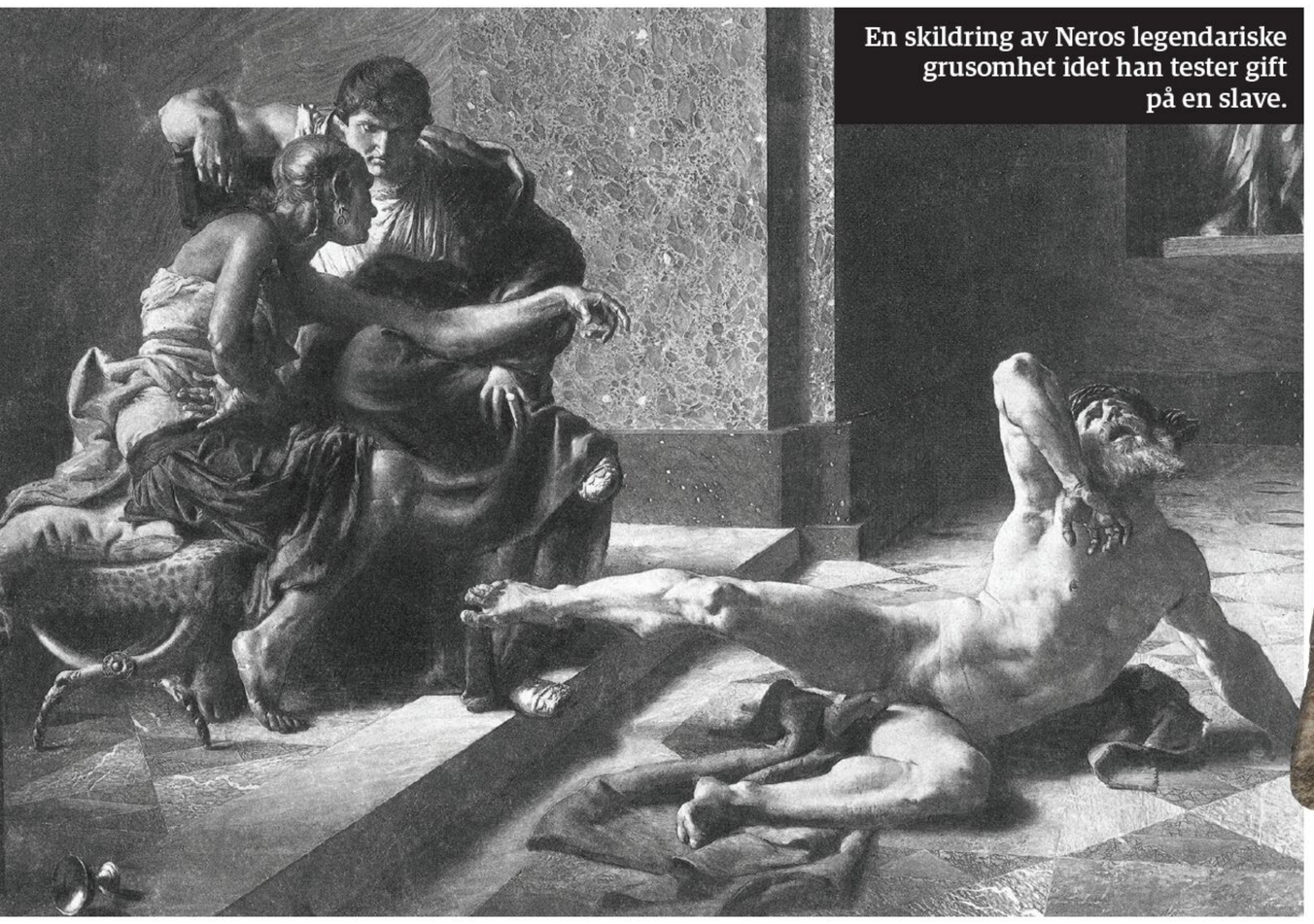
Kölns mor

Byen som ble grunnlagt av Agrippina

Colonia Claudius Ara Agrippinensium ble grunnlagt i år 50 e.Kr. ved bredden av Rhinen. Dermed ble byen Oppidum Ubiorum, der Agrippina ble født, oppgradert til en romersk koloni. På folkemunne ble byen kjent som Colonia Agrippinensis – den agrippinske kolonien, og med tiden ble dette forkortet til bare kolonien. Byen har fortsatt en versjon av dette navnet i dag, Köln på tysk og Cologne på engelsk. Byen var et fyrtårn for romersk kultur i området, befolket av pensjonerte romerske soldater og germanske romerske allierte. Oppgraderingen til koloni innebar at det ble bygget nye templer for den kapitolinske triaden og keiserkulten, samt badehus, beskyttelsesmurer og et teater: grunnlaget for romersk kultur. Köln ble et internasjonalt senter for håndverksmessig glassproduksjon og utviklet sin egen intrikate, karakteristiske glassdekorasjonsstil, kalt slangetråd. I dag minnes Agrippina fortsatt som byens mor og jomfru i den årlige karnevalsparaden, der hun hvert år spilles av en mann i romersk drakt.

© GettyImages

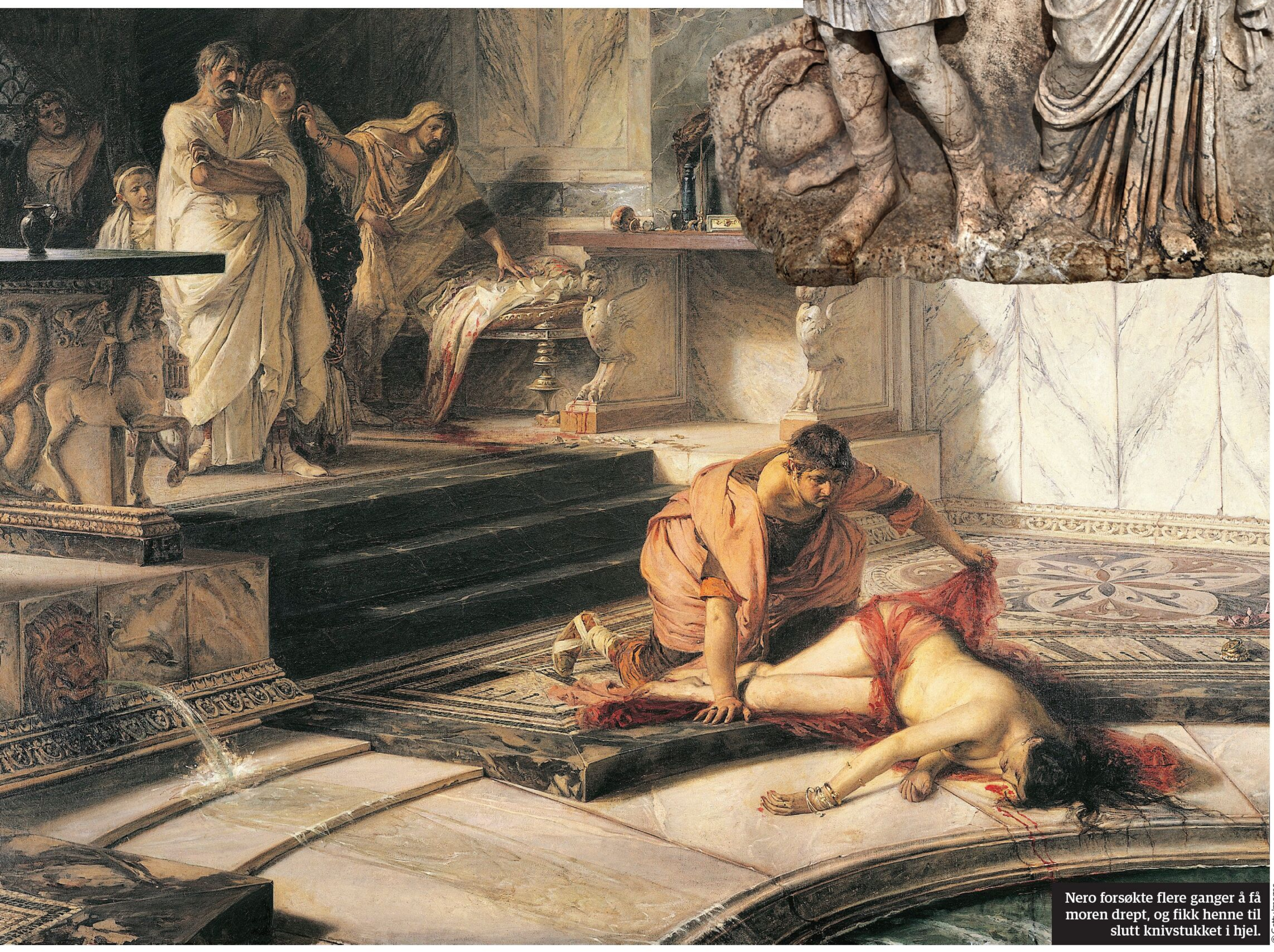

En skildring av Neros legendariske grusomhet idet han tester gift på en slave.

Agrippina, utkledd som gudinnen Roma, kroner sønnen Nero.

3x © Alamy

Nero forsøkte flere ganger å få moren drept, og fikk henne til slutt knivstukket i hjel.

© Getty Images

Nero

Han slaktet kristne, myrdet sine nærmeste og satte muligens Roma i brann, men hvem var egentlig mannen bak myten om den uhyrlige keiser Nero?

Keiser Nero skulle dø. Senatet hadde beordret hans død, og den siste rest av kontroll han hadde, var å kreve sin egen død. Nero gikk frem og tilbake og mumlet de samme ordene om og om igjen: «En kunstner dør i meg.»

Alle vennene hans hadde forlatt ham, og hans egne mørke handlinger hadde ført ham til dette øyeblikket, men likevel nektet han å erkjenne det. Han var ikke en hensynsløs morder, han var bare misforstått – en kunstner. Det var synd for verden å miste en så bemerkelsesverdig kunstner. I det fjerne hørte han buldringen av hover: De var ute etter blodet hans, men han ville ikke gi det til dem. De hadde kalt ham grådig, useriøs, selvopptatt, og nå ville han bli det – hans blod var hans eget, ikke senatets eller tronranerens, og blod var alt Nero hadde igjen.

Da Nero ble født 15. desember 37 e.Kr. hadde det julisk-claudiske dynastiet styrt Romerriket i mer enn 50 år. Gjennom adopsjon kunne denne linjen spores tilbake til den berømte Julius Cæsar selv. Etter sin død hadde han fått en nesten gudelignende status, og de som «nedstammet» fra ham, var de eneste som ble ansett som verdige til å styre nasjonen han hadde skapt.

Nero ble opprinnelig født som Lucius Domitius Ahenobarbus, og noen mener at han var dømt til å bli barbarisk på grunn av sitt opphav. Faren, Gnaeus, var kjent som en farlig og voldelig mann som hadde blitt anklaget for forræderi, utroskap og incest. Det sies at da han ble gratulert med sønnens fødsel, proklamerte han at alt som ble født av ham og hans kone, ville være en «katastrofe». Gnaeus var død før Nero i det hele tatt husket ham. I stedet skulle det bli hans mor som kom til å spille den mest innflytelsesrike rollen i hans liv, og Gnaeus gjorde rett i å tvile på sin kones opphav. Agrippina var en kvinne smidd i ild – hun hadde opplevd å se sin mor, Agrippina den eldre, og to av sine brødre bli arrestert, sendt i eksil og sultet i hjel; hun hadde blitt tvunget til å gifte seg med en avskyelig mann som hun hatet, og hun hadde blitt sendt i eksil av sin egen bror, Caligula.

Det er ikke rart at Agrippina hadde vært nødt til å forvandle seg til stål for å overleve; hun var lei av å bli flyttet rundt som en sjakkbrikke – hun ville ha kontroll, og det begynte med at hun giftet seg med keiser Claudius. Agrippina var en slu kvinne, godt bevandret i det romerske hoffets spissfindigheter, og ved hjelp av sitt nett av politiske allianser giftet hun seg med Claudius – til tross for at han var hennes onkel.

Selv om Claudius hadde sin egen sønn, Britannicus, var han fortsatt ung i et samfunn med høy dødelighet, så den 13 år gamle Nero ble raskt gjort til hans arving. Agrippina kunne ikke bli keiser selv, hun var tross alt kvinne. Men hun kunne styre det slik at hennes egen sønn satt på tronen, og han var bare en uerfaren yngling som lett ville bøye seg for hennes vilje. For å befeste sønnens posisjon ytterligere fikk hun ham gift med Octavia, Claudius' datter.

Det tok imidlertid ikke lang tid før Claudius begynte å vakle – det virket som om han angret på at han giftet bort Nero til datteren sin – og begynte å fokusere mer på sin egen sønn og forberede ham på keisertronen. For å gjenvinne kontrollen måtte Agrippina handle raskt. Antikke kilder hevder at hun forgiftet sin mann med sopp, mens andre mistenker at Agrippina

faktisk ikke hadde noe med Claudius' død å gjøre. Med tanke på tidspunktet for keiserens bortgang virker imidlertid en naturlig død som en altfor beleilig forklaring.

I år 54 e.Kr. døde Claudius, før han offisielt kunne gjeninnsette sin egen sønn som arving, og keisersetet tilfalt Nero. Det er uvisst om Nero var involvert i forgiftningen, eller om han kjente til detaljene, men det er underlig at Nero fra da av utropte sopp til å være «gudenes mat».

For folket var Nero en kjærkommen forandring. Faktisk ble den første delen av hans regjeringstid hyllet som en gullalder. Nero var besatt av popularitet – mer enn noe annet ønsket han å bli likt. I de første årene avskaffet han dødsstraffen, senket skattene, ga flere rettigheter til slaver og ga hjelp til andre byer. Han elsket kunst, og han arrangerte overdådige spill, konserter, vognkappløp og turneringer. For folket virket det som om han var genuint interessert i å være en god hersker, men det er sannsynlig at han fortsatt var bekymret for den stadig overhengende trusselen om at Claudius' ekte sønn skulle gjøre krav på tronen. Hvis folket likte ham, var det mindre sannsynlig at de ville støtte rivalen. For Nero var popularitet ensbetydende med makt.

Men på hjemmebane var det ikke like stabilt. Nero var bare 17 år da han ble keiser, noe som gjorde ham til den yngste som noensinne hadde overtatt tronen frem til da. Hans tronbestigelse forvandlet ham ikke bare til keiser, men også til mann. Mens morens intriger og innflytelse hadde vært nyttig i kampen om arverekkefølgen, hadde han nå sine egne ambisjoner, og mange av dem hadde ikke noe med henne å gjøre. Den ambisiøse unge mannen var frustrert over å ha en så sterk og dominerende morsfigur, og til morens store irritasjon begynte han å stole mer på sine rådgivere. Rådgivernes mening var klar – Agrippina var ikke til å stole på.

Agrippinas innflytelse kan sees på denne mynten som viser bildet av henne sammen med sin sønn – et svært sjeldent motiv.

Da forholdet til moren surnet, begynte Nero å utagere med vilje. Han hadde lenge avskydd det politiske ekteskapet han var blitt tvunget inn i med Octavia, og i stedet innledet han en affære med en tidligere slave. Da hans rasende mor fant ut av det og krevde at han skulle kvitte seg med henne, begynte Nero i stedet å leve sammen med henne som sin kone. Det var et svært tydelig signal – Nero var ikke lenger et barn, og moren hadde ikke kontroll over ham. Nero kastet Agrippina brått ut av palasset, nektet henne beskyttelse fra pretorianergarden og forbød henne å møte opp på gladiatorkonkurransene. Agrippina var imidlertid ikke den som ga seg i stillhet. Da hun til slutt innså at hun hadde mistet grepet om en sønn som hadde arvet hennes egen hensynsløse ambisjon, vendte hun oppmerksomheten mot den eneste andre personen som kunne gjøre krav på tronen og gjenreise hennes makt – Britannicus. Han var fortsatt mindreårig, men i 55 e.Kr., dagen før han skulle erklæres myndig, døde Claudius' egentlige sønn plutselig under en bankett. Agrippina hadde lært sin sønn to ting: hvordan man lykkes og hvordan man dreper – og nå var han en mester i begge deler.

I år 58 e.Kr. bestemte Nero seg endelig for at han var ferdig med sitt kjærlighetsløse ekteskap og erklærte at han ønsket å gifte seg med en annen – Poppaea Sabina. Moren hans nektet imidlertid å tie stille, og protesterte høylytt mot skilsmissen slik at den romerske befolkningen hørte det. De ønsket heller ikke at Nero skulle skille seg fra Octavia. Nero følte at han fikk mindre og mindre støtte, og til slutt ble han presset til bristepunktet – det var på tide å kvitte seg med sin brysomme mor en gang for alle.

Neros beslutning om å drepe moren var ikke plutselig og forhastet. Den var gjennomtenkt og planlagt ned til minste detalj. Først fikk han eksperter til å lage en innretning som kunne festes i taket hennes og knuse henne mens hun sov. Da det ble for komplisert, valgte han en båt som var laget for å synke. Agrippina slapp imidlertid unna ved å svømme i land. Til slutt var han tom for alternativer, og han vendte tilbake til tradisjonen og fikk henne knivstukket til døde.

Kort tid etter mordet på Agrippina begynte Nero å forandre seg. Kanskje var det noe med drapet på hans egen mor som hjemsøkte ham. Enten det var skyldfølelse eller noe dyrisk i ham som ble sluppet løs, syntes den snille, rettferdige herskeren som folket elsket, å forsvinne nærmest over natten. Nero hadde alltid vært selvopptatt, men hans hedonistiske livsstil ble nå så overdrevet at

Etter mislykkede forsøk på å drepe henne, fikk Nero sin mor knivstukket til døde.

De 5 mest morderiske keiserne

Mennene som styrte Roma med frykt, blod og død.

NERO

F. 15. DES. 37 – D. 9. JUN 68 E.KR

13. OKTOBER 54 – 9. JUNI 68 E.KR

Neros rykte som tyrann er vel fortjent – ikke bare rettet han sine morderiske hensikter mot uskyldige kristne og innledet en tradisjon med tortur og forfølgelse som skulle vare i hundrevis av år, men han drepte også sine nærmeste.

TIBERIUS

F. 16. NOV 42 F.KR. – D. 16. MARS 37 E.KR

18. SEPT. 14 – 16. MARS 37 E.KR

Beretningene om Tiberius' morderiske sinn spriker – noen kilder hevder at bare fire uskyldige døde under hans regjeringstid. Andre tegner derimot et bilde av en hensynsløs keiser som drepte alle han mistenkte for å konspirere mot seg, og etterlot seg haugevis av lik.

CALIGULA

F.31. AUG ÅR 12 – D. 24. JAN 41 E.KR

18. MARS ÅR 37 – 24. JAN 41 E.KR

Caligula var tidlig omgitt av døden, og nesten hele familien hans ble utryddet av Tiberius. Caligula var kjent for å ha et umettelig maktbegjær. Selv om vi ikke kan verifisere dem, finnes det mange hårreisende historier om drap og tyranni.

COMMODUS

F.31. AUG 161 – D. 31. DES 192 E.KR.

177 – 31. DES. 192 E.KR.

I stedet for å være en hensynsløs tyrann blir Commodus ofte fremstilt som en feig figur, lett påvirkelig av menn med mørke hensikter. Det var gjentatte attentatforsøk som fikk keiseren til å drepe nesten helt uten grunn.

SEVERUS

F. 11. APR 145 – D. 4. FEB 211 E.KR.

14. APR 193 – 4. FEB 211

Severus gjorde krav på tronen på blodig vis. Han avsatte den forrige keiseren og førte krig mot rivalene sine. Snart ble hans grusomhet beryktet, og han fikk tilnavnet «den puniske Sulla», med referanse til den beryktede diktatoren Sulla.

Seneca, Neros elskede læremester, ble innblandet i den pisonske konspirasjon, og keiseren ble tvunget til å beordre ham til å begå selvmord.

«Den samme mannen som hadde avskaffet dødsstraffen, begynte å henrette alle som han mistenkte for å konspirere mot ham.»

den begynte å gjøre de menneskene som en gang hadde elsket ham syke.

Han brukte uhorvelig mye penger på seg selv og sine kunstneriske sysler, og han begynte å gi offentlige forestillinger, noe mange antikke historikere kritiserte som skammelig. Han forbød alle å forlate arenaen mens han opptrådte, og det finnes sikkert overdrevne beretninger om kvinner som fødte på arenaen og menn som kastet seg utfor de høye murene fordi det var så kjedelig.

Hvis Nero bare hadde vært en hedonistisk hersker, ville det ikke ha vært så forferdelig; han hadde alltid vært overdådig og higet etter folkets oppmerksomhet. Nå var han også grusom. Denne grusomheten var rettet mot den kvinnen han sannsynligvis så på som den siste tornen i øyet - kona.

Da ingen kunne motsette seg ham, skilte Nero seg fra den folkekjære Octavia og forviste henne på grunn av infertilitet. Dermed kunne han gifte seg med Poppaea, som på det tidspunktet var høygravid. Etter hvert måtte Nero imidlertid bøye seg for folkets protester, og lot Octavia vende tilbake - men hun levde ikke lenge. Offisielt ble hennes død ansett som selvmord, men sannheten var en dårlig bevart hemmelighet: Nero hadde beordret henne henrettet. Hennes popularitet gjorde at folk var i ferd med å vende seg mot Nero, og derfor måtte hun fjernes. Mens folket sørget, fikk keiseren hodet hennes sendt til sin nye kone som en gave.

Romas befolkning var ikke idioter, og Octavias plutselige død og det raske gjengiftet hadde fått mange til å fatte mistanke om Neros skjulte morderiske metoder. Beskyldninger om forræderi mot keiseren begynte å versere, men i stedet for å lytte til advarslene og ligge lavt, ble han i stedet mer ondskapsfull enn noensinne.

Den samme mannen som hadde avskaffet dødsstraffen, begynte å henrette alle som han mistenkte for å konspirere mot ham. Etter hvert ble denne renskningen utvidet til å omfatte alle som sa noe stygt om ham; en kommandant ble til og med henrettet for å ha kommet med en negativ kommentar på en fest. Det sies at Nero ble hjemsøkt av minnene om sin mor og kone, og at skyldfølelsen forvandlet ham til et blodtørstig dyr som drepte uten nåde eller omtanke. Selv om de morderiske handlingene kunne tilskrives raseri og mistenksomhet, betydde det én ting: Neros rivaler var eliminert.

Nero syntes å ha bestemt seg: hvis han ikke kunne få makt gjennom popularitet, ville han søke makt gjennom dominans. I løpet av denne perioden tilranet han seg sakte senatets autoritet. Bare ti år etter at han hadde lovet senatorene makt tilsvarende den de hadde hatt under republikken, hadde Nero så godt som fratatt dem all deres verdi. For keiseren betydde dette mer makt, men senatet var også fullt av farlige, ambisiøse menn, og å ignorere dem skulle senere vise seg å bli hans undergang.

I år 64 e.Kr. ble den romerske offentligheten distrahert av noe som var enda mer ødeleggende enn Neros raseri. En stor bybrann ødela tre bydeler, skadet syv og gjorde tusenvis av borgere

Kristne ble korsfestet og brent etter brannen i Roma.

hjemløse. Ulykkesbranner var ikke uvanlige på den tiden, men det oppsto snart et rykte om at det var Nero selv som hadde startet den for å rydde plass til sitt nye luksuskompleks, Domus aurea, eller Det gylne hus. Selv om det er umulig å bekrefte hvem som tente på, er det faktum at alle undersåttene hans trodde at Nero var i stand til å starte brannen for å tilgodese seg selv, en indikasjon på hvor lavt den høyt elskede keiseren hadde sunket. Nero var rask til å skyve skylden over på de kristne, og det ble starten på flere år med tortur og forfølgelse mot denne gruppen. Over hele Roma ble kristne

Domus aurea

Det er ingen hemmelighet at Nero var en nytelsessyk keiser – han gikk ikke av veien for å bruke enorme summer på seg selv, mens undersåttene hans led. Etter at den store brannen i år 64 e.Kr. ødela store byområder, så Nero en mulighet til å bygge det flotteste palasset verden noen gang hadde sett. Nero la beslag på branntomten, som egentlig var eid av flere aristokrater, og satte i gang med å bygge drømmehjemmet sitt: Domus aurea eller «Det gylne hus».

Ved hjelp av den berømte arkitekten Severus og ingeniøren Celer skapte Nero et lystslott uten sidestykke. Det enorme komplekset inneholdt hageanlegg, en stor kunstig innsjø og et keiserlig palass med 150 vakkert dekorerte rom. Det glitret av bladgull, halvedelstener og elfenben, og da prosjektet sto ferdig, proklamerte Nero: «Nå kan jeg begynne å leve som et menneske.»

Etter Neros selvmord bare fire år senere ble innsjøen tømt, og store deler av palasset ble revet av Vespasian, som også begynte å bygge Colosseum der innsjøen hadde ligget. Senere ble det også bygget bad på området. Det var først i renessansen at interessen for ruinene ble fornyet. Mange berømte malere utforsket ruinene, beundret skjønnheten og lot seg inspirere i sitt eget arbeid.

Inngangen til palasset

Borggården som fungerte som hovedinngangen til komplekset, lå langs Via Sacra. Ved inngangen sto en ruvende, 30 meter høy statue i forgylt bronse av Nero selv, også kjent som kolossen Neronis.

Bankettrom

Til tross for at det ikke finnes spor etter et kjøkken på stedet, var det utallige selskapslokaler. Bare i vestfløyen var en rektangulær borggård omgitt av minst 50 spisesaler.

Badene

Nero fikk bygget et overdådig badehus på eiendommen, noe som var en viktig del av det romerske livet. Badet hadde rennende kaldt og varmt vann, og vann var et hovedelement i hele komplekset – med fossefall som rant nedover veggene, dekorative fontener og bassenger bygget inn i gulvene.

Østfløyen

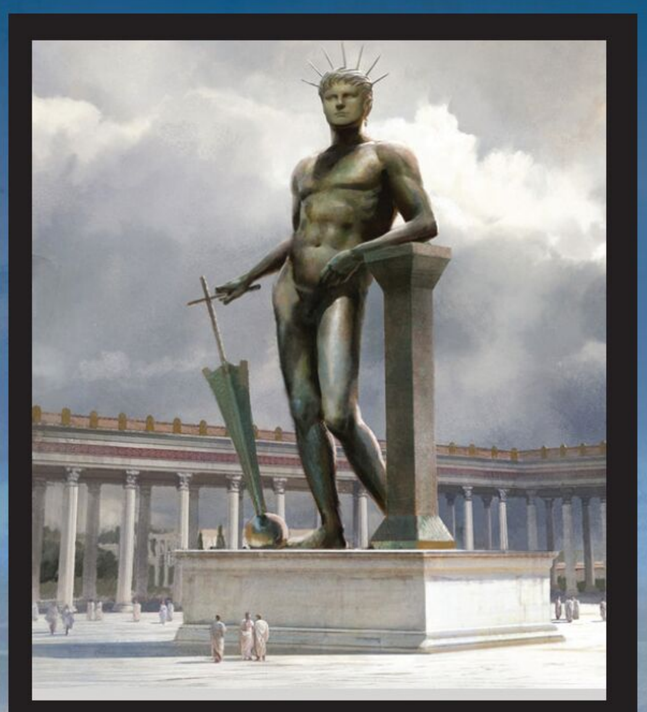
Vår kunnskap om østfløyen er begrenset, ettersom vestfløyen er den best bevarte delen av bygningen. Den var imidlertid sannsynligvis like praktfull som tvillingfløyen, med salonger, solgårder, fontener og intrikate fresker. De to fløyene var forbundet med en stor søylegang, som kan ha strukket seg over to etasjer.

Hager

Slottet var omgitt av et frodig hageanlegg på 50 hektar. Hagen besto av opparbeidede åkre, vinmarker, beitemarker og skogsområder. Det er også dokumentert at husdyr og ville dyr streifet fritt rundt i hagene.

Rommet i Det gylne hvelv

Det gylne hvelv lå i vestfløyen og hadde et enormt forgylt tak og marmorpaneler. Hovedattraksjonen var imidlertid et ruvende maleri av Zevs som bortfører Ganymedes. Disse vakre og nyskapende freskene var å finne i hele Det gylne hus, og de skulle ksenere inspirere kunstnere som Rafael.

Kolossen av Nero

Da Nero skulle bygge sin Domus aurea, bestemte han seg for at kronen på verket skulle være en enorm, imponerende bronsestatue av ham selv. Dette gigantiske kunstverket ble tegnet av den greske arkitekten Zenodorus, og det tok fire år å bygge det. Kildene spriker når det gjelder statuens virkelige høyde, men vi kan anta at den var minst 30 meter høy.

Etter Neros død, da opinionen mot keiseren var på et lavmål, ble statuen flyttet til Colosseum, og Neros ansikt ble erstattet med solgudens. Keiser Commodus endret det senere til sitt eget ansikt, før det etter hans død ble endret tilbake. I dag er det bare fundamentene igjen av skulpturen.

Rom for underholdning

Palasset var ikke ment for å bo i, men for å underholde. Det baserer vi på det faktum at det ikke fantes verken sovesaler, kjøkken eller latriner i et kompleks som i beste av mer enn 300 rom. I noen av festlokalene ble gjestene til og med overøst med blomsterblader og parfyme da de kom inn.

Det åttekantede rommet

Det åttekantede rommet hadde en stor betongkuppel dekket med glassmosaikk. Det sies at denne roterte ustanselig, dag og natt. Nyere utgravninger har antydet at vann eller slaver kan ha blitt brukt til å drive denne rotasjonen, som fulgte solens bevegelse.

arrestert, slukt av hunder, korsfestet og brent. Det finnes til og med beretninger om at Nero lot kristne bli dryppet med olje før han brukte dem som fakler i hagene sine.

Folk hadde rett i én ting: Nero ønsket å bygge sin enorme villa, og den nyryddede tomten var det perfekte stedet. Men etter å ha brukt for mye penger på sine egne kunstneriske sysler, var keiseren i ferd med å gå bankerott. For å betale for sitt ambisiøse byggeprosjekt solgte han offentlige toppstillinger til høystbydende, økte skattene og tok penger fra templene. Neros lettsindige pengebruk førte til at valutaen sank for første gang i keiserrikets historie. I et forsøk på å gjenoppbygge økonomien gjeninnførte han en politikk som gjorde det mulig for ham å konfiskere eiendom fra dem som var mistenkt for forræderi.

For mange var dette dråpen som fikk begeret til å renne over. I år 65 e.Kr. ble det lagt et komplott for å myrde Nero og innsette aristokraten Piso i hans sted. Komplottet ble imidlertid oppdaget før det kunne gjennomføres. Mange av de involverte var Neros tidligere rådgivere og nære venner, men Nero viste ingen nåde. De ble alle henrettet. Å drepe fiendene sine hadde fungert veldig bra for Nero så langt, men det var da han bare hadde noen få rivaler. Nå hatet nesten hele Roma ham, og han kunne ikke drepe alle.

Tre år senere gjorde guvernøren Gaius Julius Vindex offentlig opprør mot Neros harde skattepolitikk. Han fikk raskt selskap av en annen guvernør, Servius Sulpicius Galba. Selv om Gaius' styrker ble knust og Gaius henrettet, overlevde Galba, og som den viktigste levende kraften mot Nero fikk han raskt støtte. Nero erklærte ham for en folkefiende, men dette så bare ut til å øke antallet tilhengere. Selv prefekten for Neros pretorianergarde forlot ham og erklærte sin troskap til Galba. Mange menn som trolig hadde vært for redde til å handle på egen hånd, så dette som sin sjanse til endelig å heve stemmen mot keiseren og hans grådige, hensynsløse fremferd, og Galbas støtte bare vokste og vokste.

Nero var selvopptatt og tyrannisk, men han var ikke dum. Han visste at det var på tide å flykte. Han bestemte seg for å flykte østover til de provinsene som fortsatt var lojale mot ham. Men selv hans egne offiserer nektet å hjelpe ham, og siterte en linje fra Vergils *Æneiden*: «Er det så forferdelig å dø?» Flukt var for godt for Nero. Skammen var for snill mot mannen som hadde slaktet ned og ødelagt livet til sitt eget folk. Døden var det folket, og hans egne menn, higet etter.

Nero hadde ikke noe annet valg enn å vende hjem til palasset sitt, hans siste tilfluktssted. Men han slet med å få sove, og da han våknet, oppdaget han at også palassvakten hadde forlatt ham. Engstelig og panisk sendte han hastige meldinger til sine venners gemakker, men ingen svar kom. Selv de hadde forlatt ham. Nero hadde mistet alt – sikkerheten, tronen og sin høyt verdsatte popularitet. Han ropte på alle som var dyktige med sverd om at de skulle komme og gjøre slutt på livet hans, men ingen dukket opp, og ropene hans ga gjenklang i det tomme palasset: «Har jeg verken venn eller fiende?»

Keiseren klarte å flykte til en villa seks kilometer utenfor byen sammen med fire lojale frimenn, der han beordret dem til å grave en grav for ham. Før den var ferdig, kom det beskjed om at Nero var blitt erklært folkefiende, og at senatet skulle henrette ham ved å pryle ham. Det er lite sannsynlig at dette ville ha skjedd; det fantes tross alt fortsatt en viss hengivenhet for den julisk-claudiske familien, der Nero var den siste i rekken. Om det ikke fantes noen lojalitet til Nero, ville i det minste slektslinjen gi ham en sjanse til å overleve.

Nero så imidlertid ikke dette. Han var blitt forlatt av alle, han hadde mistet alt, og han var overbevist om at hans liv var det neste. Først tryglet han en av sine følgesvenner om å drepe ham, noe de nektet å gjøre, og da han hørte rytterne nærme seg, så han ingen annen utvei enn å ta sitt eget liv. Men heller ikke her lyktes det, og i frykt tvang han slaven sin til å gjøre det for ham. Nero levde fortsatt da rytterne kom inn, og han overlevde lenge nok til å ytre sine siste ord mens mennene kjempet for å stanse blødningen: «For sent! Dette er troskap!» Den 9. juni 68 e.Kr., på årsdagen for Octavias død, var den siste i den julisk-claudiske linjen død.

Da Galba nådde frem til Roma, var han allerede utnevnt til keiser. Selv om Galba var en utpekt, ville ikke hans regjeringstid bli fredelig, og han ville være død i løpet av et år. Nero hadde ikke vært noen god keiser, men da hans gamle linje tørket ut, ble det kaos i byen og krig.

Neros ettermæle skulle imidlertid leve videre. For de kristne ble han en skikkelse så rotfestet i smerte og angst at han tok form av Antikrist. Det begynte å gå rykter om at Nero ikke var død i det hele tatt, men at han ville vende tilbake. Dette ble en legende som ble gjenfortalt på en nesten Kristus-lignende måte, og som overlevde hundrevis av år etter hans død, til langt inn på 500-tallet, og minst tre bedragere som utga seg for å være Nero, ledet opprør i hans navn.

På grunn av disse tingene og den innflytelsen de har hatt på historikerne, er det nesten umulig å få tak på hvem Nero egentlig var. I dag har han fått en status som superskurk, som styrkes for hver gang livet hans blir gjenfortalt. Den virkelige mannen bak myten er kanskje død for alltid, men spøkelset av keiser Nero, og smerten han påførte folket sitt, lever i beste velgående den dag i dag.

© Alamy, Getty Images, Joe Cummings, National Geographic

Julia Maesa

Hadde det ikke vært for det politiske teften til Maesa, en av historiens mektigste kvinner, kunne Roma ha utviklet seg til å bli et helt annet rike.

Julia Maesa var synlig forferdet. Barnebarnet hennes, Varius Avitus Bassianus, begynte å le, og kroppen hans ristet av glede over scenen som utspilte seg foran ham. Han var blitt Romas 25. keiser som 14-åring, og folkemengder skrek, løp og dyttet i sine desperate forsøk på å komme seg unna giftslangene han hadde sluppet løs blant dem.

Hun visste at det var blitt typisk for oppførselen til keiser Heliogabalus, som han var bedre kjent som. Han hadde en egen hang til å finne på brutale, grusomme og ondskapsfulle måter å forårsake smerte, panikk og avsky på. Han bandt gjester til vannhjul for å drukne dem, og han ofret barn for å kunne bruke innvollene deres til å lese fremtiden. For Maesa, en kvinne av syrisk opprinnelse som hadde spilt en så stor rolle i hans vei mot makten, var det ikke slik det skulle være.

Maesa var til å begynne med typisk for de konene og mødrene til keiserne som styrte imperiet på denne tiden. Ikke bare hadde hun fått erfaring med Romas politiske intriger og hofflivets indre maktspill. Hun hadde også en høy posisjon, og hadde inntatt sin plass i maktens indre sirkel fra det øyeblikket Lucius Septimius Severus gjorde slutt på Didius Julianus' ni uker lange regjeringstid i et grusomt blodbad og ble keiser i 193 e.Kr.

Til alt hell hadde Severus giftet seg med Maesas yngre søster, Julia Domna, på slutten av 180-tallet. Da han styrte Roma og la grunnlaget for det severiske dynastiet, kunne Maesa nyte godt av både store privilegier og en høy posisjon i samfunnet. Hun kunne også øve sterk innflytelse på Romas styre og ledere, noe som gjorde henne til en av historiens mektigste kvinner. Hun måtte være sterk, for problemene var aldri langt unna.

Til å begynne med var hennes posisjon relativt sikker. Ektemannen hennes, den syriske adelsmannen Julius Avitus, ble forfremmet til det romerske senatet og fikk rang som pretor, og hun så fornøyd på at Severus' eldste sønn, Marcus Aurelius Severus Antoninus Augustus (med tilnavnet Caracalla), styrte Roma sammen med sin far fra 198. Caracallas bror, Geta, sluttet seg til paret i 209, men kort tid etter oppsto det problemer. Samme år som Severus døde, fikk Caracalla Geta myrdet. Men først da Caracalla selv ble myrdet av en hærfører i 217, ble Maesas stilling mer usikker.

Julia Maesa var datter av Gaius Julius Bassianus, prest for solguden Elagabal.

Caracalla hadde vært god mot Maesa. Han hadde latt henne beholde sin høye status, og hun levde lenge sammen med søsteren sin på de keiserlige eiendommene og nøt godt av en svært god utdannelse og en komfortabel livsstil. Mye av dette var takket være søsteren Domna, som ifølge antikke kilder overvåket den romerske regjeringens politikk og tok seg av det administrative livet. Men kort tid etter Caracallas død begikk Domna selvmord, og keiserens etterfølger, pretorianergardens prefekt Macrinus, brøt det severiske dynastiet. Han utnevnte sin egen sønn, Diadumenian, til keiser og etterfølger.

Maesa ble tvunget til å forlate Roma, og hun dro tilbake til Emesa i Syria. Som en slags anerkjennelse av hennes anseelse i samfunnet, lot Macrinus henne beholde den enorme rikdommen

JULIA MAESA

ca. 7. mai 165–3. august 226

Kort biografi

Maesa ble født i den romerske provinsen Syria som datter av Gaius Julius Bassianus, presten for solguden Elagabal. Maesa ble en av de mest innflytelsesrike kvinnene i Romerriket. Hun bidro til at to av imperiets keisere, Heliogabalus og Alexander Severus, ble opphøyet til keisere, og hun var en fremtredende skikkelse under hele det severiske dynastiet.

Denne illustrasjonen fra 1884 gir oss et inntrykk av hvordan Julia Maesa kan ha sett ut.

Et typisk eksempel på hvordan kvinner kledde seg i senrepublikken og keisertiden, rundt 100 f.Kr. og 100e.Kr.

Kvinner i romertiden

Kvinner hadde begrensede offentlige roller i romertiden. Tradisjonelt var de under mannens kontroll, de var forventet å føde barn og var utestengt fra militærtjeneste. Men de kunne likevel eie jord, ha fullt ansvar for husholdningen og, hvis de ønsket det, skille seg og ta tilbake en medgift.

Keiser Augustus innførte strengere skilsmisselover og gjorde utroskap til en forbrytelse mot staten, men kvinnene ble respektert og var mer enn i stand til å forsvare seg selv om det trengtes. De kunne arbeide som leger, frisører, syersker og butikkeiere, og de fikk utdannelse.

Selv om de ikke sto i spissen for det politiske livet, kunne høytstående kvinner likevel påvirke tronen, og det gjorde de jevnlig ved å vise seg å være både sosialt og politisk dyktige. Keiserinne Agrippina den yngre, for eksempel, var ambisiøs og dominerende og søkte sterk kontroll over Nero i de første månedene av hans regjeringstid. Men det hele foregikk i kulissene. De kunne ikke ta ordet på forumet, og det hersket en idé om at kvinner generelt ikke skulle ytre seg offentlig. En kvinne som forsøkte å snakke i forumet, ble stemplet som «bjeffete».

hun hadde opparbeidet seg – en stor tabbe fra hans side, skulle det vise seg. For selv om hennes makt og innflytelse var sterkt redusert, var Maesa fast bestemt på at hun ville vende tilbake. Forvisningen innvarslet Maesas' urokkelige kamp for å vinne tilbake makten. Hun tok over der Domna slapp, og lovet å gjøre alt hun kunne for å redde dynastiets anseelse. Det ble starten på Maesas politiske virke.

Maesa var fast bestemt på at et medlem av hennes familie skulle regjere i Romerriket, og siden arvereglene innebar at bare menn kunne innta en slik posisjon, var ingen av døtrene hennes, Julia Soaemias og Julia Mamaea, aktuelle. Men Soaemias' sønn ville være perfekt, mente Maesa. Så hun klekket ut en plan for å fjerne Macrinus. Varius Avitus Bassianus var hennes utvalgte.

Planen hennes var å spre ryktet om at Bassianus ikke var født av sin far Sextus Varius Marcellus, men i stedet hadde vært Caracallas uekte sønn. Hun gjorde dette med morens velsignelse, og etter hvert som ryktet om at det kunne finnes en levedyktig, rettmessig arvefølger spredte seg, begynte det å danne seg dype splittelser blant Macrinus' tilhengere. Keisernes soldater vendte seg gradvis mot sin hersker, som de vel å merke ikke hadde vært helt fornøyd med til å begynne med. Tradisjonalistene var allerede misfornøyde med at keiseren var av mauretansk opprinnelse og tilhørte ridderstanden, og de mente at han avvek sterkt fra sine forgjengere i senatet.

Alt som skulle til, var egentlig bare at Maesa betalte en sum til garnisonen i Raphanea før lojaliteten endret seg. Dette var i seg selv en uvanlig handling fra Maesas side – hun var mer enn villig til å gå inn i roller som gikk på tvers av de romerske samfunnsnormene. Kvinner blandet seg ikke inn i militære anliggender, og de sendte heller ikke menn ut i krig i sine egne interesser. Men det var dette hun søkte, og resultatet ble at Macrinus ble snikmyrdet og Bassianus kom til makten. Han tok navnet Heliogabalus.

Til tross for gleden over igjen å være en del av Romas maktsirkel ble Maesa og datteren umiddelbart skuffet. Ikke minst på grunn av Heliogabalus' tilbøyeligheter til å satse på religion i stedet for på imperiet og hæren. Heliogabalus ble involvert i en rekke skandaler. Han giftet seg med Aquilia Severa, en av vestalinnene, og han satte sin gud, Elagabal, foran andre. Hun dempet imidlertid uenigheten, siden aksjene hennes steg raskt. Både hun og Soaemias fikk keiserinnens fullmakter. Maesa ble Augusta avia Augusti (Augusta, bestemor til Augustus).

Det hersker faktisk en viss tvil om den virkelige

Septimius Severus' triumfbue minnes keiserens seier over parterne.

Tidslinje

165 E.KR.

Maesa blir født
Selv om den faktiske datoen ikke kan fastslås med sikkerhet, antar vi at Julia Maesa ble født 7. mai, antakelig rundt 165 e.Kr.
ca. 7. mai 165 e.Kr

Den første datteren blir født
Maesas første datter, Julia Soaemias, blir født. På dette tidspunktet var Maesa gift med den syriske adelsmannen Gaius Julius Avitus Alexianus. Kvinner giftet seg gjerne når de var 15 år gamle.
180 e.Kr.

Septimius Severus blir keiser
Etter harde kamper dreper Septimius Severus Didius Julianus og sender ut generalene Pescennius Niger og Clodius Albinus. Han gifter seg med Maesas søster og blir keiser.
193 e.Kr.

Heliogabalus blir født
Soaemias føder sitt andre barn – Sextus Varius Avitus Bassianus – med Sextus Varius Marcellus. Barnets ankomst får stor betydning for Maesas voldsomme ambisjoner senere.
203 e.Kr.

Severus' regjeringstid går mot slutten
Severus dør fredelig i Eboracum (dagens York i England). Han regjerte sammen med sønnen Caracalla, som viderefører det severiske dynastiet i ytterligere seks år. **211 e.Kr.**

Caracalla blir drept
Caracalla har vært en vellykket keiser. Han har stor tiltro til sin mor, Julia Domna, men da han blir drept, mister Domna sin innflytelse. Hun er syk av kreft og begår selvmord. Det blir opp til Maesa å utøve sin innflytelse.
217 e.Kr.

innflytelsen til Maesa og de andre kvinnene i det severiske dynastiet. Noen akademikere mener at kvinnene bare var propagandaverktøy, at alt arbeidet deres foregikk i kulissene og ikke hadde noen direkte innflytelse. Det kan vi aldri vite med sikkerhet, men det finnes en rekke historikere som mener at Maesa – og Domna før henne – bare fulgte de tradisjonelle romerske morsrollene.

Men fordi Maesa og familien hennes hadde overlevd flere keisere, ser det ut til at de nøt godt av en sterk beskyttelse på høyeste nivå. Macrinus hadde vært motvillig til å frata Maesa hennes rikdom og prestisje, noe som i praksis banet vei for hennes comeback, som igjen truet hans posisjon. Maesa lot til å være utspekulert og i besittelse av en politisk strategisk teft. Hun lyktes å komme tilbake til Romas maktbase ved hjelp av sin briljante plan for å samle støtte til barnebarnet sitt.

> Ikke bare var det bemerkelsesverdig at Maesa var en kvinne i en maktposisjon, hun overlevde også når hennes allierte døde.

Keiser Heliogabalus syntes også å undervurdere henne. Mange keisere før ham ville ha forvist en person som Maesa så snart han var kommet til makten, av frykt for at hun skulle søke hans gunst. I stedet forble Maesa ikke bare hans fortrolige, hun var heller ikke redd for å gi keiseren råd og advarsler om at oppførselen hans ikke var som forventet av en romersk hersker. Da han fortsatte å gjøre ting på sin egen, unike måte, forsøkte Maesa nok en gang å påvirke dynastiets linje. Hun skal angivelig ha understreket den innflytelsesrike posisjonen hun mente å ha.

I et smart trekk forsøkte hun å posisjonere et annet barnebarn, Alexander Severus, født av datteren Mammaea og Gessius Marcianus, som en potensiell hersker. Alexander var en helt annen personlighet enn sin fetter, langt bedre oppdratt og mer passende for rollen som keiser, og Maesa mente at han ville være bedre egnet til å sikre det severiske dynastiet for fremtiden. Heliogabalus ble skeptisk til 14-åringen, og det med rette, skulle det vise seg. Heliogabalus ble stadig mer paranoid i takt med at Alexander ble stadig mer populær blant soldatene. Det begynte å utgjøre en trussel mot hans egen posisjon. Men Maesa viste seg nok en gang å være utspekulert og overtalte ham til å utnevne Alexander til sin offisielle arving, noe som ga ham tittelen cæsar, keiserens utpekte etterfølger.

Maesa var ikke redd for å gå mot Soaemias i en kamp om makten eller å velge side med sin andre datter, Mammaea. Selv da keiseren to ganger planla å myrde Alexander, sto hun på sitt. Hun visste at Heliogabalus hadde opprørt pretorianergarden, men forholdt seg avventende. Det endte med at de gjorde opprør i 222 – Heliogabalus ble myrdet mens han gjemte seg i en latrine, og Soaemias ble også drept. Alexander ble keiser, og Maesa beholdt makten. Dette skulle vise seg å holde henne i live.

I løpet av denne tiden fikk Maesa mer administrativt ansvar, og hun var endatil med på å velge ut et senatorråd på 16 medlemmer. Det var også en rettferdig og progressiv periode ledet av en mann som var elsket av sitt folk. Det gjorde at hun kunne leve i fred helt til livet hennes ebbet naturlig ut rundt år 226. Hun ble også hyllet etter sin død. I likhet med Domna før henne ble hun behørig guddommeliggjort.

Skittent spill i romersk politikk

Romersk politikk var, som i dag, ikke fremmed for forræderi og skitne triks. Marcus Tullius Cicero var filosof, taler, konsul og jurist, men han så alltid på sine politiske manøvrer rundt år 64 f.Kr. som sin største bragd, og mye av æren for det kunne han broren Quintus for.

Han sa at for å vinne valg måtte en politiker love alt til alle, søke andres gunst, forstå opposisjonens svakhet, smigre velgerne og gi dem håp. Ikke rart at han har hatt så stor innflytelse siden.

Men også før han kom på banen, gjorde politikerne alt de kunne for å få makt, enten de sponset store idrettsarrangementer i forkant av et valg, bestakk innflytelsesrike personer eller skrev slagord på veggene. («Alle som drikker sent på kvelden, ber dere om å velge Marcus Cerrinius Vatia til edil»). Det var et vanlig triks å late som om visse grupper av mennesker, det være seg spillere eller prostituerte, støttet en motstander.

Kvinner som Maesa må ha vært godt kjent med hvordan slik politikk fungerte, og de viste seg mer enn villige til å spille med. Mord og karakterdrap var tross alt en del av spillet når det gjaldt kampen om den høyeste makten i Romerriket.

Et avgjørende øyeblikk
Hun gjenvinner maktbasen
219 E.KR

Etter å ha reist fra Syria til Roma blir Heliogabalus presentert som Romerrikets nye leder, men Maesa vet at hun har en jobb å gjøre med å få folket til å akseptere ham. Tenåringens flamboyante stil – han insisterer på å gå i purpur- og gullfarget silke i stedet for ull – og det faktum at han ser ut som en kvinne, faller ikke helt i god jord hos romerne. Det gjør heller ikke det faktum at han giftet seg med en vestalinne. Det er en kinkig sak som til slutt er dømt til å mislykkes, men på dette tidspunktet blir Maesa erklært keiserinne sammen med datteren Soaemias. Det hindrer henne imidlertid ikke i å søke etter en ny keiser.

Maesa spilte en stor rolle i to romerske keiseres maktovertakelse, en av dem var Heliogabalus.

Et avgjørende øyeblikk
Beslutningstakeren
223 E.KR.

Alexander lytter til Maesa, som i praksis blir beslutningstakeren. Ved å lede Consilium Principis – rådet som ble opprettet av den første romerske keiseren, Augustus – er hun i stand til å sikre at senatet kun handler i keiserens interesse. Det er viktig for både herskeren og henne selv, siden det bidrar til å sikre at hans tid ved makten ville bli effektiv. På mange måter er dette en god belønning for alt arbeidet hun har lagt ned i kulissene for å sikre at det severiske dynastiet gjenoppstår.

Sammensvergelsen begynner
Maesa trives ikke like godt i Syria som i Roma, så hun ønsker å benytte seg av den store hæren Caracalla har i øst. **218 e.Kr.**

Innsettelse av en ny keiser
Etter å ha informert hæren om at den 14 år gamle Varius Avitus Bassianus er Caracallas uekte sønn, blir det snart kamp. De harde kampene resulterer til slutt i en strålende seier, og tenåringsgutten blir utnevnt til keiser Heliogabalus.
218 e.Kr.

Heliogabalus blir drept
Med tanke på hvor upopulær han var, er det overraskende at Heliogabalus overlever så lenge som han gjør. Maesa overtaler ham til å akseptere et annet barnebarn, Severus Alexander, som arving, så da Heliogabalus blir myrdet, finnes det en erstatter.
222 e.Kr.

Hyllest til den nye keiseren
Maesas sterke rolle i komplottet for å få pretorianergarden har fungert godt. Hennes posisjon er befestet under Alexander. Hun overtar makten i keiserens regjering.
222 e.Kr.

226 E.KR.

Maesa dør i 60-årene
På samme måte som det er usikkerhet rundt fødselsåret hennes, er historikerne usikre på når hun dør. Noen sier 226 e.Kr., mens andre mener at det var i 223 eller 224.
ca .226 e.Kr.

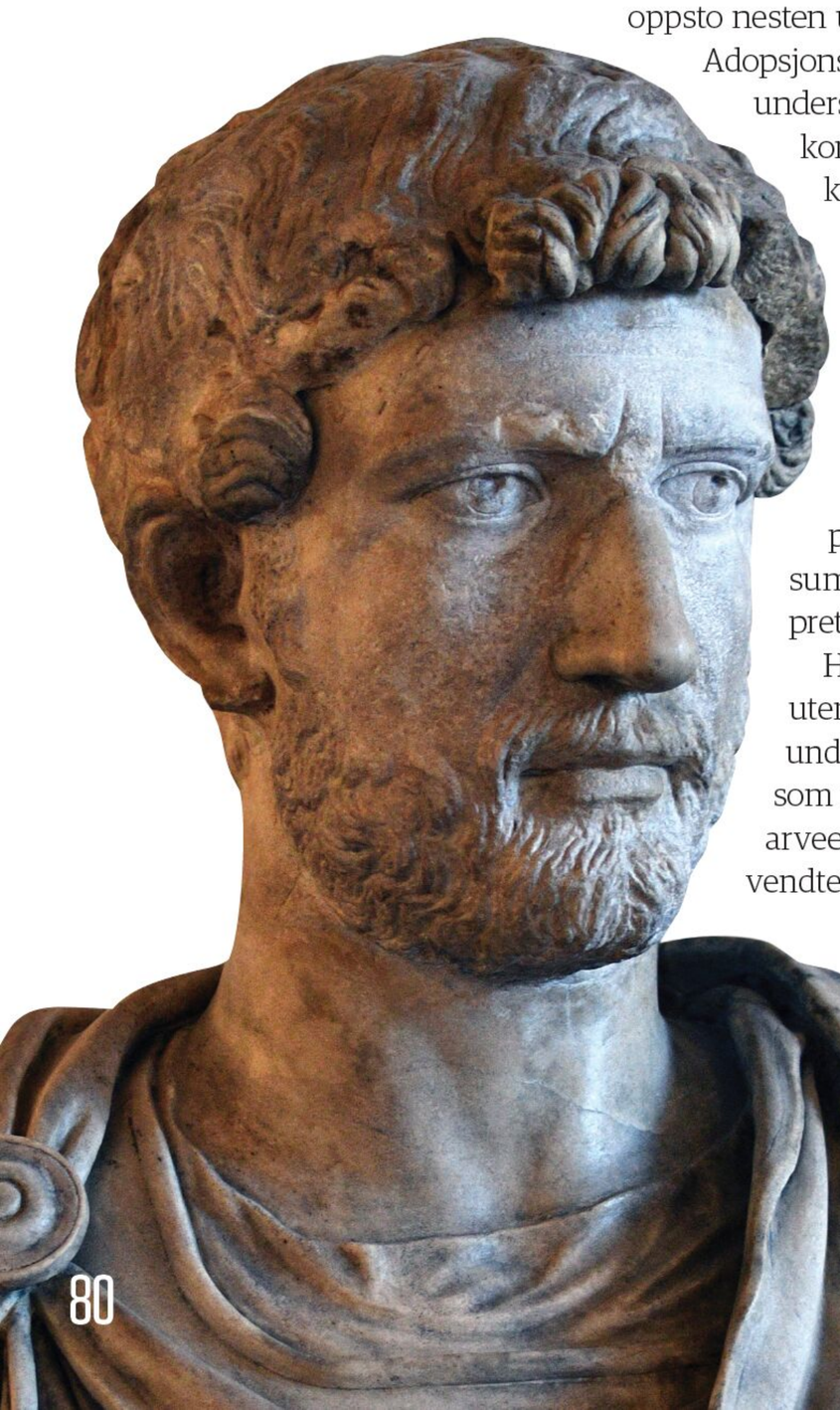
© Alamy; Se og lær

Hadrian

Møt keiseren som dreide Romerriket vekk fra erobringsiver og inn mot konsolideringspolitikk.

Da faren til Publius Aelius Hadrianus døde, ble den ti år gamle sønnen foreldreløs. Dødsfallet markerte begynnelsen på en rekke bemerkelsesverdige hendelser som skulle ende med at gutten nådde den høyeste mulige rangen i Romerriket. Den unge Hadrian ble utnevnt til myndling hos farens fetter, en fremadstormende offiser ved navn Trajan. Et drøyt tiår senere, da Hadrian begynte sin egen karriere, ble Trajan utnevnt til keiser Nervas etterfølger. I løpet av de neste 20 årene tjenestegjorde Hadrian i hæren og hadde en rekke politiske verv.

Da Trajan døde av sykdom i august 117 e.Kr., fikk den nå 41 år gamle Hadrian beskjed om at han var blitt adoptert av keiseren på dødsleiet og utpekt som hans arving. Tvilen om hans legitimitet oppsto nesten umiddelbart: Adopsjonsdokumentet var underskrevet av Trajans kone og ikke av keiseren selv, tjeneren som hadde vært ved Trajans side i hans siste timer, døde beleilig nok like etter sin herre, og fire ledende senatorer og potensielle rivaler ble summarisk henrettet av pretorianergarden.

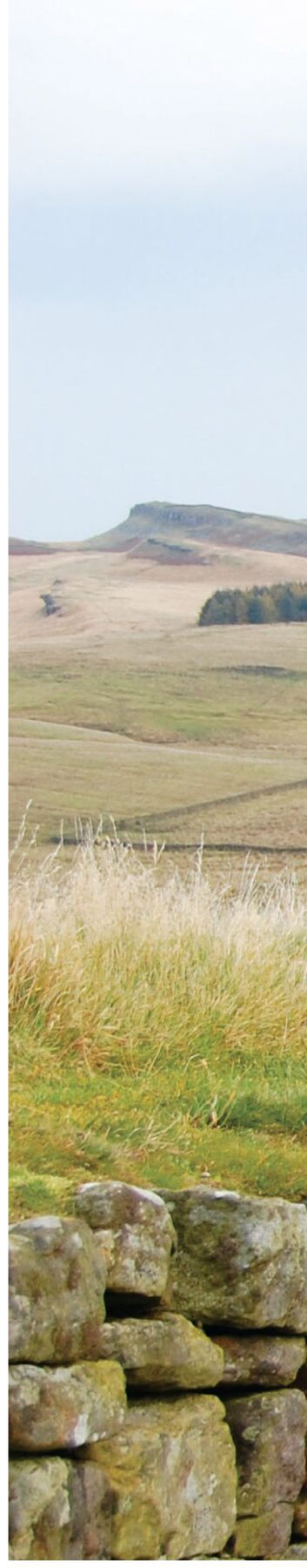
Hadrian befant seg utenfor Romerriket under intrigene som resulterte i hans arveetterfølger. Han vendte tilbake fra øst for å gjøre krav på kronen, men han ble ikke lenge. I motsetning til tidligere keisere, som hadde en tendens til å bo i hovedstaden med mindre de ledet et militært felttog, var Hadrian nærmest på kontinuerlig reisefot over hele riket gjennom sin 21 år lange regjeringstid.

På sin første store ekspedisjon kartla han den fjerne provinsen Britannia og beordret byggingen av muren som bærer hans navn. I løpet av de neste fire årene foretok han lignende reiser til det som nå er blitt Frankrike, Spania, Algerie og Tyrkia. Gang på gang vendte han tilbake til Hellas og den problematiske østgrensen, og til slutt besøkte han nesten alle provinsene i løpet av sin regjeringstid.

Hadrian sto i spissen for et tydelig skifte i romersk utenrikspolitikk. Imperiet skulle ikke lenger være et erobringsrike, men i stedet et rike preget av kosmopolitisk assimilering. Trajans ekspansive ambisjoner i Mesopotamia ble lagt på hylla, og Hadrian valgte i stedet å sikre imperiets grenser. I tillegg til Hadrians mur bygde han festningsverk langs Rhinen og Donau.

Sammenlignet med sine forgjengere var Hadrians regjeringstid bemerkelsesverdig fredelig, og det var bare Bar Kokhba-opprøret i Judea som ga offiserene en sjanse til å prøve seg i aksjon. Hadrian forsøkte heller å forbedre de eksisterende provinsene han hadde arvet. I stedet for å etablere kolonier av romerske borgere i fjerntliggende områder, beordret han opprettelsen av halvautonome provinsbyer som ble styrt av lokalbefolkningen. I selve Roma gjenoppbygde han Pantheon og fikk bygget Venus- og Roma-tempelet, det største tempelet i hovedstaden. Han kan ha beordret reparasjon av krigsskader i det velstående Serapeum i Alexandria, og han oppførte en rekke overdådige templer og bygninger i Athen.

På grunn av den mistenkelige arvefølgen var Hadrians forhold til senatet anstrengt, og i 137 e.Kr. fikk han henrettet ytterligere to senatorer for et påstått komplott. Da han døde året etter, arvet imidlertid Hadrians utvalgte cæsar – keiser Antoninus Pius – et relativt stabilt imperium. Hadrian hadde gått fra aggressiv ekspansjon til fredelig konsolidering.

«Hadrians var på reise rundt i imperiet det meste av sin 21 år lange regjeringstid.»

Hadrian er kanskje mest kjent for muren som markerte rikets nordligste grense; deler av den står fortsatt i dag

DEN HOMOFILE KEISEREN

Hadrians store kjærlighet var ikke hans barnløse kone, men en gresk gutt ved navn Antinoos. De møttes første gang da Hadrian var rundt 48 år gammel og Antinoos bare 12 år. Et seksuelt forhold mellom en mann og en gutt var vanlig praksis i Hellas, men mindre anerkjent i Romerriket.

Antinoos ble med Hadrian på hans reiser gjennom imperiet, men druknet i en egyptisk elv da han var 18 år gammel, muligens ved en ulykke, muligens som en bevisst selvmordshandling eller gjennom et drap. Den knuste keiseren erklærte straks at hans unge følgesvenn var blitt en gud, og resten av livet sørget han over tapet.

Marmorstatuer av keiseren og elskeren hans på British Museum.

creative Commons; anGavinoEN, EntoaggieO9 på engelsk Wikipedia, Livioandronico2013,

Konstantin den store

De kristne hadde blitt kastet til løvene i århundrer, men under Konstantin kjempet de frem en aksept for sin tro.

Den unge romerske keiseren Konstantin kikket opp mot himmelen i en inderlig bønn. Han var i et område nord for Roma mellom Den milviske bro og Saxa Rubra, en landsby langs romerveien Via Flaminia. Som hersker over Britannia og Gallia i et imperium som nå var splittet opp i flere territorier, hadde Konstantin reist langt for å føre krig mot sin svoger Maxentius, som hadde overtatt kontrollen over Sentral- og Sør-Italia fra keiser Galerius og blitt regionens selvutnevnte hersker.

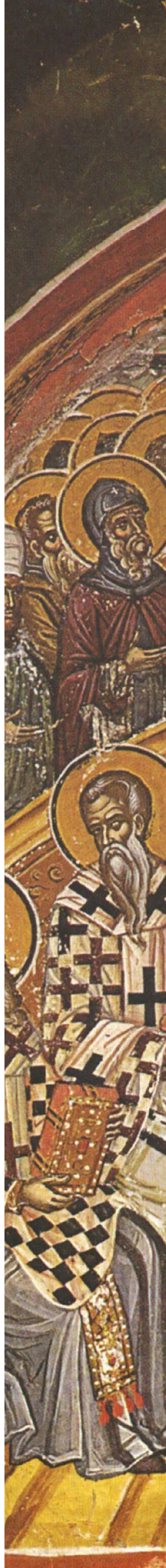
Det var den 27. oktober 312 e.Kr., og det Konstantin så den dagen – med hærer som forberedte seg til kamp dagen etter – ga ham stor tro på at han ville beseire rivalen. Dette kom til å endre hele den religiøse utviklingen i imperiet. For ifølge Eusebius, som er blitt kalt kirkehistoriens far, viste det seg «et forunderlig tegn fra himmelen» for Konstantin mens han ba ved middagstid. Det var, sa han, Chi-Rho (kombinasjonen av gresk X og P, de to første bokstavene i Kristi navn) rett over solen, som et kors, med en gresk innskrift som betød «i dette tegn skal du seire».

Konstantin tolket dette som en guddommelig inngripen, en anelse han fikk bekreftet i en drøm samme natt, da han husket at Jesus Kristus hadde bedt ham om å bruke korset i kamp. Det gjorde han, og malte de to første bokstavene i Kristi navn på gresk på soldatenes skjold. Det er derfor ikke overraskende at Konstantin skal ha tilskrevet seieren til den kristne Gud da motstanderne behørig ble beseiret av hæren hans og Maxentius druknet i Tiberen – et skjellsettende øyeblikk som banet vei for en enorm endring i imperiets syn på den raskt voksende kristne religionen. Konstantin, som inntil da hadde vært en hedensk polyteist, snudde straks mange års kristenforfølgelse på hodet og begynte å støtte kristendommen fullt ut.

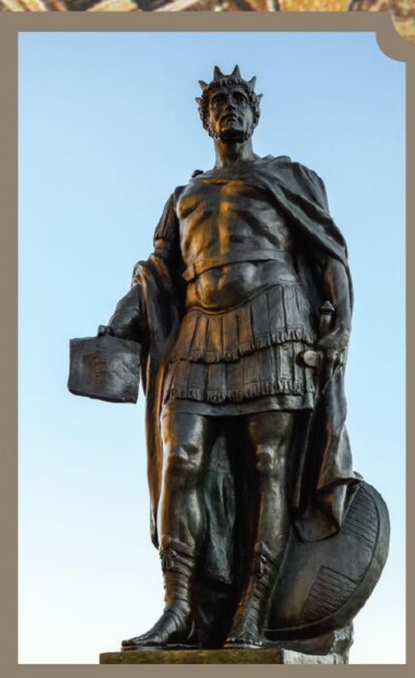
> Selv om Konstantinopel var en kristen by, bygde Konstantin fortsatt hedenske templer – noe som viser at han var åpen for andre tolkninger.

Alt dette høres selvfølgelig veldig fantasifullt ut, og mange historikere har sådd tvil om slike påstander (noen sier at kristendommen ble innpodet i ham av moren hans, Helena, selv om dette heller ikke har blitt bekreftet). I 2003 fant et team av geologer bevis som tydet på at en meteor hadde dukket opp over det sentrale Italia i 312, noe som kanskje kunne forklare lyset på himmelen. Men bare ett år senere finnes en beretning som ikke nevner korset på himmelen. Første gang drømmen og skriften på skjoldene dukket opp i litteraturen, var hos den kristne forfatteren Lactantius i år 314. Men uansett hva motivet var, ble utfallet det samme: Konstantin trodde han var den 13. apostelen, og han gikk inn i historien som den første kristne herskeren over Romerriket.

Romerriket var beryktet for å være uvennlig mot kristne. Slik hadde det vært helt fra begynnelsen: Jesus ble korsfestet i år 33, til tross for stor motvilje fra Judeas daværende stattholder, Pontius Pilatus. Men da tilhengerne begynte å tro på en gjenoppstått Kristus, vokste en egen religiøs sekt

Et maleri fra første halvdel av 1500-tallet forestiller det første kirkemøtet i Nikea.

KONSTANTIN 1.

ca. 272–337 e.Kr.

Kort biografi

Konstantin fikk æren av å konvertere Romerriket til kristendommen. Han kom til makten i en periode med borgerkrig da Romerriket var splittet i fire territorier. Ikke bare ble han keiser selv, han lyktes også med å forene riket igjen. Han beskyttet de kristne, grunnla Konstantinopel og ble kjent som Konstantin den store.

Rafaels skildring av Konstantin som beseirer Maxentius ved Den milviske bro.

frem. Forfølgelsen av de kristne begynte for alvor da Roma ble rammet av en voldsom brann i år 64. Bybrannen varte i seks dager og ødela en tredjedel av byen. Nero forsøkte å avvise beskyldningene om at han hadde startet brannen ved å peke på de kristne i stedet. Han samlet sammen noen av tilhengerne og straffet dem med bål og brann. Roma hadde plutselig fått en indre fiende, antydet Nero, og misnøyen med dem vokste.

Kristne ble henrettet i stort antall, som regel for underholdningens skyld i Colosseum og på arenaene i provinsene. Domitian, som regjerte mellom år 81 og 96, gjorde det ulovlig å være kristen, men det så ikke ut til å hindre religionens vekst. Den 7. mars 203 var Vibia Perpetua en av fem kristne som ble ført inn på en arena i Karthago i Nord-Afrika. Der ble de angrepet av ville dyr, og Perpetua ble såret av en okse – et sverd gjorde slutt på hennes lidelser. Likevel ble dette ansett som en seier over døden av de troende kristne, som ikke var redde for å bli martyrer og som ville vise romerne at forfølgelse var fullstendig fruktesløst. Kristne ble likevel drept i stort omfang – Diokletian var tyrannisk mot dem i sin tid mellom 284 og 305 – det bidro imidlertid bare til å gjøre religionen sterkere forankret.

Det var i dette miljøet Konstantin skulle regjere fra 306. Som en nådeløs og prisverdig soldat som hadde steget i gradene i imperiets østlige rekker og blitt militærtribun under keiserne Diokletian og Galerius, hadde han førstehånds erfaring med hvordan romerne behandlet de kristne. Men like viktig var det at han hadde sett hvordan hans far, Constantius, ikke deltok i slike forfølgelser.

Constantius hadde blitt den eldste keiseren som overtok som delkeiser over Britannia og Gallia i år 305. Konstantin, som var født i Vestromerriket, vendte da tilbake til sine røtter for å være sammen med ham. Han fikk knapt tid til å bli kjent med sin far, som døde 25. juli 306 under en overvintring i et slag mot pikterne. Men på Constantius' anbefaling på dødsleiet ble Konstantin straks hyllet som augustus av troppene sine. Og selv om han bare ble akseptert som cæsar i Vestromerriket av underkeiser Galerius, var det en følelse av forandring i luften.

Til manges overraskelse avsluttet Galerius den diokletianske forfølgelsen av kristendommen ved å utstede et toleranseedikt i Serdica i 311 e.Kr. Dette til tross for at han var motstander av religionen (selv om den voksende trusselen mot Romerrikets keiserlige autoritet gjorde dette uunngåelig). Dette innebar at keiserriket skulle tolerere kristendommen. Dermed var det slutt på åtte år med kirker som ble ødelagt, hellige skrifter som ble brent, kirkeeiendommer som ble undersøkt, og privilegier og rettigheter som ble fjernet. Men det var under Konstantin at de største fremskrittene ble gjort.

I februar 313 e.Kr. møttes Konstantin og Licinius, som kontrollerte Balkan, i Milano. Her inngikk de avtalen kalt Milano-ediktet som lovet religiøs toleranse for kristendommen i Romerriket. «Ingen skal nektes muligheten til å vie sitt hjerte til den kristne religionen», het det i avtalen. I erkjennelsen av at imperiet i overveiende grad var ikke-kristent,

Et avgjørende øyeblikk

Konstantin blir sendt østover 293 E.KR

For at Diokletian skulle skape lojalitet til dem som kunne komme til å styre Romerrikets territorier, ble sønnene – deriblant Konstantin – sendt østover. Der oppholdt de seg ved Diokletians hoff, hvor de ble opplært som krigere, fikk undervisning i både latin og gresk og ble skolert i romernes skikker, slik at de også kunne bli effektive keisere hvis det skulle bli aktuelt. Diokletian regjerte i en periode med relativ stabilitet, men det skyldtes først og fremst måten han slo ned på dem som truet hans makt på, blant dem de kristne. Det er en utbredt oppfatning at Konstantin skal ha vært vitne til den nådeløse forfølgelsen av de kristne.

Et avgjørende øyeblikk

Trøbbel og strid 306 E.KR.

Da Konstantin ga Galerius beskjed om at han nå var keiser, nektet lederne i øst å anerkjenne hans statu. De ga ham i stedet tittelen cæsar, og overlot æren som augustus, hovedkeiser, til Severus. Men Konstantin hadde fortsatt stor makt og hersket over Britannia, Gallia og Spania. Da Maximians sønn, Maxentius, gjorde opprør i Roma, var det Severus som ble sendt ut for å håndtere situasjonen. Han hadde imidlertid ikke regnet med at Maxentius ville tilby faren medmakt, og deres forente krefter vant lojalitet blant soldatene og sikret seier over Severus. Året etter ble Severus henrettet.

Tidslinje

272 E.KR.

Konstantin blir født
Selv om det faktiske året er usikkert, blir Konstantin født av en romersk offiser ved navn Flavius Valerius Constantius og hans gemalinne Helena, som i dag blir æret som helgen.
Februar ca. 272 e.Kr.

Far blir caesar
Keiser Diokletian utnevner to underkeisere, eller cæsarer: Han opphøyer Galerius i øst og lar Maximian forfremme Constantius i vest. Dette er en del av et tetrarki, eller firemannsstyre.
293 e.Kr.

Far utnevnes til keiser
Da Diokletian trekker seg tilbake, blir både Constantius og Galerius forfremmet til augustus, hovedkeisere, i sine respektive områder. Konstantin blir forbigått og får tittelen cæsar. Han reiser til Britannia for å hjelpe sin far i felttoget.
305 e.Kr.

Konstantin utroper seg selv til keiser
Da Constantius dør i Eboracum (dagens York), begynner tetrarkiet å rakne. Constantius ber soldatene sine om å gjøre Konstantin til sin etterfølger, noe de gjør.
306 e.Kr.

ble det også proklamert at folk var frie til å tilbe den guddommen de selv ønsket, noe som innvarslet det som i dag anses som selve prøvesteinen for fri religionsutøvelse. For første gang kunne religioner, enten de var jødiske, kristne, hedenske eller de som fulgte de tradisjonelle romerske gudene, eksistere side om side.

Men det var også første gang kristendommen fikk støtte fra Romerriket. Den ble institusjonalisert, med mannlige biskoper som regjeringsfigurer og kvinner som ble skjøvet i bakgrunnen. Samtidig ble kristen eiendom gitt tilbake til de kristne, og kirker ble tillatt. Men i tillegg til å gjenopprette fred, stabilitet og sikkerhet gjorde Konstantin også kristendommen til en kampreligion, og troppene kjempet under korsets symbol. Den 18. september 324 kjempet Konstantin mot Licinius ved Chrysopolis og vant, noe som gjorde ham til enehersker av Roma, og dermed var det slutt på tetrarkiet som hadde delt riket i fire.

Seierherren følte at det var behov for en ny start, og han vendte seg derfor mot det gamle Bysants. Der forsøkte han å etablere en ny hovedstad, Konstantinopel – dagens Istanbul i Tyrkia – som ikke bare bar hans navn, men som etter hans død vokste til å bli den største og rikeste byen i Europa. Byen ble ansett som lett å forsvare og hadde en strategisk viktig posisjon, og den ble også en kristen by. Også Roma ble forandret. Konstantin ledet et massivt religiøst byggeprogram, og beordret byggingen av en basilika over toppen av det antikke Romas Neros sirkus mellom 318 og 322. Den sto ferdig i 360, flere år etter hans død. Vatikanstaten ligger på samme sted i dag.

Men selv da var ikke Konstantins kristne planer tilfredsstilt. Han gikk deretter langt i å gjøre religionen fullstendig lovlig i hele imperiet. Det første kirkemøtet i Nikea – et konsil av kristne biskoper – ble sammenkalt i år 325. Her ble den nikenske trosbekjennelsen vedtatt, treenigheten mellom den jødiske Gud som Faderen, Jesus som hans sønn og Den hellige ånd som den naturlige kraften. Den fulle aksepten av kristendommen førte ikke til helt fredelige tider – kristne endte opp med å vende seg mot hverandre i kontroverser om den nøyaktige tolkningen av troen – men den gjorde det mulig for kristendommen å etablere seg uten frykt. Til tross for at Konstantin sto i spissen for så mange religiøse endringer, ble han selv ikke døpt før på sine siste dager, selv om det var ganske vanlig på den tiden. Hans sene omvendelse til kristendommen kom i 337, kort tid etter påske, da han hadde blitt syk. Han valgte elven Jordan fordi det ble sagt at det var der Kristus hadde blitt døpt av Johannes døperen, og den arianske (her refereres det til læren om at Jesus er Guds sønn) biskopen Eusebius av Nikomedia utførte seremonien. Han frelste keiseren fra de mange syndene han følte at han hadde samlet opp. Han døde 22. mai 337, 65 år gammel.

Konstantin erklærte søndagen som hviledag og ville at innbyggerne skulle bruke tiden til å gå i en kristen kirke.

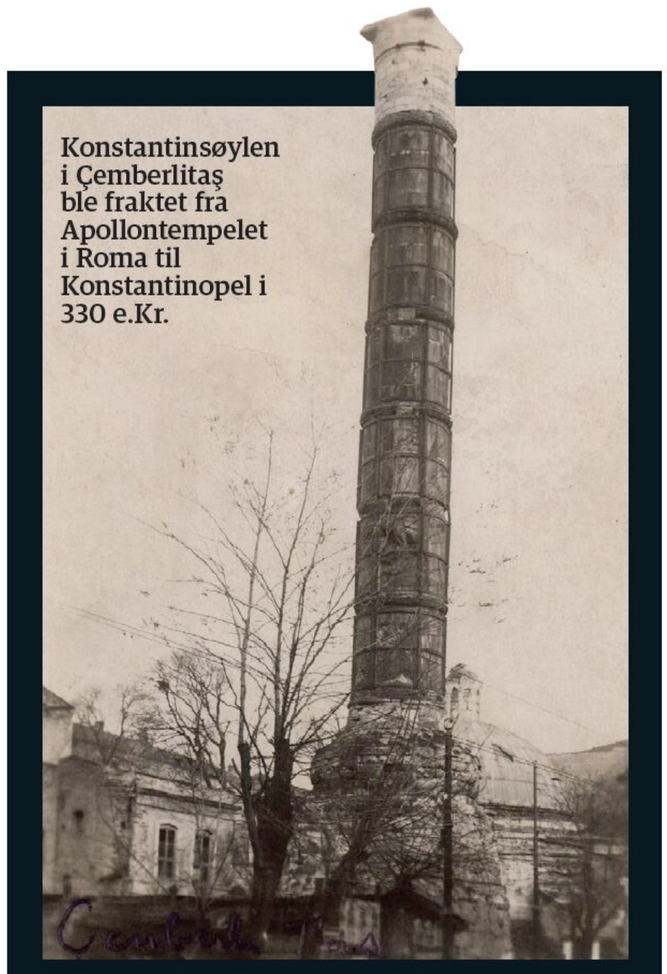

Foten av *Konstantin-kolossen* på Musei Capitolini i Roma.

Et avgjørende øyeblikk

Slaget ved Mardia
317 E.KR.

Til tross for Konstantin og Licinius' samarbeid – ediktet i Milano har banet vei for kristen toleranse – skulle ikke freden vare. Året før har Konstantin invadert de balkanske provinsene som Licinius styrte, og nå skal de slåss igjen. Det får Licinius til å godta at Konstantin er hans overordnede i regjeringen, og dette innleder en syv år lang fred. I mellomtiden begynner Licinius (i 320) å undertrykke de kristne igjen. I 324 bryter det ut borgerkrig. Det utkjempes en rekke kamper som kulminerer med at Licinius blir slått i slaget ved Chrysopolis.

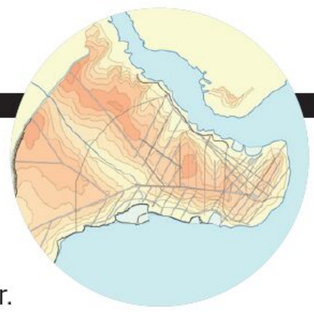
Konstantinsøylen i Çemberlitaş ble fraktet fra Apollontempelet i Roma til Konstantinopel i 330 e.Kr.

Byggingen av et nytt Roma

Det sies at Rom ikke ble bygget på én dag, og det ble heller ikke keiserrikets nye hovedstad, som ble anlagt på den gamle greske kolonien Byzantion. Konstantin hadde utpekt stedet i 324 e.Kr. og bemerket at det lå mellom Europa og Asia, langt nærmere den østlige delen av imperiet enn Roma, og at det ga muligheten til en ny start for et nytt, samlet land som han kunne knytte sammen.

«Det nye Roma» ble bygget i løpet av seks år, og det ble delt inn i 14 regioner, akkurat som Roma hadde vært. Byen ble innviet i 330 e.Kr. og ble omkranset av murer til forsvar og fylt med kunst hentet fra greske og romerske byer. Det ble bygget nye palasser og kirker, og det ble anlagt et seremonielt torg – Augustaion – omgitt av søyleganger. Men siden de kristne ikke var tilhengere av de blodige gladiatorspillene som hadde funnet sted andre steder, ble amfiteatere utelatt.

Byen ble kjent som Konstantinopel, «Konstantins by», til ære for keiseren, og den ble betraktet som porten til Europa. Byen var også sentrum for handel og var lenge verdens største og rikeste by. Men århundrer senere, etter hvert som Det osmanske riket vokste rundt byen, fryktet det kristne Europa dens fall. Byen bukket til slutt under for islamistene, etter en månedslang beleiring i 1453.

Fortsatt urovekkende opprør
Licinius er blitt utnevnt til augustus, hovedkeiser, i vest, men Maximian og Maxentius skaper fortsatt problemer for Konstantin. Maximian begår selvmord i 310, og året etter kjemper Maxentius mot Licinius.
310 e.Kr.

Slaget ved Den milviske bro
Rivaliseringen har tilspisset seg, og Konstantin og Maxentius – som er svogere – utkjemper et voldsomt slag. Maxentius blir drept. Dagen før har Konstantin tilsynelatende mottatt et åpenbaring fra Kristus.
28. oktober 312 e.Kr

Konstantin støtter kristendommen
Åpenbaringen i 312 sies å ha hatt en dyptgripende effekt på Konstantin, og han sørger for at forfølgelsen av de kristne er over med en erklæring om religiøs toleranse.
313 e.Kr.

Et forent imperium
Konstantin blir enekeiser. Tetrarkiet opphører, og han står fritt til å gå videre med sin visjon for imperiet. Han ønsker å flytte hovedstaden fra Roma til det som skulle bli Konstantinopel.
324 e.Kr.

Det første kirkemøtet i Nikea
Konstantin etablerer det første økumeniske kirkemøtet i den kristne kirke og legger grunnlaget for mange av de tradisjonene som skal bli en del av kristendommen.
325 e.Kr.

337

Konstantin blir døpt og dør
Konstantin blir selv kristen i de siste dagene av sitt liv, da han vasker bort sine synder i en dåp. Han dør av sykdom
22. mai 337 e.Kr

© Getty Images

Theodosius

Møt imperiets siste keiserfamilie.

Imperiet var i trøbbel. Alvorlig trøbbel. Den 9. august 378 e.Kr. hadde medkeiser Valens ført troppene sine i kamp mot en hær av gotere nær byen Adrianopel. I forventning om å vinne en enkel seier over goterne gikk noen romerske soldater til forhastet angrep mens forhandlingene mellom Valens og goterkongen fortsatt pågikk. Den romerske disiplinen og samordningen var i ferd med å gå i oppløsning. Mens kavaleriet deres var borte fra leiren for å jakte på mat i skogen, satte goterne inn det endelige nådestøtet og omringet de spredte og uorganiserte romerske styrkene.

Den romerske hæren, keiserens viktigste militære styrke i øst, ble fullstendig knust. Keiser Valens selv ble drept i kaoset, og døde en anonym død blant de tusenvis av legionærer som døde den dagen. Det var en ydmykelse som imperiet aldri klarte å reise seg etter. Noen historikere sporer faktisk Vestromerrikets fall tilbake til dette katastrofale nederlaget. I kaoset som fulgte trengte den overlevende keiseren, unge Gratian, augustus av det vestlige riket, en erfaren general som kunne ta over i øst og skape stabilitet i situasjonen. I sin desperasjon sendte Gratian bud til en general som levde et rolig liv i Spania. Han het Theodosius, og faren hans, Theodosius den eldre, hadde spilt en nøkkelrolle i nedkjempelsen av det romerne kalte den store sammensvergelsen, da pikterne, sakserne og gallerne gikk til et koordinert angrep på Britannia i 368 e.Kr. Sønnen Theodosius hadde vært en avgjørende faktor i dette felttoget, og utmerket seg også senere i flere felttog mot barbarene. Men i 376 e.Kr. falt Theodosius den eldre i unåde hos keiseren, til tross for en plettfri militær merittliste og en historie preget av lojalitet til keiseren. Han ble innblandet i keiserens politikk, noe som kostet ham livet ved henrettelse. Av frykt for sitt eget og familiens liv hadde sønnen trukket seg tilbake til familiens gods i Spania, langt fra keiserens hoff.

Invitasjonen til å overta kommandoen i øst var i realiteten et løfte om en medkeiserstilling, så Theodosius aksepterte det. Han måtte ta stilling til hva han skulle gjøre med goterne. Et stort antall av dem hadde slått seg ned i imperiet i Thrakia (dagens Balkanhalvøy), og Theodosius innså snart at det var upraktisk og sannsynligvis umulig å fordrive dem. Det han måtte gjøre, var å velge seg ut dem som var villige til å akseptere Roma som sin overherre, samtidig som han isolerte og knuste dem som ønsket å skape selvstendige kongedømmer. Theodosius gikk til verks med betydelig list og dyktighet. Han inviterte den fremste gotiske høvdingen, Athanaric, til Konstantinopel, der han blendet barbaren med rikdommen, overdådigheten og prakten i det som var verdens største by. Athanaric ble så begeistret at han takket ja til Theodosius' tilbud om en allianse, der goterne som kjempet for Athanaric, tjente under keiserens fane. Og selv om Athanaric døde kort tid etter, var høvdingene hans så imponert over den praktfulle begravelsen som Theodosius holdt for Athanaric, at de holdt seg til avtalen. I mellomtiden klarte Theodosius, ved hjelp av grundig etterretning og dyktige felttog, sakte å knuse de gotiske høvdingene som ikke var villige til å gå med på hans betingelser.

Den endelige traktaten, som ble undertegnet 3. oktober 382 e.Kr., gjorde det mulig for goterne å bosette seg i Thrakia, sør for Donau-grensen, og å kjempe i den romerske hæren som en nasjonal kontingent. Theodosius hadde klart å dempe den umiddelbare krisen.

«Theodosius knuste langsomt motviljen hos de gotiske høvdingene som ikke ville gå med på hans betingelser.»

En byste av keiser Theodosius 2., hvis regjeringstid ble lang blant annet fordi han selv nesten ikke hadde noen makt.

Etter en massakre utført av Theodosius 1.s soldater, nektet Ambrosius, biskop av Milano, ham adgang til kirken før han hadde gjort offentlig bot.

Theodosius-dynastiet

Familien som splittet imperiet.

THEODOSIUS 1.

Regjeringstid: 379–395
Område: Den siste keiseren som styrte i øst og vest

Theodosius stabiliserte det østlige imperiet og styrte hele sulamitten de siste årene av sin regjeringstid. Men Theodosius unnlot å oppdra sine arvinger i de rollene de hadde fått.

HONORIUS

Regjeringstid: 395–423
Område: Vestromerriket

Som keiser viste Honorius seg helt inkompetent til å takle de utfordringene imperiet sto overfor. Hans eneste talent var personlig overlevelse, og hans største svakhet var en uslåelig evne til konsekvent å lytte til dårlige råd.

ARCADIUS

Regjeringstid: 395–408
Område: Østromerriket

Arcadius var Honorius' eldre bror, og var like ineffektiv som sin bror, men uten sistnevntes overnaturlige talent for å overleve personlig inkompetanse.

THEODOSIUS 2.

Regjeringstid: 408–450
Område: Østromerriket

Theodosius var sønn av Arcadius, men passet bedre som lærd. Han overlot styringen av imperiet til sine ministre og slektninger, særlig søsteren Pulcheria.

MARCIAN

Regjeringstid: 450–457
Område: Østromerriket

Marcian var en del av dynastiet i kraft av å være gift med Pulcheria, søsteren til Theodosius 2. Han var en dyktig administrator som klarte å holde Østromerriket utenfor det kaoset som herjet i Vestromerriket.

Theodosius den store gjorde det han var best til: å slåss.

«Begge guttene viste seg å være helt udugelige med tanke på kravene som ble stilt til dem: De to unge keiserne bidro bare til å forsterke stanken av forfall som hadde lagt seg over Roma.»

Men selvfølgelig var det så mange problemer som rammet imperiet på slutten av 400-tallet, at ikke før var én krise løst, før en ny blusset opp. I 383 var det opprør i vest, der usurpatoren (tronraneren) Magnus Maximus hadde drept medkeiseren i vest, augustus Gratian, og innsatt seg selv i hans sted. Etter fem års kriging ved østgrensen var Theodosius trygg nok på sikkerheten her, ettersom han inngikk en fredsavtale med det mektige Sasanideriket. Dermed var Romerriket stabilt nok til å gå til angrep mot sin største fiende – Magnus Maximus. Keiseren og usurpatoren møttes i slaget ved Sava-elva i nok en konflikt som tappet imperiet for ressurser i borgerkrig.

Theodosius vant, og usurpatoren ble henrettet på en skammelig måte. Theodosius var nå de facto hersker over hele imperiet – han skulle bli den siste enekeiseren i både vest og øst. Han feiret triumfen i Roma 13. juni 389, dro til Milano hvor han oppholdt seg to år. Her innsatte Theodosius en marionett-augustus i vest, og vendte tilbake til Konstantinopel i november 391.

I keiserens fravær forsøkte imidlertid en annen usurpator å ta tittelen augustus av den vestlige delen. Det var duket for en ny periode med borgerkrig. Igjen brukte Theodosius tid på å samle styrkene sine. Blant hærførerne var en statsmann ved navn Stilicho, sønn av en vandal. Han hadde steget i gradene gjennom tjeneste i den romerske hæren, til han hadde oppnådd såpass høy anseelse at Theodosius giftet bort sin egen niese til ham.

Slaget den 5. september 394 var til å begynne med katastrofalt for Theodosius og Stilicho, men de samlet mennene sine og gikk til nytt angrep dagen etter, knuste fiendens styrker og drepte usurpatoren. Kort tid etter seieren ble Theodosius syk og ført til Milano, der han døde 17. januar 395 Han ble 48 år gammel.

Som etterfølgere utnevnte han sine to sønner, Arcadius, 18 år gammel, til augustus av øst, og Honorius, ti år gammel og augustus av vest. Dessverre viste begge guttene seg å være helt udugelige med tanke på de kravene som ble stilt til dem i et rike som var hjemsøkt av fiender utenfra og splid og tilbakegang innenfra: De to unge keiserne bidro bare til den overveldende stanken av forfall som hadde lagt seg over de råtne restene etter Romerriket.

Stilicho, som alltid var lojal, mistenkte nok at fiender konspirerte mot ham, men han gjorde likevel ikke noe forsøk på å tilrane seg tronen fra Honorius.

Sønnene hans viste seg å være inkompetente, så Theodosius var forutseende nok til å utnevne sin mest kompetente general, Stilicho, til formynder for Honorius. Siden augustus av Vestromerriket fortsatt var mindreårig, fikk Stilicho rang som magister militum, eller hærfører, og for å sikre sin posisjon giftet han bort datteren sin til Honorius. Deretter satte han i gang med å forsvare imperiet mot dets utallige fiender, både ytre og indre, med ekstraordinær styrke.

På slutten av 400-tallet var den romerske hæren en skygge av seg selv: En legion besto nå av 1000 mann i stedet for de opprinnelige 6000. For å kunne forsvare seg effektivt mot de mange truslene han sto overfor, måtte Stilicho flytte feltstyrkene sine raskt rundt i Vestromerriket, og på et tidspunkt sendte han til og med en hærfører over til Afrika for å slå ned et opprør der.

Det kom barbariske angrep fra alle kanter, men de farligste var de gjentatte angrepene anført av goterkongen Alarik. Stilicho klarte å slå ham to ganger, men barbarkongen slapp unna begge gangene. Men så, i 405, feide en enorm invasjon av østgotere inn i Italia. General Stilicho trakk alle tilgjengelige menn inn i styrkene sine – han lovte til og med slaver frihet i bytte mot militærtjeneste – og beseiret barbarene i kamp, før han avskar dem fra forsyninger og tilintetgjorde invasjonen. Dette forsvaret av Italia hadde imidlertid etterlatt grensen mot elva Rhinen åpen.

I løpet av vinteren 406-07 frøs elva til. Den 31. desember 406 utnyttet en løs koalisjon av vandaler, alanere og andre stammer denne isbroen til å strømme over grensen, noe som ødela Gallia og utløste militære opprør i Britannia. Alarik utnyttet situasjonen og truet med en ny invasjon av goterne sine. Stilicho overtalte senatet til å kjøpe seg tid, bokstavelig talt. Det kostet 4000 pund gull å bestikke Alarik. Dette falt ikke i god jord hos de rike i imperiet. Hoffets intrigemakere så at Stilichos prestisje var svekket. De begynte å hviske opprør i keiser Honorius' godtroende øre. Honorius, som var en svak mann, innkalte Stilicho til Ravenna, der keiseren hadde opprettet hoff i en by beskyttet av myrer. Her fikk Honorius henrettet generalen 22. august 408.

Et år senere slo Alarik leir utenfor Roma. Byen, som var nær ved å sulte i hjel, bestakk ham igjen. Honorius, som vendte kappen etter vinden og ville gjøre alle til lags, forsøkte vekselvis å bestikke, overliste og utmanøvrere Alarik. Men den rasende kong Alarik beordret sine menn til å plyndre Roma. Det var 24. august 410. Det var 800 år siden sist Roma hadde vært okkupert av fiender. Sjokket ga gjenlyd over hele verden.

Honorius klamret seg til makten i ytterligere 15 år. Men da han døde av naturlige årsaker, var Britannia, Spania og store deler av Gallia ikke lenger under romersk kontroll. Imperiet knakk opp i biter. Romerriket hadde ennå ikke falt, men det vaklet.

© Getty.

Romertidens religion

Romerne styrte et imperium, men selv var de underlagt et panteon av guder som kontrollerte alle aspekter ved livet.

Romerne hadde en underlig livsanskuelse; hardnakket pragmatisme ble blandet med dypt forankret overtro. Mens imperiets legioner marsjerte over hele verden, følte folk at Romerrikets makt like mye kunne tilskrives gudenes gode vilje som den fryktinngytende militærmakten. Det er umulig å forstå romertiden uten å kjenne til deres førkristne tro.

Romas grunnleggelsesmyte viser hvor stor vekt de la på guddommelige tegn. Da Romulus og Remus ville grunnlegge en by, kikket de opp på himmelen og ventet på at gudene skulle sende dem et budskap. Remus så seks ørner, men Romulus så dobbelt så mange, og det er derfor vi studerer «romersk» religion og ikke «remansk». De gamle gudene som romerne dyrket, var alle tydelig og nært beslektet med guddommene i den greske verden. Grekernes far og herre for guder og mennesker, Zevs, ble til romernes Jupiter, samtidig som han beholdt sin rolle som himmelens konge. Det finnes visse bevis for at både Zevs og Jupiter utviklet seg fra tidligere proto-indoeuropeiske guder, mens andre ble absorbert inn i panteonet i det historiske minnet.

Italia besto tidligere av mange kolonier som var etablert av greske bystater. Disse holdt fast ved gudene til de greske bystatene som hadde grunnlagt dem. Etter hvert som Roma utvidet sin innflytelse gjennom erobringer, ble disse kolonibyene innlemmet i den romerske verden, og gudene deres ble Romas guder. Diana, Minerva, Venus og Herkules antas alle å ha blitt romerske guder på denne måten.

Før disse tilføyelsene ble gjort, var den romerske hedenskapen påvirket av etruskerne. Etruria var eldre enn Romerriket, og etruskerne kontrollerte et stort landområde som grenset til Roma i sør på 800–900-tallet f.Kr. Da Roma innlemmet de siste etruskiske byene, hadde romerne for lengst tatt opp i seg mange av etruskernes religiøse skikker. Etruskerne studerte naturen for å finne tegn på gudenes instruksjoner. Haruspexer var prester som brukte innvollene til offerdyr for å lese himmelens vilje. De praktisk anlagte romerne skulle fortsette å bruke denne metoden for å spå om fremtiden i århundrer fremover.

Den romerske hedenskapen i sin reneste form rundt år 100 f.Kr. var derfor allerede en lånt religion. Selv om det fantes stolte adelsfamilier

Romerne hadde 12 hovedguder, men anerkjente mange hundre mindre og fremmede guder som makter

Det var vel å merke visse stolte adelsfamilier som så ned på de «fremmede» trosretningene, men selv de mest hovmodige måtte innrømme at gudene for lengst var blitt importert til byen. I 217 f.Kr. ble Italia herjet av Hannibal og hæren hans. Mot prestenes advarsler møtte romerne Hannibal i kamp ved Trasimene-sjøen, og de led et av historiens verste nederlag. Gudene hadde tydeligvis ikke vært på Romas side. Ved å konsultere de hellige sibyllinske tekstene, som var en samling spådommer, ble det bestemt at Roma måtte hente Venus fra Eryx, et fjell på Sicilia, til Roma. Romerne tilbød gudinnen en stor bestikkelse og et tempel i hjertet av Roma hvis hun bare ville flytte. Gudinnens bilde ble overført til Roma, og tilbedelsen av Venus fra Eryx ble innviet. Roma beseiret deretter Hannibal.

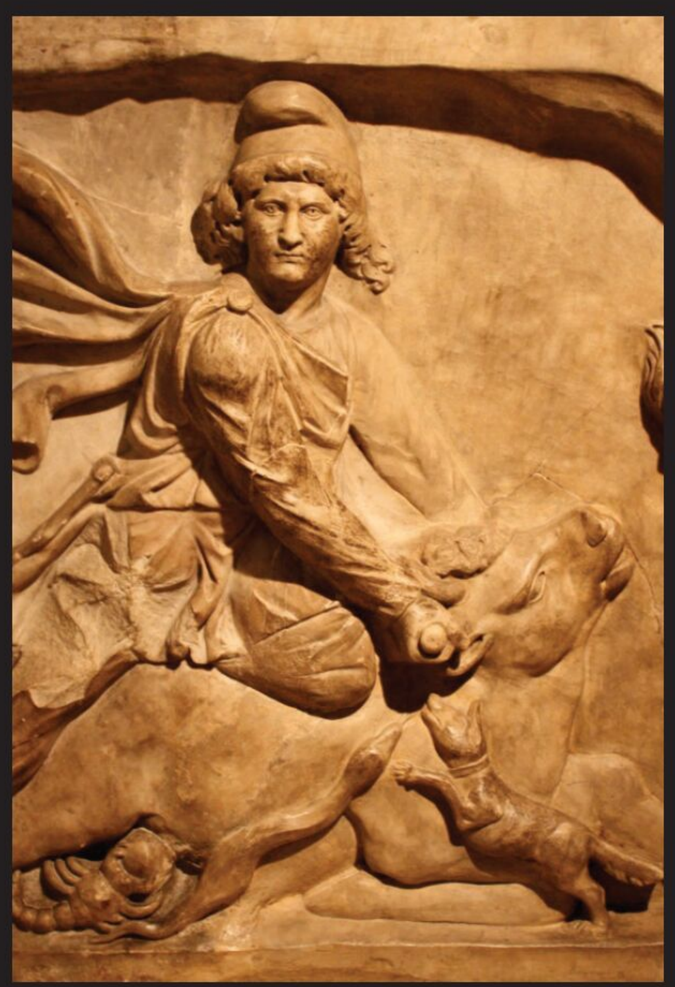
For romerne var bønn ikke en stille, meditativ handling som tillot fellesskap mellom den som tilba og den som ble tilbedt. Romersk religion var en utøvende praksis. Gudstjenesten var høylytt, fargerik og illeluktende. I et romersk tempel ble det sunget, malt gudebilder og ofret blodige dyr. For at gudene skulle bli tilfredsstilt, måtte folket tilby dem noe godt.
Det finnes bevis for at menneskeofringer en gang kan ha spilt en rolle i romersk hedenskap. En legende forteller at det etter et jordskjelv hadde åpnet seg en kløft i Romas forum. Dermed fryktet man at gudene var misfornøyde. For å blidgjøre gudene ble byen bedt om å ofre sin mest dyrebare gjenstand til avgrunnen. Marcus Curtius tok på seg rustningen, satte seg på hesten, hoppet ned i hullet og erklærte at tapperhet var det mest verdifulle romerne eide. Kløften lukket seg

Mithras

Overalt i det som tidligere var Romerriket, har man funnet merkelige monumenter under jorden. I kuppelformede huler står det statuer av en ung mann som er i ferd med å drepe en okse. Disse skulpturene er restene av kulten rundt en gud kjent som Mithras.

Mithraismen var bare én av mange mysteriekulter som blomstret under Romerriket. Disse kultene var ofte importert fra utlandet og ga tilhengerne tilgang til hemmeligheter som var skjult for utenforstående. Noen lovet å avsløre hemmelighetene om livet etter døden. Vi vet svært lite om hva Mithras' tilhengere trodde på, men noen ledetråder finnes i templene hans.

Mithras avbildes noen ganger som født fra en klippe, mens han spiser middag med guden Sol, eller med en løvehodet figur omgitt av slanger. Det sentrale bildet i tempelet er alltid oksen som slaktes, men vi vet ingenting om betydningen av denne handlingen. Vi vet at Mithras-tilbedere kalte seg «syndexioi» – de som håndhilser. Kanskje lå Mithras' hemmelighet i båndene som ble knyttet mellom tilhengerne. Kulten var populær blant soldater og holdt stand helt frem til 400-tallet, da den ble undertrykt som en rivaliserende tro til kristendommen.

Oksedrapet var fokus for tilbedelse i mithraismen, og var et ekko av tradisjonen med dyreofring som man finner i den romerske hedenskapen.

«Bønn for en romer var ikke en stille, meditativ handling.»

over ham, og Roma var reddet. Noen mener at gladiatorkamper opprinnelig var begravelsesritualer, der krigerne som døde i kamp, ble ofret til de avdøde.

Mens det en gang var mennesker som ble ofret til gudene, var det i romertiden dyr som tok på seg byrden med å blidgjøre dem. Sauer, griser og kyr ble ofte slaktet. Offeret skulle drepes frivillig, så man forsøkte å holde det rolig før en prest bedøvet det med en hammer og skar halsen over på det. Etter ofringen ble det holdt festmåltider der gudene, i form av hellige bilder av dem, var til stede. En del av offerdyret ble brent, slik at gudene kunne nyte offergaven gjennom røyken mens tilhengerne deres spiste.

Ofringene kunne være små for å velsigne en familie eller store for å redde byen. For å overleve i krigen mot Hannibal ofret Roma hvert eneste dyr som ble født den våren til Jupiter. For dem som ikke hadde råd til en okse, var det også passende å gi gudene et glass vin, en drueklase eller en honningkake. Ikke alle gudenes tjenester var så store at de krevde en hel seremoni.

I en gudehall, panteon, med mange guder er det alltid plass til en guddom til. I et romersk hjem fantes gjerne en liten helligdom for de gudene som ble spesielt hedret i husholdningen. Lares familiares og penates var guder som hadde en spesiell rolle i hjemmet. Penatene var husguder som tok seg av familien som eide hjemmet. Hver gang familien spiste middag, ble det ofret en liten porsjon til et bål for å inkludere penaten i måltidet. Larene var husguder som i tillegg til å passe på familien, holdt et øye med alle som bodde i huset, inkludert slaver.

© Getty.

Noen fant antallet guder forvirrende. Augustin, som ikke så blidt på hedenskapen, gjorde narr av hvor små noen av de romerske gudene var. Han forteller hvordan Cardea passet på hengslene, Forculus voktet dørene og Limentinus var ansvarlig for dørstokkene. Augustin undret seg over hvordan det kunne ha seg at én menneskelig vakt var nok til å vokte en døråpning, når det krevdes tre guder. På mer vitale områder, som innhøstingen av korn, lister han opp ti guder som har en rolle i de ulike stadiene av avlingens utvikling og vekst.

Hedenskapens evne til å tilføre nye guder ga de romerske keiserne en unik politisk mulighet. Romerne var vant til å tilbe skikkelser som en gang hadde vært dødelige. Romulus selv skal på mystisk vis

Dyrene var budbringere mellom menneskene og det guddommelige, og de var sentrale i den romerske myten, som ulven som matet Romulus og Remus.

ha forsvunnet opp i himmelen. Det var til og med akseptert at noen mennesker hadde guddommelige forfedre. Aeneas, Romas grunnlegger, var sønn av Venus, og gjennom ham kunne Julius Cæsar hevde at han var etterkommer av en gudinne. Cæsar ble av noen æret som en levende gud, og et hus som ble bygget for ham på statens bekostning, var formet som et tempel. Statuer ble satt opp av Cæsar som en guddommelighet. Dessverre var ikke Julius' kropp like ugjennomtrengelig for dolker som statuene hans.

Da Cæsar ble myrdet, ble han offisielt erklært som gud. Dermed kunne hans adoptivsønn Augustus kalle seg *Divi Filius* - Guds sønn. Augustus selv var et navn han valgte på grunn av dets religiøse assosiasjoner. Han lot borgere utenfor Italia bygge templer til ære for ham, men forbød det i Roma, kanskje fordi han husket onkelens skjebne. Da sjømenn fra Alexandria tilbød ham guddommelige æresbevisninger, ble han glad. De hevdet at det var takket være ham at de kunne seile på havet i fred, drive handel og ha frihet.

Dette er den praktiske romerske definisjonen av en guddom - et vesen som er i stand til å yte tilbedere hjelp. Augustus var derfor en gud det var verdt å tilbe. Da han døde, så en senator en ørn stige opp fra likbålet, og det ble bestemt at Augustus skulle hedres også i Roma. Mange av hans etterfølgere som keiser fulgte ham opp i himmelen da de døde. Keiser Vespasian gjorde til og med narr av keiserkulten på sitt dødsleie. «Akk», sa han, «jeg frykter at jeg er i ferd med å bli en gud.»

Hedenskapets fall i Roma var knyttet til keiserfamilien. Konstantin var den første keiseren som gjorde kristendommen lovlig i imperiet, og etter hvert ble hedenske symboler fjernet, blant annet statuen av Seieren i senatsbygningen. Keiser Julian (av kristne kjent som Julian den frafalne) var den siste hedenske keiseren som kom til makten etter kristendommens fremvekst, men til tross for hans forsøk på å gjenopprette tilbedelsen av Romas gamle guder ved siden av de nyere trosretningene, klarte ikke hans korte regjeringstid å gjeninnføre religiøs toleranse. Da han døde i kamp, var hans siste ord angivelig «Du har vunnet, galileer». Siden ble den romerske verden stadig mer, og til slutt utelukkende, kristen.

«Da Cæsar ble myrdet, ble han offisielt erklært som gud. Dermed kunne hans adoptivsønn Augustus kalle seg *Divi Filius* – Guds sønn.»

Roma, ukjent – 394 e.Kr.

Vestalinner

Flettet hår

Vestalinnene hadde ofte kompliserte fletter i håret. Håret ble delt inn i seks deler, og i hver del ble det laget seks fletter som så ble viklet rundt hodet i en forseggjort krans. To eller flere slaver gjorde dette arbeidet hver dag, og da tok det omtrent ti minutter, men med bare én slave kunne det ta over en halvtime.

Et symbol i ull

Mange romerske kvinner bar et pannebånd kalt vitta, men vestalinnenes vitta var laget av ull for å vise at de hadde en høyere posisjon i samfunnet. Hvis en vestalinne ble straffet for å ha brutt reglene, var vittaen imidlertid det første hun ble fratatt. Seremonien rundt straffen ble kalt en infula. Sløret de noen ganger bar, ble kalt suffibulum.

Ren som snø

Hvis du så en vestalinne ute og gikk, var hun alltid kledd i hvitt som et tegn på sin renhet. Jentene ble valgt ut når de var mellom seks og ti år gamle, og de måtte sverge sølibat i 30 år, med strenge straffer hvis de brøt sine hellige løfter – de var gift med Roma, og ethvert sidesprang med mennesker ble ansett som incest, noe som kunne straffes med døden.

Den hellige flammen

En vestalinnes viktigste oppgave var å sørge for at ilden i tempelet aldri slukket – hvis den gjorde det, ville Roma falle. Seks jenter og kvinner tjenestegjorde på skift, og hvis flammen ble slukket, ble den vestalinnen som var på vakt, avkledd og pisket av pontifex maximus, som vanligvis var keiseren.

En offer-øse

I forbindelse med ofringer eller andre religiøse seremonier ble en såkalt simpulum ofte brukt til å tappe vin eller olje fra dype beholdere som amforaer, derav det lange skaftet. Disse redskapene var ofte laget av bronse, og dekorasjonen kunne være alt fra utrolig enkel til vakkert utsmykket.

Kle deg riktig

Stolaen var vestalinnenes viktigste undertøy, men utenpå denne bar de et klede av hvit lin. Ved mange anledninger bar de også en kappe, eller palla. Disse måtte være svært enkle, ettersom de skulle vise seg frem med den største anstendighet.

Åpen tå

Vestalinnene, i likhet med resten av romerne, gikk vanligvis med en av tre typer sko: solea eller calceus, som var de vanligste, eller sandalen. Det var imidlertid en klar forskjell: Vestalinnenes sko var hvite og laget av skinn fra dyr som hadde blitt ofret.

© Kevin McGivern

Romas tolv store

Møt gudene og gudinnene som romerne tilba, æret og fryktet.

Juno

Mer enn bare Jupiters kone.

Hvis du var kvinne i romertiden, og særlig hvis du var gift, var Juno din gudinne, for hun holdt øye med alle aspekter ved kvinnelivet. Hun hadde til og med sin egen fest, Matronalia, den 1. mars hvert år, der mennene ga gaver til konene sine i årstiden som var preget av fornyelse og naturens oppvåkning. I en av sine mange skikkelser, som Juno Lucina, fikk Juno også i oppgave å overvåke fødsler, og et tempel på Eskvilinerhøyden ble viet til denne versjonen av henne. Juno har det privilegium å være en av de eldste romerske gudene, som en av de tre opprinnelige – den kapitolinske triaden – sammen med sin bror og ektemann Jupiter og Minerva, som alle tre ble adoptert inn i det romerske panteon fra etruskerne. Etter hvert som århundrene gikk, vokste statusen hennes og kulten rundt henne ble stadig større, helt til hun ble anerkjent som statens viktigste kvinnelige guddommelighet, rettmessig plassert ved siden av Jupiter.

Jupiter

Den øverste hersker.

Over de mange andre gudene og gudinnene i det antikke romerske panteonet satt den mektige Jupiter. Med sin storslåtte trone og sitt septer med en ørn på toppen var han den øverste guden, den som skulle passe på hver eneste romerske borger.

I en religion der alle gudene hadde ansvar for noe, var Jupiters domene himmelen og alt som hørte til den. På overskyede dager var han kjent for å blåse skyene bort, og i raserianfall kunne han slå dem som gjorde ham urett, med sine tordenkuler.

Jupiters flotteste tempel lå på Kapitolhøyden og var viet til Jupiter Optimus Maximus – direkte oversatt: den beste og største. Det var hit generaler og keisere gikk i parade under sine triumfer for å vise frem byttet fra sine seiersrike felttog i og utenfor imperiet. Samtidig som han var et kongelig vesen, var han også kjent for sine seksuelle sidesprang, til tross for ekteskapet med søsteren Juno. Han fant veien inn i sengene til mang en dødelig kvinne, og ble gjerne far til barn som Herkules, Merkur, Bacchus og flere andre.

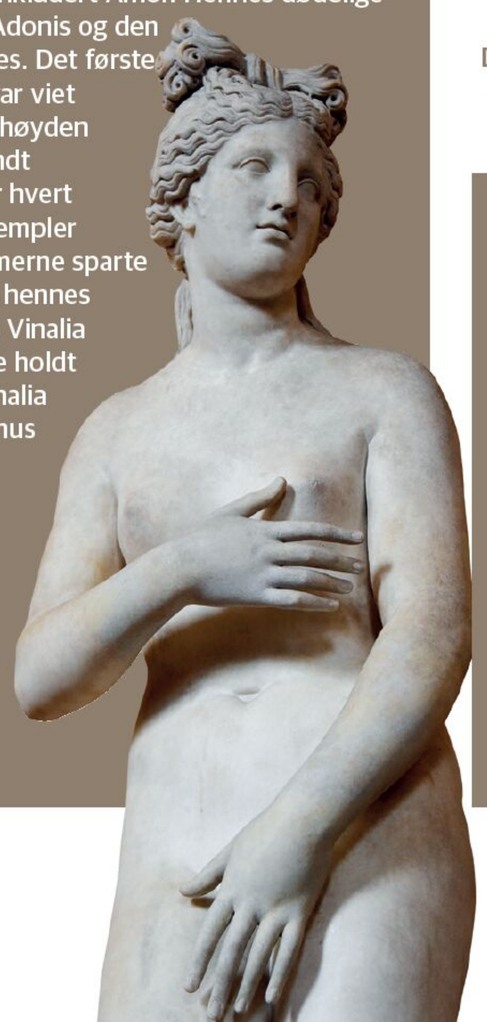

Bildekilde: Getty

Venus

Romernes stammor var gudinne for kjærlighet og moderskap.

Da Saturn kastrerte sin far og blodet hans rant i havet, steg en ny gudinne opp av havets skum: Venus. Siden hun var gudinnen med ansvar for kjærlighet, sex, skjønnhet, fruktbarhet og prostitusjon, virker det som en noe ironisk fødsel. Venus diskriminerte ikke når det gjaldt seksualpartnere – hun tok både dødelige og udødelige som elskere. I førstnevnte kategori falt Vulcanus og Mars, og hun fikk mange guddommelige barn med sistnevnte, inkludert Amor. Hennes dødelige elskere var Anchises, Adonis og den sicilianske kongen Butes. Det første kjente tempelet som var viet Venus, lå på Aventinerhøyden i 295 f.Kr. Kultusen rundt henne vokste, og etter hvert dukket det opp flere templer dedikert til Venus. Romerne sparte heller ikke på fester til hennes ære, med Veneralia og Vinalia Urbana, som begge ble holdt i april, etterfulgt av Vinalia Rustica i august og Venus Genetrix i september.

Bildekilde: Osama Shukir Muhammed Amin FRCP(Glasg)

Minerva

Krig var ikke bare for menn.

Minerva var en av den kapitolinske triaden, og var gudinne for mange aspekter av det romerske livet: visdom, medisin, handel, poesi, kunst, håndverk og krig. Det siste aspektet ved hennes guddommelighet dukket imidlertid opp over tid, og førte til at hun stadig oftere trengte seg inn på Mars' domene. Faktisk overtok hun til slutt Quinquatrus-festen, en fem dager lang feiring som markerte starten på hærens felttogssesong, fra sin halvbror. I tillegg til krig skulle Minerva bli en guddom for seier i hele den romerske republikken. Pompeius innviet et tempel til henne etter sine vellykkede felttog i øst.

Minerva hadde en helligdom på Aventinerhøyden i Roma, som ble bygget i 263 eller 262 f.Kr. Dette ble et møtested for byens håndverkerlaug. Det fantes også en annen helligdom viet til henne på Caelian-høyden, og keiser Domitian, som hevdet at gudinnen beskyttet ham, bygde et tempel i hennes navn på Nerva Forum.

Neptun

Denne guden var fiskernes venn og våket over havet

I middelhavsområdet i antikken var havet den raskeste transportveien, og da var det viktig å ofre til havets guddom. For romerne var dette Neptun, bror av Jupiter og Pluto. Neptun var opprinnelig kjent som guden for ferskvannselver, innsjøer og bekker, men etter at det greske panteonet ble tatt i bruk på 400–300-tallet f.Kr., ble han uløselig knyttet til sin greske motpart, Poseidon. Han holdt i treforken og opptrådte ofte sammen med delfinene som hadde vært forbundet med Poseidon.

Neptun hadde også sin egen festdag hver sommer, Neptunalia, som ble markert med leker. Vi vet imidlertid ikke så mye mer om denne begivenheten. Guden ble også tilbedt over hele Romas enorme territorium. Neptun var gift med en havnymfe ved navn Amfitrite og fikk sønnen Triton, som var halvt menneske, halvt fisk. Han var også far til Pegasus, ifølge gresk mytologi en hest med vinger.

Mars

Beskytteren og krigeren som passet på Roma

I en sivilisasjon som var bygget på kamp og erobring, ville en krigsgud alltid stå høyt i panteonet – Mars var guden som var rangert rett under Jupiter. Mars ble ofte fremstilt etter sitt greske motsvar, Ares, men han hadde noen mer romerske egenskaper som skilte ham fra den greske guden – nemlig at han var mer nøktern og dydig.

Mars ble av noen ansett for å være far til tvillingene Romulus og Remus, og han ble ofte sett på som Romas og den romerske livsstilens beskytter, som den som forsvarte den evige bys grenser og holdt fienden på avstand. Festen til ære for ham ble holdt i mars, hvis måned er oppkalt etter guden, og i oktober – de to månedene som markerte begynnelsen og slutten på de romerske krigsoperasjonene.

I mars ble Equirria arrangert, en begivenhet som sørget for at hestene hadde det bra når de var på felttog, sammen med Feriae Marti, Agonium Martiale og Tubilustrium. I oktober fant Armilustrium-festivalen sted på Aventinerhøyden, der våpnene ble renset før de ble lagret for vinteren.

Diana

Hvis du går ut i skogen, ber du sannsynligvis til Diana.

Det er mulig hun var en italiensk skogsgudinne før innflytelsen fra det greske panteonet, men den romerske Diana ble ganske tidlig uløselig knyttet til sitt greske motsvar Artemis. Dianas domene var dyr, både ville og tamme, og jakt, men hun var også en fruktbarhetsgudinne som ble påkalt for å hjelpe til med unnfangelse og fødsel. Diana ble også sett på som en beskytter av Romas lavere klasser og slaver, og festdagen hennes – 14. august – var en helligdag for de sistnevnte. I dag er Dianas mest kjente kultsted den hellige lunden Diana Nemorensis, eller Dianalunden, ved bredden av Nemisjøen omtrent en time utenfor Roma. Hun hadde også sitt eget tempel på Aventinerhøyden i byen, der stiftelsesdokumentet til Den latinske liga ble funnet, angivelig datert tilbake til 600-tallet f.Kr.

Merkur

Den bevingede budbringerguden

I 495 f.Kr. kom en ny gud til Roma. Merkur var guden til butikkeiere, reisende, varetransportører, tyver og svindlere, og det splitter nye tempelet hans på Aventinerhøyden var klar for å ta imot alle. Han delte tempelet med sin mor, Maia, som også var en del av festdagen hans, Mercuralia, 15. mai – den antatte årsdagen for tempelets innvielse. Når Merkur skulle avbildes, hentet mange inspirasjon fra hans greske motstykke, Hermes, og ga ham bevingede sandaler eller en bevinget hette. Andre ga ham en veske til å bære varene han fraktet, eller en slags tryllestav som ble brukt til å forsone konflikter. Merkur dukker ofte opp i antikkens fortellinger – i Vergils *Æneiden* var det han som minnet Aeneas om at han måtte forlate Dido for å fortsette sin reise for å grunnlegge Roma, og han dukker også opp et par ganger i Ovids *Metamorfoser* hvor han besøker de dødelige, slik han var kjent for å gjøre.

Bildekilde: Augustin Pajou

Vesta

En gudinne forbeholdt kvinner

På Forum i sentrum av Roma lå det et rundt tempel hvor det brant en ild. Hvis denne flammen slukket, ville det bety katastrofe for Roma, så den ble overlatt til Vestas tilbedere, vestalinnene. Hun var arneildens gudinne – og bakernes skytsgudinne – så forbindelsen er klar. Vestas festival, Vestalia, ble holdt hvert år 7.–15. juni, og det var bare på denne tiden at kvinner kunne komme inn i den innerste helligdommen i templene hennes.

Vesta, vanligvis avbildet som en kvinne drapert i stoff fra topp til tå og ofte med sitt trofaste esel ved sin side, fant veien inn i vanlige romerske hjem, der hun ofte ble avbildet på husalteret sammen med Penates og Lares. Vesta var også ekteskapsgudinnen, og tradisjonen med at bruden skal bæres over dørterskelen, har vi fra henne.

Å være en av vestalinnene – en prestinne i Vestas kultus – ga også kvinner privilegier som å sitte på første rad i teateret i stedet for å være forvist til de bakerste plassene i salen. Livet var imidlertid ikke bare fryd og gammen for vestalinnene. Enhver som ble antatt å ha brutt kyskhetsløftet sitt, ble levende begravd; deres renhet var knyttet til Romas sikkerhet og velstand.

Vestalinnene var høyt aktet i det romerske samfunnet, men i 394 e.Kr. ble de avskaffet av keiser Theodosius. Den siste yppersteprestinnen var Coelia Concordia, som gikk av samme år.

Ceres

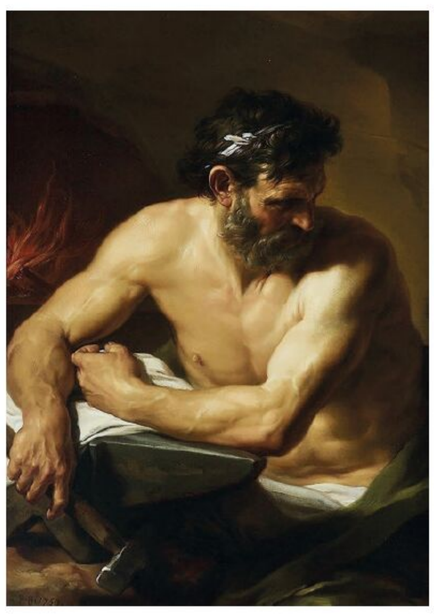
Når du skal høste, sørg for å sende en bønn til denne gudinnen.

Mens de fleste guder bare kom for å hjelpe de dødelige hvis de anså dem som spesielle eller verdige, viste Ceres ingen favorisering. Hver dag ga gudinnen for jordbruk og korn næring til menneskene, og hun lærte dem hvordan de skulle dyrke, konservere og tilberede korn og mais. Hun var snill og velvillig, klar til å hjelpe alle som ba om det, i motsetning til sin bror Jupiter. Dette ga opphav til et ordtak, når noe var «egnet for Ceres», betydde det at noe var strålende eller fantastisk. Ceres hadde et tempel på Aventinerhøyden i Roma, og hun hadde også en festdag, Cerealia, som ble holdt 19. april hvert år. Dette tempelet, som ble bygget rundt 496 f.Kr., ble imidlertid utsatt for omfattende brannskader i år 31 f.Kr. Keiser Augustus visste hvor viktig det var, og sørget for at det ble gjenoppbygd. Det ble et religiøst og politisk sentrum for de lavere klassene, og det ble også kjent for de praktfulle kunstverkene som var utstilt der.

Vulcanus

Ikke stå for nær en vulkan hvis denne guden blir sint!

Vulcanus var ikke kjent for å være noen skjønnhet – faktisk hadde han vært så uskjønn da han gråt som baby at moren hans, Juno, hadde kastet ham ned fra himmelen. Fallet førte til at han haltet resten av livet. Men i det lange løp fungerte dette ganske bra for ham – det var slik han til slutt møtte Venus, ironisk nok skjønnhetens gudinne. Hun ble hans brud, selv om forholdet deres ikke var helt problemfritt. Legenden sier at hver gang Venus hadde en affære, ble Vulcanus så sint at han forårsaket et vulkanutbrudd. Vulcanus var ildens gud, og hans festdag var 23. august, da Vulcanalia ble feiret. Han var også smedenes gud, og på grunn av destruktive tilbøyeligheter og makt over ilden, ble templene hans vanligvis plassert utenfor byene, for sikkerhets skyld.

Bilde Kilde: Pompeo Batoni

Apollon

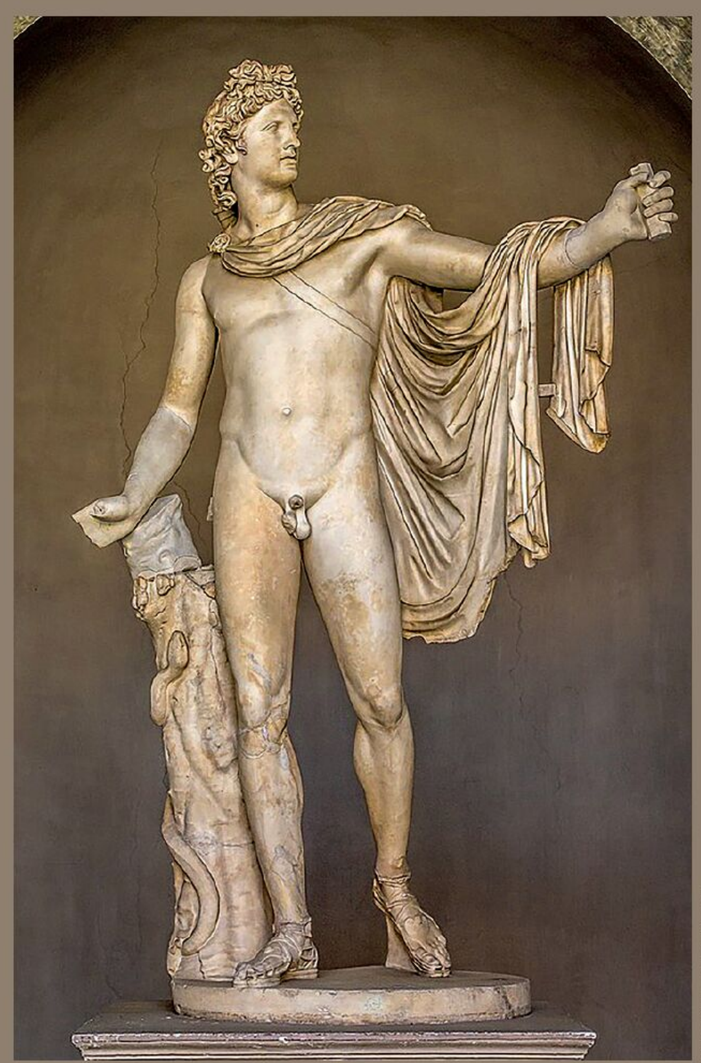
En gresk guddom som ble romersk.

Noen ganger var romerske guder nærmest kopier av sine greske motstykker, og Apollon falt absolutt inn i den kategorien. Guden for blant annet solen, helbredelse og profetier var sønn av Jupiter og tvillingbror til Diana. Det første tempelet som ble viet til ham i Roma, ble bygget nær Marcellus' teater på 500-tallet f.Kr. til ære for Apollon Medicus, eller Apollon helbrederen, da byen var herjet av pest.

Apollon hadde én ting som de fleste andre guder ikke hadde – han hadde et orakel i Delfi. Folk fra hele middelhavsområdet kom for å søke råd hos orakelet som virket gjennom Pythia – templets yppersteprestinne – og dette fortsatte fra den greske æraen og frem til romerne overtok kontrollen i 191 f.Kr.

Helligdommen ble stående gjennom hele Romerriket og beholdt sin betydning. Her ble det også avholdt noen spesielle leker, kjent som de pythiske leker. De startet på 600-tallet f.Kr. og ble holdt der i flere århundrer. Disse arrangementene fant sted to år etter de olympiske lekene, og inkluderte konkurranser i kunst og dans.

I 393 e.Kr. var det slutt for orakelet i Delfi. Keiser Theodosius krevde at alle hedenske helligdommer skulle stenges, og Delfis betydning forsvant sammen med de romerske gudene.

Bilde Kilde: Belmonte77

Husguder og ånder

Guder, templer og husånder – hvordan artet romernes hverdagsreligion seg?

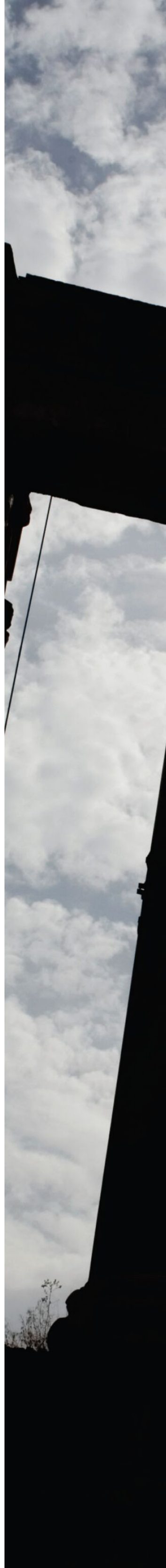
Selv om det kan virke underlig for oss i dag, var religionen av største betydning for innbyggerne i antikkens Roma – den var en integrert og viktig del av hverdagen. Gudene styrte alt som skjedde med enkeltmennesker og nasjonen som helhet, og disse ofte ustabile gudenes handlinger ble brukt til å forklare både gode og dårlige hendelser. Det er derfor ikke overraskende at romerne brukte mye tid og energi på religiøs praksis – fra slaver til keisere og alle andre.

Roma som helhet kunne smykke seg med en høy grad av kollektiv fromhet, og mente at dette, kombinert med et talent for å blidgjøre gudene og holde dem på sin side, var årsaken til at imperiet ekspanderte jevnt og trutt, og med stor suksess. Siden det var et polyteistisk samfunn fra starten av, var det mange guder og gudinner som skulle tekkes, og mye hardt arbeid måtte til for å opprettholde status quo. Ingen romer ønsket å ta konsekvensene av å gjøre gudene sinte og miste deres gunst. Så hvordan gikk de frem for å holde denne skjøre balansen?

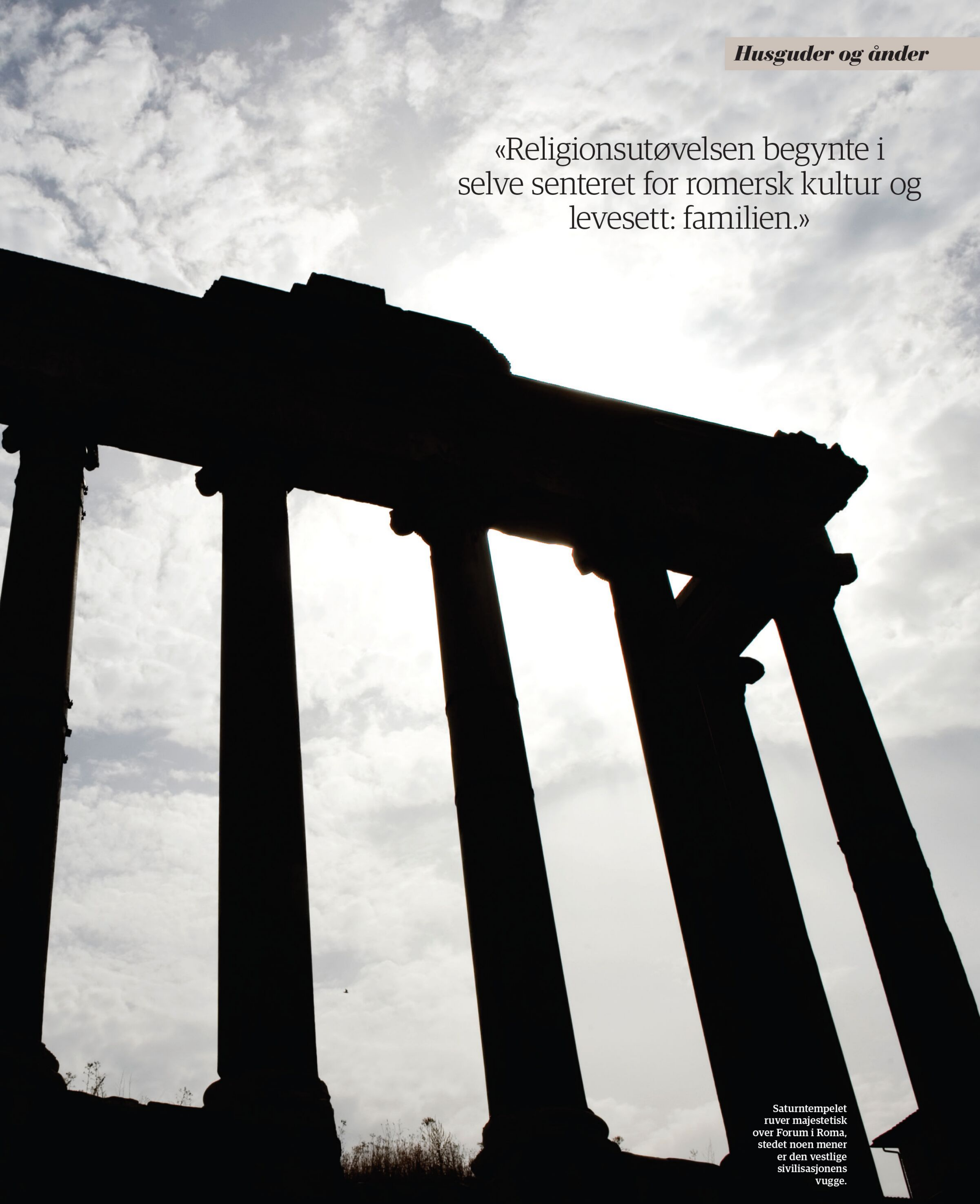
Siden religionen gjennomsyret alle aspekter av dagliglivet i Romerriket, er det logisk at religionsutøvelsen begynte i senteret for romersk kultur og levesett: familien. Den private tilbedelsen i hjemmet var derfor grunnlaget for alt romersk religiøst liv, og den «pietas» eller fromhet som bidro kollektivt til imperiets velvære, hadde sine røtter i den private religiøse andakten i hver enkelt familie.

Hver husholdning hadde sin egen helligdom, viet til gudene som var viktige for dem som bodde der. Gudene var langt fra fjerne skikkelser for romerne, de var snarere et høyst reelt og tilstedeværende innslag i dagliglivet. Husets herre var ansvarlig for å lede husstanden gjennom ritualene, han hadde rollen som en prest i hjemmet.

Bevis på romersk religion finnes fortsatt i Storbritannia i dag: St Paul's Cathedral ble bygget på stedet der det lå et tempel for Diana.

«Religionsutøvelsen begynte i selve senteret for romersk kultur og levesett: familien.»

Saturntempelet ruver majestetisk over Forum i Roma, stedet noen mener er den vestlige sivilisasjonens vugge.

Romersk husalter eller *lararium* fra huset til brødrene Vettii, funnet i ruinene av Pompeii.

Alter fra Vespasians tempel i Pompeii. Alteret på forsiden av tempelet var midtpunktet for ritualene under høytidene.

Gudefigurer ble plassert på husalteret, og ved spesielle anledninger ble det holdt hellige måltider i gudens navn. Man trodde at guden faktisk deltok i måltidet og ble behandlet som en æresgjest, med dekket bord og mat satt frem for dem.

Det var imidlertid ikke bare gudene som påvirket dagliglivet. Særlig i familiens private sfære var det stedets og hjemmets ånder som var av størst betydning. Disse åndene var nært knyttet til husholdningen og familien, og det var avgjørende for en harmonisk tilværelse at man husket å gi dem den nødvendige ære og anerkjennelse. Det fantes ulike typer ånder i et hjem: larer var enten stedets ånder eller ånder fra forfedre som hadde dødd; figurer av disse ble plassert i et skap i hjemmet, og man trodde at de sørget for at familien hadde det bra så lenge de ble holdt lykkelige. De ble ofte med familien til måltidene. Penater eller panes (bokstavelig talt spiskammersånder) var en annen viktig ånd for hjemmet, og sørget for at maten forble god og rikelig hele året. Det fantes også mindre positive ånder som kunne være til stede i huset, for eksempel lemurer, som var ondskapsfulle ånder kjent for å hjemsøke husene. Det ble antatt at larene kunne bli til slike ånder hvis de følte seg fornærmet over at de ikke hadde fått den respekten de fortjente.

En ny vestalinne blir innviet i Vestas tempel foran den evige flammen.

Den andre formen for religiøs praksis som var svært viktig i romernes religiøse liv, var offentlige ritualer. Dette antok mange former, og i motsetning til den religiøse tilbedelsen i hjemmet var den offentlige tilbedelsen i keiserriket en langt mer kontrollert og formell affære som fant sted i spesialbygde templer som gjenspeilte Romas og gudenes prakt. Hver by hadde minst ett tempel, mens Roma selv hadde mange, inkludert templer for Jupiter, Vesta, Castor og Pollux og Vespasian. I templene ble de 12 viktigste gudene og gudinnene i det romerske panteonet tilbedt, sammen med andre som ble ansett som viktige, som Janus, Flora og Pluto. Templenes plassering understreket betydningen av religiøs praksis i romernes liv, og de lå på prominente steder som Forum og i nærheten av de store veiene.

I hvert tempel var bildet av guden eller gudinnen som det var viet til, plassert i hovedrommet, eller «cella». Noen templer ble brukt til å tilbe flere guder, og i så fall hadde hver gud en egen cella dedikert hans eller hennes navn, med et bilde av den aktuelle guden. Man trodde at guden som tempelet var viet til, faktisk bodde i tempelet, og at cellaen var et levende sted for guden, snarere enn et rent symbolsk sted.

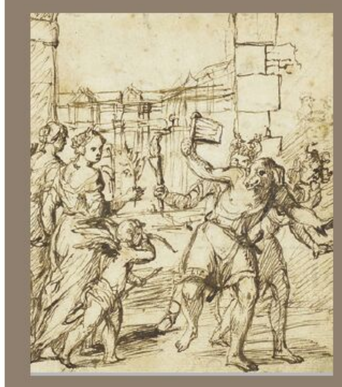
Hvilket tempel eller helligdom man ba ved, var avhengig av hva man ba om: De som ba om noe som hadde med krig eller kamp å gjøre, oppsøkte for eksempel et Mars-tempel, mens de som ba om noe som hadde med kjærlighetslivet å gjøre, oppsøkte et tempel viet Venus. Til tross for tempelets storslåtte omgivelser foregikk de religiøse seremoniene og ofringene faktisk utenfor. Forsiden av tempelbygningen var fremhevet med søyler for å gjenspeile dette og trekke oppmerksomheten mot midtpunktet ved alteret, der handlingen fant sted.

Etter Augustus' regjeringstid fikk avdøde keisere guddommelig status og ble tilbedt sammen med andre guder.

«Den offentlige gudedyrkelsen i imperiet var en langt mer kontrollert og formell affære, som fant sted i spesialbygde templer.»

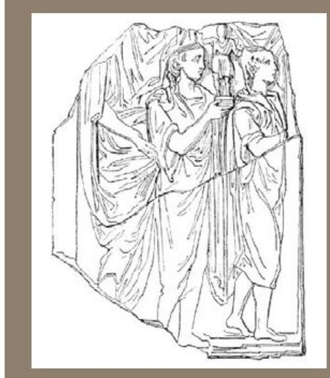
Festdager

Folket i antikkens Roma elsket offentlige feiringer og festdager. Dette er noen få av de mange dagene som ble feiret i løpet av året.

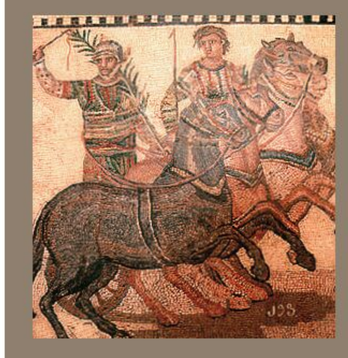
Lupercalia
En feiring av fruktbarhet

Ble holdt den 15. februar. Hunder og geiter ble ofret i Romulus' og Remus' hule, og to lag med gutter iført geiteskinn ble smurt inn med blodet. Deretter løp guttene en bestemt rute med geiteskinnstrimler og pisket tilskuerne underveis. Kvinner som håpet å bli gravide, plasserte seg langs ruten slik at de kunne bli pisket når løperne passerte.

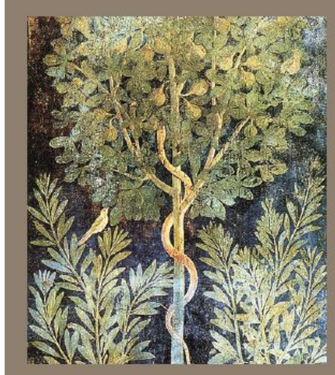
Compitalia
Til ære for *lares compitales*, guder ved veikryss

Dette var en av de viktigste romerske høytidene, som fant sted over tre bevegelige dager i slutten av desember eller begynnelsen av januar. Det ble lagt igjen offergaver ved altrene i veikryssene, og slavene kunne gjøre hva de ville på disse dagene. Trefigurer ble plassert på dørstokker for å blidgjøre larene (gudene) og be dem om å skåne dem som befant seg innenfor.

Consualia
Festen til Consus, kornkammer-guden

I august ble de første fruktene av innhøstingen ofret til Consus på hans nyrengjorte alter, ledet av pontifex maximus og vestalinnene. Det ble arrangert vognløp og leker til ære for Consus, og arbeidsdyrene fikk fri.

Feriae ancillarum
Festen for tjenestejentene

Denne festen, som skal ha blitt avholdt 7. juli, er til minne om da romerne slo den latinske hæren ved hjelp av en tjenestejente ved navn Philotis og et brennende fikentre. Til minne om dette kledde de kvinnelige slavene i Roma seg i sine fineste klær og angrep frie menn med fikengrener.

Marmorfragment som viser forberedelsen av et offer, datert til det 2. århundre e.Kr.

Å gjøre et offer

Ofring var en viktig del av den romerske religionsutøvelsen, særlig under de offentlige storslåtte gudstjenestene i Roma. Det ble som oftest valgt dyr til ofring, og ulike dyr ble ofret til ulike guder; en kvige var nok for Jupiter, men den grådige Mars ville ha en sau, en gris og en okse før han gikk med på å forhandle med dødelige.

Hele offerprosessen var svært kompleks. Etter bønn, deling av vin og et langvarig ritual ble dyret drept og flådd. Deretter ble dyret åpnet, innvollene inspisert og spådommer gjort. Deler av dyret ble satt til side for gudene, før resten ble tilberedt og servert til de fremmøtte.

Selv om det ofte var tilfellet, trengte ikke ofringen nødvendigvis å innebære at et dyr døde; det eneste kravet var at det var et levende dyr, og derfor kunne vin, ost, frukt eller til og med brødsmuler brukes i stedet. I det første århundret f.Kr. ble det vedtatt en lov som forbød ofring av mennesker, noe som tyder på at slike ofringer hadde blitt utført før.

Utenfor Pantheon i Roma. En offerseremoni og prosesjon finner sted, der okser, sauer og griser slaktes ca. 200 e.Kr.

Fordi det var så viktig at religiøse ritualer og seremonier ble utført på riktig måte, ble det offentlige religiøse livet i Roma ivaretatt av de høytstående prestene. Prestene hadde mange roller, blant annet å lede ritualer og prosesjoner, utføre ofringer, tolke varsler og erklære høytidsdager. Det fantes ulike typer prester med ulike funksjoner og ansvarsområder, og det fantes fire store prestekollegier, der pontiffene var de viktigste og mest innflytelsesrike.

Forholdet mellom romerne og gudene deres var komplekst, men i bunn og grunn var det et forhold som bygget på en rekke forhandlinger eller transaksjoner. Den som tilba gudene, ba om noe fra dem, og lovte noe i gjengjeld hvis gudene gjorde det man ba om. For å styrke sine sjanser kunne man gi ofringer – kanskje av vin eller mat – eller utføre et offer i gudens navn for å oppmuntre til et gunstig utfall. Bønn var svært viktig, både i privat og offentlig tilbedelse, og ritualer eller ofringer som ikke ble ledsaget av bønn, ble ikke ansett for å være effektive. Bønn alene kunne imidlertid gi resultater, og gjorde det også.

> «Templer kunne bygges som en takk til gudene etter en triumf, eller som en handel for å garantere suksess.»

Alle deltok i det religiøse livet i imperiet, også de som vanligvis ble ansett for å ha lavere sosial status, som slaver og kvinner. Faktisk var det noen seremonier som bare kvinner kunne utføre, og Romas vestalinner har en sterk plass i historien i dag. Kvinner utførte ikke dyreofringer, og deres rolle i det offentlige religiøse livet var generelt begrenset.

Romerne hadde mange religiøse festdager, og i enkelte perioder i imperiets historie var det flere helligdager enn ikke-helligdager i kalenderen. Noen feiringer varte bare noen få timer, mens andre – som saturnalia-festivalen – kunne vare i nesten en hel uke. Hver gud hadde også en egen festdag, og disse var ofte helligdager.

I tillegg til den «offisielle» religionen i imperiet fantes det flere andre kulter og religioner som eksisterte ved siden av. En av disse var keiserkulten, som dyrket og guddommeliggjorde keiserens person. Det fantes også «mysteriereligioner» som ble importert fra områder som romerne hadde erobret, som for eksempel Mithras-kulten. Kristendommen var selvfølgelig den mest innflytelsesrike og utbredte av disse fremmede kultene og religionene, og den ble keiserrikets offisielle statsreligion på 400-tallet. Utbredelsen av kristendommen gjorde slutt på den gamle gudereligionen – i hvert fall i teorien.

Votiv med motiv av en mor og et barn, funnet på Augustus' Forum i Roma.

Forbrytelse og straff

Religionen gjennomsyret alle aspekter av det romerske livet, og håndteringen av lovbrytere var intet unntak. Forræderi ble ansett som en trussel og en direkte krenkelse av lov og orden, både den sosiale og den religiøse, og ble derfor behandlet som en religiøs forbrytelse. Hvis gjerningsmannen ble funnet skyldig, risikerte han henrettelse, ofte i form av et offer til Ceres eller en annen gud i underverdenen. Forræderi kunne ta mange former, og den som flyttet grensesteiner, svindlet kunder, stiftet brann eller begikk fadermord, gjorde seg ikke bare skyldig i en forbrytelse, men også i å fornærme gudene.

Å holde et løfte var også av stor betydning, og en ed ble ansett som en avtale mellom den som avla eden, og den eller de gudene han sverget til. Hvis eden ble brutt, var det en svært alvorlig forbrytelse, og personen stilte seg i praksis utenfor samfunnet og var dermed prisgitt gudenes nåde. Hvis noen drepte edsbryteren, ble de ikke ansett som skyldige i mord – i stedet ble det tolket som at gudene straffet personen for å ha brutt kontrakten de hadde inngått med dem. Den hellige loven fastslo at både slaver som begikk tyveri og menn som avga falskt vitnesbyrd, skulle kastes ned fra Den tarpeiske klippen. Å plukke avlinger som ikke var ens egne i ly av natten, ble straffet med døden og ofring til Ceres. Prester var ikke immune, og de som ikke oppfylte sine plikter og ble ansett som inkompetente, kunne bli straffet av pontifene.

Presteskapet var avgjørende for imperiets religiøse liv. Her er noen av de ulike prestestillingene.

Statue av krigsguden Mars: festivaler viet til denne guden dominerte mars måned, som er oppkalt etter ham.

Rex sacorum
Hans formål var å utføre de religiøse offerhandlingene som kongen i Romerriket tidligere gjorde under kongetiden. Ordet *rex* betyr konge. Denne presten kunne ikke inneha offentlige embeter, og han ble utestengt fra senatet i et forsøk på å begrense hans makt. Senere var hans embete ansvarlig for å innføre de mange religiøse høytidene på kalenderen.

Quindecimviri
Quindecimviri hadde den viktige oppgaven å vokte de sibyllinske bøker, som inneholdt profetier om rikets skjebne og ble konsultert i viktige øyeblikk for å se hva som måtte gjøres. De var også ansvarlige for å slå sammen alle guder av utenlandsk opprinnelse som ble adoptert av Roma.

Pontif
Denne gruppen ble ledet av pontifex maximus, en stilling som med tiden ble til pavens stilling. Pontifene utførte de offentlige ritualene og seremoniene i det daglige. De overvåket offentlige ritualer. De var det mest anerkjente av de fire store prestekollegiene, og de utnevnte også medlemmer til de andre prestestillingene.

Augur
Augurene var ansvarlige for spådomskunst ved å tolke fuglenes flyvebaner, og de hadde også ansvaret for å avgjøre om utfallet av en handling ville bli positivt eller dømt til å mislykkes i alle livets aspekter, fra kamp til handel og religion. Augurene tolket innvollene til ofrede dyr og var ansvarlige for å fastslå gudenes ønsker, slik at folk kunne handle deretter.

Flamen
Disse prestene var dedikert til en bestemt gud eller gudinne, og hadde ansvaret for å ta vare på tempelet til guden de representerte. Den viktigste *flaminen* var Jupiters (*flamen dialis*), Mars' (*flamen martialis*) og Quirinus' (*flamen quirinalis*). Noen mener at de var de eldste av de romerske prestene, og *flamines* beholdt som regel stillingen sin hele livet.

© Getty

Gudenes tempel

Pantheon er en av antikkens best bevarte konstruksjoner, en bygning som er gudene verdig og som overgår fantasien.

Pantheon i Roma ble konstruert mellom 118 og 125 e.Kr. av keiser Hadrian. Det er et polyteistisk tempel dedikert til alle gudene i det førkristne Roma. «Pantheon» er gresk og betyr 'alle guder'. Det er formet som en rotunde med en halvkuleformet betongkuppel med en rund åpning (*oculus*) i midten. Det opprinnelige Pantheon ble oppført i 27 f.Kr av Agrippa, keiser Augustus' høyre hånd, men brant ned under den store brannen i 80 e.Kr. Det ble deretter gjenoppbygd av keiser Domitian, men led samme skjebne som originalen da det ble truffet av lynet i 110 e.Kr. Hadrian tegnet Pantheon, og det står fortsatt i dag. Nå er det er et populært turistmål i Roma, besøkt av millioner av måpende turister hvert år.

Bygningens design har den spesielle effekten at hvert jevndøgn klokka tolv på dagen skinner sola ned gjennom oculus i en slik vinkel at den treffer gitteret over den lukkede døren og lyser opp gårdsplassen på forsiden. Romerne feiret vårjevndøgn 21. april som byens grunnleggelsesdato, og det må ha vært litt av et syn å se keiseren ved inngangen til Pantheon, badet i lys bakfra.

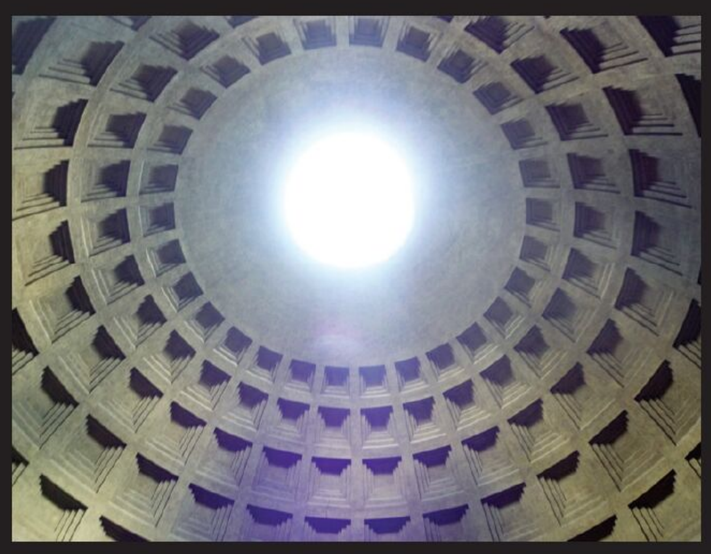
I 609 e.Kr. ble Pantheon gitt i gave til pave Bonifatius 4. av den bysantinske keiser Fokas. Det var det første hedenske tempelet som ble omgjort til en kirke. Det ble dedikert til jomfru Maria og alle martyrene, og det faktum at Pantheon var i kontinuerlig bruk gjennom hele middelalderen, reddet det utvilsomt fra å bli ødelagt.

Inne i Pantheon

Fra materialene som ble brukt til å bygge det, til det multifunksjonelle «oculus» på toppen – *alt* ved Pantheon er rent forbløffende.

Av alle de bevarte byggverkene i antikkens Roma er det Pantheon som forbløffer og imponerer oss mest, takket være sin fantastiske konstruksjon. Den enorme kuppelen, som åpnes på toppen av en oculus som slipper inn dagslys, var en ren romersk oppfinnelse, støpt av betong over en treramme. Den er til dags dato verdens største kuppel av uarmert betong. Kuppelen har en diameter på 43,30 meter og står i perfekt forhold til tempelet, ettersom avstanden fra gulvet til toppen av kuppelen er nøyaktig den samme som diameteren.

Kuppelens indre skulle symbolisere himmelhvelvingen, og oculus på toppen av kuppelen er den eneste naturlige lyskilden i bygningen, bortsett fra døråpningen. I løpet av dagen beveger lyset som passerer gjennom oculus seg rundt i tempelet som et omvendt solur, og denne åpningen sørger også for ventilasjon. Når det regner ledes regnvannet via det svakt skrånende gulvet og ned i et sirlig dreneringssystem.

Pantheon ligger på Piazza Della Rotunda i Roma og bæres av 16 korintiske søyler.

© ThinkStock

Kvinner i mytologien

For romerske kvinner var mytologiens fortellinger ikke bare legender, men også rettesnorer for hvordan de skulle leve.

Da Roma ble grunnlagt, hadde det ikke sin egen rike historie eller mytologi, slik nasjonene rundt hadde. Derfor måtte det romerske folket skape sin egen tilblivelseshistorie med myter og sagn lånt fra sine greske naboer. Med tiden fikk den romerske mytologien sitt eget liv og ble en sentral del av livet i imperiet. Hver by hadde en skytsgud, og det ble opprettet templer i deres navn og ritualer og festivaler for å feire dem. Selv om kvinner ikke var likestilt med menn i dagliglivet, ble de like mye tilbedt og æret i gudenes verden.

I den greske myten ble kvinnen skapt som en skapning underordnet mannen, og hun blir til og med omtalt som en bærer av sorg og laster. Det samme kan imidlertid ikke sies om den romerske mytologien; her skilles det ikke mellom mann og kvinne – selv den første skapningen som ble skapt, er ikke gitt et bestemt kjønn. I den romerske myten virker det som at mannen ikke er helt atskilt fra kvinnen, at de er skapt av det samme, men at de må samarbeide for å forene sine krefter til beste for nasjonen.

Romerske gudinner kom til å representere noen av idealene for kvinnelighet i imperiet: Venus var gudinnen for fruktbarhet, skjønnhet og sex. For romerne symboliserte Venus den kvinnelige, ettergivende, flytende og flyktige naturen. Men i stedet for å representere svakhet ble Venus fremstilt som det avgjørende motstykket til den aktive, brennende mannlige guden Mars. Sammen arbeidet de to skikkelsene, mann og kvinne, i samklang for å skape harmoni, styrke og stabilitet. Selv Minerva, som ble sett på som en kampgudinne, ble ofte avbildet i sorg over de døde, i stedet for å stå seirende over fiendens lik. Juno, gudenes dronning, var gudinne for ekteskap og barnefødsler – og disse to aspektene ved livet ble sett på som så viktige at hun ble gjort til skytsgud for selve byen Roma. Romerne dyrket og æret typiske kvinneskikkelser, i erkjennelsen av hvor grunnleggende viktige deres feminine egenskaper var for imperiet som helhet.

Et av Venus' mange symboler er myrt, en blomst som anses som et kraftig afrodisiakum.

For kvinnene i Roma fungerte disse mytiske gudinnene og kvinneskikkelsene som symboler på hva de skulle strekke seg etter, men de ga også en pekepinn på hva de skulle unngå. Statuene av dem var utstilt over hele byen, festivaler ble feiret i deres navn, og historiene deres ble fortalt fra generasjon til generasjon, og kvinnene i Roma ble innprentet hvilke sider ved disse figurene de burde gjenskape i seg selv. Disse idealene var ikke skjulte eller subtile, men til stede overalt rundt dem fra det øyeblikket de ble født.

Selv om kvinner i romertiden ble betraktet som borgere, hade de begrenset makt overfor staten. De kunne ikke inneha embeter, og de kunne ikke stemme. Flere fremstående kvinner brukte imidlertid

VENUS

Kort biografi

Venus, kjærlighetens og seksualitetens gudinne, er kanskje den mest kjente klassiske gudinnen av dem alle. Hun har blitt avbildet i mange former opp gjennom historien – i bildekunst, operaer, rockemusikk, tegneserier for barn og til og med som navnet på en planet. Venus er et godt eksempel på hvor sterkt den romerske mytologien er forankret i menneskets historie.

«Disse gudinnene fungerte som symboler for hva man skulle strekke seg etter, og også for hva man skulle unngå.»

I likhet med mange andre romerske guder og gudinner ble Venus formet etter sin greske motpart, Afrodite.

Romerrikets mest ikoniske kvinner

Den romerske mytologien var full av sterke og ikoniske kvinner, som ble tilbedt for ulike egenskaper i det romerske samfunnet.

Bellona

Krigsgudinnen Bellona avbildes ofte i militære klær, med hjelm og våpen. Hennes tempel ble brukt av det romerske senatet som et sted der man diskuterte utenlandsk krig, og det var herfra en krig offisielt ble erklært som åpnet.

Venus

Venus var gudinnen for kjærlighet, skjønnhet, sex og begjær. I den romerske myten blir hun sett på som det romerske folkets mor, og dermed ble hun en sentral skikkelse i romernes liv. Hun var så høyt ansett at Julius Cæsar selv hevdet at han nedstammet fra henne.

Juno

Juno var gift med Jupiter, kongen og den mest fremtredende av alle de romerske gudene, og fungerte som beskytter av kvinnene i Roma. Hun ble også sett på som Romerrikets skytsgudinne. Det var mange festivaler rundt Juno, og de ble for det meste feiret av kvinnene i Roma.

Minerva

Minerva var jomfru og datter av Jupiter, og ble tilbedt som gudinne for kunst, musikk, poesi og visdom. Etter hvert utviklet Minervas rolle seg til å bli en krigsgudinne, og hun ble tilbedt før et slag.

Diana

Diana var gudinne for jakten, månen og fødsler, men hun var også en jomfrugudinne og en svært fremtredende kvinneskikkelse i romertiden. Hun var en av de tidligste gudinnene som ble dyrket lengst, og var nesten like gammel som byen selv. Diana var også en gudinne for slaver, og de av lavere byrd kunne søke tilflukt i templene hennes.

det vi kan kalle kvinnelist og intelligens til å påvirke bak kulissene, men fortellinger om betydelige romerske kvinner er fraværende i Romerrikets historie. Vi kjenner mange av navnene deres, men da som koner, søstre og døtre – ikke som personer eller individer i sin egen rett. For kvinner i Roma var forventningen at de skulle bli hustru og mor, og denne forventningen manifesterte seg i mytene og legendene som formet romersk liv og tro.

Den kanskje mest kjente myten om kvinnens plass i det romerske samfunnet er sagnet om sabinerinnerovet. Fortellingen handler om at da Romulus grunnla Roma, var byen sterk og velstående, og den fryktet ikke andre stammer, ettersom de lett kunne beseires av Romas mektige tropper.

> Vestalinnenes oppgave var å holde den hellige ilden brennende på gudinnens alter.

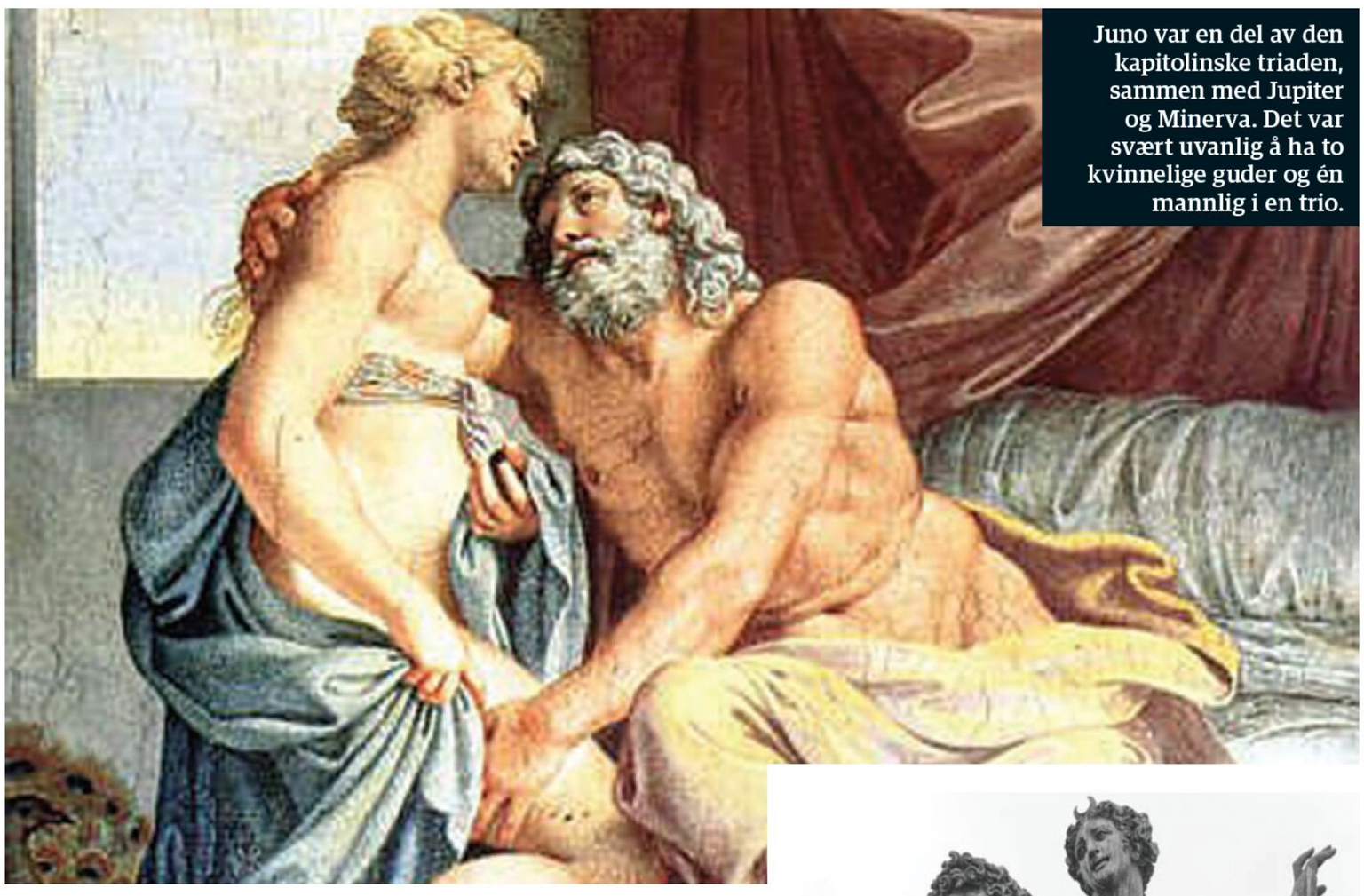
Men Roma sto overfor en krise: byen manglet kvinner. Etter å ha mislyktes i å danne allianser med nærliggende stammer gikk Romulus til mer ekstreme handlinger. Han inviterte nabostammen sabinerne inn i byen for å feire Consualia. På signal fra Romulus grep de romerske mennene de unge sabinerkvinnene og førte dem bort. Roma hadde handlet for å danne en allianse, men sabinerne var forståelig nok ikke fornøyd.

Det brøt ut krig mellom de to stammene. I mellomtiden hadde sabinerkvinnene ifølge sagnet avfunnet seg med rollen som romerske hustruer, og de var fortvilet over den brutale krigingen.

I et av slagene stormet kvinnene frem, stilte seg mellom de to stammene og bønnfalt dem om å slutte å slåss. Ektemennene, brødrene og fedrene ble rørt av kvinnenes ord og bestemte seg for å slutte fred.

Sagnet er ikke ment som en advarsel, det understreker snarere hvor viktig rolle kvinnene hadde. Det var de som forente de to stridende stammene, det var de som satte en stopper for blodsutgytelsen, og til syvende og sist er det kvinnene som skaper fred.

Fortellingen understreker hvor viktige de er for å danne allianser og vokse seg sterkere som nasjon. Kvinnene ble ført bort mot sin vilje, men de aksepterte sin skjebne og omfavnet sine roller som hustruer og mødre. Historien sendte et klart budskap til enhver ung jente som fikk høre den

Juno var en del av den kapitolinske triaden, sammen med Jupiter og Minerva. Det var svært uvanlig å ha to kvinnelige guder og én mannlig i en trio.

Angerona var en mindre kjent gudinne, kjent for å lindre menneskers lidelser og sorger. Hun ble betraktet som en beskytter av Roma.

Ceres og Proserpina utviklet seg til en «mor og jomfru»-kult, og religiøse autoriteter ville gjerne at kvinner dyrket disse.

Bellona ble fremstilt som krigsguden Mars' gemalinne, og de to er ofte avbildet i arbeid og kamp sammen.

– din rolle er å bidra til å styrke Roma gjennom ekteskap og allianser, du er et redskap for å forene to sterke familier, og selv om det kan virke passivt, er din rolle svært viktig.

En annen legende som fremhever kvinnens rolle som hustru og mor, er historien om Romulus og Remus. I denne berømte fortellingen om grunnleggeren av Roma er ulven en fremtredende kvinneskikkelse. Etter at barna er blitt kastet i Tiberen, blir de reddet av en hunnulv som ammer dem. Dette bildet av ulven som ammer tvillingguttene ble et svært viktig og sentralt bilde på hele nasjonen, og ble vist både på statuer og mynter. Romulus grunnlegger byen og feires som en helt, men selv om ulvemoren spiller en relativt liten rolle, ble hun hyllet og æret i stor grad.

Budskapet til romerske kvinner som vokste opp med denne historien, var at selv om du ikke blir en helt eller leder, er ditt bidrag til å føde og oppfostre barn som en dag skal bli det, like viktig. Fortellingen gir morsrollen verdi, for uten ulvemoren ville ikke Roma eksistert.

Ikke alle myter behandlet sine kvinneskikkelser med like stor sympati. I mange myter ble frykt og straff brukt som en advarsel til kvinner om hvordan de skulle oppføre seg. Selv om Herkules' arbeid opprinnelig var en gresk fortelling, fant den også veien inn i den romerske mytologien. Historien om amasonene, en rase av krigerkvinner som levde isolert fra menn, er en sterk advarsel til alle kvinner som ønsker å bli selvstendige. Da Herkules ba om å få låne dronningens belte, ble dronningen forelsket i ham og gikk med på å gi ham det. De andre amasonene trodde imidlertid at Herkules truet dronningen deres og gikk til angrep på ham. Herkules grep dronningen, drepte henne, tok beltet og stakk av. Denne fortellingen var en advarsel til kvinner som trodde de kunne overleve uten menn; uansett hvor sterke de tror de er alene, kan de likevel bli overlistet og beseiret av mannen – nok et sagn som forteller kvinner at deres plass i samfunnet bør være i harmoni med menn. Disse fortellingene om kvinner som ikke oppfylte sin forventede rolle i samfunnet, har åpenbart en lang historie. Dette var lenge før Shakespeare skrev *Romeo og Julie og* Ovid skrev myten om Pyramus og Thisbe. I likhet med *Romeo og Julie* var Pyramus og Thisbe et kjærestepar som ikke fikk lov til å være sammen på grunn av sine rivaliserende foreldre. De bestemmer seg for å møtes i all hemmelighet, men Thisbe får øye på en løvinne og flykter fra stedet mens hun legger fra seg sløret. Pyramus finner sløret, antar det verste og tar livet av seg. Thisbe finner ham, og i sin fortvilelse følger hun ham i døden. Denne tragiske fortellingen ble ikke sett på som romantisk, men snarere som en advarsel til alle unge romerske jenter som ville følge hjertet sitt. Historien lærte dem en viktig lekse om å lytte til foreldrenes ønsker, ellers risikerte de hjertesorg og i ytterste konsekvens døden.

Romantikk ble sjelden omtalt i et positivt lys i den romerske myten; den var villedende og farlig, særlig for unge kvinner. To av de mest berømte elskende i gresk og romersk mytologi er Paris og Helena, og deres forhold forårsaket den trojanske krigen. Den romerske mytologien var full av romantikk, men den gikk nesten uten unntak hånd i hånd med tragedier. Kvinner ble, i likhet med menn, oppfordret til å tøyle sine lyster, og heller samarbeide for nasjonens beste.

Selv om sabinerinnerovet høres brutalt ut, var det ikke en offerhistorie, men en fortelling om kvinners styrke og betydning.

Jomfruenes hellige renhet

Vestalinnene var blant de viktigste skikkelsene i Roma.

Et svært sentralt tema i romersk mytologi var jomfruelighet. Flere av de mest fremtredende gudinnene ble hyllet som «jomfrugudinner». Diana, gudinnen for jakten, månen og merkelig nok fødselen, var en jomfrugudinne. Hun var forbundet med alt som er lyst, ærverdig og knyttet til den himmelske verden. I det gamle Roma ble dermed jomfrudommen betraktet som noe som skulle holdes hellig.

Sammen med Diana utgjorde Minerva og Vesta de tre jomfrugudinnene. Minerva var visdommens og kunstens gudinne, mens Vesta hadde ansvar for ildstedet, hjemmet og familien. Disse tre gudinnene var svært populære og fremtredende i det romerske livet. Det er interessant å legge merke til hvor mange høytstående gudinner som var jomfruer. Jomfruelighet var høyt verdsatt og hellig, og kvinnene som hadde den intakt, ble høyt ansett.

Jomfruelighet ble i så stor grad ansett som hellig og nærmest guddommelig, at vestalinnene ble skapt i Vestas navn. Disse prestinnene hadde ansvaret for å holde den hellige ilden som brant i Vestas tempel i live, og de avla et kyskhetsløfte som frigjorde dem fra den vanlige forventningen om å føde barn og gifte seg. Fordi vestalinnene var kyske, ble de ansett som de eneste som var hellige nok til å utføre en rekke rettigheter og tjenester som selv deres mannlige overordnede ikke kunne utføre. Man mente at disse ritualene ble utført på vegne av det romerske folket, og derfor ble de feiret og hyllet som en viktig del av Romas styrke og stabilitet.

En platte fra det 1. århundre f.Kr. fra Hildesheims sølvskatt som forestiller gudinnen Athena.

Deres jomfruelighet var så høyt ansett at enhver dødsdømt fange som så en vestalinne på vei til henrettelsen, ble benådet umiddelbart. Til forskjell fra alle andre kvinner kunne de eie eiendom, stemme og testamentere. Jomfrueligheten ble hyllet som det nærmeste man kom guddommelighet på jorden. Straffen for en vestalinne som brøt kyskhetsløftet, var døden ved levende begravelse.

I romersk mytologi er det mange eksempler på jomfruelighetens betydning. I historien om Romulus og Remus var det en vestalinne, Rhea Silver, som etter å ha blitt voldtatt av Mars, fødte Romas grunnleggere. I historien om Proserpina fremstilles Ceres' og Jupiters jomfrudatter først som den typiske idealistiske, uskyldige jomfruen som samler blomster og leker med nymfer. Men så blir hun bortført av underverdenens gud, Pluto, voldtatt og dratt ned i underverdenen for å gjøre henne til sin dronning. Nymfene gråter over tapet av sin skjønne jomfru, og Ceres, som er rasende over kidnappingen av datteren sin, skaper ørkenen.

I den greske versjonen av samme fortelling danner Hades og Persefone et mektig par, men i den romerske myten fremstilles Proserpina som et mer ufrivillig offer. Jupiter lurer henne til å spise seks granateplefrø, noe som tvinger henne til å vende tilbake til ham seks måneder i året. Denne historien ble brukt til å forklare årstidsskiftene, der våren indikerer gleden over Proserpinas hjemkomst, mens vinteren viser en ufruktbar verden når hun må vende tilbake til sin fangevokter. Tapet av jomfrudommen er en avskyelig forbrytelse, som hele verden lider under.

Det er lett å forstå hvorfor romerne satte jomfruelighet i et hellig lys. I Roma ble kvinner fortsatt betraktet som mannens eiendom, og ved å sørge for at kvinner forble jomfruer før ekteskapet, kunne de bekrefte farskapet til barna sine. Ved å gjøre jomfrudommen til en så hellig rettighet la man press på unge jenter til å holde seg unna sex og graviditet før ekteskapet. Kyske kvinner sikret ekteskap mellom de adelige husene, og dermed videreføring av slekter. Jomfruelige kvinner kunne vise selvbeherskelse og vise at de kunne følge reglene. Dette gjorde dem til et attraktivt valg for en velstående ektemann.

Innvielsen av en ny vestalinne som vist i *Ofringen av Vestal*.

Skjønnhetsidealet

Skjønnhetsnormene for romerske kvinner kommer tydelig frem i avbildninger av gudinnene.

Englefjes

Det var ikke regnet som attraktivt å ha solbrun eller mørk hud. Ren, blek hud var et tegn på at man tilhørte overklassen. Siden innfødte romerske kvinner ikke hadde denne hudtypen fra naturens side, brukte de hvitt kritt, bly eller arsenikk for å bleke ansiktet. Store øyne med lange øyevipper var også populært. Siden man trodde at kvinners øyevipper falt av ved overdreven seksuell aktivitet, ble lange øyevipper et tegn på kyskhet.

Godt hår

I antikkens Roma var hår et skjønnhetsideal for både menn og kvinner, og tykt, krøllete langt hår var det mest attraktive. Kvinner farget håret svart, rødt eller blondt. For å etterligne gudinnenes frodige, tykke frisyrer brukte de også parykker. Alt hår som ikke var på hodet, ble sett på som uattraktivt og ble fjernet ved napping, voksing eller barbering.

En beskjeden barm

Til forskjell fra i dag var små, runde bryster faktisk mer beundret enn store. Store bryster ble sett på som humoristiske eller som et tegn på alderdom. Unge romerske jenter ville aller helst ha små bryster, så de gikk med strophium (en slags forløper for bh i form av et bånd) som satt altfor stramt, for å hemme veksten.

Den perfekte fødeformen

Å være tynn var ikke en attraktiv egenskap i antikkens Roma. Siden mye av kvinnens liv gikk med til å føde og oppdra barn, var brede hofter ansett som svært attraktivt, og selv om mennene ikke likte at kvinnene deres var for store, var en fyldig, fast kropp idealtypen.

Less is more

Ekstravaganse var uglesett, og selv om velstående kvinner av og til bar juveler og halskjeder, ble alt annet sett på som skryt og praling – en svært negativ egenskap. Dette er sannsynligvis grunnen til at nesten alle moderne avbildninger av romerske gudinner er enkle, minimale og beskjedne.

© Alamy

«Etterpå holdt de hemmeligheten for seg selv om hva som hadde foregått, noe som styrket båndet mellom kultmedlemmene.»

Romernes mystiske kulter

Oppdag de hemmelige ritene og bisarre ritualene i Romerrikets underjordiske verden.

En stor del av den romerske religionen var offentlig i sin natur. Det var svært viktig at alle borgerne i byens hadde et godt forhold til gudene. Dette skjedde gjennom regelmessige ofringer og vedlikehold av en rekke templer som var viet til dem. Men bak stengte dører var det noen som søkte en dypere kontakt med de guddommelige gjennom ville fester med selvlemlesting og rituelle rollespill. Disse hemmelige selskapene ble kalt «mysteriekulter». Fenomenet kom fra Østen, ble spredt over hele den romerske verden og ble veldig populært.

Disse selskapene viet seg til ulike guder og lovet sine utøvende medlemmer et lykkelig liv på den andre siden. Mysteriekultene tillot medlemmene å delta direkte i gudstjenesten, og seremoniene inneholdt ofte ekstatisk dans og sang. Meningen var at erfaringene skulle være omveltende, og seremoniene skilte seg sterkt ut fra de faste ritualene i den offentlige religionen.

En av de tidligere kultene som nådde Romerriket, er den som dyrket Magna Mater, den store mor. I år 204 f.Kr., mens de kriget mot Karthago, fikk romerne vite om en profeti som skulle være nøkkelen til å beseire fienden. De måtte finne kultbildet av den store mor, som befant seg i fjellet Ida i den greske polisen Pergamon, og føre det tilbake til Romerriket. Symbolet var en hellig stein. Det var begynnelsen på en lang romersk tradisjon med å dyrke Magna Mater. Andre påvirkninger østfra var Mithras fra Persia. Selv om Persia og Romerriket hadde vært fiender i lang tid, ble Mithras likevel en populær gud blant romerne, først og fremst blant soldater, tjenestemenn og handelsmenn.

På dette maleriet fra 1600-tallet ser vi den store mor (Magna Mater) når hun mates med allegoriske skildringer av årstidene.

På 100-tallet f.Kr. kom Isis-kulten fra Egypt. Isis var en egyptisk modergudinne som kom til å bli elsket over hele den romerske verden. Romerne lånte Dionysos av grekerne, som de omdøpte til Bacchus – jordbruket og vinens gud. Kanskje ikke så rart at kulten rundt Bacchus hadde ekstatiske riter med både dans og drikk. Det skulle gi frelse til tilbederne og fremkalte en transeliknende tilstand. En annen utbredt kult var de elevsinske mysterier. Det ble holdt jordbruksfester hver høst i Eleusis i Hellas. Det var til ære for Demeter, jordbrukets gudinne, og hennes datter Persefone som først døde og steg ned i dødsriket for senere å bli gjenfødt. Men før festlighetene kunne begynne, måtte medlemmene i mysteriekultene innvies.

Innvielse

Det grunnleggende elementet i alle romerske mystikkreligioner var mysteriet, som var et strengt hemmelig ritual eller et teologisk punkt. For å få kunnskap om dette mysteriet måtte personen innvies. Dette var helt frivillig, og ingen ble tvunget til å bli med i en mysteriekult eller delta i deres seremonier. Formålet med innvielsen var at den innvidde skulle få direktekontakt med guden gjennom en intens og uforglemmelig seremoni. Denne ekstatiske opplevelsen kunne ikke forklares, men bare erfares.

Etterpå holdt de hemmeligheten for seg selv om hva som foregikk, og det styrket båndet mellom kultmedlemmene.

Innvielsen i bacchanalia, kultfestene til ære for Bacchus, ble gjennomført av en gruppe deltakere som danset sammen i fjellene. De fleste var kvinner, og de kaltes bakkanter. Noen gjennomførte innvielsen privat, og da ble det forventet at man avsto fra mat i ti dager. Etter det var det fest, og den ble avsluttet med et rituelt bad, som en renselsesprosess. Bare da var de velkomne inn i Bacchus-helligdommen.

Innvielsesritualene for dem som fulgte Isis, «Den mystiske damen», var stort sett de samme som for dem som fulgte Bacchus. De innvidde måtte bade, og deretter ble de renset, og de avsto fra mat i ti dager, etterfulgt av flere dager med festing. De bar også seremonielle klær ved innvielsen, og det ble vist frem hellige hieroglyfer. Det som trakk mest hos denne velvillige gudinnen, var løftet om et liv etter døden.

Den hemmelige kulten rundt de elevsinske mysterier fortsatte å leve videre i Hellas under Romerriket. De som ville innvies, måtte delta i de såkalte mindre mysteriene som ble holdt hver vår i Athen, som lå nær Eleusis. Denne innvielsesprosessen inneholdt ofringer, rituell rensning, faste og hymnesang.

Den store mor representerte det feminine i form av fruktbarhet. Magna Maters mannlige prester kaltes gallus og var evnukker. De kastrerte seg selv som en del av å vie seg til å bli hennes prest. Motivasjonen bak denne ekstreme handlingen var at elskeren hennes, guden Attis, hadde gjort det samme.

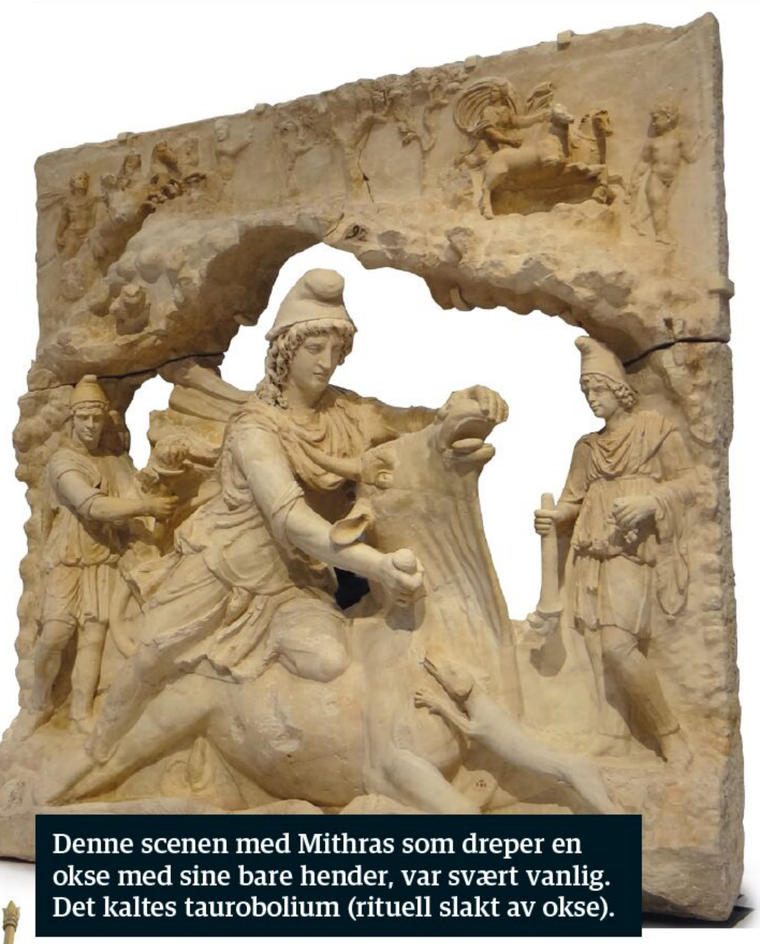
I mithraskulten var det sju ulike nivåer som hver og en tilsvarte en av de sju kjente planetene. Hvert nivå hadde også sine egne ritualer for innvielse. På et av nivåene var den innvidde naken og hadde bind for øynene. Med hendene bundet bak ble han tvunget til å gå ned i knestående. To menn sto på hver side av mannen under seremonien. Så ble et sverd rettet mot ham. Han måtte ligge flatt på bakken mens en krone ble plassert på hodet hans. I motsetning til de andre kultene akseptrerte mithraismen bare menn som kultmedlemmer.

Et annet innvielsesritual besto i å skyte en pil med pil og bue. Det spilte på en historie fra Mithras' liv der guden skjøt en pil i en klippevegg slik at det rant vann ut av fjellet.

Bacchus-mysteriene (Dionysius) skapte skandale i Romerriket, men det hindret ikke slike som Marcus Antonius fra å beskytte kulten.

Denne scenen med Mithras som dreper en okse med sine bare hender, var svært vanlig. Det kaltes taurobolium (rituell slakt av okse).

Riter

Magna Mater-kulten (den store mor) var populær i hele antikkens verden. Hun var kjent under mange andre navn, som Rhea, Demeter og fremfor alt Kybele, den frygiske gudinnen. Hjemvendte romere tok med seg dyrkingen av henne. Hun var ikke bare mor til alle guder, men også til hele menneskeheten. Ritualutøvelsene i Romerriket holdt forbindelsen åpen mellom gudinnen og hjemlandet hennes i Lilleasia (dagens Tyrkia). Helligdommen i Vatikanet var kjent som Fryganium, og lederen for kulten var en frygisk yppersteprest. Det ble holdt en årlig festival til hennes ære, som varte i sju dager, da det blant annet ble arrangert hesteveddeløp.
Ritene omfattet blant annet dans og musikk på fløyter, cymbaler, trompeter og tamburiner. Mens dansen pågikk, skar prestene seg selv med kniv, for blodet deres symboliserte verdens fruktbarhet.

Den romerske gudeverdenen

Mysteriekultene erstattet ikke romernes tro på sine klassiske guder, men utfylte **den.**

Jupiter
Himmelens gud Jupiter var den mektigste av gudene. Han var gift med Juno og far til mange guder og helter.

Venus
Kjærlighetsgudinnen var eventyrlig vakker og hadde flere forhold med både guder og dødelige menn.

Apollo
Jupiters sønn med Latona var musikkens og solas gud. Han var også broren til Diana.

Romersk mytologi lånte mye av den greske, noe som førte til at mange guder, helter og historier ble endret.

Amuletter og pynt

Romerne støtte på gudene sine overalt – hjemme og på reise.

Det romerske hjem ble beskyttet av spesielle skytsånder, såkalte larer («lares»). De var opprinnelig forfedrenes ånder som våket over etterkommernes bosted. De beskyttende husgudene sto i sentrum av familiens religiøse liv. Ved siden av ildstedet hadde de gjerne et skrin med en åndestatue i. Hver morgen hilste de den med bønner. Ved festivaltider ble ånden tilbudt mat. Utenfor huset trodde romerne at åndene voktet over veien som dannet grensen mellom ens åker og naboens åker. Slik ble larene også guder for de reisende.

En annen gruppe skytsånder kaltes penater, og de beskyttet hus og fe og passet på hele familien. De kom angivelig til Romerriket fra Troja med helten Æneas, og åndene ble dyrket ved ildstedet der det alltid brant til deres ære. Ved middagstid ofret alltid familien en bit av maten til sine huspenater. I tillegg til husgudene, larer og penater fantes det også guder som beskyttet selve den romerske stat.

Et særlig dramatisk ritual i Magna Mater var det som kaltes taurobolium, en dåp i okseblod. Et hull ble gravd, og planker ble lagt over. Så krøp en mann ned i hullet, og oksen ble ført over på plankene. Så ble oksen slaktet med et spyd, og blodet rant ned mellom plankene og over mannen i hullet. Når alt blodet var rent ut av oksen, krøp mannen opp av hullet. Da var han renset for tjue år fremover. Han hadde fått kraften av den store mor, symbolisert av okseblodet. Beskrivelsen kommer imidlertid fra en kristen forfatter og kan derfor være upålitelig. Mange historikere tror heller at blodet ble oppbevart i krukker.

Den egyptiske gudinnen Isis hadde mye til felles med den store mor, ettersom de begge ble ansett som herskerinner over liv og fruktbarhet. Ritene hennes garanterte et lykkelig etterliv for tilbederne. Temaet for disse seremoniene var et rituelt skuespill om døden og gjenoppstandelsen av hennes ektemann, Osiris. Osiris' gjenfødelse symboliserte også naturens gjenfødelse om våren. En død person kunne vekkes til live igjen med ordene «Stå opp for livet, du skal ikke dø!» og «Osiris, lev! Stå opp, du ulykkelige som ligger der! Jeg er Isis!». Akkurat som Isis løftet Osiris fra de døde, skulle den troende døde bli vekket til liv igjen.

I likhet med Magna Mater og Isis var Demeter en morgudinne, og mysteriene hennes ved Eleusis ble feiret, med fokus på Demeters søken etter datteren Persefone, eller Kore, den unge møy i gresk mytologi. Hades bortførte henne, og siden ble hun holdt fanget i underverden. Den utrøstelige Demeter reiste jorda rundt for å lete etter henne. Alle avlinger sluttet å vokse, og pest og død herjet i verden. Det skjedde så mye elendighet at Zevs selv måtte gripe inn og redde Kore. Men siden hun hadde spist granateplefrø mens hun var hos Hades, måtte hun i all ettertid tilbringe en tredjedel av året sammen med ham. Kores tid i underverden er derfor så sørgelig for moren at om vinteren vokser det ingenting på jorda. Når våren kommer, blir Demeter gjenforent med sin datter, og livet vender tilbake til jorda.

Når en person var vel innviet i de mindre mysteriene, fikk vedkommende lov til å ta del i de større mysteriene, som pågikk i flere dager med ofringer, renselse og faste.

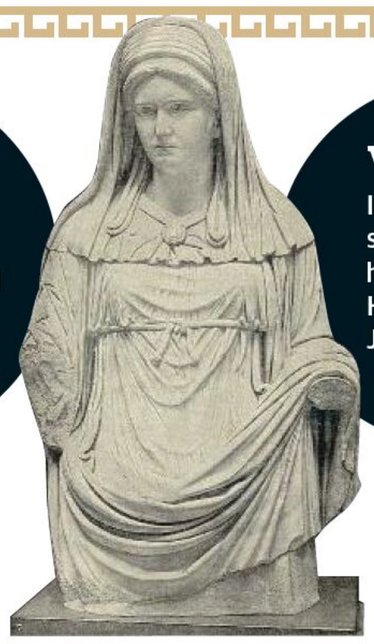
Diana
Jaktens og jomfrudommens gudinne. Hun var datteren til Jupiter og Latona og søsteren til Apollo.

Minerva
Visdommens og krigskunstens gudinne. Hun var datter til Jupiter og en pålitelig beskytter av menneskehelter.

Vulkan
Vulkan, Jupiters sønn, var gudenes smed. Han lagde de utroligste ting til gudene i smien sin. Han var gift med Venus.

Vesta
Ildens gudinne som våket over hjemmets arne. Hun var søsteren til Jupiter.

Nøyaktig hva mysteriene gikk ut på, er ikke kjent for dagens historikere – de ble holdt hemmelige – men det virker som at det omfattet musikk, dans og dramatiseringer av Persefones bortføring og gjenoppstandelse. Den mest dramatiske delen av mysteriene var muligvis at deltakerne fikk en slags åpenbaring i form av kraftig lys.

Mithras var først og fremst en gud som var knyttet til sannheten. Han sto nærmest en av de høyeste gudene i zoroastrismen, Ahura Mazda. Da mithraismen gjorde sitt inntog i den romerske verden, ble Mithras en svært viktig gudeskikkelse. Romerne betraktet Mithras som en frelser. Kultens riter gjenspeilte grunnmyten om Mithras, som skal ha blitt født av en klippe. Ahura Mazda fødte først en villokse, som Mithras slo ned og slepte inn i en grotte. Oksen klarte å rømme, men Mithras sporet den opp og skar over halsen på den. Livet rant ut av oksen idet blodet sprutet. Mithras-følgerne pleide å samles i underjordiske templer der de feiret med fellesmåltider med vin og brød. Målet med mithraismen var å rense den udødelige sjelen og gjøre den klar til å vende tilbake til lyset når kroppen døde.

Undertrykt

Generelt sett godkjente ikke romerne disse mysteriekultene, selv om de var svært utbredt og hadde mange tilhengere. En del keisere ble til og med tilhengere, ikke minst keiser Domitian (som regjerte 81–96 e.Kr.) som var innvidd i Isis-mysteriene. Også keiser Gallienus (som regjerte 260–268) var innvidd i de elevsinske mysteriene.

Den romerske historieskriveren Titus Livius levde rundt år 0, og med skrekkblandet fryd skrev han om de bacchiske mysteriene: «Damer kledd som bakkanter og med ustelt hår sprang til Tiber med brennende fakler og kastet dem i vannet. Så plukket de dem opp igjen mens de fortsatt brant – ettersom faklene var dyppet i svovel og kalsium. De påsto at gudene bortførte menn og bandt dem fast til maskiner i skjulte grotter.»

Men det virker som om Livius var mest bekymret for at mysteriene var en unnskyldning for seksuell omgang mellom mannlige og kvinnelige innvidde. Kravet om hemmelighold gjorde at uroen økte blant de uinnvidde i Romerriket. En logisk, dog utilsiktet konsekvens.

Da keiser Konstantin den store i år 312 seiret ved Den milviske bro, som var beskyttet av den kristne guden, ble det utslaget som fikk ham til å konvertere hele imperiet til kristendommen. Det ble stadfestet året etter med Milano-ediktet. I løpet av 300-tallet økte de kristne i antall og fikk mer makt. Mysteriene var nå en hedensk tro, og de begynte å tape terreng i takt med at kristendommen ble imperiets dominerende religion. Men praktiseringen av mysteriene forsvant ikke så fort. Til og med mot slutten av 300-tallet kunne romere fortsatt stolt erklære at de var innvidd i en kult. Men på samme tid, i år 391, forbød keiser Theodosius all dyrking av hedenske guder i Romerriket, også å oppøke templene deres. Året etter forbød han alle hedenske religioner uansett hvilke.

«Kravet om hemmelighold gjorde at uroen økte blant de uinnvidde i Romerriket. Logisk, dog utilsiktet.»

Det var også andre hendelser som bidro til å sette sluttstrek for mysteriereligionene. I år 395 angrep gotere Demeter og Kores tempel ved Eleusis og ødela dem. Tempelet ble aldri gjenoppbygd. Det betydde slutten for mysteriekulten som hadde blitt holdt der siden senest 700-tallet f.Kr. Hedenskapen skulle likevel leve videre i redusert form i mange år til. Det fantes fortsatt mange nok tilbedere til at Augustin kunne skrive boka si De civitate Dei (Guds stat). Det gjorde han for å motbevise anklagen fra Romerrikets gjenværende hedninger, om at forkastelsen av de gamle guder var årsaken til at visigoterne plyndret og erobret Roma i 410. Men at mysteriereligionene forsvant, var uunngåelig idet antikkens verden var i endring og middelalderen sto for døren.

En kunstners tolkning av et mithrastempel. Merk altrene og draktene som brukes i seremonien.

Neptun
Neptunus med sin trefork var havets gud og den yngre broren til Jupiter.

Mars
Mars var romernes krigsgud og var rangert rett under Jupiter.

Merkur
Jupiters budbringer som var rask på foten. Mercurius førte de døde ned til underverden.

Ceres
Naturens og jordbrukets gudinne. Ceres vernet om fruktbarheten og var søsteren til Jupiter.

Mysterie-villaen

Mysterievillaen hadde ligget begravd under aske i århundrer. I dag er den et vindu inn til den mystiske kultusdyrkelsen som foregikk i antikken.

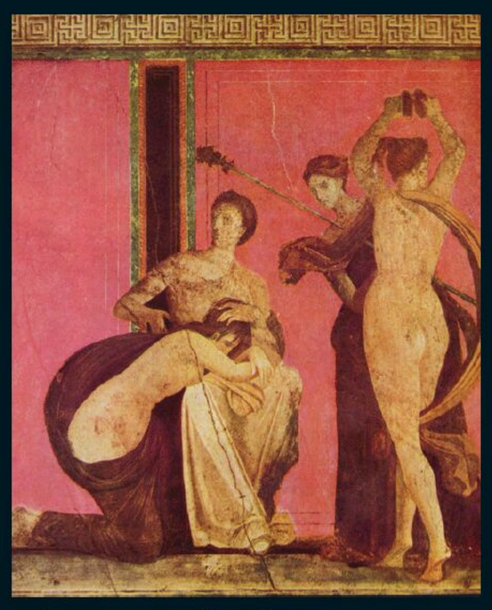
Mysteriekulten Bacchus (Dionysus) var veldig populær i Romerriket og hele Italia. Men det er sjelden vi få se hvordan tilbederne feiret sine myter og guder. I dag er vi heldige som har tilgang til Mysterievillaen, et hus som har vært beskyttet fra tidens tann. Ironisk nok er det vulkanutbruddet på Vesuv i 79 e.Kr. som har sørget for det. Med vulkanutbruddet ble den nærliggende byen Pompeii begravd av aske og glemt. Byen lå begravd helt til den ble gjenoppdaget på 1700-tallet.

Det finnes et stort rom i villaen der veggene er dekket av malte fresker i sterke farger og en fantastisk detaljrikdom som viser den mystiske dyrkingen av Bacchus. Disse maleriene er de mest berømte som er bevart fra romertiden. Freskene strekker seg over tjue meter og viser et antall guder, menn og kvinner i nesten naturlig størrelse, som hengir seg til å dyrke Bacchus.

Det er vanskelig å tolke scenene ettersom sammenhengen har gått tapt. Det første man trolig ble møtt av når man gikk inn i rommet, er et maleri av Bacchus sammen med Ariadne. I en scene ser vi den lubne Silenius spille lyre; i en annen ser vi en ungdommelig Pan spille på fløyten sin. I en tredje scene ser vi en annen kvinne hvile hodet sitt i noens fang, mens en bevinget kvinne slår henne med en kjepp.
Ved siden av dem danser en kvinne med cymbaler. Mest sannsynlig viser freskene i Mysterievillaen innvielsen av en ung kvinne i bacchuskulten.

Denne fresken fra Mysterievillaen viser trolig en innvielse i Bacchus-kulten med gudene Silenus og Pan.

Denne fresken i Mysterievillaen er en av verdens best bevarte romerske kunstverk.

Ryktene om seksuelle overgrep og drap førte til at bacchusmysteriene i en periode ble forbudt.

© Alamy, GettyImages, Thinkstock

Livet i legionen

Romas militærvesen besto av noen av de best trente soldatene i verden. De utgjorde en imponerende styrke.

Tekst: **Tim Williamson**

Den romerske hæren var svært godt organisert og en ytterst disiplinert krigsavdeling. Hver legion besto av rundt 5000 menn, og alle var trent og væpnet for å beseire fiender i alle de enorme romerske territoriene. Ryggraden i en legion var legionærene, tungt væpnede fotsoldater som hadde sverget troskap til senatet, Romas befolkning (Senatus Populusque Romanus) og senere til keiseren. Hverdagen til disse mennene besto imidlertid ikke av praktfulle eventyr der de kjempet mot Romas fiender. Hverdagen besto derimot av strenge rutiner, endeløse timer med marsjering og enda flere timer med trening.

En legionær marsjerte, arbeidet, spiste, kjempet og hvilte side om side med mennene i sitt contubernium, altså lag. Hvert contubernium besto av åtte soldater, og ti contubernia dannet en centuria. På slutten av hver dagsmarsj, etter å ha bygget legionens befestning for natten, satte hvert lag opp sitt eget telt før de kunne slappe av noen timer. Hvert lag hadde sin egen tjener som reparerte utstyret, laget mat, vasket og utførte generelle gjøremål for soldatene. Minst ett medlem fra hvert lag ble utpekt til nattevakt, før leiren brøt opp ved soloppgang for å marsjere videre.

Trening og øvelser

Offiserene trente soldatene sine nådeløst, og de brukte teknikker og nærkampmetoder som var utviklet av gladiatorene. Erfaringen fra de konkurransepregede og blodige kappestridene i arenaene gjorde gladiatorene til treningseksperter som viste soldatene hvordan de best kunne slå motstanderne. Nye rekrutter trente med tresverd og skjold som var tyngre enn det utstyret de var væpnet med i strid. Det ble gjort med vilje for å bygge styrke og utholdenhet før den ekte kampen. Rekruttene øvde seg på trestaker med gjentatte slag mot hode, bein og overkropp, samtidig som de smatt unna og blokkerte som om det sto om livet.

Neste trinn i treningen var armatura, en sparringsøvelse som kastet to soldater mot hverandre

Nye rekrutter måtte mestre både pilum (spyd) og gladius (sverd), i tillegg til slagmarksformasjoner.

Disse mennene spiller rollespill som reservesoldater, væpnet med spyd og lange sverd de skal kutte ned fienden med.

hode mot hode. De brukte sløve eller tildekkede kniver for å unngå skader, og soldatene angrep og parerte hverandre med de samme teknikkene de hadde lært i kamp med trestakene. Legionærene trente på denne måten gjennom hele karrieren for å vedlikeholde kunnskapen. Dette var faktisk så viktig for legionene at bygningene ble konstruert spesielt for dette formålet, slik at treningen kunne gjennomføres uansett værforhold. De som underpresterte på trening, ble straffet med mindre matrasjoner, bøter eller kraftig bank fra en offiser.

> «Offiserene trente mennene i gladiatorenes teknikker og kampmetoder»

Svakhet eller uenighet blant soldatene kunne være forskjellen mellom seier eller tap på slagmarken, så streng disiplin ble ofte håndhevet gjennom strenge straffer. Avhengig av omstendighetene kunne tyveri, desertering eller det å sovne på vakt bli straffet med piskeslag, degradering eller til og med offentlig henrettelse – vanligvis ble de klubbet til døde. Svært sjelden kunne hele avdelinger flykte når de sto overfor en fiende, og straffen da var desimering, dvs. at hver tiende soldat ble henrettet. Frykten for en slik skjebne var vanligvis nok til å styrke motet hos ethvert vaklende lag eller centuria.

Blod og mynter

Stabil inntekt var en av de viktigste lokkemidlene for romerske rekrutter, og legionærene var de best betalte avdelingene i hæren. Gjennom forfremmelse og tjenestetid kunne soldatene håpe på å tjene en og en halv gang mer (sesquiplicarius), og veterantroppene kunne få dobbel lønn (duplicarius). Mens rekruttene i reservehæren vanligvis fikk litt mindre lønn enn legionærene, var det et ekstra lokkemiddel at de kunne få fullt romersk statsborgerskap etter å ha fullført verneplikten på 25 år.

En dag som Romersk soldat

Knallhardt arbeid, nådeløs trening og rutinemarsjer var bare noen få av de daglige oppgavene en legionær måtte takle.

Hygiene

Soldatene måtte vedlikeholde utstyret i den begrensede fritiden hver dag, og de måtte også ivareta personlig hygiene. Brakkene hadde ofte bekvemmelige badehus, men ute på felttog måtte de vaske seg med det som var å finne.

Trening

Soldatene trente hver dag og øvde på nærkamp med tresverd, slynger, buer og spyd. Repetisjon av tøffe rutiner fra slagmarken gjorde soldatene mentalt og fysisk klare for å møte ekte fiender.

Militær straff

Disiplin var livsviktig i hæren, og brudd på reglementet kunne medføre alvorlig straff. Tyveri, desertering, ordrenekt og andre lovbrudd ble straffet med degradering, pisking, juling eller til og med offentlig henrettelse med klubbe.

Bygging av befestninger

Alle soldater hjalp til med å bygge en midlertidig befestning etter dagens marsj. De gravde grøfter og bygget vegger av tre rundt leiren. Uansett hvor hæren forflyttet seg, så hadde de en viss grad av beskyttelse mot angrep om natten.

Marsjering

En hær ble gjerne beordret til ni timer marsjering hver dag, og hver soldat måtte bære utstyr og rasjoner som veide inntil 40 kilo. Disiplinert marsjering var ofte det første de nye rekruttene lærte.

© Alamy

Alle som var ute etter å tjene litt ekstra, kunne skaffe seg både rikdom og ære i krig. Generalene var kjent for å belønne spesielt modige handlinger eller soldater som hadde fått grusomme skader i kamp, i kjølvannet av et slag. Etter slaget ved Durrës (år 48 f.Kr.) fikk for eksempel Julius Cæsar presentert et skjold som var gjennomboret av mer enn hundre piler. Han belønnet eieren, en centurion, med rikdom og en ærefull forfremmelse.

Under krig eller angrep kunne mennene imidlertid finne mindre ærefulle måter å skaffe seg rikdom på. Etter en vellykket erobring ga generalene ofte mennene sine tillatelse til å plyndre og rane, og legionærene fikk da mulighet til å fylle lommene med krigsbytter. I mange ekstreme tilfeller brukte generalene dette til å sikre seg lojalitet fra soldatene og hindre mytteri i rekkene. Legionærer som var så heldige å leve lenge nok, kunne få en bonus på 12 000 sestertier når de pensjonerte seg, eller de fikk tildelt land der de kunne slå seg ned, ofte i samme område som de hadde tjenestegjort

Legionenes fall

Mot midten av 300-tallet var Romerrikets storhetstid forbi, og flere skremmende stammer som gotere, vandaler, hunere og keltere begynte å true de romerske grensene. Hærer i de mest avsidesliggende utkantene av imperiet, som for eksempel Storbritannia, ble marsjert tilbake for å forsvare de romerske kjerneområdene. I denne perioden hadde legionene endret seg dramatisk fra de dominerende styrkene de var i de tidligere hundreårene.

De opprinnelige høyde- og alderskravene ble ignorert, siden rekrutterere strevde med å fylle rekkene som skulle forsvare imperiet. I tillegg var det lite tid til det strenge treningsregimet fra tidligere perioder, og armatura-kunnskapen ble glemt. Uten fristelsen med deling av rikdommer etter erobringer ble mennene ofte tvunget til tjeneste i stedet for å melde seg frivillig.

Utlendinger som ikke var borgere av Roma, ble ikke lenger nektet å bli legionærer, mens romerske borgere like gjerne ble medlemmer av reservehæren. Det medførte at Romas hær ikke lenger besto av menn fra regionene nær Roma, men av menn fra såkalte «barbariske» områder som var erobret av imperiet. Noen kom også fra områder utenfor imperiet. Selv om disse nye legionene faktisk oppnådde noen seire, bleknet de i forhold til de elitestyrkene de en gang var.

Hærens oppbygning

Legionene var godt organiserte kampstyrker med strenge kommandostrukturer.

Tribunus laticlavius
Hærens nestkommanderende var en overordnet tribun som var utnevnt av senatet eller keiseren og identifiserbar pga. en bred stripe på uniformen.

Kohorter
En legion besto av ti kohorter, som hver besto av seks centurier. Hver centurion besto av 80 soldater.

Praefectus Castrorum
Den tredje høyeste offiseren i hæren, «leirprefekten», hadde tilsyn med vedlikehold av alle våpen, rustninger, befestninger og logistikken i leiren.

Aquilifer
Dette var en prestisjetung stilling, og «ørnebæreren» hadde æren av å bære legionens fane inn i slaget. Han hadde også ansvaret for soldatenes lønn.

Eques legionis
Hver legion hadde også en kavaleriavdeling med 120 menn og hester.

FORKLARING

Legionær
Centurion
Trompetist
Leir-prefekt
Ridder
Ørnebærer
Legions-legat
Optio
Smalstripet tribun
Tegnbærer
Bredstripet tribun

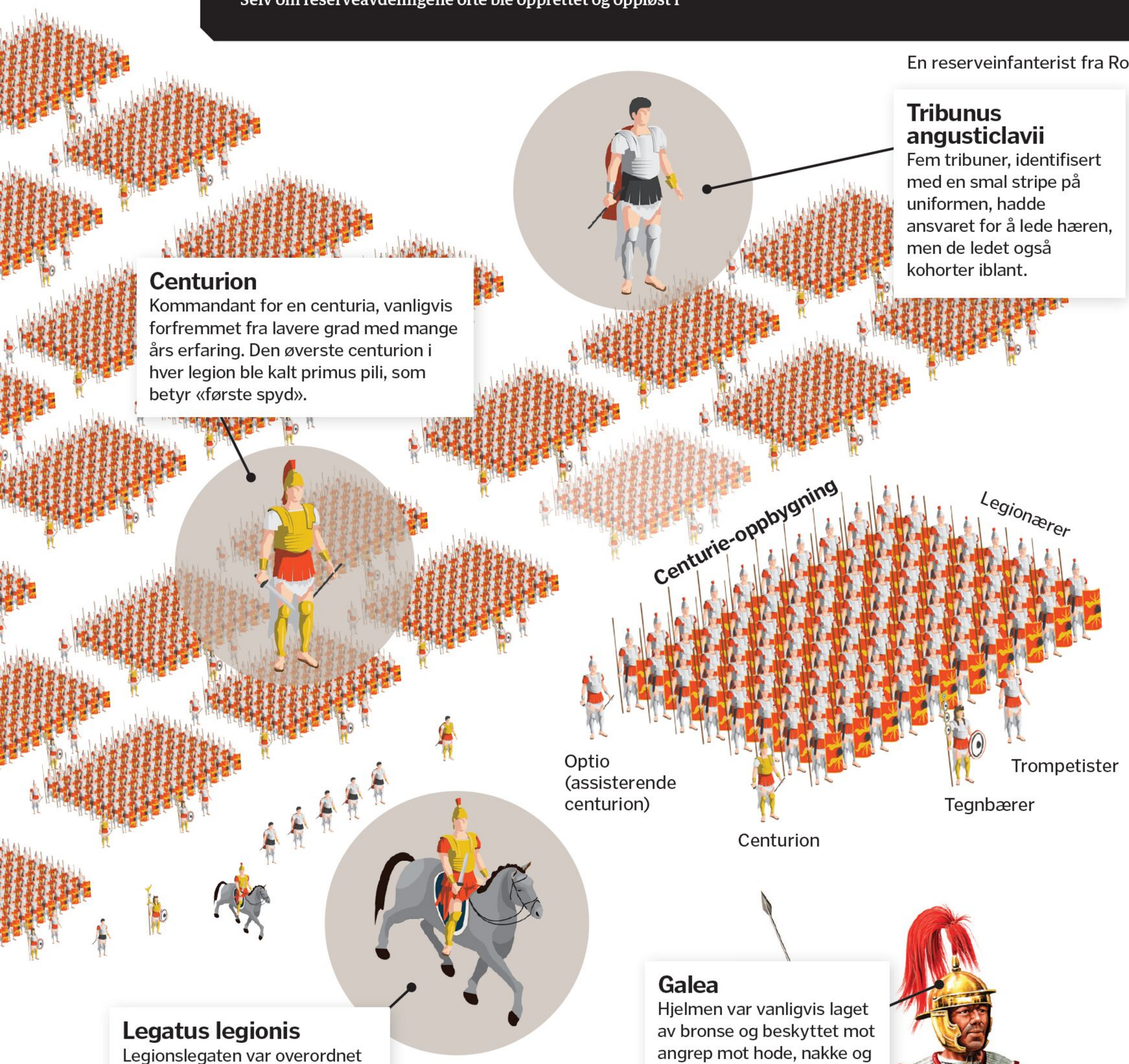
Reservesoldater

Selv om tungt infanteri dannet ryggraden i den romerske hæren, var spesialtropper som bueskyttere, slyngekastere og kavalerister også livsviktige på slagmarken. Disse avdelingene ble rekruttert fra erobrede territorier, for eksempel Gallia, Hellas, Germania og Britannia. Bueskytterne fra Kreta var for eksempel velkjente for sine ferdigheter med buen, mens germanske kavalerister viste seg å være viktige under Cæsars erobring av Gallia i 58–50 f.Kr.

Selv om reserveavdelingene ofte ble opprettet og oppløst i takt med behovet i en legion, ble romerne stadig mer avhengige av dem. I motsetning til kameratene i legionen ble ikke disse mennene sett på som romerske borgere, men de kunne gjøre seg fortjent til statsborgerskapet gjennom langvarig tjeneste. Etter hvert som imperiet begynte å svekkes, ble det vanskelig å se forskjell på reserve- og legionæravdelingenes soldater. Til slutt ble ikke-borgerne rekruttert i store antall for å forsvare romersk territorium.

En reserveinfanterist fra Romerriket.

Tribunus angusticlavii
Fem tribuner, identifisert med en smal stripe på uniformen, hadde ansvaret for å lede hæren, men de ledet også kohorter iblant.

Centurion
Kommandant for en centuria, vanligvis forfremmet fra lavere grad med mange års erfaring. Den øverste centurion i hver legion ble kalt primus pili, som betyr «første spyd».

Legatus legionis
Legionslegaten var overordnet kommandant for legionen og var vanligvis en tidligere politiker som var utnevnt direkte av keiseren eller senatet.

Under: Et rollespill som viser en centuria i marsj, anført av en centurion, tegnbærere og en trompetist.

Rekrutterings-krav i den romerske legionen

1 Statsborgerskap
Det var bare borgere av Roma som kunne bli legionærer. Slaver kunne ikke verve seg, selv om denne regelen ble mindre viktig etter hvert som behovet i hæren endret seg.

2 Høyde
Rekruttene måtte være minst 172 cm høye, selv om noen funksjoner krevde høyere menn. Det er likevel grunn til å tro at rekrutterne ikke fulgte denne regelen til punkt og prikke.

3 Alder
Gutter helt ned til 17 år kunne verve seg, og menn inntil midten av 20-årene ble tatt inn. I desperate tider ble maksimumsalderen hevet til 35 år.

4 Utdannelse
Selv om en vanlig soldat ikke trengte utdannelse, måtte de som ville ha offisersstillinger, lære seg grunnleggende leseferdigheter og tallforståelse.

5 Styrke
Det viktigste var rekruttenes helse, utholdenhet, syn og styrke. Soldater som ikke klarte å gjennomføre de fysisk krevende oppgavene, ble ofte avskjediget fra hæren.

Galea
Hjelmen var vanligvis laget av bronse og beskyttet mot angrep mot hode, nakke og ansikt.

Pilum
Spydet kunne være inntil to meter langt, og mothakene i metall var konstruert for å bøye seg ved sammenstøt.

Gladius
Disse korte jernknivene var det viktigste våpenet for romernes infanteri. De ble brukt til å stikke og hugge.

Scutum
Disse store, firkantede skjoldene beskyttet mye av kroppen fra nakken og ned.

Våpen og rustning

Romerske soldater var utrustet med det beste som var å oppdrive innen våpen og beskyttelse på deres tid.

© Getty; Illustration by Ed Crooks

Invasjonen av Britannia

I 43 e.Kr. invaderte romerne Britannia. Keiser Claudius var ivrig etter å hevde seg selv og innledet en okkupasjon som skulle vare i århundrer.

Caligula kunngjorde en dristig plan om å invadere Storbritannia, og førte hæren sin til Boulogne-kysten, for deretter å beordre dem til å samle skjell.

Britannia

Før Julius Cæsars tid betraktet romerne Storbritannia som en ubetydelig øy i utkanten av verden, befolket av barbarer, uten verdier. Store deler av landet var utemmet villmark, med noen få lommer som var gjort fruktbare ved hjelp av store anstrengelser. Det var kjent som et land hvor småkonger styrte splittede riker side om side. I kystområdet ved Doverstredet i sør hadde belgiske gallere strømmet til, først for å plyndre, så for å bosette seg. Nå dominerte de den sørøstlige kysten, og kunne skilte med øyas mest avanserte sivilisasjon.

I 54 f.Kr. invaderte Cæsar Britannia to ganger. Han lærte mye om land og folk, men kom tilbake med lite å vise til. Selv den mektige Cæsar klarte ikke å underlegge seg øya, og det gikk lang tid før noen konge eller keiser gjorde et nytt forsøk. Keiser Augustus hadde forsøkt å invadere tre ganger, men hadde viktigere ting å ta seg til, og selv om keiser Caligula hadde stasjonert tropper langs Den engelske kanal, ble intensjonen hans gjort til skamme på grunn av udugelighet. Da den tyranniske herskeren stasjonerte sine menn på motsatt side av kanalen, beordret han dem til å samle skjell.

Så kom Claudius. Han begynte som det romerske hoffets mobbeoffer, men i år 41 ble han tilfeldigvis plassert ved makten av pretorianergarden etter at de hadde myrdet nevøen Caligula. Selv om han ble keiser gjennom arv, forsøkte han å yte riket rettferdighet. Men først måtte han vinne over sine motstandere, som lenge hadde moret seg over at han haltet, hadde talevansker og manglet militær ære. I det hittil uerobrede Britannia så Claudius en mulighet til å vise seg som en ekte romer, en krigersk keiser som var det høye embetet verdig.

Takket være Cæsars tidligere strandhugg var øya nå kjent for å være rik på tinn, jern, mat og potensielle slaver. Timingen kunne ikke vært bedre. Med Rhinen, Donau og Iberia sikret, hadde Claudius fire nye legioner til overs. Samtidig var det anti-romerske stemninger i Britannia, og pro-romerske ledere ble styrtet og sendt i eksil. Claudius ante at tiden var inne for å vise sin makt, og han samlet en invasjonsstyrke på 40 000 mann, som i likhet med Cæsar satte kursen fra Boulogne om natten mot Kent på østkysten av England.

Heller ikke denne gangen fikk invasjonen av øya noen god start. Da hæren, under ledelse av senator Aulus Plautius, mottok sine ordrer, gjorde de opprør og nektet å forlate Gallia og risikere livet «utenfor den kjente verdens grenser». Claudius var rasende og bekymret, og sendte sin sjefssekretær Narcissus for å slå ned mytteriet. Men soldatene gjorde bare narr av ham. Heldigvis varte ikke den stemningen lenge, og soldatene ble til slutt tilstrekkelig oppildnet og gikk med på å sette seil mot Britannia. For å maksimere mobiliteten delte Plautius flåten inn i tre kontingenter. Dette forvirret britene med hensyn til hvor de ville gå i land. Til slutt gikk de i land i Richborough, en bukt bak Isle of Thanet, som var godt beskyttet mot vær og vind.

De hadde imidlertid ikke behøvd å være så forsiktige – mellom Caligulas såkalte «invasjon» noen år tidligere og mytteriet nylig hadde britene

ikke tatt trusselen alvorlig nok til å forberede seg. På den tiden var øya splittet opp i en rekke små kongedømmer, konføderasjoner og stammer som stadig var i små konflikter med hverandre. Mens kong Epaticcus regjerte i Silchester i Hampshire, lå durotriges-folket, en belgisk stamme med sentrum rundt Dorset, i vest. Det belgiske regni-folket hersket i Sussex, mens ikenerne holdt til i East Anglia. Lenger borte fantes det en rekke stammer, som dobunni, coritani, brigantes og dumnonii, som alle hadde varierende grad av selvstendighet.

Det mektigste kongedømmet lå utvilsomt i sørøst: Camulodunum. Men til tross for sitt faste grep om det som i dag er Essex, var den mektige kong Cunobelinus nylig død, og riket hans var blitt delt mellom to av hans antiromerske sønner, Togodumnus og Caratacus. De var for opptatt med å konspirere mot hverandre til å bry seg om romerne.

Dermed ble brødrene Camulodunum tatt på sengen av invasjonen, og i stedet for å risikere alt i åpen kamp søkte de til skogs og valgte en kampanje med geriljakrigføring og lette trefninger. Men i stedet for å slå seg sammen og gripe den eneste sjansen de hadde til å stanse romernes fremrykning, valgte de to britanniske stammelederne å gå ut hver for seg. På samme måte som Claudius håpet å skape seg et navn, så begge brødrene ankomsten av en invasjonsstyrke som sin store sjanse til å hevde seg – alt sto på spill.

Selv om de to unngikk romerne en stund, klarte Caratacus, den mest begavede av de to, å nå frem til Kent først, noe som ga ham muligheten til å velge slagmarken og den beste forsvarlige posisjonen her. Til tross for hans grundige forberedelser gjorde romerne kort prosess med mennene hans, som raskt ble drevet på flukt. I jakten på dem møtte Plautius Togodumnus' hær og utslettet den fullstendig. I stedet for å ta gisler, slik Cæsar tidligere hadde gjort, reiste Plautius fort videre fra alle de erobrede områdene sine, sammen med små kontingenter – for øvrig et kjennetegn ved Tiberius' felttog i Romerrikets nordgrense.

For britene ble det snart klart at deres eneste håp om å holde romerne unna ville være å stå sammen.

Romerne gikk i land og bygde en festning ved Richborough i Kent, en naturlig havn beskyttet mot vær og vind.

I stedet for å krangle om grensene sine sto de nå overfor en enorm makt som truet med å fortære dem alle. Hærene i nordvestre Kent og på den andre siden av Themsen posisjonerte seg i de skogkledde åsene langs Medway-elva. De forsterket hærene sine med de overlevende fra Caratacus' og Togodumnus' rekker. For å begrense romernes muligheter ødela de broen ved Rochester.

Plautius' erfarne tyske kavaleri fra Rhinen lot seg ikke avskrekke. De var vant til å krysse turbulente farvann og hadde ingen problemer med å forsere den nå ubevoktede elva. De snek seg rundt britenes stridsvogner og kastet spyd og skyts mot hestene deres, slik at de ble immobilisert. Samtidig ledet den fremtidige keiseren Vespasian den andre legionen oppover elva til et vadested, krysset over og angrep fra høyre. Til tross for alle anstrengelser ble romerne slått tilbake. Neste dag, etter å ha blitt kjent med landskapet og hatt en natt til å legge en strategi, drev Plautius britene på flukt mot Dartford. Det var en avgjørende seier – forsvarernes samlede styrke måtte kaste inn håndkleet – de var fullstendig nedkjempet.

De gjenværende britene ble jaget over Themsen mot Camulodunum (Colchester), men da romerne innhentet dem, snudde de og møtte dem igjen i heiene i Lea Valley – noe som til å begynne med overrasket dem. Til tross for noen tap hadde Plautius herfra en enkel vei til Camulodunum. Han hadde imidlertid strenge ordrer: På det mest intense under felttoget skulle han late som om han var desperat og be om støtte fra Claudius, som da ville komme stormende inn, seile over Themsen, og selv innkassere heder og ære for seieren. Nå var tiden kommet, og det hadde gått enda lettere enn forventet, så Plautius var nødt til å overdrive tapet av kavaleri i myrlandskapet og tilsynelatende trygle Claudius om hjelp.

Da Claudius ankom, gjorde han det raskt og med stor pomp og prakt. Han hadde et følge av pretorianere, tungt artilleri og et stort antall elefanter i ryggen. Det var en hær som britene aldri hadde sett maken til; om de ikke før hadde ant hvilken avgrunn av makt som lå mellom dem og Roma, så de det nå, marsjerende tvers gjennom landet deres.

Claudius' invasjon av Britannia ga ham den militære tyngden han trengte for å holde motstanderne på avstand og befeste sitt ettermæle.

Colchester Castle ble bygget på grunnmuren til Claudius-tempelet, som lå i hjertet av den første romerske hovedstaden i Britannia.

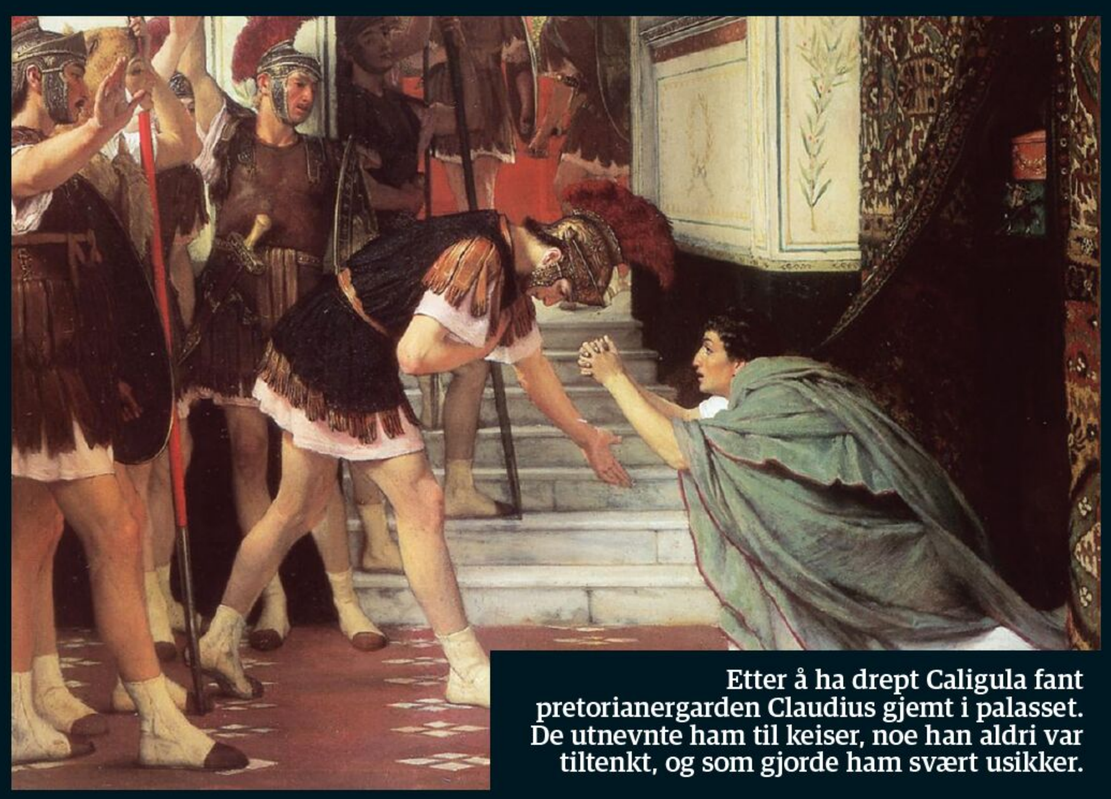
Claudius marsjerte rett mot Camulodunum. Han inntok byen og skisserte sine planer for en fredelig okkupasjon av øya. Med Togodumnus' død og Caratacus i eksil skulle riket deres bli en romersk provins, med Camulodunum som hovedstad og Plautius som guvernør. Siden Camulodunum ikke var stort mer enn en barbarisk by, skulle romerne bygge en by på toppen av en høyde i sørøst – residensen til propretoren og sete for den romerske regjeringen. I sentrum av byen ble det reist et storslått tempel der man kunne tilbe Claudius som en gud.

I mellomtiden ble det bygget en selvstyrt by for de belgiske britene i en dal kalt Verulamium i dagens Hertfordshire. Kong Cogidubnus av regni-folket i West Sussex med sete i Chichester hadde skjønt hvilken overmakt som var kommet til landet, så han betalte tributt til Claudius uten å mukke, og fikk til gjengjeld mye mer land. I tillegg ble han gjort til romersk borger og utnevnt til Rex Legatus Augusti – romernes legat i Britannia. Under hans ledelse ble det bygget et tempel til ære for Neptun og Minerva, dedikert til keiserfamilien. Andre steder underkastet Prasutagus, kongen av ikenerne, seg Roma, og det samme gjorde brigantene, som ikke var villige til å kjempe mot en uovervinnelig motpart.

Med et solid fotfeste på øya reiste Claudius til Roma, der han feiret den store triumfen og ble hyllet som Britannicus. Buer ble reist i Roma og Gallia, og erobringen skulle fra nå av feires med en festival hvert år. Mens historieskriveren Diodoros hevder at keiseren vant en seier ved Themsen, skriver Sveton at han aldri utkjempet et eneste slag i Britannia. Uansett, i løpet av drøyt to uker, uten selv å utgyte noe blod, fikk Claudius elleve konger til å kapitulere. Til og med kongen av Orknøyene, på den andre siden av Kaledonia, bortenfor Britannia, sverget troskap. Etter å ha sikret seg det sørøstlige Britannia, fikk Plautius og hans etterfølger, Publius Ostorius Scapula, ansvaret for å underlegge seg resten av øya. Først måtte de imidlertid gå gjennom Caratacus, som hadde samlet motstand i det fjellrike Wales allerede før den trassige krigerdronningen Boudicca kom til makten.

Caractacus, den mektigste av Cunobelinus' to arvinger, overlevde den første invasjonen og gikk deretter i skjul i Wales.

Etter å ha drept Caligula fant pretorianergarden Claudius gjemt i palasset. De utnevnte ham til keiser, noe han aldri var tiltenkt, og som gjorde ham svært usikker.

Keiseren som vant

Claudius var nevø av keiser Tiberius og barnebarn av av både Augustus' kone Livia og søster Octavia foruten triumviren Marcus Antonius. Claudius hadde med andre ord stamtavlen i orden. Men keiserfamilien anså ham likevel som uegnet for offentlige verv, trolig på grunn av medfødte fysiske skader. Claudius skrev derimot 20 bøker om etruskerne og åtte om karthagerne. Moren og bestemoren måtte hindre ham i å skrive om det andre triumviratet av frykt for skandaler. Selv om hans selvutslettende fremferd hjalp ham til å overleve både tyrannen Tiberius og sinnssyke Caligula, ble Claudius brått plassert på tronen da sistnevnte ble myrdet.

Som takk for å ha overlevd ga han pretorianerne 15 000 sestertius og deretter en årlig bonus på 100 sestertius. Claudius tilbakekalte mange som tidligere hadde blitt landsforvist, og avdekket ulike komplotter mot ham selv. Det fikk ham til å henrette enda flere. I likhet med Caligula hadde han ingen militær erfaring, en mangel som økte lysten til å invadere Britannia. Han tok med seg en rekke senatorer på invasjonen for å distrahere dem fra å konspirere i hans fravær.

I imperiet holdt han jevnlig feiringer, og han var en produktiv byggherre som konstruerte akvedukter og gravde kanaler. Senere giftet han seg med Agrippina, mor til Nero. Hun sørget for at Nero ble utnevnt til cæsar før Claudius' egen sønn Britannicus. Han døde i år 55 e.Kr., sannsynligvis forgiftet av Agrippina.

© Alamy, Getty Images, Sannse-lisens CC BY-SA 3.0/GFDL

Anarkiet på 200-tallet

Gjennom et halvt århundre falt Romerriket inn i en mørk tidsalder med sykdom, invasjon og samfunnsmessig kaos.

Som imperium vokste Romerriket seg større og mer storslått enn noen gang før. Grensene strakte seg over halve den kjente verden, og på hjemmebane satt keiseren i en maktposisjon som vanlige borgere bare kunne drømme om. Ved inngangen til 200-tallet var Romerriket den mest innflytelsesrike maktbasen i den vestlige sivilisasjonen, og det hadde planer om enda større ekspansjon.

I løpet av de neste tiårene begynte imidlertid imperiet å slå sprekker. Germanske stammer og mektige persiske nasjoner angrep de romerske grensene med fornyet styrke. Samtidig begynte fremtredende skikkelser i hæren å konkurrere om ære og status, noe som skapte en farlig splittelse i militæret. En ødeleggende pest herjet også, og befolkningen ble redusert. Hauger av råtne lik lå i gatene, samtidig som de urolige tidene førte til opprør og revolt. En generell følelse av misnøye rev i det romerske folket. Romerriket var i ferd med å nå et historisk bunnpunkt – sin egen mørke periode med kaos. Dette er epoken i Romerriket som historikerne kaller anarkiet, og som nesten knuste den romerske drømmen for alltid.

Før krisen opplevde Roma litt av en gullalder. Augustus' tronbestigelse og opprettelsen av imperiet under prinsipatet var starten på 250 år med relativ stabilitet og jevn ekspansjon. Pax romana, den romerske fred, ble det kalt, men freden ble avløst av en langt mørkere tid.

Etter hvert som 100-tallet nærmet seg slutten, sto det nå nesten 1000 år gamle Roma overfor et problem som fantes i selve kjernen av keiserdømmet: arveføLgen. Det fantes ingen grunnlov som definerte hvordan en ny keiser skulle velges. Dette utnyttet Augustus og hans julisk-claudiske linje ved å bruke adopsjon som en midlertidig måte å finne en arving på. Etter hvert som dynastiene kom og gikk, ble de fleste keiserne drept av en rival eller av den misfornøyde pretorianergarden. Noen keisere døde av naturlige årsaker, men de fleste avgikk ved døden på grunn av blodige feider om makten.

Etter hvert gikk det opp for de makthungrige at den virkelige makten i riket ikke lå hos dem eller senatet, men hos hæren. Hæren var en selvstendig enhet, full av generaler som inspirerte sine menn til en nærmest sekterisk tilbedelse. Hvis en keiser fikk støtte fra hæren, ville hans posisjon på toppen av riket være sikret, i hvert fall inntil videre. Dette skulle bli enda mer trøblete da hærene begynte å bli bevisst på sin egen betydning i det store maktspillet.

I 235 e.Kr. var hærene utslitt. De stående hærene var utmattet etter en lang, blodig og tilsynelatende endeløs utmattelseskrig for å beskytte Romas grenser på kontinentet mot horder av germanske barbarer og persiske krigere fra det sassanidiske perserriket. Mange soldater var fortvilet og forbitret. Datidens keiser, Alexander Severus, gjorde seg ikke mer populær i hæren da han bestemte seg for å kjøpe en form for fred med perserne. Severus var allerede en dårlig leder når det gjaldt økonomi, og beslutningen om å bruke de få pengene som

Det sasanidiske perserriket viste seg å være en verdig motstander for romerne i øst, særlig under det kaotiske anarkiet.

Tron-pretendenter

I epoken kalt anarkiet ble rikets mektigste posisjon uthulet på grunn av antallet tronpretendenter. I løpet av omtrent et halvt århundre ble rundt 26 menn offisielt anerkjent som keiser av senatet – og da har vi ikke regnet med utallige usurpatorer, menn som gjorde urettmessig krav på makten.

Så hvorfor var det så mange? Anarkiet var kjennetegnet av uroligheter i et omfang som Romerriket ikke hadde opplevd siden tiden før det ble samlet som ett rike. Mektige familier ønsket å begunstige seg selv; generaler fra hæren ønsket å overta den øverste makten og tvinge riket i kne; og politikere ønsket rett og slett å overta kontrollen over en nasjon som i sin tid var stor og mektig.

Romerriket ble også militært angrepet. En rekke offisielt anerkjente keisere falt i kamp eller ble tatt til fange av fienden. Hvis keiserne ikke falt i kamp, ble de ofte myrdet, i et kaos som rådet i 50 år.

var igjen i statskassen på det som egentlig var en bestikkelse, ble for mye for noen generaler. Severus ble til slutt hugget ned av sine egne menn.

Plutselig ble imperiet kastet ut i et internt kaos, idet ulike nøkkelpersoner i militæret presenterte sine egne kandidater til keiserposten. Dette utviklet seg snart til en borgerkrig, der landets mektigste og mest innflytelsesrike sete ble et forhandlingskort for egen vinning. Senatet, som til syvende og sist var maktesløst på dette tidspunktet, ble tvunget til å anerkjenne den kandidaten som hadde den mektigste støtten. Slik begynte et mønster som skulle føre til at 26 forskjellige menn ble offisielt anerkjent som keisere.

Mens Romerrikets hær var opptatt med politikken, hadde det ikke lenger den stående styrken det trengte for å slå tilbake fiendene som sto ved grensene. I vest gjenopptok barbarhordene angrepene sine med voldsom kraft. Både vandalene, goterne, carpiene og alemannerne gikk til angrep på de vestlige områdene og ødela alle bosetninger og spor av romersk infrastruktur de kom over. Elvene Rhinen og Donau var bare ett av områdene der barbarene begynte å kutte opp Romerrikets utsatte flanke.

Denne situasjonen var delvis Romerrikets eget verk. Det var en del av den romerske kulturen å leie deler av hæren fra leiesoldater utenfor landets grenser i stedet for å bruke tid på å trene opp nye soldater fra Romerrikets egen stamme. Felttogene kom og gikk, og behovet for å skaffe store militærressurser førte til at romerne opprettet hele bataljoner som utelukkende besto av barbariske leiesoldater. De som overlevde vendte hjem til sine hjemsteder. De hadde fått erfaring og opplæring fra verdens mest disiplinerte militærvesen, og langsomt begynte de uavhengige klanene og stammene å danne større forbund.

Inflasjonen var et av periodens største problemer, da denaren gikk ned til 40 prosent sølv.

Situasjonen forverret seg i øst, da perserne i Sasanideriket fortsatte å slite ut de romerske styrkene der, og satte et konstant press på imperiets ressurser. Og mens Romas generaler var involvert i politiske maktspill, trengte perserne seg lenger og lenger inn på romersk territorium. De var langt mer aggressive enn folkene som hadde gått foran dem – parterne – og var i stand til å beleire borger og rasere bosetninger.

Situasjonen ble enda verre etter hvert som landets valuta gradvis ble svekket. Rikets mynt, denaren, var en gang laget av rent sølv og fungerte som grunnfjellet i landets økonomi. Med tiden ble sølvmynten redusert til fordel for kobber, og med det begynte denarens verdi å synke. Ved begynnelsen av 200-tallet var denaren nede i 40 prosent sølv. Under Gallienus' katastrofale regjeringstid (253–68) var valutaen nesten verdiløs da inflasjonen skjøt i været. Den romerske økonomien var lammet, og nå hadde staten ikke lenger penger til å betale hæren.

Pestutbrudd (sannsynligvis kopper eller meslinger) herjet befolkningen i Roma, og de som overlevde, ble sterkt beskattet, ettersom det var senatets eneste mulighet til å skaffe penger til

Et avgjørende øyeblikk

Alexander Severus blir myrdet

År 235

Keiser Aleksander Severus' hærer vender seg mot sin leder da han forsøker å kjøpe en fredsavtale med den germanske stammen. Hærens helomvending er en hendelse som innvarsler 50 år med uro. Keiseren blir myrdet av sine egne tropper, som i sin tur utnevner Maximinus Thrax (en populær general blant hærene) til den nye keiseren. Thrax' regjeringstid varer i rundt tre år, men invasjonene fra barbariske styrker fortsetter på flere av landets grenser. Roma får også nyheter om angrep fra sasanidiske styrker.

Krisen fikk enorme konsekvenser for romersk handel og næringsliv, og det tok århundrer før denne delen av den sosiale infrastrukturen kom på fote igjen.

Tidslinje

235

Maximinus blir myrdet
Krisens første keiser blir myrdet, kanskje av sine egne tropper, og hans død kaster nasjonen ut i en borgerkrig for å finne hans etterfølger.
ÅR 238

Decius og Herennius Etruscus dør
Medkeiserne Trajan Decius og Herennius Etruscus blir drept i kamp mens de kjemper for å drive tilbake en horde germanske barbarer. Etter deres død blir det mer uro i landet.
ÅR 251

Keiser Valerian tas til fange
I en av de mest pinlige episodene for keiser Valerian blir han tatt til fange av sasanidene. Nå er han persisk krigsfange, og blir fratatt tittelen sin.
ÅR 260

Det galliske riket løsriver seg
I den første av to territoriale splittelser gjør den romerske generalen Postumus opprør mot keiser Gallienus og danner en ny stat, det galliske riket, i Gallia, Britannia og Hispania.
ÅR 260

Aurelian beseirer Quintilius
I 270 blir to menn utropt til keisere. Aurelian beseirer Quintilius i kamp, og senatet anerkjenner ham snart som som den sanne hersker av imperiet.
ÅR 270

forsvaret av riket. Romerne lå med brukket rygg og ble fortsatt tynt av keisernes elleville maktkamp og prioriteringer. Borgerkrigen raste som ild i tørt gress, og keiserens ansikt skiftet stadig, noen ganger i løpet av få måneder.

Da keiser Valerian ble tatt til fange av sasanidene i 260 e.Kr., gikk Romerriket nærmest i oppløsning. Keisermakten vaklet riktignok med så mange utskiftninger, men nå satt keiseren selv i et persisk fangehull – Romerriket kunne knapt ha sett svakere ut. Det var nådestøtet som førte til en av de største konsekvensene av krisen – Romerrikets splittelse. Senere samme år organiserte en romersk general i de galliske statene Britannia, Gallia og Hispania et opprør mot keiseren. De brøt ut fra Romerriket og dannet Det galliske riket.

I 267 e.Kr. utnyttet en syrisk dronning ved navn Zenobia det svinnende romerske nærværet i regionen Palmyra til å løsrive seg fra Romerriket. Hun dannet den uavhengige bystaten Palmyra. I løpet av bare noen få år var Romerriket splittet opp i tre separate stater, mens resten av riket forvitret mellom to opprørske nye stater. Det var en katastrofal tid for Romerriket, og det markerte rikets absolutte bunnpunkt under anarkiet. Romerriket trengte desperat en redningsmann. Noen som kunne sy det sammen og reise det igjen.

Faktisk trengte Roma to redningsmenn, og den første skulle komme i i form av en mann ved navn Aurelian. Hans forgjenger, Claudius 2. Gothicus, hadde brukt to år på å holde de invaderende barbarene nede, og hadde til og med vunnet Hispania tilbake fra det gjenstridige galliske imperiet. Men han bukket under for Cyprianius' pest i januar 270 e.Kr. Før sin død utnevnte

Da perserne tok keiser Valerian til fange, var det et katastrofalt tilbakeslag for romerne. Imperiet var på randen av sammenbrudd.

«Den romerske økonomien var lammet, og nå hadde staten ikke lenger penger til å betale hæren.»

Et avgjørende øyeblikk

Aurelian blir myrdet

År 275

Keiser Aurelian regjerte bare i fem år, men den aggressive militære taktikken hans sørger for at de tre separate rikene blir gjenforent under Roma. Han har stort sett støtte fra de militære og er rask i sine beslutninger om å drive barbarene tilbake ved enhver anledning han får. Han får også bygget en solid bymur rundt hele Roma, i tilfelle en barbarisk invasjon skulle nå hjertet av riket. Mistilliten kom imidlertid snart snikende, og han ble myrdet av sin egen pretorianergarde i en alder av 65 år.

Et avgjørende øyeblikk

Diokletian avslutter krisen

År 285

Diokletian blir angrepet av den siste medkeiseren, Carinus, i kampen om Romerrikets fremtid. Diokletian har støtte fra den østlige hæren. Carinus' sanne natur og karakter er tapt i historien, hovedsakelig på grunn av propagandaen Diokletian brukte for å sverte navnet hans og spre splid blant tilhengerne hans. Vi vet ikke vet om Carinus dør i kamp mot sin rival eller blir drept av sitt eget folk. Historisk sett er det siste mest sannsynlig siden Diokletian raskt fikk støtte fra både den østlige og vestlige hæren og senatet. Denne overveldende støtten bidrar til å få en slutt tpå krisen.

Aurelian gjenerobrer Palmyra
Etter år med krig for å gjenforene det splittede Romerriket, beseirer Aurelian endelig opprørsdronningen Zenobia ved å sulte henne ut av palasset sitt i Syria. Palmyra kommer tilbake under Romas kontroll.
ÅR 273

Det galliske imperiet faller
I et nytt felttog for å gjenforene riket seiler Aurelian til Britannia, beseirer herskeren Tetricus 1. og bringer Gallia og Britannia tilbake til Romerriket.
ÅR 274

Keiser Florianus blir myrdet
I et av mange lederskifter som militæret står bak, fører et opprør i hæren til mordet på keiser Florianus etter bare tre måneders regjeringstid.
ÅR 276

Keiser Probus blir myrdet
Florianus' etterfølger, Probus regjerte lenger (hele seks år med tanke på den urolige tiden). Men også han blir til slutt avsatt og myrdet i et militærkupp.
ÅR 282

Diokletian starter et opprør
Kavalerikommandanten Diokletian starter et opprør da han får høre at medkeiseren Numerian er død i kamp. Han får støtte fra den mektige hæren i øst.
ÅR 284

Anarkiet på kartet

Det galliske imperiet 260–274

Provinsene Britannia, Hispania og Gallia løsrev seg fra imperiet i 260, da krisen var som størst, og dannet en ny stat – Det galliske riket. Bruddet ble organisert av Postumus, en romersk general som hadde sett seg lei på Romas manglende evne til å håndtere de mange barbariske invasjonene. Germania og, i en periode, Hispania ble lagt til territoriene, før Postumus ble myrdet i 268 og gjenforeningen var et faktum i 274.

Palmyra 270–273

Palmyra var en semittisk oldtidsby og et stort landområde som løsrev seg fra Romerriket i 270. Staten besto av de romerske provinsene Syria Palaestina, Arabia Petraea, Egypt og deler av Lilleasia, og den fungerte selvstendig i tre år før en rekke interne opprør åpnet for at keiser Aurelian kunne ødelegge Palmyra og gjenerobre områdene. Palmyra ble ledet av den syriske dronningen Zenobia og hennes familie.

Romerriket 235–284

Av de tre statene var den selvstendige staten Romerriket med Italia som sentrum den største og mektigste. Det var også staten med mest kaos og uro blant folk. Kampen om å få riket samlet begynte i 268 da keiser Claudius 2. Gothicus drev de germanske stammene, alemannerne, tilbake og gjenerobret Hispania (Den iberiske halvøy) fra Det galliske riket. Aurelian tok deretter over kampen og gjenerobret hele det splittede territoriet.

Britannia 259

Store deler av Romerriket ble beleiret av barbariske inntrengere – særlig goterne, som strømmet inn i romerske territorier fra flere kanter. Men samtidig klarte den romerske provinsen Britannia å unngå de fleste av disse invasjonene nettopp fordi den var en øy. Britannia var i en periode blitt et relativt fredelig sted, men krisene andre steder førte til en inflasjon, som igjen skapte økonomisk usikkerhet blant befolkningen. Da den romerske generalen Postumus (som hadde base i Britannia) gjorde opprør mot keiser Gallienus, ble Britannia på nytt prioritert.

Aegyptus 269–264

Den romerske provinsen Egypt var et nøkkelområde i Romerriket, og på grunn av sin kornproduksjon var den også den rikeste. Territoriet ble opprinnelig erobret av Zenobia under hennes opprør som førte til dannelsen av Palmyra. Zenobia hevdet å være i slekt med Kleopatra 7. og Egypt som helhet, og det var tapet av nettopp Egypt som fikk Aurelian til å gjenerobre Palmyra så raskt.

Diokletians metoder bidro til å få en slutt på anarkiet, men selv hans tetrarki var ikke bygget for å vare, og enekeiserens tidsalder vendte tilbake.

Carinus ble den siste keiseren i anarkiet, og Diokletians maktovertakelse markerte slutten på det kaotiske halve århundret.

Militæret ble den viktigste aktøren i det politiske kaoset under anarkiet. Det førte til mye av den sivile uroen og maktkampen.

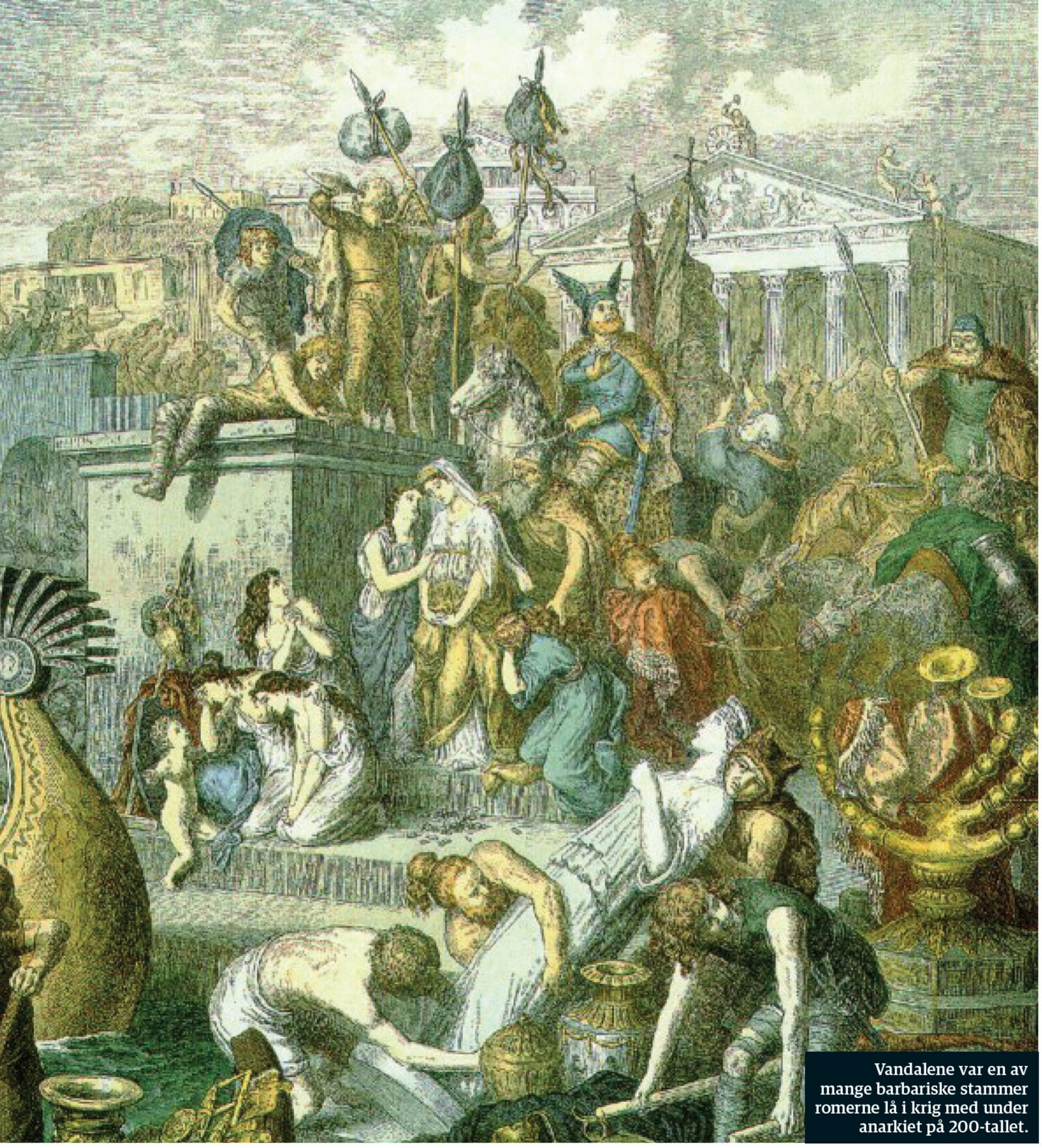
«Selv om store deler av riket nå var gjenopprettet, var imperiet fortsatt i nød.»

han sin nærmeste hærfører, Aurelian, som sin etterfølger, men broren Quintillus forsøkte snart å gripe makten. Hærene anerkjente imidlertid ikke Quintilius' krav, og Aurelian beseiret ham raskt i kamp og fikk full støtte fra senatet.

Han hadde full tillit fra sine hærer, og forgjengerens innsats på slagmarken var fortsatt varm, så Aurelian ønsket å gjenforene Romerriket med en gang. Men riket lå nede for telling på alle kanter og trengte sårt til beskyttelse. Først fordrev han sarmaterne, vandalene og juthungene fra Romerrikets grenser, før han fortsatte med å nedkjempe jutung-barbarene fra nord, som truet med å nå så langt inn i Italia som til Roma. Med støtte fra legionene sine viste Aurelian seg å være en verdig hærfører og en keiser som ikke var redd for å gå til angrep. Han forsto imidlertid at Romas befolkning trengte en forsikring om at byen var trygg så lenge han var hersker – derfor fikk han bygget den aurelianske bymuren rundt Roma, for å beskytte mot en eventuell fremtidig beleiring.

I 272 e.Kr. vendte Aurelian sin oppmerksomhet mot ideen om gjenforening og Palmyra, som hadde skilt seg ut som egen stat. Da Zenobia hørte nyheten om det forestående romerske angrepet, kuttet hun den livsviktige kornforsyningen til Roma fra Egypt. Det tvang Aurelian til å marsjere mot Syria og gjenerobre de tapte områdene med makt. Zenobia hadde søkt tilflukt i Palmyra, og byen viste seg vanskelig å beleire. Men Aurelian var villig til å vente, og etter seks måneder ble en utsultet opprørsdronning og hennes sønn endelig til slutt tvunget til å overgi seg.

Aurelian vendte tilbake til Roma med Zenobia i lenker og Egypts kornlagre gjenopprettet. Det var et lite glimt av suksess i en ellers mørk og fortvilet tid. To år senere seilte Aurelian til Britannia og fullførte sin forgjengers arbeid. Den

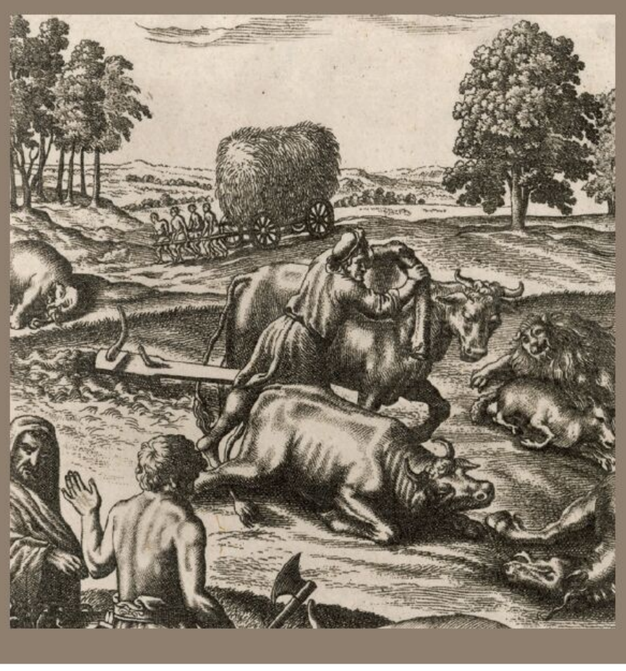

Vandalene var en av mange barbariske stammer romerne lå i krig med under anarkiet på 200-tallet.

Cyprianus' pest

Romerriket ble rammet av en rekke ødeleggende pestepidemier i løpet av sin eksistens, og en av dem inntraff under anarkiet på 200-tallet. Denne utbredte pandemien, som historikerne gjerne kaller Cyprianus' pest, var sannsynligvis et utbrudd av kopper (en sykdom som skulle fortsette å herje i verden, særlig i middelalderen). De første tilfellene er dokumentert i 250 e.Kr., og pesten herjet i to tiår og krevde til og med livet til en av keiserne, Claudius 2. Gothicus, i juli 270 e.Kr.

Pesten rammet alle, fra karthagerne til goterne, og spredte seg som ild i tørt gress, ifølge den hellige Cyprian, en biskop i Kartago som var vitne til utbruddet. Dette har fått noen til å tro at det enten var en ny, aggressiv form for kopper eller den første forekomsten av meslinger. Uansett tok det over to tiår før sykdommen til slutt avtok.

opprørske staten ble kuet tilbake i den romerske folden. Hans rykte som en voldsom hærfører gikk tydeligvis foran ham, og den selvutnevnte «galliske keiseren» Tetricus 1. tilbød åpent å gi territoriene i Gallia og Britannia tilbake (selv om han nektet å akseptere Aurelian som sin leder). Så da de to mennenes hærer møttes om høsten ved Châlons-en-Champagne, forlot den galliske lederen ganske enkelt sin egen leir og gikk over til den romerske. I løpet av bare to år hadde Aurelian gjenopprettet imperiet.

Selv om store deler av riket nå var gjenopprettet, var det var fortsatt i nød. Pesten hadde herjet i byer, tettsteder og bygder – hele bydeler i Roma lå nesten helt øde da befolkningen søkte trygghet fra pandemien. Noen byer var fullstendig ødelagte av barbariske angrep, mens andre rett og slett var blitt forlatt av frykt for en lignende skjebne. Tiden med konstant frykt for invasjon hadde gjort de en gang så bekymringsløse romerne til et engstelig folkeferd – oppføringen av murer ved rikets grenser og Aurelians eget forsvarsverk rundt byen var tegn på et folk som ikke lenger var trygge i sitt eget rike.

Aurelian bukket til slutt under for samme skjebne som så mange andre keisere hadde møtt – attentat. I 275 e.Kr. førte en konspirasjon blant noen av hans fiender til at hans egne menn tok livet av ham. Resultatet var at Roma igjen ble kastet ut i borgerkrig, og den samme runddansen av militære grupper som kjempet om kontrollen over tronen fortsatte. Etter mordet på Aurelian skulle seks nye menn overta tronen, og i ytterligere ti år fortsatte det med uro og opptøyer i Romerriket.

Og så, i 284 e.Kr., gjorde en annen innflytelsesrik person krav på keisertittelen – en romersk general ved navn Diokletian. I motsetning til mange skikkelser før ham hadde Diokletian støtte fra de to største militære gruppene i Roma – den østlige og den vestlige hæren. Diokletian var en populær strateg og hærfører, og han bestemte seg for at syklusen av despotiske eneherskere i Romas hovedsete var i ferd med å befeste den krisen riket hadde vært fanget i gjennom et halvt århundre. Med støtte fra de fleste av rikets hærer, avsatte Diokletian den sittende keiseren og ble utnevnt til ny leder av senatet.

Diokletian innførte deretter en ny styreform – tetrarkiet. Imperiet ble delt inn i fire separate områder, hvert av dem styrt av én mann, og alle fire skulle møtes for å diskutere saker som angikk hele nasjonen. Ideen om å gi fire av Romas mektigste familier en opphøyet status beroliget den stridende adelen, og med hæren på sin side fikk Diokletian i realiteten slutt på anarkiet som preget Romerriket på 200-tallet.

Men i likhet med de forlatte bygdene, de ødelagte murene og de pestbefengte områdene fikk også Romerriket i seg selv varige mén av et halvt århundre med konflikt og usikkerhet. Over 100 år med myntforringelse hadde i stor grad uthulet den romerske økonomien, og den en gang så sølvfylte denaren var død. Handelen vendte snart tilbake til bruk av gull.

Romas handelsinfrastruktur hadde også lidd under anarkiet. Tidligere hadde Roma funnet mye av sin vekst gjennom sin interne handel – hvor kjøpmenn fra riket reiste rundt og solgte til sine romerske landsmenn. Etter 50 år med uroligheter var veiene ikke lenger trygge, og kjøpmennene reiste sjelden. Dette førte til at mange borgere handlet lokalt eller dyrket sine egne kornavlinger og vinavlinger – selvberging som sikret overlevelse gjennom de mørke tidene, men som også fikk alvorlige konsekvenser for Romerrikets handel. Imperiet overlevde, men ville for alltid bære med seg arrene etter krisen.

© Alamy

Slaget

Mye av slaget foregikk i ly av mørket, og det ble kaotiske tilstander da mange av de stridende mistet oversikten over hvem som kjempet mot hvem.

Romerne

Ordet «romer» kan gi assosiasjoner til militær storhet, men i virkeligheten var Romerriket på dette tidspunktet bare en skygge av seg selv. Uten hjelp fra visigoterne og andre stammer ville Gallia helt sikkert ha falt.

Theodorik

Visigotenes leder gikk med på en allianse med romerne i møte med faren fra hunerne, ettersom de bodde i Gallia, som Attila hadde som mål. Til slutt mistet Theodorik livet i slaget.

Tapstall

Den dag i dag er det ingen som vet hvor mange krigere det var på hver side – eller hvor mange som ble drept, for den saks skyld. Rapporter fra den gang nevner hundretusener av døde, selv om det ikke finnes noen måte å verifisere dette på.

Katalauniske marker

I et av historiens mest legendariske slag måtte romerne kjempe mot den beryktede hunerkongen Attila.

Slaget på Katalauniske marker (eller slaget ved Châlons, som det noen ganger kalles) i år 451 var skueplassen for en trefning mellom to motstandere som begge hadde erfart vekslende hell. På den ene siden sto Romerriket, en forhenværende stormakt, som nå var på vikende front etter hyppige angrep fra stadig mektigere stammer fra hele Europa. På den andre siden sto en av hovedmennene bak disse angrepene: hunernes konge Attila.

Attila og hunerne hans var kjent som «Guds svøpe», og det var ikke uten grunn at de spredte stor frykt. Attila og stammen hans var kjent for å ha feid gjennom Det østromerske riket og utslettet alle som kom i deres vei, uavhengig av alder, rase eller rang. Nå var de på utkikk etter et nytt mål, og til slutt falt valget på Gallia (dagens Frankrike). Selv om det i teorien ble regnet som en del av Romerriket, var det i realiteten i stor grad kontrollert av visigoterne, som følte seg truet av Attila. Barbaren herjet i Gallia, og byer som Köln, Mainz, Metz, Strasbourg og Reims falt for angrepet; deretter beleiret han Orléans.

Men romerne hadde en mann som var i stand til å møte den mektige Attila. Aetius var både kriger og politiker, og han hadde vunnet en rekke slag som general og fungert som politisk rådgiver for Valentinian 3., keiseren av Det vestromerske riket. Etter å ha tilbrakt store deler av ungdommen sin sammen med visigoterne og til og med hunerne, kjente han til deres metoder. Denne erfaringen, kombinert med hans politiske og militære kløkt, skulle vise seg å være avgjørende, ikke bare for å beseire de sistnevnte, men også for å overtale de førstnevnte til å inngå en allianse med Romerriket. Sammen med en allianse av visigotere ledet av kong Theodorik 1. og grupper av alanere og burgundere satte Aetius og troppene hans derfor kursen mot Orléans.

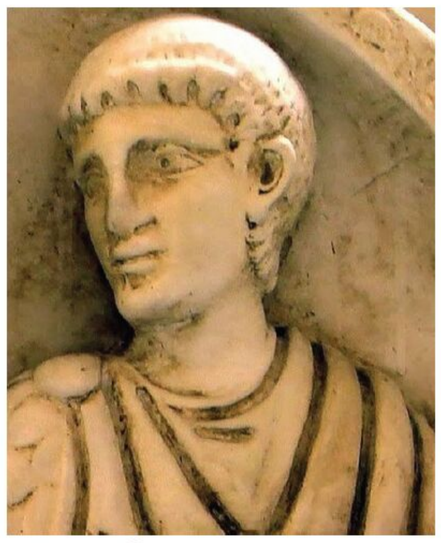
Det viste seg at de kom akkurat i tide, den 14. juni, da Orléans var på randen av kapitulasjon. Til tross for at Attilas styrker var langt større enn den romerske koalisjonen, beordret Attila troppene sine til å trekke seg tilbake i god orden, og foretrakk å møte dem i åpen kamp i stedet for i en lukket by. Han slo leir i nærheten av Châlons og ventet til mørket falt på. Aetius og styrken hans forble i kampformasjon hele tiden. Den 20. juni begynte kampene.

Slaget var et av de blodigste som ble utkjempet på den tiden. Attila fikk tidlig overtaket ved å pløye gjennom alanernes svake senter (som med vilje var plassert der på grunn av deres upålitelighet), men romerne og visigoterne besvarte ilden ved å angripe flankene, noe som snudde slagets gang. Etter hvert som det grydde av dag, ble det livsfarlig for Attila i dagslyset, så han trakk seg tilbake igjen. Det nøyaktige antallet døde (deriblant Theodorik) er ukjent, selv om enkelte kilder oppgir et tall på 200 000–300 000 menn.

Da Aetius fikk muligheten til å utslette hunerne, lot han det være. Dette har blitt tilskrevet det faktum at eksistensen av en felles fiende i hunerne var den eneste grunnen til at alliansen med visigoterne holdt, og de trengte dem fortsatt for å sikre seg mot ytterligere angrep fra vandalene i sør (som selv først hadde luftet ideen for Attila om å invadere Gallia). Hunerne skulle etter hvert vende tilbake for å herje i Italia, men inntil videre var fremtiden til det østromerske riket sikret - mye takket være Aetius, «den siste romer».

Romerne

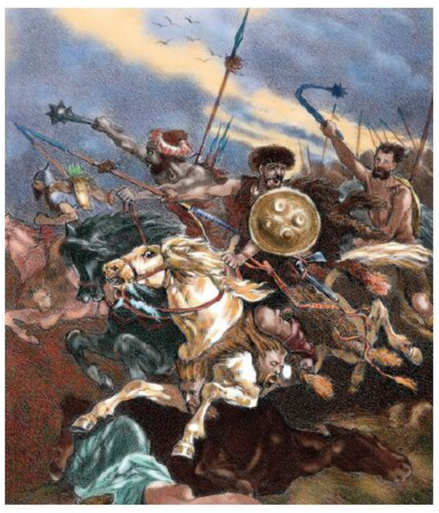
TROPPER 50–80 000

Aetius

LEDER

Aetius var både kriger og politiker, og han var svært populær og ble omtalt som «den siste romer».
Styrker Taktisk smart og en sterk kriger.
Svakheter I mindretall i forhold til hunernes styrker.

Visigotisk kavaleri

NØKKELENHET

De var en viktig del av den romerske alliansen og skulle vise seg å bli avgjørende i kampen som lå foran dem.
Styrker Sterke og vanskelige å slå ned.
Svakhet Kunne lett tråkke ned sine egne menn.

Hasta

NØKKELVÅPEN

Hastaen er en mellomting mellom en lanse og et spyd, og var bare ett av våpnene som de romerske soldatene brukte.
Styrker Nyttig for å avverge angrep fra kavaleriet.
Svakhet Kunne være uhåndterlig i nærkamp.

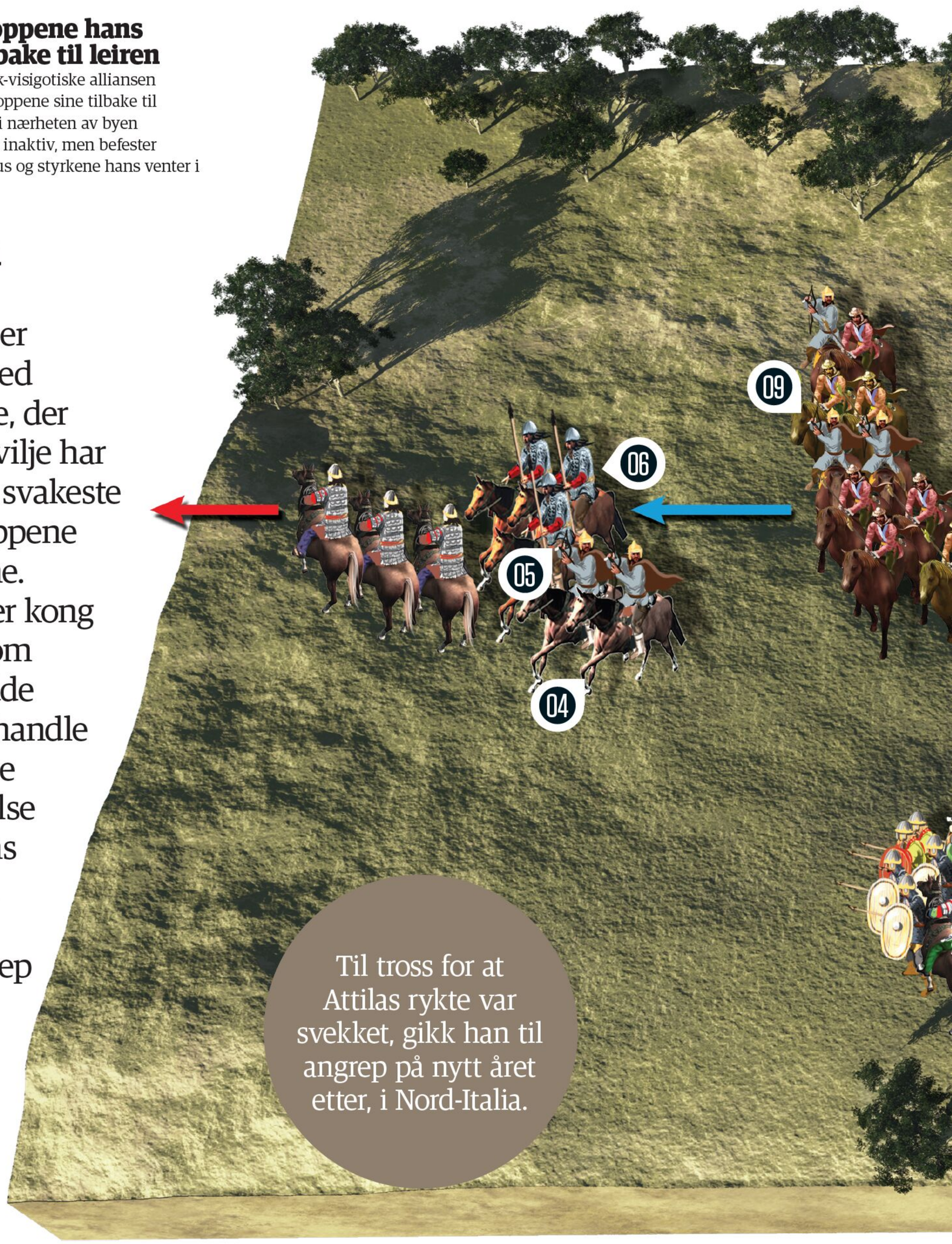

01 Attila og troppene hans trekker seg tilbake til leiren

Attila ser at den romersk-visigotiske alliansen er på vei, og beordrer troppene sine tilbake til landsbygda. De slår leir i nærheten av byen Chalons. Her forblir han inaktiv, men befester leiren med vogner. Aetius og styrkene hans venter i kampformasjon.

02 Attila angriper

Attila angriper i sentrum med hunerne sine, der Aetius med vilje har plassert den svakeste delen av troppene sine, alanerne. Deres leder er kong Sangiban (som tidligere hadde forsøkt å forhandle med hunerne om overgivelse mens Orléans var beleiret). Hunernes kavaleriangrep presser alanerne tilbake, og Attila følger på.

Til tross for at Attilas rykte var svekket, gikk han til angrep på nytt året etter, i Nord-Italia.

03 Aetius går til motangrep

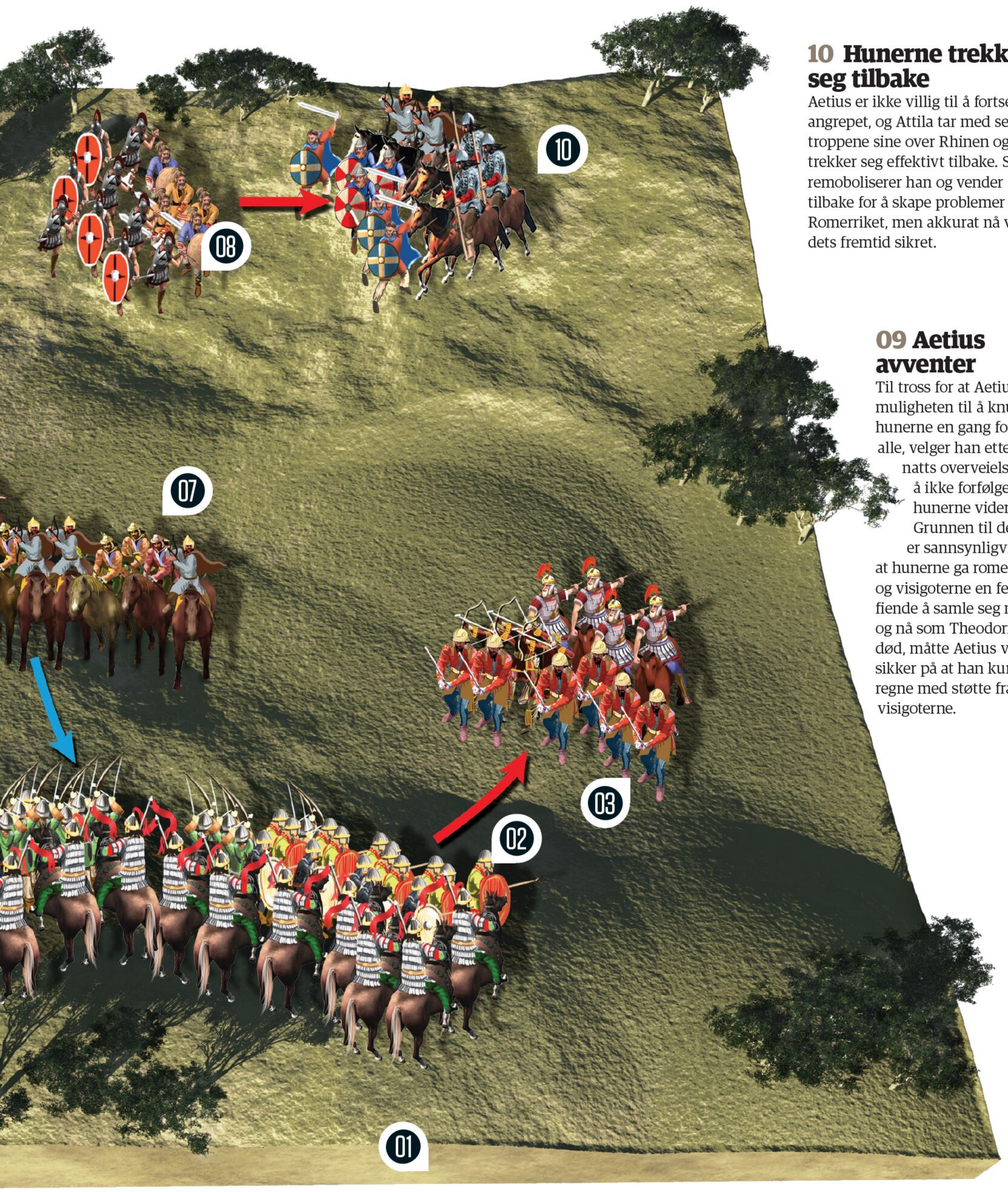
Aetius hadde holdt hovedtyngden av styrken sin på flankene – med sine romerske tropper på venstre side, mens Theodorik ledet vestgoterne på høyre side. Etter Attilas første angrep presser romerne på for å hindre Attila i å trekke seg tilbake til vognfestningen sin. Til tross for at de angriper Attilas styrker, er de ikke mange nok til å overmanne hunerne.

04 Visigoterne slår til

Kampen fortsetter langt ut på natten, og trefningene blir stadig mer desperate. Etter først å ha blitt holdt tilbake av sterk motstand fra hunerne, angriper visigoterne flankene. Kombinert med romernes angrep snur dette slaget til Aetius' fordel, og hunerne blir presset på begge flanker. De blir da omringet og får ikke den plassen de trenger for å kjempe.

05 Theodorik blir drept

Tragedien rammer visigoterne. Under angrepet faller Theodorik av hesten, så blir han trampet ned og drept av sine egne menn. Dette var et hardt slag for Aetius, da hans sterkeste allierte døde.

10 Hunerne trekker seg tilbake

Aetius er ikke villig til å fortsette angrepet, og Attila tar med seg troppene sine over Rhinen og trekker seg effektivt tilbake. Senere remoboliserer han og vender tilbake for å skape problemer for Romerriket, men akkurat nå var dets fremtid sikret.

09 Aetius avventer

Til tross for at Aetius har muligheten til å knuse hunerne en gang for alle, velger han etter en natts overveielser å ikke forfølge hunerne videre. Grunnen til dette er sannsynligvis at hunerne ga romerne og visigoterne en felles fiende å samle seg mot, og nå som Theodorik var død, måtte Aetius være sikker på at han kunne regne med støtte fra visigoterne.

Hunerne

TROPPER 50–80 000

Attila

LEDER

Han var en av tidenes mest fryktede militære ledere, og han var fast bestemt på å invadere Gallia.
Styrker En slu og sterk kriger som hadde en enorm styrke bak seg.
Svakheter Taktisk utmanøvrert av Aetius.

Hunere

NØKKELENHET

De var en av de største – og mest fryktede – stammene i Europa, og uansett hvor de dro, etterlot de seg ødeleggelser.
Styrker Modige og fryktløse krigere i kamp.
Svakheter De var overmodige av natur, noe som gjorde dem spesielt utsatt for å bli overrumplet taktisk.

Pil og bue

NØKKELVÅPEN

De ble brukt med stor effekt for å dekke hunernes tilbaketrekning, og de var spesielt dødelige mot ridende kavaleri.
Styrker God rekkevidde og dødelig i antall.
Svakhet Ikke like effektive i nærkamp.

© Nicolle Fuller, Corbis

06 Visigoterne kjemper videre

Til tross for tapet av sin konge og leder kjemper visigoterne videre med fornyet styrke, anført av den falne Theodoriks sønn, Thorismund. Thorismund har fått blod på tann, og leder kavaleriet i et frontalangrep midt inn i Attilas styrker, noe som påfører ham store tap.

07 Kaos hersker

Solen har gått ned, og det oppstår forvirring. Begge styrkene mister oversikten over hvem som kjemper mot hvem. Ved ett tilfelle forveksler Thorismund hunerne med sine egne menn, og blir nesten selv drept som følge av dette.

08 Attila trekker seg tilbake

Attila ser at slaget ikke går hans vei. Han er ikke villig til å risikere ytterligere tap. Derfor trekker han seg selv og styrkene sine tilbake til vognfestningen, mens bueskytterne dekker troppene som trekker seg tilbake.

Romerrikets siste kamp

I 600 år drømte osmanerne om å innta den velstående byen Konstantinopel. I 1453 forberedte begge sider seg på et avgjørende oppgjør.

Sultan Mehmet 2. inntok sin posisjon på en liten ås med utsikt til murene i den gamle byen Konstantinopel. De som voktet denne ortodokse kristendommens høyborg mot bølgene av truende inntrengere, kunne tydelig se hvor han befant seg da de speidet fra bymuren mot de mange teltene som lå knappe 230 meter unna.

Teltene var plassert i klynger. I midten av hver klynge var offisersteltet, og på toppen av hvert telt vaiet et trassig flagg i vinden mot Marmarahavet. Den 21 år gamle sultanens særegne rødgule telt lå lenger bak, med en prakt som passet seg for Det osmanske rikets leder. Synet av rundt 60 000 soldater og tusenvis av andre som hjalp til med å holde dem velutstyrte og mette, var skremmende for byens innbyggere. Alvoret i trusselen mot byen deres var tydelig. Konstantinopels leder var den bysantinske keiseren Konstantin 11. Palaiologos. Han forsto hensikten med det enorme oppmøtet rett utenfor byen han hadde viet livet sitt til. Krig var uunngåelig, og styrkene hans var ti ganger så mange som hans egne.

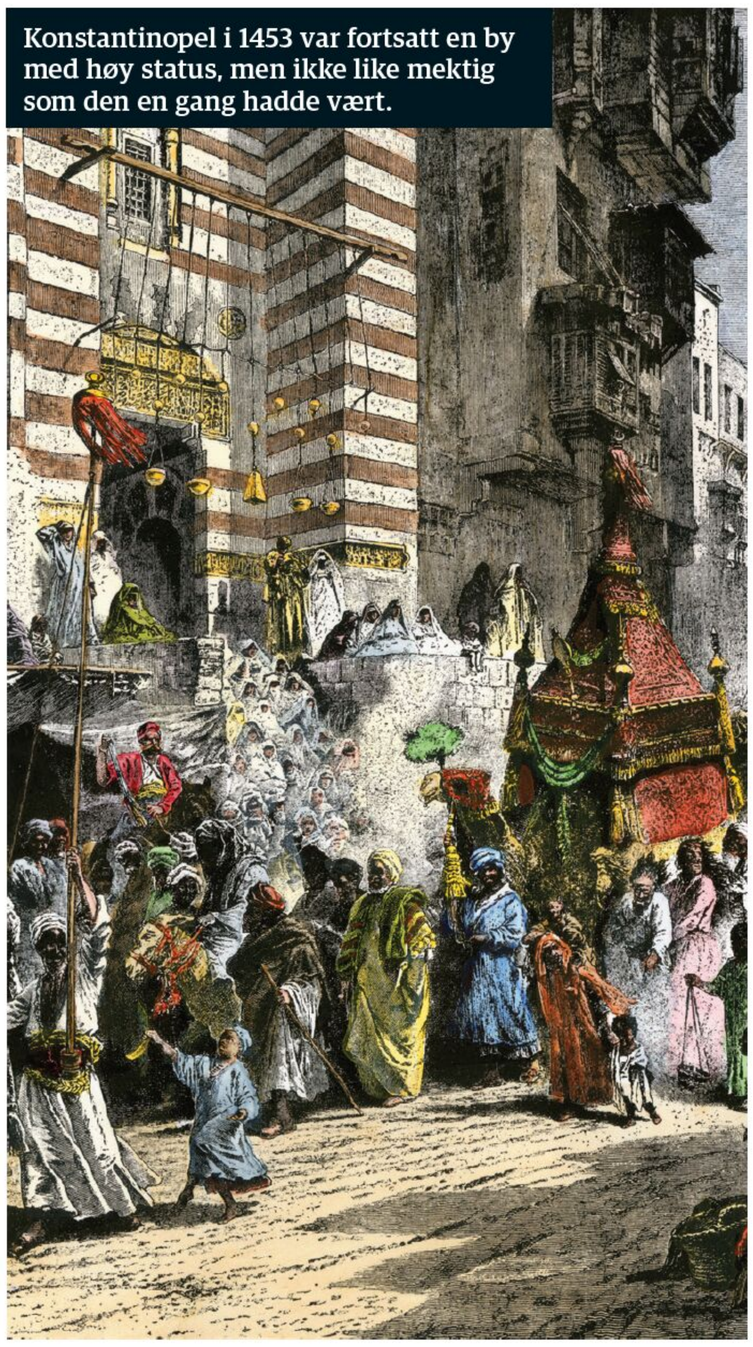
Mehmet var klar over at det var nødvendig med en rask krig mot Konstantinopel, med tanke på logistikken som måtte til for å holde en så stor hær ved god helse og god mat. Han hadde gitt Konstantin et tilbud: Overgi byen, så kunne han beholde livet og herske i den mindre byen Mystras. Keiseren hadde avslått: «Å overgi byen til deg er utenfor min myndighet eller noen av de andre som bor i den, for vi skal alle, etter å ha tatt en felles beslutning, dø av fri vilje uten å skåne våre liv.»

Den 6. april 1453 kom det første angrepet, da Konstantinopel ble beskutt med lett artilleri.

Byen er oppkalt etter keiser Konstantin -han kalte den «det nye Roma» og utpekte den til ny hovedstad.

Soldater rykket frem og forsøkte å bryte gjennom byens murer, men forsvarerne viste seg å være sterke. De slo tilbake den invaderende hæren, med mange tap. Selv da det oppsto sprekker i murene, og festninger ved Bosporos ble inntatt, innså Mehmet at det ikke ville bli lett å bryte gjennom byen. Til det trengtes det enda større styrke, så han tilkalte noe med enorm ildkraft; et våpen som skulle ryste Konstantinopel som et jordskjelv.

Konstantin 11. forsto byens politiske betydning. Dette var porten til Europa, en uinntakelig by med murer som i løpet av 1000 år hadde blitt beleiret 23 ganger, og bare én gang hadde det lyktes, av de kristne ridderne, i det fjerde korstoget i 1203.

Konstantinopel i 1453 var fortsatt en by med høy status, men ikke like mektig som den en gang hadde vært.

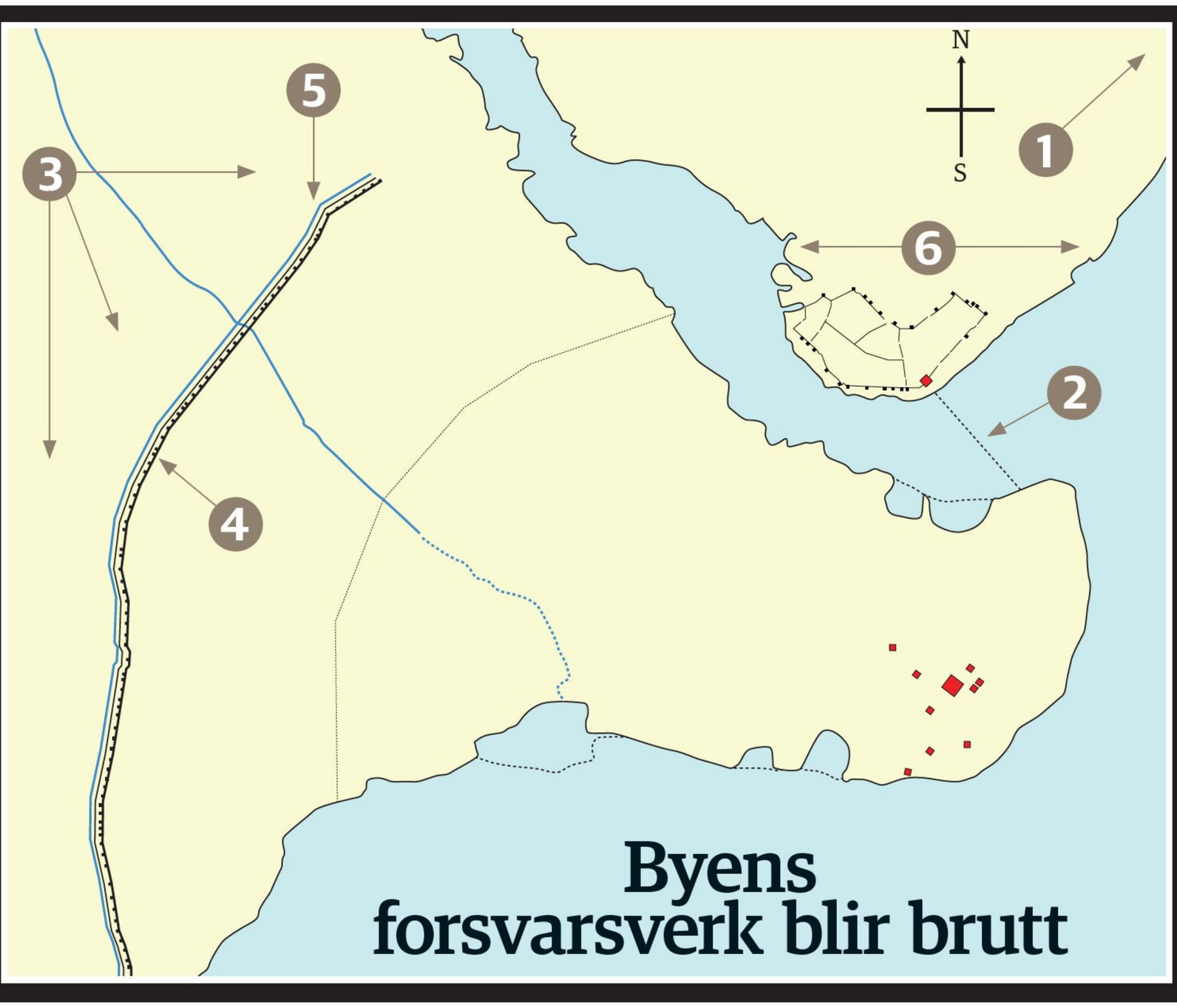
Konstantinopel var viktig for Det østromerske riket, eller Det bysantinske riket som det senere ble kjent som. Byen var sentrum for handel og hadde tidligere vært verdens største og rikeste by. Byen hadde stått støtt mot Det osmanske riket, som hadde ekspandert rundt den og etterlatt den isolert midt mellom Europa og Asia.

Konstantinopel var blitt gjnestand for misunnelse blant rivaliserende ledere som ønsket å erobre det som var blitt den siste utposten av det en gang så mektige Romerriket. Muslimer hadde beleiret Konstantinopel mellom 674 og 678, og forsøkte igjen i 717 og 718. Konstantinopel var den store bastionen for kristendommen og hindret gjennomføringen av islams inntog i Europa. På den annen side fryktet det kristne Europa for Konstantinopels fall, i den tro at det ville åpne veien for islamsk dominans. Men selv om byen avverget erobringsforsøket, hadde islamske martyrers død gjort den til et hellig sted, og viljen til å prøve igjen brant enda mer inderlig.

Konstantinopel var sentrum for den ortodokse kirken, og den største trusselen mot byen hadde i mange hundre år imidlertid kommet fra Roma, sentrum for den katolske kirken. Det fjerde korstoget hadde ødelagt Konstantinopels makt og rikdom, og i 1453 var byen bare en blek skygge av seg selv. I sine glansdager hadde Det bysantinske rike omfattet det meste av middelhavskysten. Men nå besto det av Konstantinopel og noen få kvadratkilometer utenfor. Det hadde kanskje mistet sin makt, men beliggenheten og historien gjorde at det fortsatt var ettertraktet. Mehmet ville så gjerne ha det.

Romerriket var bare en skygge av hva det hadde vært i sine velmaktsdager, men krevde likevel respekt.

Sultanen var fast bestemt på å lykkes der forgjengerne hans hadde mislyktes. Han hadde kommet til makten takket være sin far, Murat, som hadde forhandlet frem en tiårig våpenhvile med de invasjonslystne kristne korsfarerne. Men Mehmet hadde et gryende ønske om å bli Romerrikets arving og utvide sin innflytelse. Han ville ha én tro, ett imperium og én makt i verden, og i 1453 var tiden inne. Konstantin 11. hadde ikke den samme makten som sine forgjengere, og byen med sine 100 000 innbyggere var bankerott. Konstantinopel hadde betalt enorme summer til Det osmanske riket for å unngå invasjon, men dette hadde bare bidratt til å lamme byen økonomisk. Nå sto fienden på dørstokken, klar til å slippe helvete løs. Den 49 år gamle Konstantin visste at sjansene for at den lille hæren hans skulle holde stand, var små, men lovte å kjempe til siste åndedrag.

Byens forsvarsverk blir brutt

1. Rumeli Hisari (Europas festning)
Vinteren 1451: Mehmet 2. beordret byggingen av et praktfullt slott med 7,6 meter tykke murer. Det fikk tilnavnet Bozaz Kesen («strupekutter»). Borgen ligger på det smaleste punktet i Bosporosstredet, og osmanene brukte den til å kutte forsyningene til Konstantinopel.

2. Lenken
2. april 1453: Selv om lenken hadde blitt konstruert flere hundre år tidligere, sørget Konstantin 11. for at den ble spent over munningen av Det gylne horn i Konstantinopel da den osmanske hæren slo leir rett utenfor døren. Lenken hindret fiendtlige skip i å komme inn i innløpet.

3. Fiendens leir
2. april 1453: Utenfor bymurene har de fiendtlige osmanske tyrkerne sammen med en europeisk hær slått leir, den europeiske hæren nord for elven, janitsjarene i midten for å beskytte Mehmet, og den anatolske hæren lenger nede.

4. Den teodosianske mur
6. april til 29. mai 1453: Denne 6,5 kilometer lange strekningen av en mur som var omgitt av land, var det primære målet for fienden som rykket frem. De beskjøt den med kanonild og forsøkte å bryte gjennom den flere ganger før de endelig lyktes 29. mai, da de inntok byen.

5. Vollgraven
Vollgraven ble anlagt på 500-tallet, og den var en ekstra barriere mellom en eventuell invaderende hær og bymurene. Grøften var rundt 20 meter bred og 7 meter dyp. De osmanske tyrkerne forsøkte desperat å fylle den, slik at det skulle bli trygt og enkelt å passere.

6. Rundt lenken
22. april 1453: Da lenken blokkerte innløpet Det gylne horn, beordret Mehmet 2. at skipene skulle fraktes over land i stedet. I nattens mulm og mørke ble de trukket over ulendt terreng ved hjelp av rullende tømmerstokker og satt ut i vannet igjen, til Konstantins store overraskelse.

Utviklingen av beleiringsvåpen

Rambukk

Brukt første gang: Ukjent

Styrke: Rambukker har vært en del av krigføringen siden oldtiden, og har gjennom århundrene vært svært effektive når det gjelder å knuse festningsverk. De begynte som enkle, tunge tømmerstokker, men senere kom svingmekanismer i bruk, noe som gjorde dem mer avanserte.

Svakheter: Selv om de var gode til å slå mot stein og murstein, var de nesten ubrukelige mot tykkere murer. Soldatene måtte også komme tett innpå for å forårsake skade. Krutt og kanoner erstattet denne kløfete metoden.

Beleiringstårn

Brukt første gang: 1000-tallet f.Kr.

Styrker: Flyttbare beleiringstårn gjorde det mulig for soldater å forsere ringmurer siden de var like høye eller høyere. Senere ble den nederste delen tildekket for å gjøre det mulig å utføre arbeid i det skjulte, for eksempel å fylle igjen vollgraver.

Svakheter: Siden de var laget av tre, var de sårbare for kollaps. I Konstantinopel ble beleiringstårnene satt i brann av forsvarerne ved hjelp av gresk ild – et våpen som bysantinerne ofte brukte i sjøslag.

Kanon

Brukt første gang: 1100-tallet e.Kr

Styrker: Kanoner var svært effektive mot selv de sterkeste festningsverkene, noe superkanonene som ble brukt i Konstantinopel viste. Artilleriild ble brukt i stor stil under første verdenskrig og lever videre i moderne form i dag.

Svakheter: Behovet for å lade om og sikte riktig gjør dem tungvinte. I Konstantinopel kunne det ta rundt tre timer å lade om superkanonen, og det var en slitsom, manuell prosess.

Katapult

Brukt første gang: 4. århundre f.Kr.

Styrker: Katapulter kunne skyte raketter over de befestede murene i byer og slott og skape død og kaos blant innbyggerne. De kunne også brukes til å knuse murene med store steiner.

Svakheter: Når forsvarsverkene er sterke, får katapultene liten effekt. Og uansett hvilken type kraft som ble brukt – noen var elastiske, andre brukte vektstang – var de tungvinte å flytte og plassere.

Sultanen lovte mennene sine at de kunne plyndre byen etter at de hadde inntatt den, slik skikken var.

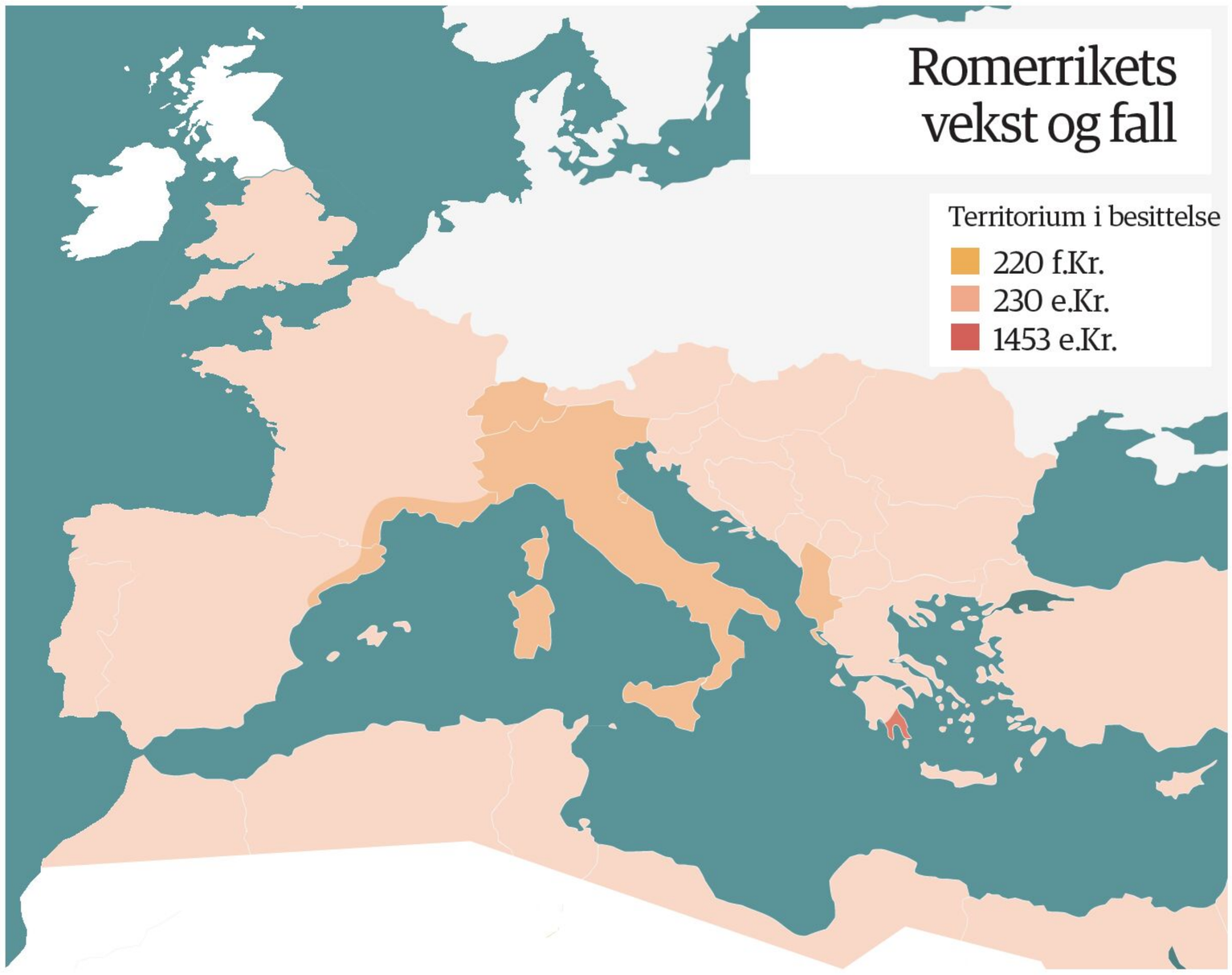
Konstantin hadde henvendt seg til paven, vel vitende om at et angrep fra de osmanske styrkene bare kunne avverges en viss tid. De trengte forsterkninger fra dem i vest for å takle trusselen. En union mellom de to kirkene ble feiret året før, i slutten av 1452, men til tross for løftet om krigsskip kom det ingen i løpet av de neste månedene, og uten hjelp trappet Konstantin opp arbeidet med å reparere og forsterke byens murer.

Romerrikets siste utpost mot øst var omkranset av en 19 kilometer lang ringmur, som for det meste vendte ut mot havet. På nordsiden var det plassert en lenke over Bosporus' brede elvemunning kalt Det gylne horn, det viktigste innløpet til et stort havneområde. Den hindret fiendtlige skip i å seile forbi den nordlige delen av Konstantinopel, og var en viktig del av byens forsvarsverk. Konstantins forsvarsstrategi gikk ut på å legge større vekt på den 6,5 kilometer lange ringmuren, men han var fullstendig uvitende om det siste hemmelige våpenet som fienden var i ferd med å avduke.

Mehmet likte nyvinninger, og ble derfor ganske betatt av et forslag om å lage en kanon som var større enn noen annen som var blitt bygget. Han mente at den ville være perfekt til å knuse Konstantinopels berømte murer.

Krutt hadde vært tilgjengelig siden 1000-tallet – det fremgår av Song-dynastiets tekst *Wujing Zongyao* – så det var ikke en ukjent kraft. Osmanernes nye våpen var imidlertid annerledes. Det var utviklet av en ingeniør ved navn Orban, som hadde kommet til Konstantinopel fra kongedømmet Ungarn og ble ansatt av Konstantin for å utvikle nye våpen. Men Konstantin betalte ham sjelden for arbeidet, noe som tvang ham til å søke jobb hos Mehmet. Han lovte sultanen at han kunne lage et våpen som var stort nok til å avfyre en enorm stein som kunne rive ned byens murer.

Orban fikk en enorm pengesum og materialer til å bygge sin beryktede superkanon. Det tok ham tre måneder å lage det gigantiske våpenet, og sluttresultatet ble et monster som var 8,2 meter

«Han lovte at han kunne lage et våpen som var stort nok til å avfyre en enorm stein som kunne rive ned byens murer.»

langt og i stand til å slynge en steinkule på 272 kilo over en distanse på utrolige 1,6 kilometer. Da den traff Konstantinopels murer, ble sjokkbølgene enorme. Steinen slo inn i muren med enorm kraft. Deler av den smuldret opp og den etterlot gapende hull i byens dyrebare forsvarsverk. Byen fikk riktignok et pusterom i de tre lange timene det tok å lade kanonene på nytt. Da brukte de tiden på å reparere muren med gjørme og andre tilgjengelige materialer. Forsvarerne dekket muren med dyreskinn, noe som sammen med gjørmen bidro til å dempe senere slag mot dette området.

Smellene og de voldsomme rystelsene var en stor psykisk påkjenning for bysantinerne. Bulderet pågikk i flere dager. Konstantin fikk hjelp av Giovanni Giustiniani og hans hær på 700 profesjonelle soldater fra øya Chiois. Giustiniani sørget for at murene ble reparert, og at Konstantinopel holdt stand. På dette tidspunktet hadde slaget rast i 12 dager.

Et av de viktigste målene for Mehmets hær var å fylle vollgravene rundt bymurene slik at man raskt kunne komme seg inn, men Konstantins menn tømte dem om natten. Likevel hadde det skjedd nok skade og fremgang til at et nytt forsøk på å innta Konstantinopel ble gjort den 18. april, men også det ble slått tilbake.

En av de mest effektive planene osmanerne satte ut i livet før krigen, var å bygge en stor festning på den europeiske siden av Konstantinopel, i umiddelbar nærhet av byen. Borgen sto ferdig i god tid før beleiringen, og osmanene ga den kallenavnet Bogaz Kesen, som kan oversettes til «strupekutteren». Det tok bare fire måneder å ferdigstille borgen, og den skulle brukes til å kontrollere sjøtrafikken i Bosporosstredet.

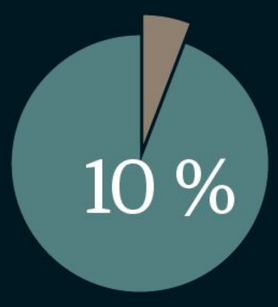

Sultan Mehmet hadde planlagt plyndringen av Konstantinopel i årevis.

Plyndrede byer gjennom historien

Konstantinopel

Osmanske styrker brøt til slutt gjennom de robuste bymurene og de solide forsvarsverkene og fikk tilgang til Konstantinopel. Under øredøvende larm drepte de hundrevis av menn, tok kvinner og barn til fange og plyndret byen for de lovede rikdommene.

Hvor mye av byen ble ødelagt?

Viktigste ødelagte landemerke eller bygning

Dødstall

4000

Hovedvåpen

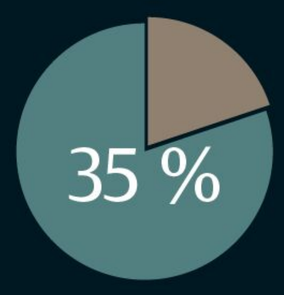
Kanon

29. MAI 1453

Antwerpen

Da Spania ble erklært konkurs, vekket det harme i det spanske veltrente infanteriet, og de stormet derfor inn i Antwerpen for å plyndre byen. I løpet av tre dager stjal de et stort antall gjenstander og endte opp med å sette fyr på byen. Den rikeste bydelen ble fullstendig ramponert.

Hvor mye av byen ble ødelagt?

Viktigste ødelagte landemerke eller bygning

Dødstall

8000

Hovedvåpen

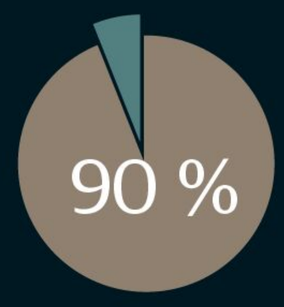
Brann

4. NOV 1576

Roma

Soldatene til den tysk-romerske keiser Karl 5. ble sinte fordi de ikke fikk betalt. Til slutt gjorde mer enn 34 000 av dem mytteri og satte kursen mot Roma. Kirker og klostre ble plyndret og ødelagt. Prester, munker og nonner var blant dem som ble drept i opprøret.

Hvor mye av byen ble ødelagt?

Viktigste ødelagte landemerke eller bygning

Dødstall

12 000

Hovedvåpen

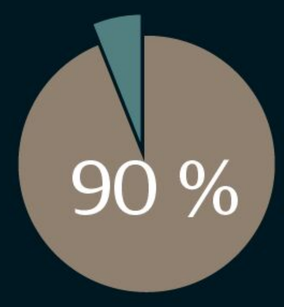
Sverd

6. MAI 1527

Bagdad

Rundt 150 000 mongoler ankom Bagdad, og den 13. februar gikk de inn i byen og ødela og plyndret hus i en uke. En av mongolenes største forbrytelser var at hundrevis av bøker ble kastet i elva Tigris, men de var også svært brutale.

Hvor mye av byen ble ødelagt?

Viktigste ødelagte landemerke eller bygning

Dødstall

1000 000

Hovedvåpen

Kniver

13. FEB 1258

En romersk legionær

Gjengivelse av en typisk romersk soldat fra ca. 750 f.Kr. til 476 e.Kr.

Cassis

EN HJELM LIKE MYE TIL PYNT SOM BESKYTTELSE

Den romerske legionærhjelmen var laget av bronse og beskyttet hele hodet. Dusken på toppen var vanligvis laget av hestehår eller fjær, men ble sannsynligvis bare brukt ved seremonielle anledninger.

Pilum

TAR FIENDER PÅ LANG AVSTAND

Legionærspydet hadde metallspiss og tyngdepunktet i enden, og var mellom 1,8 og 2,1 meter langt. Det kunne kastes med ødeleggende effekt og var treffsikkert opp til rundt 30 skritt hos de beste kasterne.

Lorica segmentata

ET LAG MED METALL MOT ANGREP

Denne formen for rustning ble en gang bare brukt av de høyest rangerte soldatene, men ble etter hvert standard etter at romerne perfeksjonerte evnen til å masseprodusere metallvarer. Den besto av strimler av jern eller stål som var varmet opp med kull og slukket i olje eller vann, og var perfekt til å stanse sverd og piler.

Gladius

DET PRIMÆRE VÅPENET FOR NÆRKAMP

Dette korte sverdet ble tatt i bruk under de puniske krigene og var legionærens viktigste offensive våpen. Det var først og fremst et stikk- og huggvåpen, ideelt for nærkamp, og ble en del av legionærens signaturtrekk: parere og stikke.

Tunika

ET LAG MED POLSTRING UNDER LORICA SEGMENTATA

Tunikaen ble båret under rustningen og gikk omtrent ned til midten av låret. Den var laget av grov ull og var oftest rød eller ufarget (hvit). De eneste fargene som ikke ble brukt, var svart (fordi det symboliserte døden) og rosa, gult og grønt, fordi de ble ansett som feminine.

Caliga

LETT FOTTØY FOR LANGE MARSJER

Til tross for at de på overflaten lignet sandaler, var de i virkeligheten marsjstøvler av lær, med kraftige såler. De var designet slik at luft kunne sirkulere rundt føttene og redusere risikoen for gnagsår under marsj, selv om de i kaldere strøk (som i Storbritannia) ofte ble brukt sammen med ullsokker.

Scutum

ET SKJOLD TIL BÅDE FORSVAR OG ANGREP

Det ovale skjoldet, kalt scutum, var konstruert av kryssfiner og dekket av lær. Det var over en meter langt, noe som gjorde det til et godt forsvar på avstand. På nært hold kunne det også brukes som et våpen.

© Ian Jackson/The Art Agency

De osmanske tyrkerne kunne herfra kutte forsyningene til Konstantinopel ved å skyte løs på påtrengende skip som prøvde å seile forbi, ved hjelp av store kanoner plassert i vannkanten. Konstantinopel var isolert.

Men akkurat som de osmanske tyrkerne hadde forberedt seg, hadde også Konstantinopel gjort det. Lenken over munningen av Det gylne horn var på plass. Ved å blokkere denne vannveien kunne forsvarerne forhindre et angrep fra den retningen. Forsvarerne hadde vist seg dyktige til å avverge osmanernes fremstøt fra vannet, og det hadde vært tette kamper skip mot skip, der bysantinerne hadde gått seirende ut. Nå som Det gylne horn var sikret, kunne bysantinerne i stedet konsentrere seg om å forsvare grensemuren på land.

Sultanens løsning derimot, var genial. Mehmet så på lenken og undersøkte landjorden i nærheten. Han fant ut at løsningen ville være å dra skipene opp på land, rundt lenken og tilbake ned i vannet. Og slik begynte det. Soldater og okser trakk i skipene og sendte dem over stokker som var smurt med dyrefett. I løpet av en natt ble mange titalls skip dratt over i en gigantisk innsats. Forsvarerne ble overrasket og forbløffet, og ante ikke hva de skulle gjøre. Skipene kunne nå skyte mot den sparsomt bevoktede muren på siden av Det gylne horn. I løpet av få timer ble det gjort stor skade, og den triumferende Mehmet viste seg fra sin mest hensynsløse side. Da en gruppe forsvarere klarte å flykte fra et senket skip, var Mehmeds straff å spidde dem ned.

Den svært farlige katt og mus-leken fortsatte. Mehmet beordret osmanene til å grave under byen. Den 16. mai hørte kristne soldater underjordisk aktivitet og dro for å undersøke saken. Da bysantinerne oppdaget fienden som gravde seg gjennom og opp til dem, fikk de slått dem ned i full fart. Så gjaldt det å finne effektive metoder for å oppdage nye graveforsøk. John Grant, en skotte som hadde havnet i Konstantinopel, foreslo å plassere bøtter med vann rundt bymurene. En krusning på vannoverflaten i bøttene ville umiddelbart varsle dem om mulig graving. Bemerkelsesverdig nok fungerte det faktisk.

Angrepene ble riktignok slått tilbake, men forsvarerne begynte å bli slitne, og murene var i dårlig forfatning. Den 27. mai bestemte Mehmet seg for å sette inn støtet mot byen. Osmanske styrker bombarderte murene nådeløst og forårsaket store skader. De bombet raskt og voldsomt, noe som ga forsvarerne liten tid til å reparere skadene. Mehmet forberedte deretter sine menn på å rykke inn. Han sa at de ikke skulle røre byens byggverk – han ville at Konstantinopel skulle forbli så intakt som mulig, slik at den kunne bli hans hovedstad.

Konstantinopel var den siste perlen i Det bysantinske riket, en påminnelse om Romerrikets militære storhet.

De kunne imidlertid plyndre og ta slaver. Med dette løftet brukte hæren 28. mai på å gjøre seg klar, be, hvile og gå gjennom taktikken. Konstantin forberedte sin elskede by, oppmuntret soldatene sine til å kjempe til siste mann og lovte å forsvare byen sin til døden. Det var bare 4000 mann igjen til å forsvare Konstantinopel – halvparten av det som var igjen ved beleiringens begynnelse. Den 29. mai, etter 47 dagers beleiring, stormet angriperne frem og klatret opp murene. De ble presset tilbake av forsvarerne, som slo bort stiger og brukte varm olje til å skålde angriperne. To angrepsbølger ble slått tilbake.

Men Mehmets janitsjarer – kristne som osmanene hadde plukket opp som barn og trent opp til krigere – brøt gjennom. Elitestyrken var i stand til å forsere murene etter mange timers kamp. Så fulgte nærkamper i byens trange gater. Forsvarerne visste at byen snart var overmannet. Skrik fylte natteluften. De osmanske soldatene strømmet inn i Konstantinopel, og byen ble fullstendig overmannet.

Osmanene slo opp de store bronsedørene til Sofiakirken og massakrerte et stort antall gudstjenestedeltakere. Prestene døde ved alteret, og mange ble tatt til fange. Byen var i ferd med å gå under. Keiseren rev av seg sine keiserlige gevanter og kjennetegn slik at han så ut som en vanlig soldat, og sa: «Byen er falt, og jeg lever ennå.» Så stormet han mot sin egen død. Angriperne bandt alle fiender de ikke slaktet, voldtok kvinner og kjempet om de mest attraktive av dem. Barn ble ført bort som slaver, og byen ble plyndret for det lille den hadde igjen. Etter mer enn 1000 år som Romerrikets siste utpost var praktfulle Konstantinopel borte.

Hvem ble byen oppkalt etter?

Byen ble oppkalt etter Konstantin den store, den romerske keiseren fra 306 til 337 e.Kr. Han hadde kjempet mot keiser Maxentius og vunnet kontrollen over Det vestromerske riket i 312. Som den første keiseren som konverterte til kristendommen, gjorde denne seieren det mulig for ham å gå i bresjen for religiøs toleranse.

Under Konstantin blomstret imperiet, som til slutt ble samlet i 324. Konstantin fortsatte å vende blikket østover og etablerte «Det nye Roma» i Bysants. Romerne omdøpte byen til Konstantinopel til ære for ham, og den ble hovedstad i det som etter hvert ble kjent som Det bysantinske riket.

Hva skjedde så?

Selv om de kristne hadde som mål å gjenerobre Konstantinopel etter at det falt, rant planene ut i sanden på 1500-tallet. Mange av Bysants' lærde menn hadde forlatt riket. De søkte ny inspirasjon og oversvømmet Europa med sin lærdom og kultur. Dermed ble Konstantinopel forvandlet til en islamsk by.

Konstantinopel – som hadde skiftet navn til Istanbul – ble attraktiv for muslimer, jøder og kristne, og de levde i harmoni i en by som Mehmet 2. hadde gjenoppbygget både strukturelt og kulturelt. Det osmanske riket var i tilbakegang, og 1900-tallet brakte med seg endringer. Første verdenskrig førte til at Istanbul ble okkupert av Storbritannia, Frankrike og Italia, noe som førte til opprettelsen av republikken Tyrkia i 1923.

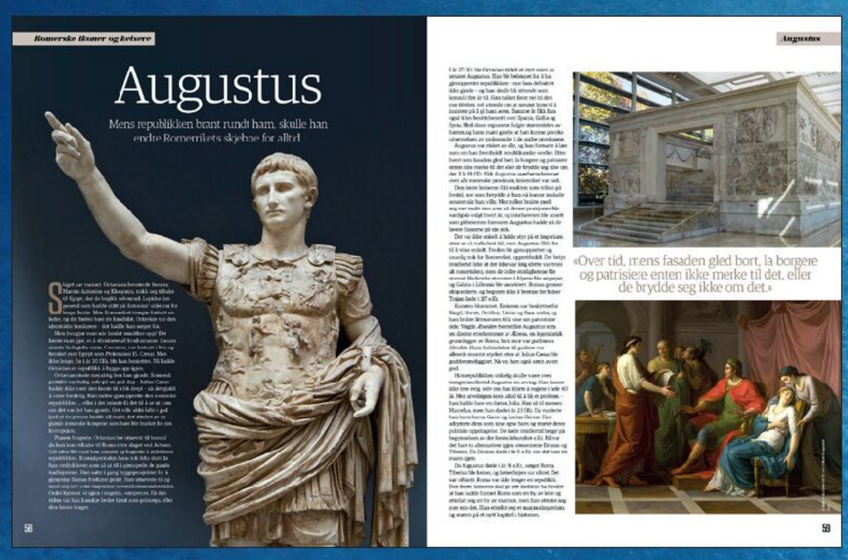
© Rex, Alamy, Thinkstock

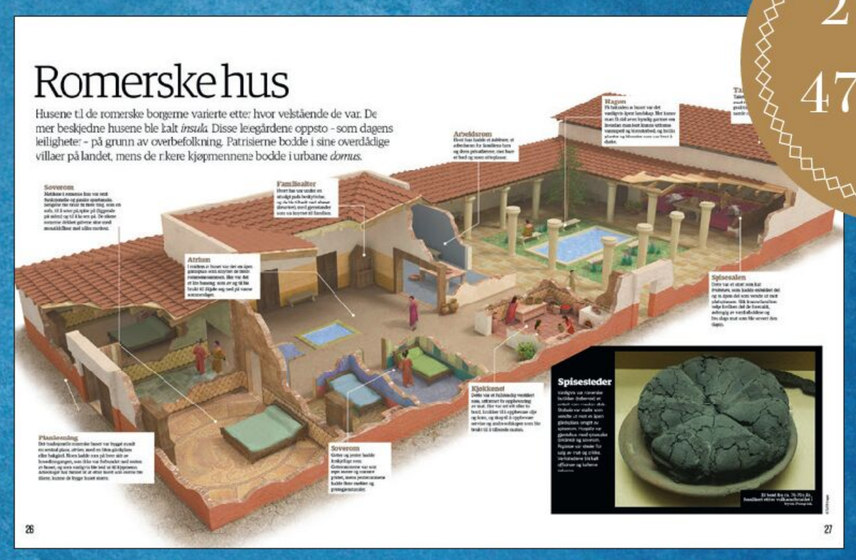

HELE HISTORIEN OM DET MEKTIGE IMPERIETS VEKST & FALL

ROMERRIKET

27 f.Kr. – 476 e.Kr.

KEISERE & IKONER

Les om legendariske personer som blant andre Augustus, Nero og Agrippina.

LIV & SAMFUNN

Finn ut mer om dagliglivet i riket og hvordan klassesamfunnet påvirket innbyggerne.

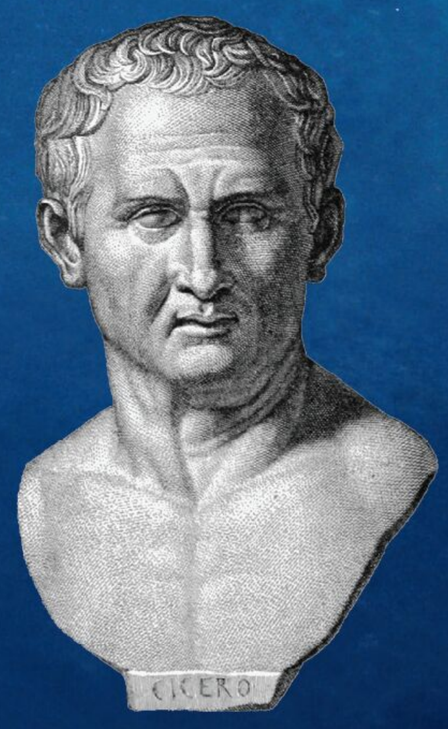
MYTER & RELIGION

Dykk ned i gudenes mystiske verden og oppdag deres rike arv.

KRIG & POLITIKK

Imperiet ble dannet gjennom velorganisert militærmakt – men hva forårsaket rikets fall?

2025 / Kr. 189,90
ISBN: 978-82-8447-538-7